ELIZA ORZESZKOWA
Julianka

ELIZA ORZESZKOWA

JULIANKA

EDITURA TINERETULUI

ELIZA ORZESZKOWÁ

OPOWIADANIA

CZYTELNIK

1958

CUVÎNT ÎNAINTE

Eliza Orzeszkowa s-a născut în anul 1841 la moşia părinţilor ei, în apropierea oraşului Grodno. A fost educată în spiritul tradiţiilor patriotice şi democratice liberale care domneau în casa părintească, tatăl viitoarei scriitoare fiind un mare iubitor al cărţii şi un adept al ideilor iluminismului (Voltaire, Diderot, Rousseau). De timpuriu, la numai şaisprezece ani, s-a căsătorit la îndemnul familiei sale cu moşierul Piotr Orzeszko, la moşia căruia a petrecut primii ani ai tinereţii, într-un mediu unde discuţiile privitoare la situaţia politică a ţării şi la problemele sociale ale epocii erau la ordinea zilei.

Aici, pentru prima oară, ideile progresiste ale tinerei femei vin în conflict cu mentalitatea aristocratică a marilor proprietari de pămînt, cu vederile anacronice ale propriului ei soţ.

Insurecţia din ianuarie 1863, cu care se încheie şirul revoluţiilor burghezo-democratice din Polonia secolului al XIX-lea, se răsfrînge ascuţit şi tragic asupra vieţii viitoarei scriitoare. Eliza Orzeszkowa participă activ şi cu riscul vieţii la insurecţie, iar după înăbuşirea ei petrece cîţiva ani grei şi singuratici la ţară, în satul natal. Pentru formarea personalităţii scriitoarei sînt însă ani rodnici. Prin lecturi întinse şi studiu, Eliza Orzeszkowa, care a fost una din femeile cele mai cultivate ale vremii ei în Polonia, îşi completează instrucţia insuficientă, rezervată, după mentalitatea epocii, femeilor. Evenimentele politice la care a participat direct îi dau o perspectivă mai largă asupra unor fenomene politice şi sociale, pe care pînă atunci mai mult le intuise, sau le abordase sentimental. Tot acum începe să scrie ; sînt romane de mari proporţii care o nemulţumesc şi pe care le arde. În 1866 i se publică o primă nuvelă, Tablou din anii de foamete, *urmată de altele, în diferite periodice ale vremii. Din acest moment, scrierile Elizei Orzeszkowa se succed neîntrerupt, pînă la moarte (1910), înscriindu-se printre cele mai de seamă opere ale realismului critic polon, alături de cele ale lui Prus, Sienkiewicz, Maria Konopnicka ş.a.*

Din anul 1870 Orzeszkowa se mută în orășelul Grodno, unde, cu scurte întreruperi — perioadele de călătorii peste graniță — va rămîne pînă la sfîrșitul vieții.

O fotografie de la înmormîntarea marii scriitoare aduce mărturia că Eliza Orzeskowa a izbutit să realizeze visul lui Mickiewicz, pe care marele poet îl exprimase atît de plastic, urîndu-și ca opera lui să ajungă în toate colibele, în toate căsuțele cu acoperiș de paie. Oameni mulți și modești, cu hainele lor de lucru, femei cu broboade pe cap, tineri și bătrîni — eroii cărților Orzeszkowei, cei pe care ea îi îndrăgise atît și le închinase toate forțele creatoare — o însoțeau acum, cu pioasă recunoștință, pe ultimul ei drum.

*

* *

Dacă au rămas relativ puține mărturii despre viața scriitoarei, mult mai numeroase și mai semnificative pentru reconstituirea acestei ilustre personalități a literaturii polone sînt însăși opera ei literară și activitatea obștească.

Deși locuiește într-un oraș de provincie, oarecum izolată de focarul de cultură pe care îl reprezintă Varșovia, Orzeszkowa participă intens, ba chiar deține un loc de frunte în mișcarea spirituală poloneză a epocii. Orzeszkowa se pronunță ferm și cu deplină autoritate în problemele contemporane cele mai disputate: politice, social-culturale, artistice. În cuvîntări, eseuri, articole critice sau publicistică jurnalieră, scriitoarea denunță consecințele nefaste ale mentalității retrograde feudale și insuficiența instrucției civice; ia apărarea științei și a progresului tehnic împotriva fățarnicilor apărători ai unei vieți „patriarhale"; militează pentru emanciparea femeilor și critică cu violență exploatarea muncii copiilor în capitalism; dezbate probleme de creație, încercînd să desprindă sensul literaturii și rostul ei educativ; formulează opinii estetice realiste și combate tendințele estetizante.

Printr-o activitate fecundă și atitudine curajoasă, Eliza Orzeszkowa devine o figură deosebit de populară, care contribuie la formarea opiniei publice în sens progresist.

Nu trebuie totuși să supraestimăm perspicacitatea politică a Elizei Orzeszkowa, limitată — ca la cei mai mulți dintre scriitorii contemporani cu ea — de faptul că nu înțelege sensul contradic-

țiilor de clasă ale societății poloneze la sfîrșitul secolului al XIX-lea și nici rolul istoric al proletariatului.

În scrierile ei, în romane și nuvele, Orzeszkowa critică nobilimea feudală polonă, parazitismul, indolența și reacționarismul ei. Totuși ici-colo mai apar note nostalgice pentru frumusețea vieții la țară și cuvinte de simpatie adresate șleahticului (nobil mărunt) tradiționalist. Inițial, dezvoltarea capitalistă i se pare a aduce cu sine progresul social și rezolvarea contradicțiilor de clasă. În această perioadă ideile Orzeszkowei se identifică cu cele ale curentului ideologic al burgheziei polone liberale din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cunoscut sub numele de pozitivism. Orzeszkowa este însă prea lucidă și cinstită cu sine însăși pentru a închide ochii în fața evidenței. În jurul anilor 1880 ajung pînă la Grodno ecourile luptei crescînde a proletariatului polon din marile centre industriale. Iau ființă primele cercuri revoluționare și în 1882 primul partid al clasei muncitoare polone „Proletariat".

În această perioadă în opera ei apare, mai pregnantă ca oricînd, critica orînduirii burgheze, sînt oglindite cu un deosebit efort de veridicitate ascuțitele conflicte sociale ale epocii.

Întreaga simpatie a scriitoarei se îndreaptă spre cei sărmani și obidiți, spre exploatații de la țară și de la oraș. În numele lor și în apărarea umanității lor desconsiderate își pronunță scriitoarea rechizitoriul. Aceste figuri îi populează cărțile, fie că e vorba de romane ample, adevărate studii monografice, care-i permit zugrăvirea detaliată a diverselor clase și pături sociale (aristocrație, șleahta măruntă, burghezie, țărănime etc.), fie că e vorba de nuvele care-o silesc să-și restrîngă observația asupra unui anumit sector, mai redus, al vieții sociale. Printre cele mai de seamă romane ale Orzeszkowei trebuie citate Neamul Dzurdzilor, *un zguduitor tablou al satului polon înapoiat, pradă superstițiilor și mizeriei,* Cei de jos, *închinat relațiilor sociale la țară și exploatării proletariatului agricol,* Pe rîul Niemen, *cel mai cuprinzător, prin problemele atacate, roman-epopee, considerat a fi și opera principală a autoarei,* Martha, *roman de tinerețe, pledoarie fierbinte în favoarea emancipării femeii,* Argonauții, *roman din ultima perioadă a vieții autoarei, critică acerbă a decăderii lumii burgheze, a imoralității care domnește în mediul căutătorilor „lînii de aur", cavalerii de industrie.*

De aceeași faimă cu cele mai bune dintre romanele sale se bucură nuvelistica Orzeszkowei, din care partea cea mai com-

pactă şi mai reprezentativă a fost scrisă între anii 1879—1882, şi grupată sub titlul „Din diverse sfere". Aparţinînd perioadei de maturitate literară a scriitoarei, nuvelele alcătuiesc un tablou real al societăţii polone, şi totodată oferă o galerie de portrete a unor oameni mărunţi, sărmani, a căror viaţă e sistematic strivită de condiţiile orînduirii burgheze.

În faţa noastră defilează un şir infinit de „oropsiţi ai vieţii", copii părăsiţi (ca Julianka din nuvela cu acelaşi nume), bătrîne nevoite să cerşească, bărbaţi puternici, apţi pentru muncă, împinşi fără voia lor spre viciu (ca în nuvela Romanowa), *femei istovite de o muncă ce nu-şi află apreciere în societatea vremii* (Domnişoara Antonina) *etc., etc., personaje principale sau figuri episodice, petrecîndu-şi viaţa la ţară sau prin fundăturile şi mahalalele oraşului, fiecare admirabil desemnat din cîteva trăsături ce ţi se întipăresc definitiv în minte.*

„Diversele sfere" din care-şi extrage Orzeszkowa personajele reprezintă de fapt o singură lume, multiplu diversificată. Autoarea nu ne oferă însă prototipuri abstracte, construite sintetic prin generalizarea unor trăsături semnificative, aşa cum procedaseră în portretele lor moraliştii secolului al XVII-lea. Orzeszkowa este o scriitoare realistă, cu o concepţie modernă asupra artei, a valorii ei de cunoaştere şi capacităţii de influenţare a conştiinţelor. Vorbind despre roman, de pildă, specie literară caracteristică secolului al XIX-lea, Orzeszkowa subliniază între altele că: „După cum o oglindă care reflectă palid sau strîmb obiectele trebuie distrusă, tot astfel romanul în care societatea nu s-ar recunoaşte va fi repede dat uitării." [1]

Aceleaşi principii ale reflectării veridice a societăţii stau şi la baza nuvelisticii Orzeszkowei. Fiecare nuvelă, oricît de modestă ca dimensiuni, ca de pildă Tabloul rural, *intitulat* Tadeusz, *sau* Spiriduşul Năzdrăvan, *supune unei discuţii polemice relaţiile sociale din Polonia secolului al XIX-lea. Intenţiile moralizatoare sau chiar didacticiste se estompează, rămînînd pe prim plan scenele smulse din viaţă, liniile nete ale portretelor. Cîteodată însă indignarea scriitoarei se revarsă într-un strigăt de mînie nereţinută. Atunci, ca în finalul nuvelei* Spiriduşul Năzdrăvan

[1] Articolul: Cîteva observaţii asupra romanului; din volumul Eliza Orzeszkowa — **Wybor Pism,** Varşovia 1952.

pune răspicat întrebarea care sugerează anticipat și răspunsul: „Cine-i de vină?"

Prin bogăția conținutului și valoarea lor artistică, prin locul pe care-l ocupă în creația uneia dintre cele mai de seamă scriitoare ale secolului al XIX-lea în Polonia, nuvelele Elizei Orzeszkowa, traduse în numeroase limbi, merită a fi cunoscute și de cititorii noștri.

OLGA ZAICIK

TADEUSZ

Tablou rustic

Chwedora, nevasta lui Klemens, argatul, mătură pardoseala de lut a colibei şi trase gunoiul într-un colţ al odăii, dar n-o ajunse mintea să-l arunce afară peste prag. Lepădă cojile de cartofi în ciubărul plin cu lături — mîncarea pentru vacă — şi, după ce-l vîrî sub laviţă, astupă cu o scîndură gura cuptorului în care se aflau două oale mari cu mîncare, gătită din vreme pentru masa de prînz. Într-una din oale făcuse borş de sfeclă acrită cu pangele [1], în cealaltă, supă de arpacaş cu cartofi, cum e obiceiul ţăranilor din partea locului, una dulce, una acră. Cu ele aveau să-şi astîmpere foamea la prînz, acum însă de-abia se crăpase de ziuă. Chwedora se zorea să plece cît mai iute de acasă, fiindcă în ziua aceea se tocmise la conac, la plivitul grădinilor de zarzavat, iar bărbatul ei, Klemens, ara de mai bine de un ceas pămîntul moşierului, pentru semănăturile de toamnă.

Era o femeie tînără, înaltă şi voinică, cu faţa arsă de soare şi cu mîinile bătătorite. La acest ceas al zilei avea obrazul curat, fiindcă, ducîndu-se după apă, se spălase la fîntînă. Prin pielea negricioasă, obrajii ei păreau rumeni. Cu fruntea mică şi îngustă, cu nasul cîrn şi buzele groase, precum şi cu umerii laţi şi tălpile mari şi plate, nu era de loc frumoasă, dar respira sănătate, putere şi prospeţime. Purta o fustă scurtă, pestriţă, o cămaşă groasă, cam cenuşie, şi un şorţ lat, legat cu un brîu ţesut în casă din

[1] Varietate de sfeclă roşie. (n.t.)

bumbac de diferite culori pe care-l înfăşura strîns, de cîteva ori, în jurul mijlocului. La gît purta un medalion cafeniu, sfinţit, iar pe cap o basma cu flori roşii legată la spate, descoperindu-i pe frunte două şuviţe de păr negru şi des, decolorat însă de soare şi fără luciu.

După ce rîndui prin gospodărie pentru cît avea să lipsească de acasă, se aplecă spre urcioarele de pămînt aşezate pe jos, ridică unul şi turnă lapte într-o ulcică strigînd :

— Tadeusz, Tadeusz !

Era greu de ghicit cui fusese adresată această chemare, fiindcă, aparent, nu se mai afla nimeni în afară de ea în colibă. Dar asta numai aparent. Peste o clipă, pe laviţa lată care le slujea de pat, sub un ţol mare, cenuşiu, întins peste salteaua şi perna umplută cu fîn, începu să se foiască o fiinţă vie. La început îşi trădă prezenţa doar prin foşnetul fînului şi prin nişte valuri mari, care ba se umflau, ba se săpau la suprafaţa ţolului. După aceea, peste laviţă şi deasupra poclăzii se înălţă un roi de muşte care bîzîia, iar de sub pocladă se iviră mai întîi două tălpi mici şi negre, apoi două mînuţe tot atît de mici şi dolofane, pînă ce marginea ţolului fu dată deoparte şi, în fîşia de lumină ce se prefira pe laviţă, apăru un copil. Primul lui gest fu să-şi vîre adînc mîinile în claia de păr ciufulit, iar primul ţipăt, jumătate plîns, jumătate rîs, fu :

— Mămucă !

Dacă n-ar fi văzut-o lîngă el, ar fi tras un chiot de-ar fi răsunat toată coliba. Văzînd că vine către el şi cu ulcica în mînă, se porni să rîdă tare şi cu veselie.

— Dă-mi, mămucă, dă-mi !

În lumina soarelui şi în bîzîitul muştelor care roiau pe el şi în jurul lui, băiatul şedea pe perna umplută cu fîn, înecat în faldurile adînci ale poclăzii. Părul îl avea bălai ca un fuior şi ciufulit, ochii îi luceau ca două boabe de peruzea şi mai pluteau încă în aburul somnului, gura era roşie, iar marginile buzelor negre ca la un arap. Cu o zi înainte îşi mîzgălise în joacă

buzele, bărbia și vîrful nasului cu un strat de humă gras și lipicios. Obrajii, printr-o ciudată întîmplare, scăpaseră neatinși ; erau rotunji, plinuți și rumeni ca zorile.

Se născuse de Întîmpinarea Domnului și avea doi ani și douăzeci și două de săptămîni. De peste un an nu mai sugea la mamă-sa, dar în fiecare dimineață se lipea cu toate puterile de marginea ulcelei pe care i-o punea maică-sa la gură și sorbea laptele încet, cu poftă ; cu degetele scurte, larg desfăcute, cu genunchii goi pe cuvertură și cu gemete întretăiate, dovedea o adîncă mulțumire și mare plăcere.

Asta era Tadeusz.

După ce isprăvi de băut laptele, vru să se vîre iar cu capul sub cutele groase ale țolului, dar Chwedora țipă la el să coboare numaidecît din pat, că altminteri îl bate cu harapnicul.

Striga la el cu glas plin de mînie, dar ochii ei cenușii îl priveau mîngîietor și în colțul buzelor îi tremura un zîmbet. Tadeusz lunecă jos de pe laviță cît ai clipi din ochi și țîșni drept în mijlocul odăii, harapnicul fiind singura calamitate a existenței umane de care luase cunoștință pînă atunci.

De fapt, harapnicul nu se înfățișa prea fioros, nefiind altceva decît brîul aspru, lucrat din arnici în diferite culori, cu care-și încingea maică-sa mijlocul gros, dar cînd Chwedora se prefăcea că-l dezleagă, copilul era gata să facă orice i s-ar fi cerut. Desculț și cu o cămașă scurtă pe el, cu părul vîlvoi și cu vîrful nasului și bărbia mînjite cu noroi, țopăia acum prin odaie, alungînd muștele și aținînd calea maică-si, care acoperi cu grijă urcioarele cu lapte și tăie dintr-o pîine mare felii subțiri, pe care le vîrî în sîn.

— Hai, fiule !

— La tătuca ?

— La grădină.

Întotdeauna îl lua cu ea, la seceră ori la plivit. Căci ce era să facă cu el ? Să-l lase acasă singurel ? Coliba trebuia s-o încuie și nu-i era la îndemînă să-l închidă acolo ca la temniță. Să-l lase singur în ograda mare a conacului, să se tăvălească prin bălării ca un

cîine de pripas, parcă n-o lăsa inima. Aşadar îl lua cu dînsa. Dar nici prin minte nu-i trecea să-i „facă toaleta" înainte de a-l scoate în lume.

„Toaleta" lui Tadeusz se făcea cu regularitate o dată pe săptămînă, în fiecare duminică dimineaţa, dar atunci cu cea mai mare energie şi grijă, într-o albie plină cu apă şi cu un pieptene uriaş, cu ţipete de ambele părţi, ale mamei şi ale fiului, ba uneori şi cu intervenţia harapnicului. Acum însă era o zi de vineri, şi prin urmare curăţenia cămăşii, obrazului şi trupului lui Tadeusz împlinise şase zile şi, la drept vorbind, nu mai rămăsese din ea nici urmă.

Mare lucru ! Agăţat de fusta maică-si, alerga prin ograda conacului, tropăind ciudat şi cu picioruşele lui scurte, ca să-şi potrivească umbletul după paşii ei mari. În drum totul îl umplea de bucurie : cocoşul din poiată care trîmbiţa prelung, lovindu-şi aripile mari şi roşcate ; cotoiul care se zbenguia pe streaşina acoperişului de paie ; cîrdul de gîşte umblînd legănat, cu ciocurile întinse prin iarba moale ; porumbelul care-şi luase zborul de pe casele argaţilor şi acum descria cercuri, cercuri prin văzduh ; curca ce-şi chema puii să vină după dînsa în tufele dese de liliac şi gherghine ; Rubin, dulăul cu coada mare şi flocoasă care, după ce se frecase prieteneşte de fusta Chwedorei, pornise în urma lor, cu capul în jos, îngăduind copilului să-i mîngîie cu mînuţa blana moţoasă, jilavă de rouă.

Picăturile de rouă luceau prin tufişuri şi iarbă, iar ograda conacului, deşi plină de păsăret şi vite, era cufundată în tăcere şi părea pustie. Toţi erau la lucru, la cîmp. Porţile largi de la şoproane, hambare, grajduri şi staule erau închise ; ici-colo, deasupra vreunui horn răzleţ, se răsuceau trîmbe de fum în bătaia soarelui. Femeile care nu ieşiseră la muncă trebăluiau pe lîngă casă ; stînd pe prag, o gospodină răspîndise peste iarba acoperită de rouă un şuvoi de apă clăbucită, o alta îşi chema găinile ca să le dea un pumn de grăunţe de anţărţ, strînse de prin cine ştie ce cotlon.

Peste bogatele acareturi, peste iarba stropită cu rouă, peste tulpinile aspre de brusture, hrean și ciulini, peste tufele de liliac veșted și gherghine înflorite, peste potecile albe, bătătorite prin iarbă, peste gardurile joase din jurul ogrăzii, soarele așternea o rețea uriașă de lumină, neîntreruptă, aurie, tremurînd de miriade de scîntei, vibrînd de foșnetul frunzelor abia clătinate, de glasul păsărilor și al gîzelor pitulate printre crengi.

Mergînd repede, Chwedora spuse :

— A dat bunul Dumnezeu vreme frumoasă !

Tadeusz nu răspunse nimic, fiindcă el habar n-avea că vremea e frumoasă. El o simțea cîntînd în sufletul lui. Sorbind cu toată ființa farmecul din jur, fremăta de viață și voie bună. Lăsase din mînă fusta mamă-si și zburda ca un mînz înfiorat de soare, ori se tăvălea prin iarbă. Cînd o vedea că se îndepărtează, o lua la goană și-o ajungea din urmă, rîzînd și chiuind cu părul lui bălai revărsat, cu ochii strălucitori de soare și fericire. Ieșind pe poarta ogrăzii, merseră o vreme pe drumul cu plopi, apoi se opriră amîndoi deodată, cu fețele serioase.

Pe obrazul lui Tadeusz, peste ochii holbați și gura mînjită cu noroi, căscată pînă la urechi, se așternuse o mare uimire. Obrazul maică-si însă exprima evlavie și umilință.

Se aflau la picioarele unei capele alcătuită dintr-un postament înalt de piatră, și o nișă de lemn. Chiar la marginea nișei, între buchete de flori naturale și artificiale, se afla statueta Maicii Domnului, străveche — cioplită din lemn de o mînă nepricepută, cu obrazul vopsit în culori țipătoare. Pe cap purta o coroană de tablă poleită, iar trupul îl avea înveșmîntat cu o mantie de catifea roșie, tivită la poale cu o șuviță aurie.

Era o capelă înaltă și astfel construită, încît sta îndreptată cu o margine spre drum și cu deschizătura nișei spre conac. Îl străjuia de la înălțime și putea fi văzută din conac, din fiecare colț al lui.

Chwedora sta smerită, cu capul plecat. Se-nchină de trei ori, şoptind ceva nedesluşit, apoi îl luă în braţe pe Tadeusz şi-l ridică pînă în dreptul nişei.

— Maica Domnului ! spuse copilul cam speriat.

— Ihî — îi răspunse maică-sa. Închină-te şi tu !

Dar cum el singur n-o putea face, îi luă mîna într-ale ei şi, mutîndu-i-o de la fruntea năduşită la pieptul dezvelit, grăi cu un glas pocăit şi rugător :

— În numele Tatălui şi-al Fiului.

Rămaseră cîteva clipe cu privirea ţintă la statuetă. În ochii copilului se putea citi curiozitate şi mirare. Pe obrazul ars de soare al Chwedorei, în ochii ei ridicaţi în sus, se întipărise o rugă umilă şi fierbinte şi o cută adîncă îi brăzda fruntea scundă. Ridica copilul tot mai sus şi, fără să scoată o vorbă, o ruga poate în gînd pe Preacurata să aibă pruncul în paza ei.

Singurul copil după cîţiva ani de căsnicie, devenise îngerul păzitor al casei, fiindcă, de cînd avea un fecior, Klemens îi da cinstea cuvenită nevesti-si şi niciodată nu se mai iscaseră între ei certuri ; nici gîndul la viitor nu-i mai îngrozea. De dragul fiului său, tatăl jurase să nu mai pună rachiu în gură şi-şi ţinuse jurămîntul.

De obicei, ţăranii ţin mult la copii, mai ales cînd sînt băieţi.

Deodată se auzi în apropiere un glas de bărbat.

— Hoo ! hoo ! diii ! hoo !

Chemarea asta suna ca o notă prelungă de bas în văzduhul pur, cu străluciri de aur. Chwedora întoarse capul şi privi lung peste cîmp. Lîngă gardul ce despărţea grădinile de zarzavat de ogoare, un ţăran înalt şi voinic, cu grumazul uşor încovoiat, păşea în urma plugului tras de o pereche de cai şi-i îndemna cu o voce tărăgănată, tristă, de bas :

— Hoo, hoo ! diii ! hoo !

Mama şi fiul îl recunoscură pe Klemens în acelaşi timp. Tadeusz începu să se zbată, să se smulgă din mîna mamei şi să zbiere :

— Hai la taica ! La taica !

— Nu se poate, puiule, noi ne ducem la grădină,

Nici nu isprăvise bine de vorbit, că obrazul copilului se acoperi de lacrimi ca de-o ploaie deasă. Mai adineauri zburda fericit, ca un mînz prin lunca înfloritǎ, acum plîngea şi urla atît de tare, încît se speriară pînă şi vrăbiile din plopii înalţi şi de spaimă ciripiră înfricoşate. Grozav dorea să-l vadă pe taică-său. De astă dată Chwedora nu folosi ameninţarea cu harapnicul pentru a-şi domoli băiatul ci, cu un zîmbet fericit pe buzele groase, îşi strînse la piept feciorașul care zbiera şi se zvîrcolea.

— Stai binişor, stai binişor, prostuţule — îi spuse. Las' că-l chem eu pe taică-tău. Acum îl chem, să vină la băiat.

Oprindu-se lîngă gardul grădinii de zarzavat, strigă tare :

— Klemens, hei, Klemens !

Numai cîteva brazde o despărţeau de ţăranul care ara şi care, înălţînd capul, strigă :

— Chwedora ? Ce vrei, muiere ?

— Vino-ncoace ! îl strigă, ţinînd copilul într-o mînă şi făcînd semn cu cealaltă. Vino-ncoace, iute !

Omul opri caii în brazdă, străbătu cu paşi mari şi greoi distanţa dintre ei şi se opri de cealaltă parte a gardului.

— Ce-i ? o-ntrebă.

Dar Chwedora nici n-apucă să-i răspundă, cînd Tadeusz, smulgîndu-se din braţele ei, urcat pe gard cu picioarele, se agăţase cu mîinile de cămaşa lui taică-său. Aceste exerciţii acrobatice provocară o puternică neorînduială în ţinuta modestă a băiatului. Trupuşorul lui gol luci o clipă în soare ca o statuetă de bronz aurit. Klemens, cu braţele lui vînjoase, luă copilul jos de pe gard şi-l privi drept în obraz cu capul puţin aplecat înainte. Guraliv şi dînd vesel din mîini, Tadeusz îi povesti tatălui său că văcuţa Bălăioara ieşise la păşune pînă nu se sculase el, că Rubin, dulăul, a lătrat atît de tare la un cerşetor, atît de tare, încît pan [1] Wekonom... pan Wekonom, dar uitase ce voise să spună despre pan Wekonom, în schimb îl întrebă

[1] domn (în lb. polonă). (n.t.)

pe taică-său dacă o să-l ducă şi azi călare, aşa cum a făcut *mîine,* nu ! *ieri,* nu, nici ieri, nici mîine, ci peste *două săptămîni...*

Privindu-şi fiul, Klemens o întrebă pe nevastă-sa :

— De ce mă strigaşi ?

— Apoi de ce ? Că tot se cerea la tat-su, la taica, de să te ferească Dumnezeu. Nu puteam nici să-l ţin în braţe, nici să-i dau drumul, c-o lua razna peste cîmp. D-aia te-am strigat, să vii. Că ce era să mă fac cu el ! E-un rău şi un blestemat !

— Am să-i trag o scărmăneală, să-l învăţ minte — mormăi ţăranul, dar în contrast ciudat cu aceste vorbe, mîinile lui vînjoase strîngeau tare copilul la pieptu-i păros, şi în obrazul lui hirsut din pricina bărbii ţepoase, străluciră într-un zîmbet fericit două rînduri de dinţi albi ca zăpada. De cealaltă parte a gardului zîmbetul înflori şi pe obrajii roşii ai femeii.

Femeia şi bărbatul aveau dinţi albi şi sănătoşi. Pe deasupra copilului, care se zbuciuma şi ciripea între ei, privirile li se întîlniră în bună înţelegere şi veselie. Cu toate astea, Klemens umbla de obicei cam neguros. Îl mîhnea gîndul că nu avea şi el un petic de pămînt şi că era nevoit să slugărească ca argat la curtea moşierului.

Mai avea în trecutul lui necazuri şi păcate, de care, atunci cînd îşi aducea aminte, ofta sau îl cuprindea mînia. Nimeni n-ar fi bănuit însă, acum, văzîndu-l, că ducea în spate aceste poveri şi necazuri ale vieţii. Întinse femeii copilul peste gard şi, cu acelaşi zîmbet înflorit pe sub mustăţile aspre, spuse, prefăcîndu-se supărat :

— Dumnezeu ştie de ce-ţi fi venit aici amîndoi, să ţineţi omul de vorbă ! Ce-aţi vrea, să stau aici să tîndălesc cît e ziua de lungă ? Ia-l de-aici pe neobrăzatul ăsta şi du-te de-ţi vezi de treabă.

Un sărut sonor, ca un pocnet de pistol, răsună peste gard şi pe ceafa dolofană şi rumenită de soare a băiatului, chiar sub părul lui bălan, gura tatălui întipări o pată roşie. Klemens se răsuci încet şi călcînd apăsat se întoarse către plugul părăsit. Pe la jumătatea drumului înălţă capul şi mai zări o dată

basmaua roşie a Chwedorei licărind prin verdele întunecat al grădinii. Pe Tadeusz nu-l mai văzu, fiindcă băieţaşul umbla pe jos, lîngă maică-sa, prin tufele verzi de pe hatul grădinii, dar pînă la urechea ţăranului ajunse glasul lui subţiratic, pătrunzător, avînd tot timpul ceva de istorisit şi înălţîndu-se în seninul cerului de vară ca un cîntec dulce de pasăre.

*

Grădina asta de zarzavat, vestită prin întinderea şi rodnicia ei, era mărginită pe două din laturi cu ogorul şi cu drumeagul unde se afla capela. Celelalte două laturi se întindeau pînă la şirurile lungi de tei seculari cu ramuri groase, acum în floare, iar roiurile de albine, umplînd cu zumzetul lor văzduhul, păreau o mie de harfe cu sunete înăbuşite. Acolo unde teii se măreau, începea livada împărţită în pătrate egale — plină de pomi roditori, pe care luceau poamele aurii ce dădeau în pîrg — tăiată de rugii afinelor cu boabele roşii.

Pe partea cealaltă, teii erau atît de rari, încît parcul se zărea ca-n palmă, acoperit cu gazon mărunt şi cu o reţea de poteci cotite, cu podeţe albe unind malurile canalelor înguste, care-şi risipeau apa icicolo, peste răzoarele de iarbă. Acolo, prin tufişuri mici şi umbroase, se amesteca verdele de diferite nuanţe a diverselor soiuri de arbuşti cu tot felul de flori. Deasupra peluzelor şi apei se legănau nenumăraţi fluturi albi sau galbeni, iar în fund, în acest colţ minunat se afla conacul, cu un singur cat, dar înalt şi atît de alb în lumina soarelui, încît părea de argint. Două rînduri de ferestre stăteau larg deschise, iar în cerdacul mare şi umbros se căţărau tulpini răsucite de volbură. Capela cu nişa înaltă şi cerdacul larg şi umbros se aflau faţă în faţă şi, prin luminişul dintre tei, închipuind un soi de fereastră, se priveau.

Mai era un ceas pînă la amiază şi peste grădina de zarzavat se abătuse pojarul zilei de iulie, greu şi dogorîtor. Fierbea aţîţat sîngele în vinele femeilor şi seva în plante. Cam vreo douăzeci de femei umblau aplecate peste straturile cu legume ce se întin-

deau cît vedeai cu ochii, şi capetele lor, legate cu basmale colorate, luceau în soare ca nişte maci uriaşi din basme. Dintre frunzele late de sfeclă şi cele dinţate mărunt de morcov, dintre vrejurile de castraveţi ce se tîrau pe pămînt, smulgeau urzicile, şovarul, rocosina şi pătlagina, apoi se duceau într-un colţ al grădinii să-şi deşerte şorţurile pline peste movila de buruieni ce se strînsese acolo. Plivitul şi căratul buruienilor se făcea repede şi într-o tăcere deplină, dar stînd în umbra teilor, pe o ridicătură de pămînt, vătaful, un flăcău tînăr şi ager, căruia îi spuneau *pan namiestnik,* le îndemna pe femei să-i dea zor şi să lucreze mai cu inimă. O făcea fără mînie, fiindcă n-avea de ce să se supere. Dar cînd vedea două capete vîrîte unul într-altul, ca spre a tăinui în şoaptă, sau o pereche de mîini atîrnînd în jos obosite, întindea braţul învelit în pînza cenuşie a mînecii şi striga cu glas răsunător :

— Fetelor, hei, fetelor, nu mai trîndăviţi ! Pierdeţi vremea de pomană ! E păcat !

Sau :

— Hei, muierilor, tăceţi din gură ! Nu vi-e ruşine să luaţi bani de pomană ? E păcat !

Se vede treaba că ţinea mult ca femeile să-şi mîntuiască sufletul, fiindcă le îndemna într-una cu acest unic argument. Dar asupra şirurilor de femei cu basmalele lucind în soare ca nişte maci uriaşi de basm, argumentul acesta avea un efect imediat, feţele lor şiroiau de sudoare, picioarele negre şi dezgolite pînă la genunchi alergau sprintene peste haturi, buruienile se împuţinau şi printre straturi se arăta faţa neagră a pămîntului. Chwedora muncea cot la cot cu celelalte femei, poate chiar mai mult decît ele, fiindcă era harnică şi voinică. Se întrerupsese totuşi de cîteva ori din lucru, mai întîi fiindcă conacul alb ca argintul, cu cerdacul umbrit, i se părea că e minunea minunilor şi n-o răbda inima să nu-i arunce din cînd în cînd o privire fermecată.

Într-un timp, se iviseră în cerdac trei femei, şi stăteau acolo, la răcoare. De unde se afla, Chwedora nu le deslueşa chipul, nici nu putea spune cu ce se în-

deletniceau, dar cu rochiilor lor deschise, profilate pe verdele întunecat al zorelelor, i se păreau mîndre şi frumoase ca nişte zîne. O văzu pe una din ele coborînd în fugă scările largi şi tăind din tufişurile înalte gherghine şi ramuri de trandafiri. Chwedorei i se năzări că are o rochie lucrată toată în fir şi mîinile albe ca zăpada. Apoi pierduse încă mai multă vreme din pricina lui Tadeusz. De cînd veniseră în grădină, izbucnise de trei ori în plîns. Ba voia să se ducă la taică-său, al cărui glas ajungea în răstimpuri pînă la ei, ba la maică-sa, care umblînd de colo-colo, îl oprise să se ţină după ea şi să calce peste straturi, şi Dumnezeu ştie ce o mai fi vrut. Îi era prea cald, ori îi era urît, ori îl pişcaseră urzicile pe tălpile goale. Plîngea iar pentru a treia oară. Prima dată, Chwedora îi întinsese o bucată de pîine şi-l mîngîiase pe cap :

— Taci cu mama, taci ! Dacă ai să fii cuminte, te duce tata cu calul !

Copilul se potoli şi-şi înfundă gura cu pîine.

Dar cînd plînsul lui răsună pentru a doua oară peste toată grădina, strigase la el, ridicînd capul din straturi :

— Taci, că te bat cu harapnicul !

Tăcuse iar.

A treia oară ţipase zadarnic cîteva minute. Chwedora tocmai ducea buruienile spre colţul grădinii, departe, printre tei, iar *pan namiestnik* striga la ele :

— Daţi zor, muierilor, mai repede ! E un Dumnezeu în cer şi vă vede că pierdeţi timpul. E păcat !

Chwedora, ca să nu mai păcătuiască, se întoarse repede printre straturi, cu fusta sumeasă, iar Tadeusz se consolă singur fără făgăduieli amăgitoare şi fără ameninţări. Uitînd de supărare, rîse în gura mare. Îl înveselise un piţigoi cu guşa galbenă şi aripile albăstrii, care săltase din aluniş şi se înfundase într-o tufă de mac.

Băiatul se avîntă în tufa de mac, să prindă păsărica. Se ridică din iarbă şi, repede-repede, se vîrî printre tulpinile lungi şi dese, împodobite cu flori în toate nuanţele de roşu. Dar nu făcuse decît cîţiva

pași, cînd păsărica săgetă iar prin fața lui și pieri. Își luase de mult zborul printre maci și cu o rîmă în cioc se întorsese la cuibul ei din aluniș. Dar copilul n-avea de unde s-o știe. Ar fi vrut s-o ajungă din urmă, sau poate doar s-o mai vadă o dată. O porni înainte, rupînd tulpinile florilor de mac din jur, dar nu era nimeni să-l vadă sau să-l audă. Era atît de mititel și nu făcea mai mult zgomot decît pițigoiul. Călătoria devenea din ce în ce mai anevoioasă.

Ierburi dese și încîlcite îi încolăceau picioarele. Căzu, dar nu țipă, nu scoase nici un sunet, într-atît de tare dorea s-o găsească și s-o sperie iar pe păsărică. Cum în desișul acela nu mai putea să umble, începu să se tîrască, încet, cu ochii mari deschiși, și făcînd niște mișcări din cap de parc-ar fi fost o pisică sau o pasăre la pîndă. Tulpinile lungi și mlădițele de mac își scuturau florile învoalte și-l atingeau pe cap sau pe spinare cu petalele lor reci și catifelate. Atunci se oprea mirat, și stînd în patru labe, își ridica ochii mari în sus. Pițigoiul nicăieri, în schimb o puzderie de puncte roșii și trandafirii își clătinau căpșoarele deasupră-i, profilîndu-se pe întinsul cerului siniliu ca ochii lui. Tîrîndu-se mai departe, făcu încă o bucată de drum greu, apoi peretele din tulpini încurcate se trase dintr-o dată într-o parte, și în fața lui se așternu o poiană întinsă și luminoasă. Adiau miresme tari de cimbrișor, mărar, chimion, coriandru, pătrunjel, și flori nenumărate, galbene, de castraveți luceau de-i luau ochii. Ba se mai aflau pe acolo, pripășite cine știe cum, și niște tufe de gălbenele cu tulpina înaltă. Un cîmp galben ca acela nu mai văzuse niciodată. Uimit, sări în picioare și alergă cu brațele întinse către tufele de gălbenele. Așa cum dorise adineauri să strîngă în mînă pițigoiul, jinduia acum după floricele. Era gata să-și înfigă mîna în ele, cînd deodată se opri, atît de înfricoșat, încît n-avu timp și nici putere să tragă un chiot.

Obiectul care-l înspăimîntase i se păru din cale-afară de interesant. Era alcătuit dintr-un par înalt, acoperit cu zdrențe și două smocuri de paie întinse

în lături, ca niște brațe. Era o sperietoare pentru vrăbii, dar Tadeusz nu cunoștea încă această armă de luptă folosită de grădinari. Își duse pumnii strînși la obraz și rămase astfel o clipă, cu ochii țintă la mogîldeața de paie, întrebîndu-se nedumerit dacă s-o ia la goană, ori să rămînă să privească mai îndeaproape această arătare ciudată. Se vede treaba că-l băgaseră în sperieți vrăbiile, împotriva cărora fusese înălțată momîia, căci păsările astea se deprinseseră pînă într-atît cu sperietoarea, încît se roteau ca un nor negru și cu țipete ascuțite deasupra tulpinițelor răsucite de mazăre, apoi coborau iar asupra ei.

Făceau asemenea hărmălaie și erau atît de multe, încît Tadeusz, deși cunoștea soiul ăsta de păsări, ba știa chiar că le spune *worobije* [1], fiindcă nu mai văzuse niciodată atît de multe la un loc, pierdu interesul pentru parul înalt cu brațele de paie.

Își vîrîse întreg degetul arătător în gură și, privind vrăbiile care zburau țipînd și ciugulind bobul, păru să chibzuiască adînc. O expresie de îngîndurare îi acoperi obrazul pe care lacrimile amestecate cu nisip o mînjiseră toată. Printre petele și desenele care-i acopereau fața, se vedeau obrajii roșii, buzele și ochii albaștri, foarte îngînduraţi. Cu degetul în gură stătu să chibzuiască multă vreme. Adică el de ce n-ar putea să zboare așa ca vrăbiile în jurul sperietorii ? Păstăile verzi de mazăre sînt dulci și bune. Aflase lucrul acesta odată, cînd îi adusese taică-său un pumn de la cîmp. Asemenea lucruri nu se uită. Tii, ce bună era mazărea ! Iar păstăile nu creșteau toate sus pe vrejuri, mai erau unele jos de tot, numai cît să întinzi mîna. „Am să zbor și eu !"

Și o luă la goană prin răzoare, printre straturile cu mărar, chimion, coriandru, pătrunjel și castraveți. Dar prea se învălmășeau toate ca să poată zbura. Straturile erau pline, iar răzoarele înguste și năpădite de buruieni. În loc să zboare, mergea încet, cîteodată de-a buşilea. Ajunse în cele din urmă, și,

[1] Vrăbii (în bielorusă). (n.t.)

în clipa în care norul de vrăbii se abătu cu ţipete ascuţite peste sperietoare, el se tîra la poalele ei, rupea păstăile şi le ducea cu poftă la gură.

Se depărtase de femeile care pliveau. Îi despărţea un spaţiu întins şi-l ascundea privirilor cîmpul cu maci înfloriţi, desişul florilor albe de chimion şi galbene de pătrunjel, iar acum o pădure de mazăre şi fasole. Dincolo de cîmpul cu mazăre creştea fasolea, dar încă nu avea păstăi, ci numai flori roşii, rozalii şi albe. Vrăbii nu erau pe acolo, fiindcă nu erau nici boabe şi Tadeusz îşi dădu seama curînd că părăsise raiul cu bobul dulce. Se ghiftuise de atîtea păstăi, dar le mai simţea dulceaţa în cerul gurii, ceea ce-l umplea de veselie.

Fasolea era mai rară decît mazărea, aşa că Tadeusz străbătu repede, ţopăind, terenul pe care fusese semănată pînă ajunse la marginea lui, unde nu mai erau legume. Aici se sfîrşea grădina de zarzavat şi printr-un povîrniş domol, se unea cu parcul şi cu şirurile de tei umbroşi. Legume nu mai erau, dar ce licărea oare acolo, prin ierburi ?

Lucea un ochi de apă. Puţină de tot.

Din canalele parcului, printr-un făgaş pe care şi-l săpase singur, gîlgîia un fir de apă spre o groapă, pe care o scobise poate tot el, sau poate că fusese săpată anume. Într-un cuvînt, nu era decît atît, o groapă cu apă. Dar pe fundul ei povîrnit şi întotdeauna mustind de apă, din cauza apropierii canalelor, creşteau două ramuri lungi de călin şi răsărise o pădure de nu-mă-uita. O sumedenie de broscuţe verzi săreau prin iarbă.

Ridicînd braţele, Tadeusz strigă bucuros :

— Niezabudki ![1]

Cunoştea floricelele astea tot atît de bine ca bobul sau ca vrăbiile. Creşteau cu duiumul, în rîpa de pe malul rîului unde fusese de multe ori cu maică-sa, atunci cînd se duceau la mătuşa ei, de partea cealaltă a apei, ori cînd intra în rîu să pescuiască racii, care mişunau în jurul bolovanilor. De curînd cule-

[1] Nu-mă-uita (în bielorusă). (n.t.)

sese împreună cu maică-sa două mănunchiuri de nu-mă-uita, unul l-au dus la capelă și l-au pus la picioarele statuii, celălalt l-au trimis la curte domnișoarei, care în dimineața aceea coborîse din cerdacul răcoros să strîngă un buchet de gherghine și trandafiri. Știa că aceste floricele minunate trebuiau culese pentru Maica Domnului și pentru domnișoara, și își mai aminti că data trecută maică-sa îl purtase în brațe tot drumul pînă acasă, și asta-i plăcea nespus de mult.

Se avîntă spre florile de nu-mă-uita și începu să le rupă, cu toată puterea mînuțelor sale. Rupînd o floricică, șoptea :

— Asta-i pentru Maica Domnului.

Apoi pe a doua.

— Asta-i pentru domnișoara.

Cîteodată smulgea floarea cu rădăcină cu tot, alteori smucea din răsputeri tulpina, atît de greu izbutea să le rupă. Cîteodată gîfîia, gemea și murmura supărat :

— Naiba să te ia... Lovi-te-ar damblaua...

Apoi iar :

— Asta-i pentru domnișoara, asta-i pentru Maica Domnului !

Broaștele și păsărelele îl tulburau din lucru. Broaștele țîșneau de sub tălpile lui negre de noroi și pleosc ! săreau în apă ! Iar băiatul, privindu-le, rîdea cît îl ținea gura. Păsărelele zburau printre tulpinele de călin și-i treceau în zbor chiar pe la urechi.

— Huș ! le striga, fluturînd mănunchiul de nu-mă-uita — huș, huș !

Pe urmă iar culegea floricele.

— Asta-i pentru Maica Domnului...

Deodată se opri și țipă de bucurie. Un pițigoi, același pe care-l văzuse în cîmpul de maci ! Oh, ședea pe tulpina de călin și se cumpănea cu floarea rotundă, albă ca zăpada, în sus și în jos, în sus și în jos, încetinel... uite cum își clatină căpșorul galben...

Buzele copilului mai îngînau : „Asta-i pentru domnișoara !...“ Ținînd într-o mînă mănunchiul de nu-mă-uita, întinse cealaltă după pițigoi, scoase un ți-

păt, se aplecă, sări... Florile gingaşe se risipiră pe malul gropii, apa plescăi cu putere, Tadeusz dispăru.

Nici un ţipăt, nici un geamăt, fără să-şi cheme mama sau tatăl. Nu mai avusese vreme. A ţinut doar o clipă. Pe fundul gropii, sub pînza de apă verzuie, zăcea fiul Chwedorei şi al lui Klemens, cu faţa în sus, nemişcat şi, pe obrăjorul lui mînjit şi peste picioarele negre de noroi se întindeau fire lungi de iarbă de culoarea mucegaiului. Păsăruica cu căpşorul galben şi aripi albăstrii se cumpănea pe floarea de călin în sus şi în jos, încetişor, broaştele verzi săreau prin iarba umedă, teii răspîndeau o aromă dulce şi, în jurul lor, albinele bîzîiau înăbuşit, ca o mie de harfe domoale.

De cealaltă parte a grădinii, de foarte departe, răsuna glasul vătafului :

— Nu vă e ruşine ? Nu vă e frică de Dumnezeu ? Asta-i un păcat !

Din cîmp se auzea în răstimpuri vocea gravă, de bas, a ţăranului păşind în urma plugului :

— Dii, hoo ! dii !

De o parte şi de alta a mării de flori şi cîntece, a clocotului vieţii, se înălţau cerdacul umbros al conacului şi capela cu statueta sfîntă. Se priveau prin spărtura dintre teii rămuroşi, ca pe-o fereastră. În faţa cerdacului, o femeie tînără culegea gherghine şi trandafiri, iar mîinile îi luceau albe ca neaua. În nişa capelei coroana statuetei zvîrlea raze de lumină ca o stea atîrnată în văzduh, trufaşă şi nemişcată.

JULIANKA

Tablou citadin

Pe una din străzile cele mai lăturalnice şi mai tăcute ale oraşului Ongorod [1] se află o curte imensă, împrejmuită de un zid care a fost odinioară înalt, dar acum e aproape prăbuşit, cu o clădire mare, roşie, în fund. Faţada monotonă a edificiului vechi şi părăsit e tăiată de şiruri lungi de ferestre fără geamuri, aşadar întunecate şi pustii, din loc în loc, cînd undeva pe sus, cînd jos, chiar lîngă pămînt, luceşte tulbure cîte un ochi de sticlă verde, vădind că paraginile astea adăpostesc niscaiva oameni sărmani. Ba ici, ba colo, volbura şi iedera îşi împletesc tulpinile peste cornişele şi consolele zidurilor, iar de prin crăpături se iţesc micsandre sălbatice cu floarea galbenă-pală.

Edificiul acesta, clădirile mărunte ce-l înconjoară şi nesfîrşita curte din faţă fusese proprietatea şi slujise de locuinţă unei familii de oameni avuţi ; mai tîrziu, printr-un concurs de împrejurări, trecuse în stăpînirea autorităţilor locale, care, negăsind de cuviinţă a-i da vreo întrebuinţare, îngăduiau ca, din timp în timp, în schimbul unei chirii neînsemnate, să se oploşească pe acolo tot felul de oameni sărmani, atît de sărmani, încît nici măcar pustiul şi ruinele nu-i înspăimîntau.

Bunăstarea de odinioară lăsase pe aici urme ce se păstrau de zeci de ani. În cele patru colţuri ale curţii,

[1] Numele sub care scriitoarea Eliza Orzeszkowa se referea de obicei în opera sa la oraşul Grodno. (n.t.)

tei bătrîni îşi resfiră ramurile umbroase peste bălăriile ce hălăduiesc în voie ; printre frunzele de hrean şi de brustur înfloresc ciorchini sfrijiţi de zambilă şi lucesc steliţe pirpirii ; frunze dinţate de ciulini se pleacă sub greaua apăsare a crengilor de liliac sălbăticit sau a trandafirilor preschimbaţi în tufişuri de răsură. De altminteri, iarba deasă a năpădit toată curtea, care n-a fost niciodată pietruită, iar atunci cînd razele soarelui, năvălind prin uşa care stă deschisă de zeci de ani, iscodesc adîncul întunecat al clădirii, pe pereţii ei se deslueşesc culorile spălăcite ale unor vechi picturi, iar prin unghere răsar frînturi de statui fărîmate, înfăşurate în pînză de păianjen.

Clădirile de lemn înşirate în faţa uriaşului edificiu, cu ferestrele lor care dau în uliţa tăcută şi îngustă, nu sînt nici atît de pustii şi nici atît de triste. Odinioară aici se aflau hambarele şi grajdurile palatului. Pereţii lungi şi scunzi din lemn, înnegriţi de vreme, stau gata parcă să dispară sub acoperişurile vechi de cînd lumea, mult mai înalte decît ele, ţuguiate spre vîrf şi larg desfăcute la bază. Din umbra streşinilor adînci şi acoperite de muşchi se desprind ferăstrui modeste, neregulate, fiindcă sînt tăiate în pereţii scunzi şi gîrboviţi, cînd mai sus, cînd mai jos, diferite unele de altele şi ca mărime şi ca înfăţişare, după cum au fost meşterite din bucăţi de sticlă mai mari sau mai mici şi fixate în cercevele de lemn tînăr, galben, sau putred şi fărîmicios, ţinînd seama de starea materială a celor ce locuiau îndărătul lor. Aici, chiar la marginea trotuarului îngust, presărat cu pietre ascuţite, o evreică bătrînă, măruntă şi adusă de spate, cu o basma străveche şi bălţată pe cap, ţine o dugheană şi, prin fereastra cu geamuri mari dar tulburi, îi îmbie pe trecători, de ani şi ani de zile, cu brînzeturi uscate, covrigi galbeni şi clondire de diferite dimensiuni, pline cu fel de fel de băuturi. Aici îşi află sălaş slugile fără stăpîn ; meseriaşi care, orice ar face, nu izbutesc să lege cele două capete, îşi înghesuie familiile numeroase în aceste odăiţe strîmte, iar ei răscolesc noapte de noapte ecourile străzii cu paşii lor împleticiţi şi ţipetele lor de beţi-

vani ; aici, prin unghere mizere şi întunecate se pripăşesc şi cerşetori ; în fiece seară curtea imensă răsună de glasurile întărîtate ale celor ce-şi împart cei cîţiva gologani pe care au pus mîna. Aici, într-un colţ al curţii, unde teiul bătrîn şi rămuros atinge streaşina neagră, prind uneori glas acordurile slabe ale unei pianine cu coarde vechi şi sonore ; din adîncul clădirii cu ferestre oarbe răzbate huruitul monoton şi asurzitor al calandrului care pune în mişcare, din zori şi pînă-n noapte, sertarele sale imense, pline cu pietre. Din vreme în vreme, cînd glasul mohorît al calandrului tace, în micuţul foişor cu pereţii scunzi şi alburii, înecaţi aproape pînă la jumătate de verdele-cenuşiu al bălăriilor, răsună mai încet, dar mai sprinţar glasul maşinii de cusut. Aplecată deasupra ei, lenjereasa cu faţa trasă şi ochii stinşi nu cîntă în timp ce lucrează, aşa cum ne asigură unele descrieri că obişnuiesc să facă femeile cînd cos, ci priveşte într-una, îngrijorată, pe fereastra lîngă care e aşezată şi, cu un glas piţigăiat şi oţărît, poate fiindcă iese dintr-un piept de om obosit, strigă numele de alint al unor copii. Purtătorii acestor nume sînt făpturi mărunte, cu picioarele goale şi părul ciufulit care, împreună cu alte multe făpturi asemănătoare, umplu curtea cu ţipetele lor vesele sau plîngăreţe şi cu tropăitul tălpilor mititele ce bătătoresc pămîntul tare al curţii, în goana lor voioasă.

Ciudat lucru ! Oamenii din această clădire se schimbă foarte des şi totuşi parcă rămîn mereu aceiaşi. Dacă timp de zeci de ani, în fiecare lună, săptămînă sau zi ai sta să priveşti la cele ce se petrec în această curte imensă, ai vedea mereu acelaşi lucru şi ai auzi mereu aceleaşi zgomote. Servitorii rămaşi pe drumuri se risipesc, care încotro, şi o vreme se stabilesc în splendidele imobile ori frumoasele curţi boiereşti, părăsite de tovarăşii lor mai puţin norocoşi, care vin să le ia locul ; milogii şi cerşetoarele de biserică pleacă în căutarea unei parohii mai înstărite sau află lăcaş de odihnă veşnică în ungherele cele mai umile ale cimitirului din oraş, în vreme ce acei care i-au prohodit lovesc cu cîrja

sau toiagul aceiași bolovani pe care i-au lovit înaintașii lor altădată ; uneori, prin poarta curții sînt scoase coșciuge mici, cu trupșoare de copii, iar în urma lor pășesc greoi, cu capul plecat și hohotind de plîns, tocmai oamenii aceia nărăviți în rele, care trezesc și tulbură noapte de noapte somnul cetățenilor pașnici din oraș cu răcnetele lor de bețivani ; și totuși numărul făpturilor mărunte cu picioarele goale și părul ciufulit, care lărmuiesc în curtea cea mare, nu scade ; prin fereastra foișorului se apleacă peste bălării în locul lenjeresei palide, cu ochii stinși, o spălătoreasă cu obrajii roșii, dogorîți de foc și cu brațele goale și umede și, cu același glas oțărît, își cheamă odraslele. Totul rămîne la fel, deși totul se schimbă. Numai calandrul, același de zeci de ani, huruie posomorît în adîncul clădirii celei mari și aceeași evreică mică și gîrbovită își clatină capul bătrîn, înfășurat în basmaua acum spălăcită, îndărătul geamului încărcat cu covrigi, sticle și brînzeturi. Stăpînele calandrului s-au schimbat de multe ori, dar el a rămas mereu la locul lui ; pe evreica bătrînă au ajutat-o la mica ei negustorie fiicele ei, apoi nepoatele și strănepoatele, dar ea stă tot acolo unde stătea cu ani în urmă și, cu gura ei știrbă, istorisește bucuroasă tuturor celor care stau s-o asculte, istorii lungi și felurite despre curtea imensă, despre casa cea mare și nenumăratele generații pe care le-a adăpostit, convoi lung de umbre felurite și mereu aceleași.

Lîngă poarta de zid roșie, înaltă și pe jumătate dărîmată prin care se intră în curte, una din băbătii, o cerșetoare, găsise într-o dimineață în zori, cînd ieșise din bîrlogul ei, un copil, născut de cîteva zile, înfășurat într-o broboadă. Deși toamnă, dimineața era caldă ; o ceață ușoară, alburie, umezise broboada în care era înfășurat trupșorul acela nemișcat, dar razele soarelui îl uscaseră și-l încălziseră.

Peste cîteva clipe se iscă o zarvă nemaipomenită în curtea cea mare. În mijlocul curții stătea bătrîna cerșetoare, ținînd în brațe copilul și înfățișîndu-l celor care făcuseră cerc în jurul ei. Oamenii priveau și se minunau ; unii strîngeau pumnii cu mînie,

alţii ridicau din umeri, încruntau fruntea şi se uitau în sus, de parc-ar fi ghicit al cui putea fi pruncul ; unul rîse tare, deşucheat, altul îşi şterse cu o mînă bătătorită o lacrimă din ochii cîrpiţi încă de somn. Trezită de această hărmălaie de glasuri şi strigăte, se ivi din dugheană pînă şi bătrîna evreică Zlotka şi, privind copilul cu ochii mijiţi, îşi clătină capul a jale şi uimire. Apoi, adresîndu-se oamenilor care stăteau roată în jur, îi întrebă, aţintind copilul cu degetul ei zbîrcit :

— Ce-o să faceţi cu el ?

Era o întrebare de bun simţ, care îi trecuse prin minte mai întîi ei.

Se sfătuiră un ceas încheiat. Un bărbat propuse, cu şovăială în glas, să ducă copilul găsit la poliţie şi acolo să facă cu el ce-or pofti, dar vreo două-trei femei se năpustiră asupra lui cu un glas atît de mînios şi un asemenea puhoi de proteste se revărsă peste el, încît propunerea — susţinută de altminteri doar prin tăcerea cîtorva — căzu cu desăvîrşire.

— Sărmanul !

— Bietul gîndăcel !

— Ce mamă netrebnică !

— Puşlamaua de tat-su !

— Nu i-ar fi ruşine...

— Apoi puşlamalele fac întotdeauna aşa !...

Şi după aceea iar :

— Ce să facem cu el ?

Spălătoreasa din foişorul cel mic grăi cea dintîi :

— D-apoi, să crească p-aici !

Cuvintele acestea rămaseră multă vreme fără răspuns, mai apoi stăpîna calandrului, cea mai avută persoană din toată obştea, trecîndu-şi privirile ochilor înfundaţi în obrazul ei gras peste toţi cei din faţă, întrebă :

— D-apoi să crească ! Dar la cine ?

Tăcerea generală ţinu mult după aceea. Ba cîţiva se desprinseră din grămadă şi-o porniră grăbiţi spre locuinţele lor. Alţii rămaseră pe loc, cu braţele atîrnînd neputincioase.

— Apoi ce mai atîta vorbă ? grăi în cele din urmă bătrîna Zlotka. Cum adică la cine ? La noi toţi, şi gata socoteala !

Nici n-apucase să-şi sfîrşească vorba, cînd se desprinse din mulţime un bărbat în vîrstă, îmbrăcat într-o haină lungă, ponosită şi, scoţînd din cap o căciulă căptuşită cu blană de miel, trecu din om în om cu ea întinsă în mînă. Era un curelar, unul dintre aceia de care sărăcia se ţinea scai. Obrazul lui puhav şi stacojiu de băutură nu prea vorbea despre virtuţile şi bunele lui deprinderi, dar în clipa aceea avea o expresie plină de duioşie. Îşi clătina capul, cuprins de o milă nesfîrşită, ofta din băierile inimii şi clipea şiret din ochi, vrînd parcă să îndemne oamenii la milostenie, sau poate să-i îmbie.

— Mde, ce să-i faci ? Ce să-i faci ? zicea el.

— Ce să-i faci ? îi răspundeau în cor cei din jur.

O făptură gîrbovită, îmbrăcată într-o haină vătuită şi pe cap cu o scufie, care nu-i acoperea pe deplin părul cărunt, se apropie de copil, îl privi prin ochelari şi aruncă cea dintîi în căciula curelarului un ban mărunt de argint. Apoi scoase o batistă găurită din săculeţul îndesat cu o mulţime de şerveţele din lînă şi bumbac, îşi şterse ochii înlăcrimaţi şi porni încetişor spre oraş, unde, umblînd din casă în casă, vindea produsele ieftine şi sărăcăcioase ale mîinilor ei uscate.

În căciula curelarului căzură apoi cîteva monede de aramă. Grăsuna proprietară a calandrului zvîrli cu un gest trufaş o bancnotă de o rublă, apoi plecă spre casa cea mare, ţanţoşă şi păşind agale, fiindcă trăgea cu urechea la exclamaţiile uimite şi înduioşate pe care le stîrnise printre cei de faţă marea ei dărnicie.

După ce-şi dădură obolul, mai mare sau mai mic — făcînd-o din milă, îngîmfare sau de ochii lumii — se risipiră care încotro, iar în mijlocul curţii nu mai rămaseră decît trei persoane : cerşetoarea, cu copilul în braţe, curelarul cu căciula, pe fundul căreia se adunaseră cîţiva bănuţi, şi o femeie cu picioarele goale, cu braţele dezgolite pînă la coate, cu o fustă

scurtă și o basma în culori vii peste părul-i răvășit. Cîțiva pași mai încolo se ațînea încă evreica cea bătrînă din prăvălioară, care ba pleca, ba venea îndărăt, mormăind ceva neînțeles și privind în pămînt.

— Ei ! Și-acu', ia-ți-l, că pe mine mă dor mîinile de cînd îl țin în brațe. E timpul să mă duc la biserică, la sfînta liturghie — grăi cerșetoarea, și întinse copilul femeii din fața ei. Vezi de-ți hrănește gîndăcelul — mai adăugă.

Femeia cu picioarele goale înclină capul ca și cum ar fi luat o hotărîre și, fără să spună un cuvînt, luă copilul din brațele cerșetoarei.

Atunci curelarul turnă în șorțul femeii banii din căciulă, iar bătrîna evreică, apropiindu-se de ea, îi șopti la ureche :

— Copilul să rămîie la dumneata, iar eu oi strînge în fiece lună banii de la oameni, tot atîția cîți sînt acum, și ți i-oi da. Dacă-i strîng eu, o să-i capeți sigur, fiindcă toți vin pe la dugheana mea și au treburi cu mine...

Spunînd acestea, i se adresă curelarului :

— Ei, și-acu', nu iei un păhărel ? Ce zici ?

Curelarul făcu un gest supărat cu mîna, dar se vede că din obișnuință pașii lui nesiguri îl purtară după Zlotka, spre prăvălioara ei, care tocmai își deschidea ușile.

Apoi iar se porni huruitul calandrului, corzile dezacordate ale pianului răsunară dogit, copiii o zbughiră țipînd din casele părintești, milogii și babele, lovindu-și ciomegele de pietrele de caldarîm, își intonară litaniile, nevasta curelarului, care golea în dugheană primul, dar nu și ultimul pahar din ziua aceea, oftă în fața sobiței în care pîlpîia un foc slab și, în curtea cea mare, totul reintră în rînduiala și pe făgașul zilnic.

*

Așa s-a făcut că cele dintîi brațe care au ridicat-o pe Julianka de pe pămînt și au înfățișat-o oamenilor au fost brațele unei cerșetoare, îmbrăcate în zdrențe. Iar cea dintîi imagine pe care a zărit-o cu ochii ei,

care se trezeau spre a lua cunoştinţă de obiectele din afară, a fost o odăiţă scundă, cu pereţii cenuşii şi cu o vatră mare, neagră, în care ardea un foc cu vîlvătăi. Din albia proptită pe două scăunele chiar în mijlocul odăii, se ridicau aburi deşi ce se rostogoleau în gheme spre bîrnele strîmbe din tavanul scund. Deasupra albiei sta aplecată o femeie, cu o fustă scurtă şi cu nişte picioare mari şi goale. Obrazul îl avea tot atît de roşu ca şi basmaua care-i acoperea părul răvăşit, şi de pe frunte i se prelingeau stropi de sudoare. Îşi ştergea faţa cu mîneca groasă a cămăşii suflecate pînă la cot, apoi iar vîra braţele goale în apa clăbucită. Uneori se apropia de vatră şi punea fiarele grele de călcat să se încingă pe jeratic, sau lua de pe foc cazanul cu apă fierbinte şi-l căra pînă la albie, gemînd încetişor. La picioarele femeii stăteau sau se tîrau de-a buşilea nişte copii mărunţei ; alţi doi, un băiat şi o fetiţă, ba năvăleau în casă, ba o zbugheau afară, zdupăind cu picioarele lor goale, ţipînd fericiţi sau plîngînd. Băiatul, voinic, cu faţa mereu întunecată deşi plină de îndrăzneală, ori de cîte ori năvălea în odaie, o lua pe maică-sa de gît şi o săruta sonor pe obrajii încinşi ca focul ; fetiţa, ţinîndu-l pe frăţiorul cel mic în braţe, îl sălta prin odaie, cîntînd. Cînd copiii plecau pe afară, nu se mai auzea decît plescăitul apei în albie, trosnetul focului în vatră şi, din cînd în cînd, gemetele sau mormăitul parcă supărat, sau poate nerăbdător al spălătoresei. Se întîmpla cîteodată să se oprească o clipă din lucru şi din mormăit ; atunci se îndrepta de spate şi rămînea nemişcată în faţa copăii, cu bărbia în palmă, cu privirea sticloasă aţintită spre tinereţea ei trecută şi poate luminoasă, spre prezentul întunecat, sau spre viitorul pruncilor ei.

Dacă în clipele acelea s-ar mai fi întîmplat cineva pe acolo, ar fi zărit în odaie încă un copilaş, pe jumătate dezbrăcat, fiindcă n-avea decît o cămaşă scurtă de tot, din pînză groasă, care şedea într-un colţ al odăii, ascuns după un măturoi ciuntit. Ori de cîte ori se mişca, nuielele uscate şi răsucite ale măturii i se înfigeau în părul des, dar ascunsă îndărătul lor, fe-

tița privea flăcările care se răsuceau și țîșneau cu mii de scîntei, fiarele de călcat scoase din foc după ce se încingeau atît de tare, încît luceau ca purpura, și ca aurul, apa plină de clăbuc, revărsată din albie și scurgîndu-se în șuvoaie înspumate pe podea, scîndura lungă de călcat pe care la un capăt se îngrămădeau rufele netezite și albe ca neaua, dulapul întredeschis, adînc și umbros. Cînd focul se înălța licărind ca aurul și trosnind vesel, copilul stătea nemișcat și zîmbea. Cînd vreun roi de scîntei țîșnea în sus, iar jeraticul se rostogolea ca grindina pînă în mijlocul odăii, rîdea încet, cu un rîset lung și nestăvilit. Uneori lumina focului se strecura pînă în colțul în care ședea fetița și-i poleia obrăjorul oacheș și ochii negri ; atunci chipul ei ascuns de nuielele măturii părea voios și șăgalnic, dar cînd flăcările se domoleau, o învăluiau umbrele și nu i se mai vedeau decît picioruşele goale și subțiri pe scîndura noduroasă a podelei.

La ora prînzului fata și băiatul spălătoresei dădeau buzna în odaie și se agățau veseli de fusta mamei lor, care lua de pe foc oala cu mîncare. Se așezau apoi pe podea și începeau să mănînce din strachina pusă pe laviță. Atunci, în ungherul unde se afla mătura se auzea un foșnet. Picioruşele goale și subțiri se urneau din loc și străbăteau odaia în direcția copiilor și a oalei cu mîncare. În călătoria asta se ajutau uneori și de mînuțele mici, pline cu cicatrice roșii, vînătăi și arsuri. Dar fetița nici n-apuca bine să-și atingă ținta călătoriei și să întindă mîna spre lingura de lemn — pe care spălătoreasa o punea întotdeauna la îndemînă, pe laviță, alături de lingura cu care mîncau copiii ei — cînd băiatul cel mare o pocnea cu lingura în cap sau pe spinare, apoi se scutura de rîs. Ea se tupila atunci, cu mișcări iuți, de pisică, sub laviță. Uneori, femeia se răstea mînioasă la băiat :

— Las-o să mănînce !

Alteori nu spunea nimic, cu ochii pironiți spre foc sau spre adîncul copăii. Fata ei ținea în brațe pe frățiorul mai mic decît dînsa și, cu rîsete și sărutări, îi ducea la gură mîncarea răcită cu grijă ; din timp

în timp, culegea cartofii din ciorba de arpacaş şi-i arunca sub laviţă, unde îi prindea din zbor şi-i înghiţea copila care sta ghemuită pe podea, iar băiatul se apleca s-o privească şi-i striga rîzînd :

— Julianka ! na, aici, prinde !

Pe înserat, spălătoreasa le dădea copiilor cîte o felie de pîine ; n-o uita niciodată pe Julianka. Dacă nu era zorită de cine ştie ce treabă, stingea focul şi, la lumina opaiţului, cosea, cîrpea şi ţesea hăinuţele pestriţe şi ieftine. Copiii dormeau. Cîteodată însă îi trezea din somn mama lor, care sărea în picioare de pe scăunel. Lucrul îi aluneca de pe genunchi pe podea, iar ea rămînea nemişcată, cu capul uşor plecat, cu urechile ciulite la zgomotele încă îndepărtate de pe stradă. Asculta cîntecul unui bărbat cu glas răguşit, cu voce de bas, întrerupt de răcnete fără noimă sau de rîs hohotit de beţivan. Ecourile astea vesteau apropiata întoarcere a tatălui, care lucra ca bucătar prin diverse case din oraş. Omul nu-şi vizita prea des familia, nevastă-sa muncea singură ca să se ţină pe ea şi pe copii. Ori de cîte ori răsuna pe stradă cîntecul lui răguşit, urechea obişnuită a femeii îl recunoştea imediat şi, mai înainte de a i se auzi paşii grei şi împleticiţi în curte, ea alerga speriată prin odaie, iscodind cu privirea înfrigurată ungherul cel mai tainic unde să poată ascunde cîteva biete monede de aramă, înfăşurate într-o cîrpă.

Peste cîteva clipe, ridicau casa în sus ; un glas gros de bărbat, urmat de ţipetele ascuţite, pătrunzătoare ale unei femei, acompaniate de urlete, gemete şi plînsete de copii.

Julianka se trezea brusc din somn şi începea să tremure ca varga. Cu ochii larg deschişi de spaimă, se zgîia printre nuielele uscate ale măturoiului, îndărătul căruia sta ascunsă. În lumina tulbure a opaiţului zărea un bărbat înalt şi spătos tot cărînd la pumni în spinarea femeii, care scotea din piept o gamă de sunete îngrozitoare, străduindu-se să plătească pentru loviturile încasate cu alte lovituri. Vedea apoi cum mîna uriaşă a bărbatului înhăţa coada gros împletită a femeii şi, cîtă vreme o trăgea

în jos, femeia nu se rostogolea pe pămînt, ci se răsucea la picioarele bărbatului de mînie și durere ; îl vedea pe băiatul cel mare luînd apărarea maică-si și acoperindu-i trupul cu trupul lui ; îl vedea cum își înălță obrazul îndrăzneț și stacojiu, cum îi zvîrle lui taică-său priviri pline de ură din ochii săi aprinși ; copiii mai mărunți alunecau de spaimă din patul mamei și rămîneau pe podea, tremurînd și smiorcăindu-se. Pînă la urmă, bărbatul găsea banii ascunși de femeie cînd într-o grindă a tavanului, cînd în fundul vetrei și, după ce punea mîna pe ei, pleca trîntind ușa de se cutremurau pereții subțiri ai odăii. După plecarea bărbatului femeia se scula cu greutate, se așeza pe podea și, cu fața ascunsă în palmele-i roșii, plîngea, la început mai tare, apoi atît de încet, încît auzeai cum îi curg lacrimile șiroaie pe fusta ruptă, care-i acoperea genunchii tremurînzi.

Toate astea le privea, toate astea le auzea copilița vîrîtă în ungherul cel mai întunecat al odăii, și ascultînd și privind, se lipea tot mai tare de perete sau, ținînd mătura în brațe, o strîngea la piept cu un gest înfricoșat. O dată însă, cu prilejul unei scene asemănătoare, încremeni de spaimă. Privirea bărbatului înalt și spătos se oprise asupra cotlonului ei. O pironea cu niște ochi holbați, negri, arzînd fioros în obrazul lui mare și întunecat. Întîlnindu-i privirea fetița înlemni, auzi apoi nedeslușit, cu totul nedeslușit, cum bărbatul o întreabă pe femeie de banii pe care *oamenii* îi plătesc pentru copilul găsit, și pe femeie răspunzîndu-i cu glasul ascuțit, că de mult, de mult de tot, nu i-a mai dat nimeni nimic pentru întreținerea copilului, nici un ban măcar, fiindcă cei care plătiseră la început se mutaseră, iar chiriașii cei noi nu voiau nici să audă de ea. Atunci bărbatul făcu un pas mare spre ungherul cel întunecat, iar Julianka închise ochii, simți doar că o mînă puternică o înșfacă de marginea cămășii, că o poartă prin văzduh o clipă și o zvîrle apoi în fața ușii. După aceea nu mai auzi și nu mai văzu nimic, căci o cuprinsese un fel de toropeală. Cînd deschise ochii, în jur domnea o liniște adîncă, picioruşele-i goale erau înfundate în iarba

muiată de ploaie și firele umede îi atingeau gîtul și spatele. Julianka începu iar să tremure, cuprinsă de o spaimă cumplită. De cine ? Nu știa nici ea. Se vede că de toate. De glasul acela gros, care încă îi mai stăruia in urechi, de norii grei care se alungau jos de tot pe cerul întunecat a ploaie, de bălăriile jilave care-i lunecau pe trupul gol ca niște șerpi reci, de crengile copacilor care se clătinau în beznă și fosneau ca niște stafii negre, purtînd între ele o convorbire sumbră.

Împresurată de atîtea grozăvii, fetiței i se năluci în beznă o lumină singuratică, o luminiță palidă, gălbuie și măruntă în fereastra din colțul curții, pîlpîind parcă de-a dreptul pe pămînt. Julianka știa prea bine cine șade acolo, în colțul curții și, după ce șovăi multă vreme, se sculă și porni încet, încet de tot, fiindcă era înfricoșată, iar pașii i se împleticeau prin ierburile înalte și umede — spre luminița ceea tulbure.

Într-o margine a curții se afla o cămăruță mai mică și mai scundă decît aceea în care stătea spălătoreasa cu copiii ei, dar avînd o cu totul altă înfățișare. Dincolo, pereții și tavanul erau negri de fum și praf, aici își păstraseră albeața pe care o avuseseră cu ani în urmă ; acolo aerul era fierbinte și înăbușitor din pricina vetrei mereu încinse, aici domnea toată vremea o răcoreală și umezeala care te pătrundea pînă la os, fiindcă în sobița aproape dărîmată mai niciodată nu ardea focul. În odăiță se afla un pat mare, cu atît de puțin așternut, încît aproape că nu-l vedeai ; o ladă de lemn învelită cu un lăvicer zdrențuit, o masă cam șchioapă, o lampă fumegîndă cu fitilul lung și o haină vătuită atîrnată pe perete, o cruce mare, neagră, deasupra patului și o femeie mică și bătrînă care ședea pe lădiță și împletea o plasă de bumbac la lumina lămpii.

Era mititică, scundă, gîrbovită și uscată. Purta un capot ros, căptușit, care nu-i ajungea pînă la glezne, iar părul cărunt îi cădea în șuvițe neregulate pe spate și pe frunte.

Își apleca mult capul peste lucru, iar mîinile ei mici și zbîrcite învîrteau repede igliță și ghemul. În același timp bolborosea într-una cu glas scăzut ; dar vorbind, nu prea-și mișca buzele, aproape la fel de albe ca fața, ci mai mult fruntea, brăzdată de cute fără număr, care ba se ridicau în sus, ba coborau, ba se strîngeau laolaltă, ba se răzlețeau de parc-ar fi istorisit unei ființe nevăzute o lungă și ciudată poveste.

Deodată făptura asta harnică, puțintică la trup și căruntă, ridică fruntea. Pleoapele ei roșii începură să clipească des pe sub ochelari. Lîngă ușa scundă, închisă, auzise un foșnet slab. Pierea, apoi se auzea din nou.

— Orice duh laudă pe Domnul ! grăi femeia.

Răspunsul nu veni. Își ridică mîna la frunte de parcă ar fi vrut să se închine, dar în dreptul ușii se auzi un foșnet mai puternic, ba parcă și niște gemete și scîncete.

Se sculă, aplecă urechea spre ușă și întrebă :

— Cine-i acolo ?

De după ușă răspunse un glăscior subțire :

— Julianka.

De n-ar fi domnit în jur o tăcere deplină, bătrînica n-ar fi deslușit glasul acesta, într-atît era de înăbușit, mai mult un suspin. Îl auzi și făcu un semn nemulțumit cu mîna. Totuși, luă lampa și porni spre ușă bombănind.

— Copiii ăștia nu-mi mai dau pace ! Ziua mi-a zvîrlit obrăznicătura aia de băiat o piatră pe fereastră și acu', în toiul nopții, vine...

Cînd deschise ușa, tot mai bombănea încă, ridicînd vocea :

— Ce tot umbli noaptea de colo-colo...

Tăcu repede, lăsînd jos lămpița.

În pragul ușii sta nemișcată Julianka. Picioarele goale pînă la genunchi i se clătinau sub cămașa scurtă, și stropi deși de ploaie îi acopereau părul și fața.

Bătrîna trase copilul de mînă și închise ușa, fără să mai spună nici un cuvînt.

— De ce-ai venit așa de tîrziu, noaptea? o întrebă ea.

Nu primi răspunsul vreme îndelungată. Apoi copilul rosti încet:

— M-au alungat.

— Aha! făcu femeia și, așezîndu-se la loc pe lădiță, prinse a se uita la copil. Te-au alungat! repetă ea. Cine te-a alungat?

— Pan — răspunse copilul.

— Pan! adică Iakub, bețivanul ăla nesuferit care face scandal noaptea. Și-a bătut nevasta, așa-i?

— A bătut-o — repetă copilul și hohoti de plîns.

— Poftim de vezi! Iar a bătut-o! O să ajungă la cremenal, de asta nu scapă! Iar pe tine te-a luat și te-a zvîrlit afară, în ploaie, frig și noapte, fără să se sinchisească. Cum de ți-a dat prin minte să vii iar la mine? Pesemne fiindcă ți-am dat deunăzi o cojiță de pîine. Ei, și-acu' vrei lapte?

Cu o voce mult mai puternică decît pînă atunci, copilul răspunse:

— Vreau.

Bătrîna se aplecă, scoase de sub masă o ulcică acoperită cu o bucată de hîrtie, și-o întinse fetiței:

— Bea jumătate — îi spuse — restul îl beau eu mîine dimineață. Ei, ți-oi mai da și ție din el!

Copilul bău cu lăcomie, dar cînd ajunse la jumătatea ulcelei, bătrîna i-o luă din mînă și o puse la loc sub masă.

— De ce dîrdîi așa, de parcă ai avea friguri? Ți-e frig? Altceva n-ai nimic de îmbrăcat, numai cămașa asta?

— N-am nimic — răspunse Julianka.

— Apoi eu n-am de un' să-ți dau, că uite, pînă și ultima zdreanță mi s-a rupt în spinare. Uite numa' acolo, parcă ar fi o cîrpă...

Trase de pe pat o broboadă mare, ruptă, o acoperi cu ea, aproape înfășură într-însa pe fetiță. Apoi o duse spre un colț al odăii, între sobiță și perete.

— Acum stai aici, în cotruță, sau culcă-te și dormi. Mi-ai luat și broboada, de nu mai am cu ce

mă înveli peste noapte... poate doar cu capotul ăsta... ei hai, somn ușor ! Iakub nu vine aici.

Julianka se așeză, dar în ciuda oboselii nu ațipi, ci rămase s-o privească pe noua ei protectoare, care, stînd pe lădiță, se apucase din nou de plasa ei, bolborosind :

— Să mai fac o țîră la plasa asta, că de tîrziu, nu-i tîrziu... n-a bătut încă de 11 la ceasul bisericii și pînă la 11 musai să împletesc seara la plasele astea, numai plase... Altceva nimic... fiindcă lucrul din lînă cere lumina zilei, că-ți obosește ochii... of ! of ! ochii ! mă lasă ochii !

Oftă și privi spre colțul unde se afla fetița.

— Sărmana de tine ! Derbedeul ăla de Jakub o să nimerească la cremenal, și fiu-său tot la cremenal o să ajungă, de asta nu scapă ! Ce naște din pisică... Mi-azvîrle pietre pe fereastră !... Cine-ar fi crezut una ca asta...

Spunînd aceste cuvinte, cutele de pe frunte i se ridicară în sus, cuprinse parcă de o nesfîrșită uimire, iar șuvițele de păr cenușiu îi alunecară cu tristețe pe tîmple.

Deodată, departe, tocmai în centrul orașului, ornicul bisericii începu să bată ceasurile. Bătrînica prinse să numere, întinzînd în sus degetul ei alb și subțire :

— Unu ! doi ! trei ! patru !

Cînd spuse „unsprezece", ceasul încetă să mai bată. Se sculă și strînse lucrul.

Își scoase ochelarii și își miji ochii.

— Să mai am ochii mei de altădată, aș broda un covor. Ehei, aș lua pe el o grămadă de parale, dar ochii mei of ! of ! Îi mai am încă, dar mă lasă... și cînd m-or lăsa de tot...

La aceste cuvinte nu numai zbîrciturile de pe frunte începură să alerge repede, dar și capul se porni să-i tremure atît de tare, de parcă ar fi prevăzut că un lucru cumplit, îngrozitor, avea să se întîmple „cînd o s-o lase ochii".

Stingînd lampa, șopti o rugăciune, apoi, culcîndu-se în întuneric pe paiele abia așternute, mai spuse de cîteva ori ;

— Cine ar fi crezut una ca asta ! Cine ar fi crezut una ca asta !

Din colțișorul ei, între sobă și perete, fetița șopti febril, în somnul ei zbuciumat :

— M-au alungat !...

A doua zi cînd deschise ochii, Julianka rîse, tare, ca un clinchet argintiu. Ce-o făcuse să rîdă ? Cine știe ? Poate că rîsul ei era asemenea cu zvonul păsărelelor în zorii zilei, sau cu zumzetul vesel al gîzelor aurii ce se leagănă dis-de-dimineață pe o rază de soare.

Razele răsăritului se strecurau pe fereastra odăiței, lunecînd peste creștetul bătrînichii, care, împreunîndu-și cu pietate mîinile uscate, se uita spre cer, murmurînd : „Tatăl nostru carele ești în ceruri !"

Auzind rîsul copilului, încheie cu un : „Amin !", și întorcînd capul, o întrebă :

— Te-ai trezit ? Ai dormit bine ? Ți-a fost cald ?

Julianka se simțise bine înfășurată în broboada veche și groasă. Mai șezu o clipă în colțișorul ei, ca o statuetă cu ochi strălucitori și gura zîmbitoare. Apoi sări în picioare voioasă și, tîrînd după ea broboada, care nu-i mai acoperea decît spatele, o porni cu brațele întinse spre ulcica pe care i-o întindea bătrînica.

— Hai de bea lapte, dar vezi de-mi lasă și mie !

Julianka bău ; ochii ei arătau o mare uimire pentru faptul că soarbe ceva atît de gustos.

— Și-acu' e rîndul meu ! Vezi că asta e tot ce am de mîncare dimineața. Jumătate ți-am dat ție, să-ți fie de bine ! Acum mă mulțumesc și cu puțin lapte. Cine ar fi crezut una ca asta ! Apoi, ce să-i faci ! Oricît de bine ai sta în trăsură, dacă nu iei seama, nu-i greu să cazi jos. Eu în trăsură am fost, acuma am căzut și mare nădejde să mă urc îndărăt nu prea am. Tu ești mică, și ai toată viața în față. Pînă una-alta, n-ai nimic să pui pe tine decît cămașa asta, care nu te mai ajunge. Ba ți se văd și genunchii, hm ! Asta nu-i frumos. Trebuie să mă rog de cineva cunoscut să-mi dea o rochiță veche pentru tine !

Tot grăind astfel, bătrînica se îmbrăcă cu capotul vătuit şi îşi acoperi creştetul cărunt cu o bonetă, cam ruptă, de muslin alb.

— Fiindcă, vezi tu, eu am multe familii cunoscute, cărora le vînd ce lucrez... Uite, aşa umblu din casă în casă şi vînd... Îmi vine greu să urc scările, iar prin curţile în care sînt case cu un singur cat, afurisiţii de cîini se reped la mine, îmi sfîşie hainele... ba unul m-a muşcat odată de picior... s-a umflat tot şi n-am putut umbla o săptămînă. Se întîmplă să mă ocărască lacheii obraznici sau bucătăresele şi să mă alunge, strigînd după mine „Cerşetoareo" ! Cine ar fi crezut una ca asta !

Ochii ei sticloşi priviră pe sub pleoapele roşii departe, departe, în zare.

— Auzi, cerşetoare ! Ce fel de cerşetoare mi-s eu, oare nu muncesc ? Lucrurile făcute de mîna mea nu-s mai frumoase decît cele ce stau atîrnate în vitrinele prăvăliilor ? Şerveţele, cuverturi, milieuri, dantele, toate le fac cu mîna şi le-oi face pînă m-or lăsa ochii... ei, şi cînd m-or lăsa...

Din nou îi tremură capul, de parcă ar fi înspăimîntat-o ceva, şi creţurile de pe frunte se risipiră în direcţii diferite, cuprinse de o mare spaimă. Ridică broboada care-i alunecase fetiţei pe podea, şi-o aruncă pe spate şi îşi puse pe cap o glugă neagră.

— Acum ai să te duci în curte — îi spuse fetiţei. Eu plec în oraş şi încui uşa. Pe seară, poţi veni iar la mine. Am să-ţi dau lapte să bei şi-ai să dormi aici. La prînz nu mănînc acasă, fiindcă, după cum vezi, mi s-a dărîmat soba şi nu-i chip să aprind focul. Aşa că mă duc la o femeie de treabă, care are o sobiţă. Pun eu cîţiva groşi, mai pune ea cîţiva şi ne facem o ciorbă de crupe sau de cartofi. Cînd am mult de lucru, rămîn la prînz acasă şi atunci mănînc covrigi muiaţi în apă... Cine ar fi crezut una ca asta ! Deseară să vii, poate îţi aduc ceva de la masa mea de prînz...

Ieşiră împreună. Bătrînica porni încet pe stradă, fetiţa în cămaşa scurtă rămase în curte, cu spatele sprijinit de zidul casei. Nu mai rîdea, fiindcă era

vînt şi frig, şi soarele de toamnă nu dădea căldură. Julianka începu să tremure de frig şi peste o clipă o porni spre locuinţa spălătoresei. Se opri în faţa uşii foişorului şi stătu aşa multă vreme. Ba întindea mînuţele spre uşă, ba le trăgea îndărăt. Deodată se deschise uşa şi în prag se arătă spălătoreasa, purtînd pe umăr o cobiliţă cu două găleţi goale la cele două capete. Se ducea se vede după apă. Pe faţa ei se zăreau urmele păţaniei din noaptea trecută. Era umflată de plîns şi plină de vînătăi. Părul împletit într-o coadă lungă îi atîrna răvăşit peste cămaşa cu mînecile rupte. Zărind-o pe Julianka în prag, îi strigă mînioasă :

— Iar venişi pe capul meu ! Crezi că n-am destule belele şi fără tine ! Ce eşti tu, copilul meu, ca să te ţin din munca mea, ba să mai şi pătimesc din pricina ta ? Şterge-o, piei din ochii mei, să nu te mai văd !

Cu un gest violent, împinse copila din prag şi, închizînd uşa, strigă spre interiorul odăii :

— Antek ! Să nu-i dai drumul în casă !

Lui Antek nu trebuia să i-o spună de două ori. Cu un pulover scurt pe el şi în picioarele goale, sări în prag şi, prefăcîndu-se gata să se repeadă şi s-o ia la bătaie, începu să strige :

— Şterge-o !

Julianka făcu cîţiva paşi îndărăt şi se opri. Băiatul se propti iar în faţa ei şi iar ţipă la ea.

Asta ţinu cîteva minute, pînă cînd în fereastra foişorului se ivi capul unei fetiţe de vreo opt ani, cu părul lung şi galben.

— Antek ! Antek ! vino încoace, ajută-mă s-aprind focul pentru mama, fiindcă eu nu pot... — strigă fetiţa.

Băiatul o zbughi în casă, iar Julianka rămase pe loc. Stătea nemişcată, cu ochii aţintiţi la peretele foişorului. Nu mai plîngea şi nici nu mai tremura de frig. Dacă cineva ar fi privit acum în ochii aceia de copil, seci şi larg deschişi, n-ar fi găsit în ei expresia suferinţei, ci un fel de uluire şi o mînie surdă şi neputincioasă.

Așa o găsi și spălătoreasa cînd se întoarse cu găleţile pline cu apă. Se opri, privi cîteva clipe la copilul nemișcat și, mormăind ceva, intră în casă. Ieși din nou repede, aducînd o felie groasă de pîine neagră. O întinse copilului, spunînd :

— Ia, ţine, ţi-o ajunge pentru toată ziulica ! Pîine o să-ţi dau cîteodată, dar să te ferească sfîntul să intri în casă. O să te bat cu nuiaua și o să te zvîrl în urzici.

Julianka luă pîinea, dar n-o duse la gură, ci mai stătu așa multă vreme cu ochii la pereţii foișorului. Și abia atunci, cînd ușa fu dată de perete și cînd copiii spălătoresei ieșiră în goană fugărindu-se, fugi și ea, cît putu de repede, cu paşii ei mărunţi, spre clădirea veche și înaltă. Acolo dispăru în gangul mare, unde chiar atunci începuse să răsune huruitul puternic și posomorît al calandrului.

După cîteva luni, evreica Zlotka, șezînd în pragul dughenei, o strigă pe bătrînică, atunci cînd se întorcea acasă, după ce colindase tot orașul.

— Coană judecătoreasă, coană judecătoreasă ! Acuși te îngrijești matale de copilul găsit ?

— Ca să vezi, negustoreaso, n-avusei de lucru !

— Apoi asta cam așa-i. Că și dumitale ţi-ar prinde bine să te îngrijească cineva ! Dar pînă una-alta, fetiţa mănîncă și doarme la dumneata, coană judecătoreasă !

— Mănîncă, atunci cînd are ce, și doarme cînd e frig afară. La mine e aproape la fel de frig ca afară... Cine ar fi crezut una ca asta !

Se tîrî spre poartă, intră în curte, vorbindu-și cu jumătate de glas :

— Îi port de grijă ! Cum să-i port eu de grijă ? Ce-s, o bogătancă ? Îi port eu de grijă ! Cum aș putea să văd acum de un copil ? Curată belea pe capul meu... ce-s eu, maică-sa, ori bunică-sa ?

Descuie ușa, ţinînd în mînă, cu mare grijă, să nu-i scape, un pacheţel în care era o bucată mică de carne fiartă, și cîţiva cartofi.

— Asta e pentru copil ! mai spuse. Dar pe unde tot umblă fetiţa asta ?

Şi, aplecîndu-se peste fereastră, striga cu glas subţire şi tremurător :

— Julianka ! Julianka !

La această chemare, copilul veni în fugă, se strecură în odăiţa mică şi albă şi înfulecă mîncarea. Bătrîna se aşeză pe ladă şi scoase din sacul spălăcit fire de diverse culori.

— Şezi aici pe podea, lîngă mine, şi împleteşte la ciorap !

Îi vîrî în palma micuţă andrelele şi ghemul, apoi, aplecată deasupra ei, o învăţă :

— Firul îl treci pe deget... andreaua pe dedesubt, acuma scoţi... uite aşa... s-a făcut un ochi... nu lăsa firul să alunece de pe deget... faci aşa mereu...

Gemea, îndreptîndu-şi spinarea şi potrivind culorile firelor de bumbac, începea iar să spună :

— Vreau să te-nvăţ şi eu ce pot... să spui Tatăl nostru şi să împleteşti un ciorap... Celelalte lucruri n-au decît să te înveţe alţii... eu doar o să încep să-ţi fac educaţia... eu toate le încep pentru tine. Şi atunci cînd te-au găsit lîngă poartă, eu cea dintîi i-am dat curelarului o monedă de patruzeci, cînd a început colecta pentru tine.

Copila lăsă să-i alunece în poală andrelele cu bumbacul încurcat şi, aţintindu-şi ochii în obrazul bătrînei, întrebă :

— Cine m-a aruncat acolo, lîngă poartă ?

Bătrînica cea măruntă la trup se mişcă neliniştită pe lada ei şi, cu o privire speriată parcă, se uită la copil.

— Apoi Dumnezeu ştie, drăguţă, numai Dumnezeu ştie cine o fi fost... — grăi ea, grozav de încurcată, şi după ce chibzui o vreme, adăugă : pasărea aceea mare, care aduce copiii mici pe lume...

Julianka păru să se gîndească adînc. Apoi întrebă din nou :

— Şi de ce nu m-a adus pasărea în casă la Jakubowa, sau la curelar, sau la altcineva, ci m-a luat şi m-a zvîrlit lîngă poartă ?

— Iaca na ! răspunse bătrînica, mişcînd repede igliţa prin ochiurile de lînă — ce mă tot baţi la cap

cu întrebările tale ? La ce ţi-ar sluji să afli ? Ia împleteşte aici la ciorap şi învaţă crezul ! Zi : „Cred în unul Dumnezeu..."

— „Cred în unul Dumnezeu..." — şopti copila, luptîndu-se cu andreaua, care nu voia de loc să apuce ochiurile prea mici.

— „...Tatăl, Atotţiitorul..."

— ...„Atotţiitorul" — repetă copila.

— Tu nu pricepi ce înseamnă asta... o să-ţi explic acuma... Zicem că Dumnezeu e atotţiitor, fiindcă el poate orice... Înţelegi ?...

Julianka se opri iar din împletitul ciorapului şi, cu braţele pe genunchi şi capul ridicat, rămase cu ochii pironiţi în obrazul dăscăliţei sale. Peste o clipă, întrebă iar :

— Dar de ce nu i-a poruncit Dumnezeu păsării să mă ducă la Jakubowa sau la curelar... copiii lor o duc mai bine decît mine...

Bătrîna îşi clătină cu uimire capul cărunt :

— Of-of-of — şopti ea — de unde i-or fi trecînd prin cap unui copil mărunţel ca ăsta asemenea gînduri ? !

Apoi începu s-o lămurească încet şi cu mare grijă :

— Dumnezeu poate orice, mila şi bunătatea lui sînt nemărginite... El, fără îndoială, a vrut să-ţi fie bine, numai vezi c-ai încăput pe mîna unor oameni răi...

— Atunci nu pasărea cea mare, ci oamenii m-au zvîrlit acolo, lîngă poartă !... exclamă fetiţa.

Bătrîna îşi pierdu cumpătul. Chipurile se mînie şi începu s-o ameninţe pe fetiţă cu igliţa.

— Pui într-una întrebări ! Cine a fost ? Cum ? Pentru ce ? Dacă ţi-e rău pe lume, se vede că aşa a vrut Dumnezeu să-ţi fie ! Să te împaci cu voia Domnului ! Ei, ce spui ? Făgăduieşti ?

— Făgăduiesc — răspunse fetiţa încet.

— Aşa e bine ! Vezi că nici viaţa mea nu-i uşoară. Cine ar fi crezut una ca asta... Am avut părinţi, zestre frumoasă, un bărbat atît de bun... Era judecător... toţi îl stimau... am trăit ca nişte împăraţi, chiar în oraşul ăsta, chiar aici. Numai copii nu ne-a dat

Dumnezeu, iar cînd mi-a murit bărbatul, s-a topit şi averea, şi neamurile s-au risipit... şi uite, mi-a rămas viaţa pustie, iar cu mîinile astea îmi cîştig pîinea, şi cu ochii... fiindcă fără ochi mîinile nu pot face nimic. Cine ar fi crezut una ca asta ? Vezi, acu' nu-l mai rog pe Dumnezeu decît să nu mă lase ochii... dar tot mă lasă ! Cînd ai să înveţi Crezul, ai să te rogi şi tu pentru mine...

— Am să mă rog — răspunse copilul.

Între timp se lăsase noaptea şi bătrînica aprinse lampa.

— Bun ar mai fi un ceai acuma ! murmură. A intrat frigul în oasele astea bătrîne şi gîtul mi s-a uscat după ciorba aia sărată de crupe... ce să-i faci, dacă nu-i de unde ! Cine ar fi crezut una ca asta ? S-a întunecat prea rău, nu mai vezi colo jos să împleteşti la ciorap... pune-l deoparte, vino mai aproape, să te-nvăţ rugăciunea, zi după mine : „Şi ne iartă nouă greşalele noastre, precum şi noi iertăm..."

— „...iartă-ne nouă greşalele noastre" — începu copila, dar se opri îndată, apoi, peste o clipă, spuse timid, cerînd parcă încuviinţare : Pani ! Eu n-am să-l iert !

— Ce n-ai să ierţi ? Şi pe cine ? întrebă cu mirare în glas bătrîna.

— N-am să-l iert pe Antek — răspunse energic Julianka şi ochii ei aruncară văpăi în întuneric.

— Nu-i frumos ! Asemenea înverşunare la un copil ! Ruşine să-ţi fie ! Antek e un obraznic şi un păcătos, dar trebuie să-l ierţi ! Acuşi să-i ierţi greşelile lui Antek ! Ei, îl ierţi ?

Copila tăcu, apoi strigă brusc :

— N-am să-l iert, n-am să-l iert ! Aşa să-mi ajute Dumnezeu să văd lumina zilei ! Să fiu sănătoasă ! Să-mi moară duşmanii ! N-am să-l iert ! Iar cînd m-oi face puternică, pun eu mîna pe el şi-l bat de-l rup... Aşa cum o bate Jakub pe nevastă-sa... Dumnezeu să nu-i dea iertare... să-l...

Îşi strîngea pumnii mici şi ochii îi scăpărau de ură îndîrjită şi pătimaşă. Puhoiul de blesteme şi jură-

minte care țîșnea din gura ei mică era împrumutat din dicționarul tuturor locatarilor curții : Jakub, Jakubowa, Antek, curelarul, Zlotka și ceilalți. Bătrînica o întrerupse cu un gest amenințător :

— Taci și ieși afară, dacă mi-ești din astea...

Julianka se sculă și porni spre ușă.

— Dacă-l ierți, o să-ți dau voie să te întorci și am să-ți dau și lapte...

Copilul nu răspunse și apăsă clanța.

— Întoarce-te ! strigă bătrînica.

Julianka se întoarse și rămase în picioare în fața ocrotitoarei sale, posomorîtă, întunecată. Bătrînica o privi o clipă pe deasupra ochelarilor, apoi îi mîngîie părul cu mîna zbîrcită.

— Hai, iartă-l — începu ea din nou, cu glas rugător — căci eu răspund pentru tine în fața lui Dumnezeu, dacă n-am să te învăț lucruri bune... Ai venit la mine în toiul nopții, zgribulită de frig, flămîndă, alungată... și eu mi-am spus : Sufletelul ăsta trebuie să-l încălzesc lîngă mine... Lumea e pustie și pentru tine, și pentru mine... Cine ar fi crezut una ca asta ? Am și bătaie de cap cu tine, îmi mănînci jumătate din mîncare, noaptea dormi învelită cu broboada, iar eu trebuie să mă acopăr cu capotul și-l uzez prea repede. S-ar cuveni să-mi fii recunoscătoare și să asculți de mine... Cînd îți spun : iartă-l, să-l ierți ! Ce zici, îl ierți ?

Spunînd aceste cuvinte, mîna bătrînei alunecă de pe părul fetiței și-i atinse încet, ca o mîngîiere, fruntea posomorîtă.

— Ce zici ? Îl ierți pe Antek ? o întrebă iar cu glas rugător.

— Am să-l iert ! răspunse încet Julianka și zîmbi.

Bătrîna o trase lîngă ea și o sărută.

— Așa da, așa e bine ! Acu' șezi aici, lîngă mine, și eu îți voi povesti despre istoria omenirii, cum a făcut Dumnezeu lumea, omul și cum s-au întîmplat toate după aceea... Vezi tu, odinioară am primit și eu educație și am învățat din toate cîte puțin... Eram vioaie, veselă, plină de duh, oamenii spuneau că

sînt o persoană plăcută şi cultivată... Unde sînt acum toţi aceia ? Unde ?

Oftă :

— Cine ar fi crezut una ca asta ?

Apoi cu glas domol, dar solemn, ridicînd adesea în sus mîna ei zbîrcită şi întrerupîndu-şi firul povestirii cu nenumărate gînduri răzleţe, depăna amintiri fetiţei care, stînd cu capul la ea în poală, aţipea în curînd şi dormea dusă pînă ce departe, în mijlocul oraşului, răsunau bătăile ceasului bisericii, vestind ora unsprezece. Atunci bătrînica se scula şi împăturea cu grijă plasa, iar fetiţa se trezea şi, înfăşurată în broboada veche, se tîra cu ochii cîrpiţi de somn în colţişorul ei, între perete şi vatră.

În felul acesta îşi duceau viaţa, sprijinindu-se una pe alta, aceste două sărmane făpturi. Abia peste doi-trei ani, bătrîna judecătoreasă îşi mai schimbă puţin felul de viaţă ; ieşea rar de tot în oraş şi încetă cu totul s-o mai înveţe pe fetiţă să se roage şi să împletească ciorapi. Mîinile ei bătrîne mînuiau încet, tot mai încet igliţa şi andrelele, în schimb capul îi tremura mereu mai tare, iar cutele de pe frunte, mînate parcă de o spaimă şi mai mare, se alungau unele pe altele. Cercetînd cu un efort extraordinar lînurile ca să le deosebească culorile, îşi şoptea cu un glas adînc, care tremura ciudat :

— M-au lăsat... m-au lăsat ! Uite că m-au lăsat de *tot* !

Într-adevăr, cîteodată, chiar la lumina zilei, lua un fir galben în locul unuia roz, sau altul albastru în locul unuia verde, şi cum băga de seamă prea tîrziu greşeala făcută, era nevoită să deşire ce lucrase o zi întreagă. Atunci, cu mare băgare de seamă, de parcă ar fi atins un obiect fragil, îşi ştergea pe furiş o lacrimă de sub pleoapa însîngerată.

Uneori îi spunea copilului :

— Roagă-te pentru ochii mei... Domnul primeşte rugăciunile copiilor...

Tot mai şedea pe lădiţă în fiece seară pînă suna de unsprezece ceasul bisericii, dar nu mai lucra cu hărnicia de altădată, dimpotrivă, uneori lăsa mîinile

în poală și, cu ochii ațintiți undeva, departe-departe, rămînea atît de îngîndurată, încît nici nu-și mai vorbea singură, iar creţurile de pe frunte se strîngeau toate într-un loc și-i umbreau ca un nor obrazul mic și uscat. Zile în șir nu mai avea nici măcar lapte și nu se mai ducea la prînz în oraș. O trimitea pe Julianka pînă la Zlotka să ia doi covrigi. Zlotka le dădea trei, iar bătrînica îi muia în apă și-i mînca împreună cu fetița.

Odată, Julianka o auzi murmurînd :

— Se apropie ceasul... iată că se apropie ceasul cel cumplit...

Julianka n-o întrebă despre ce ceas era vorba, fiindcă nu-i ieșea din minte patul și unica pernă de pe el, care dispăruseră în ziua aceea din odaie. În locul patului erau așternute paie, acoperite cu o cuvertură de pînză grosolană și cu o perniță umplută cu fîn. Apoi se făcu nevăzută haina vătuită de pe perete, masa de lîngă fereastră pieri și ea, iar în odăiță nu mai rămase decît așternutul sărac de pe podea, o cruce mare, neagră, pe perete, și lada goală, pe care ședea bătrîna cu brațele încrucișate, clipind din pleoapele roșii și repetînd într-una :

— Cine-ar fi crezut una ca asta ? Cine-ar fi crezut ?

Într-o dimineață, cînd fetița se trezi în colțișorul ei, o auzi pe bătrînă vorbind singură :

— Dumnezeule atotputernic, de ce-ai îngăduit să apuc această zi ?

Rostise cuvintele cu un glas straniu, dar cînd, o oră mai tîrziu, Julianka, zărind pe fereastră strălucirea de aur a soarelui, ieși încetișor din odăiță, capul cărunt al bătrînei se odihnea nemișcat pe perna micuță, iar ochii îi avea închiși. Ziua de toamnă trecu pe nesimțite. Pe înserat, Julianka, după ce se învîrtise ceasuri întregi printre potecile întortocheate ale curții și zidurile vechii clădiri, deschise ușa odăii ca să se strecoare înăuntru, după obicei, și să se așeze la picioarele ocrotitoarei sale. Deodată se trase îndărăt și se opri în prag, uluită. Odăița, de obicei atît de liniștită, răsuna de voci zgomotoase și rîsete

grosolane. În odaie se aflau niște hîrburi, pe care nu le cunoștea, iar în mijlocul odăii, în jurul mesei pe care se afla o carafă și un pahar de cositor, ședeau trei bărbați care, la lumina lumînării de seu, își zvîrleau unul altuia niște cărți de joc soioase și rupte. Jucau și fumau. Nori groși de fum umpleau odaia scundă, iar printre ei, parcă singura urmă a existenței scundei și căruntei bătrîne — singura amintire rămasă — se contura pe perete : crucea mare și neagră.

Julianka rămase multă vreme nemișcată în prag. Apoi i se urcară lacrimile în ochi. Se trase înapoi și ieșind încet de tot pe poartă, se opri în pragul dughenei bătrînei Zlotka.

— Pani ! șopti ea cu glasul gîtuit.

— Aha ! tu ești ! Ce pofteşti ? i se adresă bătrîna Zlotka.

— Unde-i pani a mea ? întrebă copilul.

— Pani a ta ?

Zlotka părea că stă pe gînduri, sau poate că se înduioșează. Se uita la copil și-și clătina capul.

— Pani a ta ? repetă ea. Cine poate să știe pe unde se află ! Și-a luat toiagul și-a pornit-o spre oraș... Nu și-a luat rămas bun de la tine ?

Copilul nu răspunse. Peste o clipă, întrebă iar :

— Nu se mai întoarce ?

— La ce să se mai întoarcă ? răspunse Zlotka. Nu și-a plătit chiria și-au dat-o afară... iar în locul ei i-au băgat pe acești trei lachei fără slujbă, care nu fac decît să joace cărți și să bea rachiu... Barem de-aș avea vreun cîștig de pe urma lor... dar ți-ai găsit ! Ăștia iau pe datorie și pe urmă nu plătesc...

Ar mai fi mormăit astfel încă multă vreme, dar o întrerupse țipătul Juliankăi. Fetița, care stătuse pînă atunci nemișcată, își smulgea cu amîndouă mîinile părul des și încîlcit, țipînd sfîșietor și vărsînd rîuri de lacrimi... Zadarnic încercă Zlotka s-o aline cu mîngîieri și cu un covrig. Respinse mîna care o mîngîia, aruncă covrigul pe jos și se mistui în curtea mare și întunecată, unde răsunară pînă tîrziu în noapte hohotele ei de plîns și gemetele ce se poto-

leau pe încetul. Zgomotul venea din cel mai întunecat şi mai ascuns ungher al curţii, unde nici o stea, nici o luminiţă cerească sau pămîntească nu lumina silueta măruntă, de copil, obrazul scăldat în lacrimi, lipit de zidul rece, al fetiţei rămasă pentru a treia oară, în scurta ei viaţă, în voia pămîntului umed, a cerului ploios şi a vîntoaselor din nopţile întunecate.

De atunci, în fiece dimineaţă se ivea din gangul lung al străvechii clădiri. Dormea acolo, printre resturi de mobilă veche, năpădită de gunoaie şi de pînze de păianjen. Într-un colţ întunecat dăduse peste un fotoliu vechi, fără picioare şi fără înveliş, cu braţe înalte şi mucegăite, în care îşi făcuseră cuib şoarecii. Cînd era frig, se strecura între braţele putrede ale fotoliului şi stătea acolo, cu genunchii strînşi, ca într-un leagăn îngust. Şoarecii ţîşneau pe sub culcuşul ei şi se fugăreau în jurul fotoliului, într-o hîrjoană plină de chiţcăituri şi foşnete. Dar fetiţa nu se temea, ba chiar se mai înveselea auzind foşnetele în tăcerea mormîntală ce domnea printre aceste ziduri vechi. Se apleca din leagănul ei ciudat şi, iscodind întunericul, zărea cîteodată nişte fiinţe mici şi sprintene care trăgeau, foşnind, bucăţi de hîrtie albă sau se jucau cu cîte un oscior. În nopţile mai calde şi mai luminoase nu se ghemuia în fotoliu, ci se întindea de-a dreptul pe jos, în bătaia razelor de lună. În jurul ei stăteau risipite sculpturi şi statuete, frumoase poate odinioară. O interesau mai mult decît şoarecii. Le privea deseori din toate părţile, mîngîia cu palma cîte un cap de piatră fără nas, alb în lumina lunei şi, cu fruntea sprijinită în palmă, stătea cu ochii aţintiţi în ochii nemişcaţi ai statuetei, pînă ce-o prindea somnul cu fruntea rezemată pe o mînă ruptă sau pe marginea tăioasă a unui bust sfărîmat...

Zărind în fiecare dimineaţă droaia de copii ce se zbenguia în curtea cea mare, Julianka se repezea spre ei cu braţele întinse şi cu un rîset argintiu. Semăna atunci cu o pasăre care-şi întinde larg aripile şi, ciripind vesel, alungă un cîrd de păsări înrudite. Ciripitul ei ţinea puţin şi braţele cu care

bătuse aerul cu atîta voie bună cădeau frînte că niște aripi schiloade de pasăre.

În grămada de copii avea cîțiva dușmani înverșunați și fetița spălătoresei, Anka, cea cu cosițe bălaie, zadarnic încerca s-o ia sub aripa ei ocrotitoare, zadarnic o ascundea în spatele său, ținînd brațele larg desfăcute în lături și strigînd că dînsa vrea să se joace cu Julianka de-a calul, zadarnic îi îngăduia să care pietre și nisip ca apoi să înalțe amîndouă o casă lîngă ghizdurile fîntînii vechi. Fratele ei, Antek, zbiera cît îl ținea gura că nici prin minte nu-i trece să aibă de-a face cu un copil găsit, iar fetița croitorului, cu picioarele lungi și goale și cu o basma murdară legată peste părul ciufulit, zicea că dacă e primită la joacă fetița din flori, apoi ea nu mai vine nicicînd, ci o să meargă să se joace la alți copii, în altă curte, și acolo o să-și ducă și păpușa. La drept vorbind, păpușa asta nu era decît un ghemotoc mare și urît de cîrpe, pe care croitorul, tatăl fetiței, îl meșterise spre bucuria fie-si, din petice, cit pestriț și șuvițe de mătase. Cu toate astea, întreaga adunare se speria grozav auzind amenințările stăpînei păpușii, fiindcă tocmai monstrul ăsta de cîrpe urma să locuiască în casa înălțată în latura fîntînii și la ea veneau ca oaspeți două fetițe legate cu hamuri de sfoară, mînate cu mare zarvă de doi băieți înarmați cu bice. Mai ales Anka se speria cumplit de amenințarea că va pierde pe vecie monstru-păpușă, fiindcă, după mamă-sa și după frățiorul cel mic, la păpușă ținea ea cel mai mult în lume.

Atunci Julianka își pierdea singura protectoare, care, nițel mîhnită, se îndepărta de ea părăsind-o, iar ceilalți copii, strîngînd cercul în jurul ei, o loveau, o ciupeau, se năpusteau asupra ei cu o asemenea cascadă de rîsete și cuvinte jignitoare, încît, alungată de toți, pleca singuratică în celălalt colț al curții. La început se îndepărta plîngînd, dar mai tîrziu nu mai plînse niciodată, numai ochii îi aruncau fulgere și buzele ei mici murmurau încet cuvinte aprige. Cu timpul, renunță la încercările de a se prinde în jocul celorlalți copii, încercări zadarnice și

care-i lăsau vînătăi dureroase pe trup. Chiar atunci cînd străbătea curtea, ocolea grupul cel vesel cît putea mai departe, aruncîndu-le doar priviri piezișe și întunecate. Dar ei tot o prigoneau. Antek și tovarășii săi de joacă, ori de cîte ori o zăreau, o fugăreau, pasămite ca s-o prindă și s-o bată. Iarna o loveau cu bulgări de zăpadă. De aceea, fetița îi ocolea pe cît putea și, tot din acestă pricină, se obișnuise să umble, mai bine zis să se strecoare pe lîngă ziduri, unde se simțea mai la adăpost, căci seara o ascundeau ramurile tufișurilor și bălăriile înalte, iar la vreme de iarnă, mormanele de zăpadă. Strecurîndu-se astfel prin curte, se urca uneori pe scara înaltă, dar putredă a vechii clădiri. Ii era foame, căuta demîncare. Intra într-o încăpere uriașă, cu o podea groasă și cu bolțile zugrăvite cu ghirlande și arabescuri înnegrite de vreme. Acolo, de o parte și de alta a calandrului, stăteau două femei care împingeau, apoi trăgeau spre ele niște sertare pline de pietre, care, rostogolindu-se peste niște suluri de lemn, huruiau și zuruiau monoton și sumbru. În dreptul meselor, așezate de-a lungul pereților, alte muncitoare împătureau cu grijă rufele trecute prin calandru și le încărcau în coșuri, cu care le scoteau din încăpere, făcînd loc altor femei care intrau. Proprietăreasa calandrului, burduhănoasă și fudulă, intra adeseori în atelier, supraveghea lucrul și încasa banii ce i se cuveneau. Făcînd totul cu multe ifose, foșnindu-și fustele scrobite și împărțind muncitoarelor sfaturi, laude sau ocări, o zărea pe Julianka stînd în ușă și privind cu aceeași neastîmpărată curiozitate la sertarele calandrului împinse într-una de colo-colo. Cînd era în toane bune, se apropia de copil, îi atingea cosițele cu mîna dolofană și poruncea slujnicei să-i dea pîine cu brînză. Uneori îi dăruia fetiței cîte o turtă scoasă din buzunar. Dar nu totdeauna era în toane bune. Cîteodată, nemulțumită de cîștig, sau mîniată pe muncitoare, umbla prin atelier, gîfîind din greu, bombănind și ocărînd. Atunci prezența Juliankăi, care ședea în prag, o scotea din sărite și-i poruncea să plece imediat.

— Păi cum ! Numai eu una să te hrănesc şi să te-mbrac ? Cînd cerşetoarea aia te-a găsit lîngă poartă şi te-a adus încoace, naiba ştie de ce, toată lumea a făgăduit să dea pentru tine... Şi acum ? Numai mie îmi tocești pragul ! Ce-s eu, o bogătaşă ? Nici vorbă că sînt din alt aluat decît golănimea care mi te vîră acu' pe gît, cu de-a sila. Dar nici bogătaşă nu sînt şi am şi-o nepoată pe care trebuie s-o cresc... Uite că mi-a murit şi vaca săptămîna trecută... Hai, şterge-o, că nu-ţi dau nimic !

Julianka se scula şi pleca. Ieşea din casă şi se îndrepta într-acolo de unde veneau sunetele răguşite ale pianului. Se oprea lîngă o fereastră mică şi scundă, umbrită de crengile bătrînului tei şi, ridicîndu-se pe vîrfuri, se uita în odăiţa în care, la pianul scorojit, cu claviatura îngustă, şedea un bărbat înalt, foarte slab, cu un obraz lung şi palid. Cînta şi tuşea.

Odinioară, dorise să ajungă un artist celebru şi călătorise dînd concerte, în lumea întreagă, mai apoi fusese angajat ca *maître* de muzică, acum era tuberculos şi avea cîteva lecţii pe lună, plătite cu un zlot lecţia. Nu era încă bătrîn, dar era extrem de slab şi ochii lui blînzi îi ardeau de febră. Şedea în faţa pianului ore întregi şi cînta, uneori încerca să şi fredoneze, dar îl îneca tusea, iar sunetele care ieşeau de sub degetele lui lungi şi osoase erau slabe, ca o vibraţie de-abia auzită. Văzînd căpşorul Juliankăi iţindu-se pe geamul lui, pianistul zîmbea şi-i spunea :

— Ai venit ? Ei, iar ai venit ?

— Am venit — răspundea copilul.

— Şi ce mai spui ? o întreba.

Julianka nu avea nimic de spus şi, tăcînd, se prindea de cîte o ramură joasă a teiului, care o sălta în aer, de unde se cocoţa pe fereastra deschisă.

— Ca o păsărică ! mai spunea pianistul, zîmbind într-una.

Şi începea să cînte de dragul păsărelei. Atunci nu cînta nimic trist, ci nişte polci săltăreţe, vesele, ba chiar valsuri languroase şi contradansuri elegante umpleau odăiţa cu tonurile lor grăbite şi se răspîn-

deau în curte. Julianka asculta şi cîteodată îngîna şi ea un cîntec. Glasul ei subţire se amesteca cu sunetele sonore ale pianului. Pianistul se pornea pe rîs.

— Cîntă ! îi şoptea cu glasul lui răguşit. Hai ! cîntă !

Fetiţa cînta mereu mai avîntat, pînă ce, cu capul pe spate, îşi înălţa ochii negri spre peticele de cer albastru dintre ramurile copacului. Deodată înceta să mai cînte şi spunea gemînd :

— Vreau să mănînc !

Atunci pianistul se scula şi-i dădea fetiţei un pumn de bomboane contra tusei. Alteori scotea de prin teancurile spălăcite de note cîte o bucăţică de pîine uscată sau de friptură rece.

Copilul ronţăia bomboanele, înfuleca cu lăcomie carnea, iar muzicantul cel slab stătea în picioare lîngă fereastra deschisă. Ochii lui, aprinşi de febră, priveau îngînduraţi, parcă în adîncul unei prăpăstii. La ce se gîndea oare în clipele acelea cînd mîna lui albă mîngîia pletele fetiţei răsucite în sfredele ? La năzuinţele pierdute pentru totdeauna ale unei tinereţi nu prea îndepărtate, la prietenii veseli cu care a făurit împreună vise de bogăţie şi glorie ? La fata frumoasă ca o zînă pe care o iubise cîndva ? La aceea că n-a avut niciodată soţie sau copii ? La singurătatea lui, la sărăcia, moartea apropiată şi mormîntul singuratic, pe care va plînge doar norul de ploaie şi nu va răsări nici o frunză din laurii visaţi odinioară. Cînd îl furau gîndurile, începea să tuşească tot mai tare, se trezea din visare şi-i spunea fetiţei să coboare de pe fereastră ca s-o poată închide. Închidea fereastra din pricina adierilor răcoroase care-i iritau pieptul, iar copilul pleca în altă parte a curţii, de cele mai multe ori într-acolo unde, în mijlocul zidului scund şi întunecat, luceau două ferestrui curate, cu geamul limpede, împodobite cu un strop de verdeaţă în glastre de pămînt. Îndărătul acestor ferestre era o odaie încăpătoare, albă şi luminoasă, iar într-însa huruia un strung şi trosneau vesele lemnele în vatră.

Lîngă strungul cu o roată care se învîrtea repede, stătea în picioare un bărbat voinic şi cărunt, cu

obrazul rumen şi încins cu un şorţ alb. Lîngă fereastră şedea cosînd o fată tînără, cu obrajii trandafirii şi cosiţa de aur atîrnîndu-i peste basmaua pestriţă încrucişată pe piept. Deasupra strungului erau atîrnate rame mari şi mici, goale, de diverse forme şi dimensiuni, prin colţurile odăii se aflau picioare pentru tot felul de mobile şi mînere de umbrelă. Lîngă odaie era o bucătărioară mică, prin a cărei uşă deschisă se vedea focul arzînd în sobă. Reflexele roşiatice ale focului cădeau pe peretele din faţa sobei, unde, deasupra patului, se înşiruiau poze prinse în rame de lemn învelite cu hîrtie poleită.

Tatăl strunjea în lemn, ştergîndu-şi cînd şi cînd sudoarea de pe frunte şi de pe faţă, fiica cosea, iar din bucătărie se auzeau glasuri : o voce groasă de femeie şi voci subţiri de copii.

Cînd Julianka se cocoţa pe laviţa de lîngă perete şi se aşeza în faţa ferestrei care dădea în odaie, fetiţa cu cozi de aur ridica fruntea şi striga :

— Tată, tată, a venit orfana !

Casa strungarului era singurul loc unde nu i se spunea copil găsit. Răspunsul tatălui — bărbatul acela spătos şi cărunt — era acoperit de huruitul roţii, dar din bucătărie ieşea o femeie voinică, cu un copil în braţe şi altul agăţat de fustă.

— Doamne, fie-ţi milă — şoptea ea — biata fetiţă, umblă de colo-colo, ca un cîine de pripas ! Kachna, dă-i o strachină cu lapte !

Kachna se dădea jos de pe scăunel şi-i aducea fetiţei o strachină cu lapte acru ; iarna îi întindea prin ferăstruia deschisă pîine şi brînză. Julianka mînca totul, dar nu pleca, ci fie că era vară şi se zgîia printre frunzele din glastre, fie că era iarnă şi privea prin geamul mare şi curat, rămînea multă vreme cu ochii pironiţi în odaie. Uneori îşi sprijinea cotul de pervazul ferestrei şi, cu faţa în palme şi cu capul aplecat, privea înăuntru, deşi n-avea ce s-o intereseze sau s-o încînte. Roata strungului şi pozele de pe pereţi le văzuse de mult, şi nu la ele se uita. Poate că liniştea şi rînduiala care domneau în casa strungaru-

lui îi odihneau ochii copilăroşi, obişnuiţi cu priveliştea sărăciei, certei şi tristeţii şi, poate că fără să-şi dea seama, tînjea să prelungească clipele de odihnă. Fără îndoială că şi alte gînduri se zămisleau în căpşorul ei, fiindcă o dată spuse cu glas tare :

— Aş fi vrut ca pasărea aceea mare să mă arunce aici, la dumneavoastră, şi nu lîngă poartă.

Femeia strungarului, stînd lîngă fereastră, rîse tare cu glasul ei gros.

— Feritu-ne-a sfîntul, drăguţă ! Ne-a adus pasărea asta mare atîţia plozi, că nu mai ştiu unde să-i punem !

Zicînd acestea, făcu un gest de parcă ar fi vrut să zvîrle pe fereastră pruncul din braţe, dar după aceea îl strînse iar la piept şi-l sărută zgomotos.

Julianka dădu din cap.

— Pe mine nu m-a aruncat pasărea lîngă poartă — spuse ea — am zis eu aşa, dar eu ştiu că nu e o pasăre...

— Dar cine ar fi putut să fie ? Cine era s-o facă ? o întrebă femeia în glumă, dar cam stînjenită.

— Mama ! răspunse Julianka scurt şi cu un ton indiferent.

Ştia că avea şi ea o mamă, ca toţi ceilalţi copii, şi că dînsa a aruncat-o lîngă poartă şi nu o pasăre. Asta i-o spusese slujnica proprietăresei calandrului, o fată grasă care rîdea într-una, iar atunci cînd Julianka o întrebase dacă a avut şi un tată, ca toţi ceilalţi copii, fata îi răspunsese chicotind :

— Ba bine că nu !

— Şi tatăl meu unde e ? întrebă Julianka.

Fata se ţinea de coaste de atîta rîs.

— Prinde vîntul pe cîmpie — strigă ea şi fugi la treburile ei, dar Julianka îşi întipări răspunsul în minte iar acum, continuîndu-şi discuţia cu nevasta strungarului, spuse :

— Am avut şi tată.

— Şi unde e tatăl tău ? ciripi copilaşul mic al strungarului.

— Prinde vîntul pe cîmpie ! rosti fetiţa cu gravitate, ca o sentinţă.

De cînd auzise pentru prima oară aceste cuvinte, în închipuirea ei se înfiripase o imagine ciudată. Cum arăta un cîmp, habar n-avea, dar își închipuia un om zburînd prin văzduh pe deasupra curții. Iar în zilele de viforniță, imaginea asta i se contura atît de precis în fața ochilor, încît ore întregi stătea cu ochii pironiți în spațiul învolburat de vînt, spunîndu-și că acuși-acuși un bărbat zburător se va opri lîngă ea și-o va cuprinde în brațe, așa cum făcea de obicei strungarul cu copiii săi, ba pînă și beţivanul de bucătar în unele clipe de duioșie, cînd era treaz.

Strungarul, auzind cuvintele spuse de Julianka despre tatăl și mama ei, strigă brusc :

— Doamne Isuse, femeie, luați copilul, dați-i ceva de îmbrăcat, că-i toată-n zdrențe, dați-i să mănînce și luați-o în casă măcar un ceas ! Că nu i-a păsat de pedeapsa cerească, derbedeul !

Restul cuvintelor sale se pierdură în zgomotul roții strungului, care începu să se învîrtească cu mare repeziciune, pocnind și huruind mînioasă parcă și cu mare indignare.

— Vino la noi — grăi nevasta strungarului.

Julianka nu aşteptă să i se spună a doua oară. Dădu buzna în odaia albă, curată, liniștită și o jumătate de zi o petrecu într-o desfătare de nedescris. Noaptea dormi cu Kachna, pe jos, ce-i drept, dar pe o saltea de paie și cu o pernă la căpătîi. Toți au fost buni cu ea, i-au dat și o fustă întreagă și lapte dimineața, dar cînd dădu să plece, n-o opri nimeni, spunîndu-i : „Rămîi !“ Nici nu era de mirare. Strungarului și femeii sale le adusese pasărea cea mare copii cu duiumul. În afara celor trei, din casă, mai aveau doi băieți ucenici la meserie... un al șaselea era pe drum, iar strungarul, cît era el de harnic și de cumsecade, nu era bogat de loc și asta o mărturisea însuși faptul că locuia într-o asemenea casă dărăpănată.

Și astfel, umblînd de la o fereastră la alta și de la o locuință săracă la alta, își ducea Julianka zilele. Cel mai rău îi era în nopțile de iarnă, cînd se pornea viscolul. Atunci înțepenea de frig în gangul clădirii vechi, tremura de-i clănțăneau dinții în gură și par-

că o durea ceva pe dinăuntru. În asemena nopți se ducea să-și caute un adăpost mai bun. Uneori se strecura în sala cea mare de sus, înainte de a fi încuiată, și își petrecea noaptea sub calandru ; sau bătea la ușa pianistului bolnav, iar el tușind și zîmbind deschidea ușa, îi arăta cu degetul colțișorul de lîngă soba încălzită și-i dădea cîteva bomboane. Uneori se strecura în tinda locuinței bătrînei Zlotka și a familiei acesteia, alteori, seara, cînd se lăsa frigul, Kachna strungarului ieșea în curte și striga :

— Julianka ! Julianka ! Vino să dormi la noapte cu noi ! Taica și mămuca zic ca să vii, să nu îngheți de frig !

Într-o noapte grozav de geroasă, Julianka păți un necaz mare. Atelierul unde se afla calandrul fusese încuiat atît de devreme, încît fetița nici nu băgase de seamă ; bătuse la fereastra pianistului, dar acesta, fie că n-o auzise, fie că dormea, fie că n-avu putere să se scoale din pat, nu veni să-i deschidă ; fereastra strungarului era prea înaltă ca să poată bate în geam, iar lavița pe care se urca de obicei o luaseră din pricina troienilor. Umblase de la o casă la alta, înotînd prin zăpadă, dîrdîind și gemînd de frig. Ajunse în cele din urmă la ușa foișorului unde stătea spălătoreasa și, uitînd pînă și de Antek, și de Jakub, ciocăni. Ciocăni cît putu de tare, apoi scutură clanța.

— Cine e ? întrebă spălătoreasa.

Copilul răspunse :

— Julianka !

— Doamne milostive ! Copilul a rămas în curte pe gerul ăsta năprasnic ! Pînă mîine moare ! Anka, dă drumul la ușă !

Au tras zăvorul și au deschis ușa odăii cufundate în întuneric. Dintr-un ungher se auzi glasul adormit și morocănos al lui Antek :

— Așa, mamă, dă-i drumu-n casă copilului găsit ! Dă-i drumul ! Și dac-o veni *ăla,* ce-o să se întîmple ?

Spălătoreasa nu răspunse nimic, dar Anka strigă, mînioasă :

— Tacă-ţi gura, Antek ! Închide ochii şi dormi ! Dac-o veni tata, o ascund eu !

— Tare aş mai vrea să ştiu unde ? După măturăă nu mai încape ! Că-i mare acu' !

Anka nu răspunse nimic, luă fetiţa de mînă şi-o trase lîngă ea pe salteaua ei.

— Hai, culcă-te şi eu mă culc lîngă tine !

O clipă, domni tăcere în odaie, apoi răsună glasul Ankăi :

— Măicuţă !

— Ce mai vrei ?

— Am să strîng morman toate rufele murdare, le pun lîngă salteaua mea, şi dac-o veni tata, le trîntesc peste Julianka, să n-o vadă.

Spălătoreasa mormăi ceva nedesluşit. Anka se învîrti prin odaie, strînse şi îngrămădi rufele murdare lîngă culcuşul ei, ca să le aibă la îndemînă, cînd o veni clipa de primejdie, apoi îi prinse somnul pe toţi.

Jakub nu veni în noaptea aceea. A doua zi de dimineaţă, cele două fetiţe, care petrecuseră noaptea dormind alături, se treziră odată şi se aşezară în capul oaselor pe saltea. Anka era cu un cap mai înaltă decît Julianka ; părul ei bălai, despletit ca de obicei, cădea peste umerii fetiţei orfane, amestecîndu-şi şuviţele cu buclele acesteia. Erau amîndouă palide şi purtau cămăşi groase. Se priviră în lumina albă a acelei zile cu zăpadă multă şi se sărutară. Peste o oră, Julianka ieşea din odaia spălătoresei cu doi cartofi copţi în mînă, dar Antek, care trecu în goană pe lîngă ea, îi smulse din mînă şi-i zvîrli departe, în zăpadă. Fetiţa strînse pumnii şi-l ameninţă pe băiatul care o zbughise, şoptind ceva cu înverşunare. Apoi se duse să-şi caute cartofii.

În unele zile, cînd erau mai ocupaţi ca de obicei, copleşiţi de necazuri, bolnavi sau în toane rele, oamenii n-o băgau în seamă pe Julianka, sau, deoarece se deprinsese să le citească pe obraz dispoziţia, ea se temea să li se vîre în suflet. Atunci se ducea la Zlotka şi se aşeza tăcînd pe pragul dughenei. Zlotka fusese întotdeauna egală cu dînsa, nu

prea duioasă, dar milostivă. Îi dădea o chiflă sau un covrig şi dacă era frig, o chema înăuntru în dugheană şi-o învăţa cum să-şi dezmorţească tălpile întinzînd picioarele peste o oală cu tăciuni aprinşi, aşa cum făcea şi dînsa.

Într-o seară, şezînd aşa în colţul dughenei, Julianka îl văzu intrînd pe Antek cu alţi doi băieţi de-o seamă cu el. Băieţii, să fi avut vreo doisprezece-treisprezece ani, erau grozav de veseli în seara aceea, şi cu nasul pe sus. Unul dintre ei, mai jerpelit decît ceilalţi şi cu picioarele goale, vorbea tare, îşi înghiontea prietenii şi-şi dădea aere de şef al bandei. El fu cel care se apropie de tejgheaua încărcată cu sticle şi gustări sărăcăcioase şi strigă cu îngîmfare :

— Cipa ! Adu rachiu ! O cinzeacă de fiecare !

Zlotka lipsea din dugheană. Nepoata ei, o fetiţă ca de vreo paisprezece ani, cu faţa cam nătîngă, se sculă şi puse în faţa băieţilor trei pahare cu băutură. Le dădură pe gît. Sîngele le năvăli dintr-o dată în obraji. Antek se înecă şi începu să tuşească şi să scuipe.

— Încă o jumătate de rachiu ! strigă iar şeful bandei şi aruncă pe masă o monedă de argint de doi zloţi.

— Eu nu vreau — se împotrivi Antek. Mama o să se supere.

— Bea ! strigară ceilalţi doi.

Băură iar, rîzînd în hohote. Tot bînd aşa, se strîmbau şi scuipau ; îi cuprinsese o veselie nouă, necunoscută, care-i făcea să se simtă bine şi-i umplea de mîndrie.

— Cipa ! Încă un rînd !...

Cînd ieşiră din dugheană, se clătinau pe picioare şi mormăiau cuvinte neînţelese. Tocmai atunci se întoarse şi bătrîna Zlotka şi, zărindu-i pe băieţi, strigă la nepoată :

— De ce le-ai dat rachiu copiilor ? Tu n-ai văzut că eu nu le dau niciodată, ba-i şi ocărăsc, cînd vin să-mi ceară ? Proasto ! Pe tine nu se poate bizui omul niciodată !

— Ce folos că nu le dai ! bombăni Cipa. Dacă nu le dăm noi, se duc la crîşma din colţul străzii şi iau de acolo ! Mai bine scoatem noi un ban !

Julianka ieşi din dugheană. În curte, lîngă poartă, zări pe cineva zăcînd pe jos. Cînd se apropie, îl recunoscu pe Antek. O cuprinse spaima obişnuită care o încerca întotdeauna în faţa lui. Se trase îndărăt şi rămase să-l privească. Antek, beat, dormea buştean, cu cămaşa desfăcută la piept, cu flanela noroită, cu capul şi picioarele mînjite pe pămîntul jilav.

— Iaca, s-a îmbătat — şopti Julianka şi rămase în picioare lîngă băiat. Înţelegea că în starea asta nu avea de ce să se teamă de el.

Peste o clipă, şopti :

— Iacă, acu' aş putea să-l bat !... să-l snopesc...

Şi rîse la gîndul răzbunării. Strînse pumnii şi, aplecîndu-se peste băiatul adormit, şopti :

— Ai să vezi ce bine o să-ţi prindă cînd te-oi bate, aşa cum mă baţi tu... mereu mă alungi ca pe un cîine şi mă faci de copil găsit... multe am mai pătimit din pricina ta... m-ai umplut de vînătăi... acu' am să te bat eu pe tine, şi am să te ciupesc, şi o să te zgîrii...

Vorbind astfel, sîngele i se urcase în obraji, ochii îi scînteiau în umbra înserării şi buzele-i tremurau. Strîngea din pumnii mici, gata să-i prăvălească peste băiatul care zăcea nemişcat, cînd deodată se opri... Se vedea că o munceşte un gînd.

— Să-l iert ! şopti. Pani cea bătrînă m-a rugat : „Iartă-l !"

Tăcea şi se gîndea :

„O dată ce i-am făgăduit bătrînei pani c-o să-l iert, musai să-l iert !"

Apoi iar îşi spuse :

„Ptii, ce bine ar fi să-l bat !"

Totuşi, pumnişorii ei se desfăcură încet-încet. Suspină.

— Apoi, am să-l iert — zise. Poate c-am s-o mai văd cîndva pe bătrîna pani şi atunci am să-i spun : „L-am iertat pe Antek şi nu l-am lovit". O să se

bucure. Aplecă încet capul, apăsă degetul pe buze și se gîndi multă, multă vreme... Apoi, luînd o hotărîre, grăi : Am să spun și-o rugăciune pentru el, să se pocăiască și să n-o mîhnească pe maică-sa.

Îngenunche și era ciudat să privești în amurgul care se lăsase copilul găsit stînd cu palmele împreunate :

— Tatăl nostru, carele ești în ceruri... Vie împărăția ta !...

La vremea asta Julianka împlinise șapte ani, dar era măruntă pentru vîrsta ei ; creștea încet. Îi creștea repede doar părul cîrlionțat și negru și mii de inele întunecate se încolăceau, adumbrind obrazul ei micuț și slab, cu buzele palide și ochii imenși, negri ca tăciunele. Purta de pe atunci fuste de căpătat, lungi, aproape pînă la pămînt, dar care nu-i acopereau picioarele goale și veșnic zgîriate, și bluze lungi, vechi și spălăcite, care se căscau pe piept dezvelindu-i cămășuța ruptă. Părea murdară și avea o înfățișare jalnică, dar părul ei bogat și ochii aceia minunați, cu o expresie de ciudată îngîndurare pentru vîrsta ei fragedă, atrăgeau deseori atenția oamenilor care nu o cunoșteau. Uneori, zărind-o în pragul dughenii, cumpărătorii o întrebau pe Zlotka :

— Al cui e copilul ?

Zlotka răspundea flegmatică :

— Al tuturor.

— Cum așa, al tuturor ? o întrebau iar.

— Păi, al nimănui !

— Al tuturor și al nimănui ? Cum se poate ? Ce înseamnă asta ?

Pe buzele supte ale bătrînei evreice se așternea un zîmbet ciudat, șiret și trist. Dădea din cap și răspundea cu gravitate :

— Dacă e al nimănui, se cuvine să fie al tuturora ; ei, și-apoi, dacă e al tuturor, e ca și cum ar fi al nimănui !

Oamenii ridicau din umeri neînțelegînd tîlcul vorbelor bătrînei, iar prostuța Cipa îi lămurea cu un gest disprețuitor, spunînd :

— Copil zvîrlit ! Copil găsit !

Julianka asculta întotdeauna cu mare luare-aminte aceste discuţii care o priveau, iar cei care întrebaseră, auzind deslușirile Cipei, dădeau din cap în semn că au înţeles totul şi plecau la treburile lor.

Totuşi, într-o zi...

*

Era într-o zi frumoasă, dar rece de toamnă. În dugheana mică intră o femeie de statură mijlocie, subţire şi graţioasă, într-o haină de postav nu prea nouă şi pe cap cu o pălărie veche, împodobită cu o floare albă şi cam boţită. Avea ochii mari, albaştri, gura mică şi o frunte veştedă deasupra căreia se încolăcea, tinereşte, părul blond.

Cînd o zări, Zlotka strigă binevoitoare :

— Iat-o pe noua noastră locatară ! Să-i dea Dumnezeu noroc ! Noroc în casă nouă !

— Îţi mulţumesc, negustoreaso ! răspunse femeia, apoi ceru cîţiva funţi [1] de zahăr, puţin ceai şi puţin gaz ca să-şi aprindă lampa.

În timp ce-i cîntărea şi-i măsura tîrguielile, Zlotka, după vechiul ei obicei, se porni să pălăvrăgească.

— Aţi venit pentru multă vreme la noi ? o întrebă.

— Cît mi-o ajuta Dumnezeu, eu aş vrea cît de mult.

— Lecţii aţi găsit ?

— Am găsit cîteva, dar dacă cumva afli de cineva, care ar avea nevoie...

— Ştiu, ştiu... nu trebuie să-mi spuneţi de două ori, nu uit eu... Dar mobilele de care v-am făcut rost cu chirie v-au plăcut ?

— Bune, sînt foarte bune ; altele mai bune nici nu-mi trebuie...

— Apoi eu tot o să vă spun o vorbă ! Nu-i treabă chibzuită să iei mobilă cu chirie... ar fi fost bine s-o plătiţi dintr-o dată şi s-o cumpăraţi.

[1] Unitate de măsură de aproximativ o jumătate de kilogram. (n.t.)

— Așa e, negustoreaso, asta o știu și eu, dar de unde să iau banii... Poate mai tîrziu am să pot...

— Dă Doamne ! Eu vă urez numai bine. Dar nu-mi vine crede că o să găsiți prea multe lecții, mai ales la început... La noi în oraș sînt o groază de meditatoare.

Femeia slăbuță, cu fruntea veștedă și părul deschis, avea un glas dulce care-ți mîngîia urechea. Vorbind cu Zlotka, se tot uita în jur și aruncă în treacăt o privire Juliankăi, care ședea pe prag. Ochii i se încețoșară și, cuprinsă de o ciudată stingherealâ, întrebă :

— Al cui e copilul ăsta ?

Zlotka îi repetă răspunsul obișnuit :

— Al tuturora.

— Al tuturor ? !

— Păi, al nimănui.

Cipa, turnînd gazul în bidonașul mic de tablă, se băgă în vorbă :

— E un copil aruncat ! Un copil găsit !

— Un copil găsit ! exclamă, țipînd aproape, femeia și o adîncă roșeață îi acoperi fața pînă la rădăcina părului ca inul. Se stăpîni totuși și întrebă aproape cu nepăsare : De mult a fost găsit copilul ăsta ? Nu-ți mai amintești, negustoreaso ?

— De ce să nu-mi aduc aminte... A fost găsită tocmai în anul și luna cînd mi-am măritat nepoata... apoi ea e măritată de șapte ani, așa că pe copilul ăsta l-au găsit acu' șapte ani... într-o toamnă... dis-de-dimineață.

Femeia își lua tocmai bidonul cu gaz. Părea complet liniștită, numai mîinile îi tremurau puțin.

— Cine a găsit fetița ? întrebă.

— Apoi, o cerșetoare. Care a murit... aici a trăit, în curtea asta, și tot aici a și murit...

— Și cum îi zice copilului ?

— Julianka.

— De ce i-au pus numele ăsta și nu i-au zis altfel ?

— Cerşetoarea care a găsit-o şi care a adus-o în curte se numea Julianka. Ea a dus-o la biserică la botez şi-a rugat să i se dea copilului acelaşi nume...

Femeia luase toate tîrguielile : ceaiul, zahărul şi gazul, dar tot mai zăbovi şi întrebă iar, cu indiferenţă :

— Şi cine vede de fetiţă ?

— Cine să vadă de ea aici ? Pe la noi sînt numai oameni nevoiaşi care-şi au copiii lor... Trăieşte şi ea, aşa.

Femeia privi nemişcată la pachetele de ţigări în ambalaje felurit colorate, înşiruite de-a lungul peretelui din faţă, apoi o salută pe Zlotka şi plecă. Trecînd pragul, nu se uită la Julianka, şi nici Julianka nu o luă în seamă, fiindcă se obişnuise de mult cu asemenea discuţii despre dînsa, şi-apoi era şi foarte ocupată să-şi tragă fusta peste picioarele-i învineţite de frig.

Peste un ceas, ieşind în curte, Julianka văzu o grămadă de copii strînşi în faţa clădirii vechi şi privind în sus, cu capul pe spate şi cu gura căscată. Se opri şi ea undeva, îndărătul celorlalţi, şi căscă gura, iar ochii îi rîdeau de încîntare. În catul de sus al clădirii, mai sus chiar de încăperea unde se afla calandrul, într-o deschizătură a zidului care stătuse goală pînă atunci, era fixată o fereastră. Fereastra asta cu cercevele de lemn nevopsit stătea acum larg deschisă ; o perdea cu marginea de jos în colţuri se clătina uşor în faţa ferestrei la care era agăţată o colivie cu canari. Perdeaua şi mai cu seamă păsărica galbenă, al cărei cîntec se auzea pînă în curte, trezeau interesul întregului grup. Julianka nu se îndura să plece, aşa încît rămase acolo să se zgîiască şi după ce se risipiră ceilalţi copii. Atunci, la fereastra deschisă se arătă o femeie, aceeaşi care, cu un ceas în urmă, fusese la prăvălie. Se aplecă uşor şi făcu un semn, chemînd-o pe Julianka sus. Fetiţa nu pricepu dintr-o dată că semnul acela i se adresa ei, dar femeia repetă gestul cu mai mare energie, aproape cu nerăbdare şi era limpede că se uită la copil cu mare încordare. Julianka ţîşni de la

locul ei și alergă cu mare bucurie, fiindcă a fi chemată de cineva era în viața ei un eveniment rar și fericit.

Cunoștea clădirea veche cît se poate de bine, așadar urcă scările putrede, trecu prin fața sălii unde era instalat calandrul și se sui la etajul nelocuit, unde, după ce trecu prin fața unor odăi pustii, fără uși și ferestre, se opri în dreptul unei uși cam putrede, care de-abia se mai ținea, și o împinse cu băgare de seamă.

În ușă stătea femeia aceea subțire și palidă, fără haină și pălărie, într-o rochie neagră, strîmtă, și cu o cosiță blondă în jurul capului. Nici nu mai era palidă în clipa aceea, fiindcă o rumeneală ca focul îi acoperea obrazul. Cînd copilul ajunse în prag, îl luă în brațe și-l trase spre mijlocul odăii. Nu părea să aibă destulă putere ca să poată sălta în brațe un copil de șapte ani, chiar dacă era micuț ; dimpotrivă, părea să fie o făptură firavă, chiar foarte firavă, dar în clipa aceea brațele ei erau tari și puternice. Alergă prin odaie cu fetița în brațe, apoi, tot cu ea, se așeză pe canapeluța veche și ponosită. Deodată Julianka își simți obrazul acoperit de sărutări fierbinți și muiat de lacrimi. Cosița blondă a femeii îi alunecă de pe creștet și părul scăldă obrazul fetiței, care nu mai vedea nimic altceva decît ochii femeii — mari, albaștri, înotînd în lacrimi. Julianka nu pricepea nimic. Uluită, asurzită, se înăbușea în aceste îmbrățișări pătimașe, dar nu se simțea înduioșată. Pentru prima oară în viață era sărutată și plîngea cineva pentru dînsa. De aceea cînd, în cele din urmă, femeia încetă s-o mai sărute și să plîngă și, împingînd-o puțin mai la o parte, începu s-o privească cu multă atenție, chipul fetiței nu exprima nimic altceva decît o adîncă uimire.

— Sărută-mă ! șoptiră buzele palide și tremurătoare ale femeii.

Julianka îi sărută mîna.

— Ce slabă ești ! șopti femeia iar, atingîndu-i picioarele, mîinile și pieptul. Ce slabă și scundă ești pentru vîrsta ta !... Te doare vreodată ceva ?

— Mă doare — răspunse copilul.

— Ce te doare ?

Julianka îşi arătă tălpile îngheţate, apoi îşi sumese mîneca largă a bluzei şi îşi dezveli braţul plin cu arsuri, ciupituri şi vînătăi.

— Cînd am fost mică, a căzut pe mine fierul de călcat... uite aici... — povesti fetiţa. Iar Antek m-a ciupit rău de tot... uite aici... Şi acolo, în gang, mi-a căzut o cărămidă, uite aici... ieri... ba nu — se corectă ea — nu ieri, ci mîine...

Nu deosebea expresiile ieri şi mîine. Ascultînd-o, femeia îşi atinse cu mîna fruntea, apoi pieptul, apoi iar fruntea.

— Ai mîncat azi ? o întrebă.

— Am mîncat.

— Ce-ai mîncat ?

— Un covrig de la Zlotka.

— Şi mai vrei să mănînci ?

— Mai vreau ! strigă Julianka, cu o bruscă energie.

Datorită unui continuu exerciţiu, senzaţia de foame constituia în întreaga ei fiinţă fizică şi morală elementul cel mai puternic.

Femeia scoase din dulăpiorul scund ceva de mîncare, dădu totul fetiţei, apoi se aşeză lîngă ea, continuînd s-o privească. Julianka mîncă, se uită în jur, la mobila modestă, dar curată, la canarul care continua să cînte în colivie, la perdeaua albă pe care o sufla vîntul şi se porni să pălăvrăgească. Întrebată de cîteva ori despre trecutul ei, povesti : cum, micuţă fiind (acum se considera, pare-se mare) a locuit la spălătoreasă, cum Jakub, bucătarul, o aruncase noaptea afară în curte şi ce se întîmplase după aceea, despre bătrînica cea bună, care a pierit fără urmă, cînd au lăsat-o ochii, despre domnul cel bolnav care cînta într-una la pian, despre strungar şi nevasta lui, despre Anka şi Antek ; stărui cel mai mult asupra lui Antek, băiatul acela nesuferit... Amintindu-şi de Antek, strînse pumnişorii şi fulgeră din ochi, apoi adăugă gînditoare :

— Dar eu l-am iertat... aşa să-mi ajute Dumnezeu, l-am iertat şi nu l-am bătut cînd zăcea beat lîngă poartă... Pani cea bătrînă m-a rugat : „Iartă-l !", şi l-am iertat...

La ultimele cuvinte ale copilei, femeia o luă din nou în braţe şi, sărutîndu-i părul des, şopti :

— O, de-ai putea să le ierţi astfel şi altora... o, de-ai putea !...

Apoi se sculă şi străbătu de cîteva ori odaia micuţă. Cînd se aşeză la loc, părea perfect liniştită. Era limpede că printr-un exerciţiu lung şi greu învăţase să se stăpînească, să-şi ascundă emoţiile pe care le încerca şi că în clipa aceea simţise nevoia să le stăpînească şi să le ascundă. Trase iar copilul la ea şi, privindu-l în faţă, începu să-i vorbească cu toată seriozitatea :

— Julianka mea dragă ! Cîtă vreme am să fiu aici, am să mă ocup de tine... Ei, ce spui ? Îţi pare bine ?

Fetiţa tăcu şi-i sărută mîna cu indiferenţă. Era semn de recunoştinţă, dar bucurie sau tandreţe nu arăta în nici un fel. Nu-i venea a crede şi se mira.

Femeia vorbi iar :

— Dar să nu spui nimănui niciodată nici un cuvînt despre cele pe care o să le vorbim noi amîndouă, sau despre cum o să mă port eu cu tine, mă înţelegi, Julianka ?

Fetiţa dădu afirmativ din cap.

— Şi nu care cumva să spui cuiva că te-am sărutat şi mîngîiat, ţine minte, să nu spui ! Iar dacă vreodată am să-ţi spun ceva... ceva aşa... mă rog, orice-aş spune în faţa ta, fie că vorbesc cu tine, sau cu mine însămi, sau prin somn, să nu repeţi ce auzi în faţa nimănui ! Mă înţelegi, copilul meu ? Nimănui, nici un cuvînt ! Şi să nu spui în faţa nimănui că eu te numesc cîteodată copilul meu...

Tăcu o clipă. Glasul i se frînse. Părea liniştită, ba chiar aspră.

— Vezi să mă asculţi, fiindcă dacă n-ai să mă asculţi, ai să mă pierzi... ai să-mi faci mult rău, şi ţie la fel. Ce spui, ai să mă asculţi ?

— Da, pani — răspunse copilul, care o asculta cu mirare, dar şi cu atenţie.

— Ascultă-mă bine ! Pentru asta am să-ţi fac o rochiţă nouă şi caldă, o să-ţi cumpăr ghetuţe, o să-ţi dau zilnic prînzul şi o să te învăţ fel de fel de lucruri frumoase... Ştii Tatăl nostru ?

— Ştiu, m-a învăţat pani cea bătrînă.

— Domnul s-o răsplătească ! şopti femeia cu buzele tremurînde. Şi să lucrezi ceva ştii ?

— Ştiam să împletesc ciorapi, tot pani cea bătrînă m-a învăţat, dar acuma nu ştiu dacă mai pot.

— O să te învăţ eu altele... Iar acum am să te învăţ cum să-mi spui... Pe mine mă cheamă Janina, să-mi spui domnişoara Janina.

— Domnişoara Janina ! repetă copilul.

— E bine aşa ! Ţine minte ce ţi-am spus. Iar eu o să mă duc în oraş... sînt meditatoare... şi trebuie să învăţ copiii... aşa că umblu pe la copii, să-i învăţ... o să plec aşa în fiecare zi, iar tu rămîi aici şi nu te mai duce în curtea asta urîtă, la oamenii ăia răi... nu mai cerşi... nu mai ai nevoie... de acum încolo ai să fii sătulă şi îmbrăcată. Poţi să stai aici. Poţi să stai aici liniştită, cineva străin n-are ce să caute... şi nici un hoţ n-o să vină... la ce-ar veni ! Uită-te la păsărică ; îi spune canar. Mi l-a dăruit ultima mea elevă, fiindcă mă legasem tare de el... Ce să-i faci ! Trebuie să te legi de cineva, fie şi de o păsărică ! Pe urmă culcă-te şi dormi şi pe seară eu o să mă întorc...

Rostind ultimele cuvinte, îşi îmbrăcă haina de postav şi pălăria cu floarea ofilită şi pală ca faţa ei. De altfel, în clipa aceea, după această lungă conversaţie cu copilul, obrazul ei mic şi gingaş arăta şi mai îmbătrînit, şi mai obosit ca înainte.

Plecă. Rămasă singură, Julianka privi mai întîi cu luare-aminte păsărica şi-i ascultă cîntecul. Apoi, tot ridicînd capul ca să vadă cît mai bine canarul, începu să cînte şi ea, şi duetul acesta, compus din cîntecul canarului şi al fetiţei, încetă abia cînd fetiţa obosi şi începu să umble prin odaie, cercetînd cu seriozitate, dar şi cu sfială, toate ungherele şi toate

mobilele. Mobilele nu aveau nimic ce-ar fi putut stîrni admirația cuiva, pe Julianka însă unele dintre ele o umpleau de uimire. Privi multă vreme și din toate părțile canapeluța sărăcăcioasă, atinse ușor cu mîna fiecare din cărțile așezate pe masă, trase sertarul mesei, apoi îl deschise și-l închise de mai multe ori la rînd, și, după veselia ce i se așternuse pe obraz, era limpede că lucrul acesta o desfăta în mod deosebit. La urmă se așeză pe podea, în fața micuțului samovar și, cu ochii pironiți la obiectul acela strălucitor, ațipi.

Dormi pînă în clipa în care se deschise ușa și intră domnișoara Janina. Mai bine zis năvăli decît intră. O bucurie ciudată îi scălda obrazul. Din prag întinse brațele spre copil, care se trezise, dar nu se ridicase de pe jos.

— Cum ? Nu vii să mă săruți ? Nu te bucuri că m-am întors ? strigă ea.

Copilul se apropie încet și-i sărută cu sfială mîna. Bucuria se șterse de pe chipul femeii.

— Cît e de indiferentă ! rosti.

Aprinzînd lămpița, zise :

— Vino-ncoace, o să te învăț să pui samovarul.

Apoi șopti către ea însăși :

— Nici eu nu știu prea bine s-o fac...

Tîrziu de tot, dînd jos de pe genunchi copilul cu care vorbise toată seara, domnișoara Janina grăi :

— Să-ți petreci noaptea la mine nu e cu putință, fiindcă oamenii ar zice că te-am luat de tot la mine, și-ar putea să le vie în gînd... ar putea să-mi pricinuiască multe necazuri... Zilele ai să le petreci la mine, dar de dormit trebuie să dormi în altă parte... Ba chiar ai să le spui celor care te-or întreba că eu nu te primesc noaptea la mine, fiindcă... fiindcă e cam strîmt la mine, ei, și că... îți spun în fiece noapte să pleci, să te duci în altă parte !... Să nu uiți, așa să le spui ! Dar unde ai să dormi ?

Își bătu capul multă vreme cu această întrebare și, cu lampa de gaz în mînă, cutreieră și cercetă etajul acela pustiu. Găsi un colțișor într-o firidă a zidului,

mai ferit de suflarea vîntului, care intra nestingherit prin golul unei ferestre.

— Aici am să-ți fac culcuș — hotărî.

Meșteri în grabă o salteluță mică, puse pe ea una din cele două perniţe mici și în loc de cuvertură, îi întinse un șal cald, dar vechi și ros.

— În nopțile geroase am să te iau la mine, dar cît mai e cald, ai să dormi aici... Dar vezi, ai grijă, să nu spui nimănui că ți-am așternut aici, nu cumva să spui !

Trecu o bucată de vreme mai lungă, poate chiar o lună, sau mai bine, pînă ce într-o seară, cînd domnișoara Janina se întorcea acasă de la lecții, Julianka i se repezi înainte, îi îmbrățișă genunchii și, aplecîndu-se pînă-n pămînt, îi sărută picioarele. Nu era obișnuită să-și manifeste sentimentele ; iar duiosia era o coardă a firii ei care se deprindea foarte încet să vibreze, dar, din clipa în care coarda aceasta tresărise, devenise limpede că acest copil era în stare să ardă în flăcări și să se topească în lacrimi la picioarele sau în brațele celor pe care-i îndrăgise.

Instalarea la domnișoara Janina a însemnat primul licăr de fericire în viața acestui copil. De altminteri, fericirea i se întipărise și pe obrazul care începuse să se coloreze, și în mișcările care deveneau mereu mai îndrăznețe. Multă vreme nu se arătă nici în curte, nici pe la locuințele pe care le cutreierase altădată. Pasămite, nimic n-o mai trăgea într-acolo. Iar odaia domnișoarei Janina și etajul acela nelocuit de nimeni altcineva îi erau de ajuns ca să aibă unde și cu ce se juca. Odată, la începutul iernii, se ivi în sfîrșit jos, în pragul gangului. Purta o rochiță ieftină, dar călduroasă, ciorapi și ghetuțe groase și părul îl avea pieptănat cu grijă, ba chiar și legat cu o panglică colorată. Cînd o zăriră, copiii, care se zbenguiau în curte, se îngrămădiră în jurul ei și începură să-i admire îmbrăcămintea. Anka atinse cu degetele panglica pe care o mînca din ochi, fetița desculță a croitorului îi privea ghetuțele. Numai Antek nu-i luă în seamă eleganța și începu să-și bată joc de ea :

— Ia te uită, ce mai domnişoară ! Cine te-a înţolit ? Poate că s-a găsit maică-ta sau că vîntul din cîmpie ţi l-a trimis pe taică-tău ! Degeaba, tot nu-ţi serveşte la nimic rochia asta frumoasă de pe tine ! Ai fost copil găsit şi copil găsit ai să rămîi !

Julianka se roşi, ochii îi aruncau fulgere, dar nu-i răspunse nimic lui Antek, ci îşi dezlegă funda pe care o purta în păr, o scoase, şi-o întinse fără o vorbă Ankăi. Anka începu să ţopăie de bucurie şi încercă să şi-o prindă pe cap, dar Antek o luă iar peste picior, strîmbîndu-se.

— Ia te uită, ce mai prinţesă ! Acum împarte daruri ! Ai uitat cum stăteai la noi ascunsă după mătură şi înfulecai cartofi sub laviţă ?

Pe măsură ce-l asculta vorbind pe Antek, Julianka strîngea pumnişorii. Ai fi zis că e gata-gata să se năpustească asupra lui. Dar n-o făcu, ci se aplecă înainte, căscă o gură mare, mare, şi-i arătă limba. La răzbunarea asta nu voi să renunţe. Dar se sperie şi fugi grăbită pe scări spre odaia domnişoarei Janina.

Antek şi ceilalţi copii ar fi vrut s-o fugărească, dar nu îndrăzniră. Nu se încumetau să atace odaia meditatoarei. Poate că-i impresionase pălăria pe care o purta femeia, sau canarul din fereastră, şi poate încă ceva.

— Dă lecţii — spuneau — trebuie că are educaţie, şi-i atît de gingaşă !

Despre educaţia acestei meditatoare palide şi slabe, Zlotka deţinea unele ştiri sigure, pe care le aflase chiar din gura femeii. Într-o zi, domnişoara Janina intră în prăvălie, şi, cumpărînd iar puţin zahăr şi puţin gaz, o întrebă pe Zlotka :

— Ce se aude, negustoreaso, n-ai vreo veste bună pentru mine ?

Zoltka dădu din cap în semn că nu are.

— Am întrebat peste tot, am stăruit, dar oamenii zic că nu le trebuie — răspunse ea... Te sperii ce de meditatoare sînt astăzi la noi în oraş... mai multe decît copii... Aveţi puţine lecţii, domnişoară ?

— Foarte puţine, n-am din ce trăi, îmi plătesc atît de puţin...

— Dar de ce plătesc puțin ? Eu știu că profesoarele iau uneori bani buni pentru învățătura pe care o au în capul lor...

Domnișoara Janina privi iar, cu băgare de seamă, pachetele de țigări felurit colorate, înșiruite pe peretele din față.

— Aici e necazul — începu ea — aici e supărarea cea mare, că eu am foarte puține studii... Peste o clipă, fără să-și mute privirea, adăugă : Întotdeauna am fost meditatoare pentru primele clase... și am fost plătită foarte puțin... pentru că, la drept vorbind, nici n-ar avea de ce să-mi plătească mai mult...

Zlotka desfăcu brațele cu un gest de îndoială :

— Apoi la asta nu mai ai ce-i face ! spuse.

În ziua aceea, întorcîndu-se din oraș, domnișoara Janina n-o mai strînse pe Julianka în brațe ca de obicei, ci o respinse și trîntindu-se pe scaun începu să tragă cu mîinile tremurătoare marginea bluzei negre, care ajunsese cenușie.

Copila, mirată și mîhnită, iar dădu să se apropie de ea, dar femeia o dădu iar în lături și șopti :

— Te-ai născut spre nenorocirea mea... și a ta...

Întreaga seară femeia stătuse nemișcată și tăcută ca o piatră, iar copilul plînsese încetișor. A doua zi de dimineață, cînd se trezi în colțișorul său din odaia pustie, Julianka o zări pe domnișoara Janina, care stătea lîngă așternutul ei. Se aplecă, îi zîmbi și o sărută pe frunte.

— Hai să mături odaia.

În fiecare dimineață o învăța să mănînce în odaie, să pună samovarul pentru ceai, să aprindă focul, să aștearnă patul și atunci cînd fetița făcea cu mare greutate aceste treburi care îi depășeau puterile, femeia o privea cu o tristețe covîrșitoare și spunea :

— Ca să poți ajunge măcar o slujnică bună.

Seara o învăța catehismul, să citească și să coasă. Uneori era blîndă și neasemuit de duioasă, alteori, nerăbdătoare, aspră, nervoasă. Privind-o atunci cum se scula într-una de pe scaun, cum se așeza la loc, cum umbla de colo pînă colo prin odaie, atingînd toate mobilele, cum săruta copilul și iar îl respingea,

cum pentru orice greşeală cît de mică la citit sau la cusut o lovea peste degete apoi se apuca cu mîinile de cap, şoptindu-şi cuvinte de neînţeles, ai fi zis că şi-a pierdut minţile. După aceea însă iar se stăpînea, îşi strîngea buzele mici, îşi încrucişa braţele pe piept şi arăta ca un om care intenţionează să-şi păstreze hotărîrea cu preţul oricîtor suferinţe.

În primăvară, cînd oamenii începură să-şi lase deschise uşile şi ferestrele, domnişoara Janina se duse într-o zi la strungar. Şovăi o clipă în prag, dar după aceea intră. Cînd o zări, strungarul îşi întrerupse pentru o clipă munca şi-i ură bun venit, nevastă-sa se zăpăci, o privi uluită, uitînd s-o poftească înăuntru, apoi se dezmetici şi-o strigă pe Kachna să aducă un scăunaş. Domnişoara Janina se aşeză, părînd şi mai tulburată decît nevasta strungarului.

— Am vrut să fac cunoştinţă cu dumneavoastră, sîntem vecini — grăi femeia, simţind parcă nevoia să-şi justifice vizita.

Nevasta strungarului îi răspunse c-o vede zilnic pe fereastră, cînd se duce şi cînd vine din oraş.

— De ce nu luaţi niciodată copilul cu dumneavoastră ? o întrebă. Să mai vadă, sărmana, lumea.

Domnişoara Janina roşi cumplit.

— Care copil ? întrebă ea, chipurile uimită.

— Păi, fetiţa orfană, căreia îi purtaţi dumneavoastră de grijă.

— Nu-i port de grijă — începu femeia să se explice — ce-am eu cu ea ! Doar aşa, cînd o văd flămîndă, îi dau ceva să îmbuce... de milă... doar aşa... de milă, şi cum copilul s-a lipit de mine, n-o alung, că-mi pare rău de ea. Dar nu văd de ea, nu văd de loc de ea...

Strungarul şi femeia lui o priviră miraţi. Nu pricepeau de ce se leapădă cu atîta aprindere de un lucru care în ochii lor însemna a făptui binele.

— Păcat — grăi strungarul — şi noi care ziceam că şi-o fi găsit biata de ea adăpost pentru toată copilăria... Cînd o să mai crească, o să se descurce mai uşor, dar cît e copil, ce să facă ? Doar să cerşească şi mai tîrziu, ferească Dumnezeu, chiar să fure...

Obrazul şi mîinile domnişoarei Janina tresăriră abia perceptibil.

— Sigur, sigur — spuse — n-o să alung copilul cîtă vreme voi putea s-o hrănesc şi s-o învăţ cîte ceva... Deşi, de fapt, ce am cu ea ? Mi-e milă de ea, dar nu ştiu dacă o să mai stau multă vreme pe aici, iar dacă o fi să plec, n-aţi vrea dumneavoastră s-o luaţi aşa, s-o ţineţi împreună cu copiii dumneavoastră ?

Se tulburase grozav spunînd vorbele astea, iar glasul ei, deşi ea se străduia să pară nepăsătoare, părea că imploră un ajutor.

Strungarul, după o clipă de gîndire, rosti :

— Vă mărturisesc că şi mie mi-a trecut adeseori prin cap gîndul ăsta şi m-am sfătuit şi cu nevastă-mea, dar... sînt om sărac... am şase copii. Dacă m-aş hotărî s-o fac, şi aş lua orfana la mine, n-aş vrea să se prăpădească în casa mea, ci ar trebui s-o îmbrac şi s-o hrănesc cum se cuvine, pe urmă s-o dau să înveţe o meserie... toate astea costă bani mulţi şi ar fi spre paguba copiilor mei. Şi-apoi, în toamnă ne mutăm şi noi din casa asta... Iar cînd om sta în celălalt capăt al oraşului, n-o să ne mai doară sufletul pentru biata fetiţă...

Domnişoara Janina asculta cu ochii în pămînt, apoi adăugă cîteva cuvinte şi plecă. Plînse toată seara.

În miezul verii se întoarse din oraş cu un buchet de flori frumoase. Dar nu le duse la ea în odaie, ci, strecurîndu-se pe lîngă zidul clădirii laterale, puse florile pe fereastra deschisă a maestrului de muzică. Pianistul, care nu-şi atinsese pianul toată iarna, fiindcă zăcuse aproape toată vremea bolnav în pat, acum cînta. Auzind foşnetul de la fereastră, întrebă cu glas răguşit, fără să-şi întrerupă cîntecul :

— E o păsărică ?

Apoi ridică fruntea şi, zărind femeia care stătea lîngă fereastră, se miră puţin. O ştia din vedere, ca toţi ceilalţi locatari ai casei.

— Ce flori frumoase ! spuse el, ridicîndu-se greu de pe scaun. Ce bună sînteţi ! Grozav îmi plac florile !

— Orfana vă trimite florile — şopti femeia.

— Cum o mai duce ? Biata copiliţă ! Tare aş vrea s-o văd !

— O să vi-o trimit odată — răspunse domnişoara Janina.

Pianistul voi să spună ceva, dar îl înecă tusea. Domnişoara Janina, urcînd scările bătrînei clădiri, şopti :

— Nici în ăsta nu pot să sper ! Moare curînd !

În toamnă, locatarii prinseră a şopti între ei că meditatoarea e desigur bolnavă, fiindcă de-abia se ţine pe picioare şi arată cît se poate de rău. Bolnavă nu era, dar se vede că o rodea o mare supărare, mare mai ales poate din pricină că puterile ei erau atît de slabe.

Odată, intră la Zlotka în prăvălie, nu după tîrguieli, ci ca să stea de vorbă.

— Ce amărîtă sînt, negustoreaso, că nu pot obţine lecţii... Mă mai ajut cîte puţin cosînd, dar nici aşa n-o scot la capăt.

— Apoi ce să-i faci — o îmbărbătă Zlotka — măcar să-ţi duci zilele, mai tîrziu poate c-o să fie mai bine.

— Eu nici nu sînt obişnuită cu sărăcia — povesti mai departe meditatoarea. De cînd a murit tatăl meu... a fost funcţionar şi n-am dus-o rău la el... am fost angajată în multe case. Leafa era mică de tot, de-abia îmi ajungea să mă îmbrac, dar aveam tot ce-mi trebuia, fiindcă dacă te ţin ca guvernantă în casă, înseamnă că-ţi dă prînzul în fiecare zi şi cîte un ceai, şi ai şi o odaie încălzită. M-am obişnuit cu toate astea, sînt rîzgîiată, şi acum nu mai pot să rabd.

Zlotka o străpungea cu privirile pe femeia care se jeluia în faţa ei.

— Eu te-aş sfătui să rabzi, sînt lucruri care dor mai tare decît foamea şi frigul... — îi zise.

— Sînt... sînt ! şopti femeia.

Își împleti mîinile mici și uscate, le sprijini de tejgheaua cu sticle și rămase multă vreme așa, apoi spuse :

— În primăvară o să-mi fac rost de un serviciu și o să plec.

— Eu nu te sfătuiesc, domnișoară, să faci una ca asta — răspunse Zlotka.

— De ce, negustoreaso ?

— Răspunde dumneata singură la întrebarea asta.

Rosti cuvintele astea cu înțeles. Domnișoara Janina roși brusc, de mînie sau de spaimă.

— Tare-aș fi curioasă să aflu de ce nu trebuie să fac așa cum mi-ar fi mie mai bine ! strigă ea cu aprindere. Iarna asta trebuie să stau neapărat aici, da, neapărat, fiindcă mă înspăimîntă gerul...

— Dacă te temi de ger, de ce nu te muți din casa asta veche și friguroasă înainte de a veni iarna, și de ce nu ți-ai căuta acum o slujbă, cu o cameră caldă ? se agăță Zlotka de vorbele ei.

Femeia se zăpăci.

— M-am hotărît — mai spuse — iarna asta rămîn aici... la primăvară poate mi-o ajuta Dumnezeu... și dacă am s-o duc ceva mai bine, rămîn în continuare tot aici ; tare, tare aș dori să rămîn...

În afară de îngrijorare era stăpînită parcă de o permanentă spaimă. Rareori se uita drept în ochii celor care o priveau ; cînd stătea de vorbă cu cineva, lăsa de obicei ochii în jos, sau se uita drept înainte, ceea ce îi dădea aerul unui om mereu tulburat de ceva. Era și o femeie nedeprinsă să conducă o gospodărie, oricît de modestă și pe care o atrăgeau obiectele de lux. Numai în îmbrăcămintea ei nu aflai nici urmă de lux ; s-ar fi putut spune că renunțase cu hotărîre la orice cochetărie, la orice dichis și eleganță. De cînd venise în casa aceea, purta într-una aceeași rochie și aceeași pălărie, așa încît rochia ei neagră bătea în cenușiu, iar floarea pălăriei, ofilită și turtită cîndva, acum părea o cîrpă murdară. Iubea florile, păsările și-i plăceau dulciurile. Aducea din oraș buchete de flori, prăjituri, bomboane, mai cumpărase un al doilea canar și împodobea fereastra cu

glastre cu flori. În schimb, săptămîni în şir nu trimitea la birt după mîncare, iar alimentele modeste, dar indispensabile, le lua pe datorie de la Zlotka. Din tot ce făcea şi din modul în care se comporta reieşea limpede că era o femeie-copil, una din acele femei care păstrează toată viaţa slăbiciunile, spaimele, neîndemînarea şi lăcomia proprie copiilor.

Dar dacă ar fi văzut-o cineva atunci cînd, în toiul nopţii, străbătea odăile, interioarele goale, măturate de vînt ale etajului nelocuit şi cum, punînd lampa pe podea, rămînea aplecată peste fetiţa adormită pe aşternutul sărac, ar fi înţeles că această femeie-copil suferă cumplit. Dreaptă, ţeapănă, cu mîinile încrucişate pe cap şi cu ochii larg deschişi, arăta ca statuia tragică a desperării.

Uneori întreba îngîndurată :

— Doamne, pentru ce mi-ai dat o inimă ?

Alteori, cu mîna pe piept, repeta cu îndărătnicie în tăcerea nopţii :

— Of, conştiinţă ! Conştiinţă ! Conştiinţă !

Cîteodată, la lumina lămpii frunzărea scrisori vechi, bucheţele de flori uscate, capete de panglică spălăcită şi plîngea încet, adînc, înduioşător.

— O, de mi-aş putea pierde memoria... de mi-aş putea pierde memoria, cum am pierdut încrederea şi nădejdea !... şoptea ea, frîngîndu-şi mîinile.

Spre mijlocul iernii, întîlnind în gang pe proprietăreasa calandrului, o întrebă cu timiditate dacă n-ar vrea să cumpere de la dînsa cei doi canari. Strălucita proprietăreasă a mizerei clădiri îi răspunse că-şi va întreba nepoatele.

— Dacă ele vor dori să aibă aceste păsări, am să le cumpăr, fiindcă eu domnişoarelor mele nu le refuz nimic, iar dacă nu vor dori, n-am să le cumpăr.

Domnişoarele doreau să aibă nişte păsări frumoase, care cîntă, şi proprietăreasa calandrului trimise după ele, trimiţînd totodată şi banii. Julianka îşi luă rămas bun de la canari, încercînd să-i sărute prin gratiile coliviei, apoi plînse.

— Nu plînge ! i-a spus domnişoara Janina — poate în curînd ai să plîngi după ceva mai scump.

Scurtă vreme după vînzarea canarilor domnișoara Janina îi spuse fetei care-i aducea prînzul să nu se mai ducă la birt.

— Am să gătesc la mine în sobiță, o să fie mai ieftin — spuse ea.

Încercă să gătească, dar își opări mîinile, își pierdu răbdarea, plînse și niciodată nu izbuti să prepare nimic cum trebuie. Începu să cumpere sau să ia pe datorie mîncăruri gata pregătite, reci, care o costau tot atît sau și mai mult decît prînzurile calde și mai hrănitoare de la birt. Nu era în stare să fie chibzuită și mereu rîvnea la cîte ceva care să-i mulțumească gusturile delicate.

Cînd, în prima zi de primăvară luminoasă și însorită, intră la Zlotka în prăvălie, bătrîna își pocni palmele spunînd :

— Vai de mine și de mine ! Ce rău arătați !

Într-adevăr, era galbenă la față, avea ochii înfundați și pe frunte i se iviseră cute noi. Îmbătrînise și se urîțise, numai părul ei cînepiu se încolăcea tinerește și gura ei mai păstra aceeași expresie proaspătă, plină de farmec.

— Am venit să-ți cer un sfat, negustoreaso... Ce să fac ? Mi se ivește un serviciu, chiar bun... în casa unor oameni cu stare și cumsecade... Leafă îmi dau mai mare decît am avut vreodată, nu știu nici eu de ce, le-am plăcut și părinților, și copiilor...

Tăcu și privi în jurul ei mai tulburată ca oricînd. Zlotka tăcu o clipă, își clătină capul bătrîn, cum făcea de obicei cînd chibzuia la ceva trist sau încurcat. Apoi își pironi privirea înțelegătoare și ageră a ochilor ei încețoșați de bătrînețe, pe obrazul femeii care stătea în fața ei și o întrebă încet :

— Și cu copilul ce-o să se întîmple ?

De data aceasta domnișoara Janina era atît de îngîndurată sau deznădăjduită, încît nu strigă ca de obicei : „Ce-mi pasă mie de copilul ăsta ?“ Ci, împreunîndu-și mîinile și sprijinindu-le de tejghea, cu o privire buimăcită ațintită undeva, departe, repetă surd :

— Ce-o să se întîmple cu copilul ?

— De ce nu încerci măcar să aranjezi ceva pentru fetiţă ?

— Cum ? Unde ? La cine să intervin ? izbucni femeia. Oare eu cunosc pe cineva, am relaţii ?... M-am rugat de cine am putut... nu vrea nimeni... de altminteri nici să-i rog pe oameni nu prea pot, fiindcă oamenii ar bănui numaidecît... Există un singur cămin de copii în tot oraşul, întotdeauna e plin... şi chiar dac-ar avea locuri, aş putea eu oare să-i fac s-o primească ? Sînt singură, of, Doamne, Dumnezeule Doamne !

Glasul ei se ridica mereu, semăna cu un geamăt şi era albă ca peretele.

Zlotka o privea, clătinînd din cap ; se gîndea şi, după ce-şi dădu seama c-au rămas singure, numai ea şi meditatoarea, o întrebă cu glas scăzut :

— Şi de ce nu i-ai da *lui* de ştire ? Poate că te-ar ajuta *el ;* poate v-ar salva ?

Obrazul domnişoarei Janina, din alb cum era, se făcu roşu-stacojiu.

— Cui să-i dau de ştire ? Cine să m-ajute ? întrebă ea cu violenţă.

Buzele supte ale Zlotkăi se întinseră într-un zîmbet ciudat, plin de milă şi uşor dispreţuitor.

— Apoi — începu ea agale — dacă dumneata, domnişoară, nu ştii, nici eu nu ţi-oi mai vorbi de asta. Un lucru mai vreau să-ţi spun...

Ridică în sus un deget zbîrcit şi, clătinîndu-şi încet capul, încheie :

— Eu atît ţi-oi mai spune : ruşinea e bună uneori, dar cîteodată nu e bună... E bună atunci cînd îl fereşte pe om de păcat, dar nu e bună cînd îl împiedică să-şi îndrepte greşeala. Şi frica e bună în faţa lui Dumnezeu, dar frica de oameni e rea... Cînd un om se teme şi se ruşinează într-una, ce lucru bun mai poate face ?...

Domnişoara Janina începu să tremure toată. Era iar foarte palidă. Cînd însă ridică pleoapele, în ochii ei se citea mînia.

— Nu înţeleg ce vrei să spui, negustoreaso — spuse repezit şi plecă.

În aceeași seară, în odaia guvernantei se strecură un telal rău îmbrăcat ; la început fu politicos, apoi ridică glasul și ceru din ce în ce mai stăruitor să i se plătească niște datorii. Domnișoara Janina se roșise toată, se zăpăcise, ceru o amînare, în cele din urmă făgădui să-și plătească datoriile peste cîteva zile. A doua zi de dimineață avu o discuție asemănătoare cu o femeie cu o broboadă mare pe cap, care pătrunsese în cameră, se tolănise cu obrăznicie pe canapeluță, îi vorbise răstit și privise în jur cu ochii înrăiți.

Peste cîteva ceasuri, domnișoara Janina intră în prăvălia bătrînei Zlotka. Era limpede că-și impusese să-și păstreze sîngele rece și stăpînirea de sine, dar nu prea izbutea. Ridicase capul, încerca să privească cu îndrăzneală și cu nepăsare, dar buzele îi tremurau, iar ochii îi erau plini de lacrimi.

— Cît îți datorez, negustoreaso ? întrebă ea, îndreptîndu-se spre tejgheaua Zlotkăi.

Zlotka îi făcu socoteala și i-o întinse tăcînd.

— Astă-seară am să-ți plătesc — spuse.

— Ați luat serviciul acela ? .

— Tocmai mă duc acolo, să le spun că primesc propunerea lor. Mîine plec cu ei la țară.

— Departe ?

— Se pare că la vreo douăzeci de mile de aici.

Zlotka tăcea. Domnișoara Janina nu mai avea nici un motiv să zăbovească, totuși nu pleca. După o clipă de tăcere, rosti încet :

— Trebuie să le cer leafa pe un an înainte. Cu jumătate de bani o să-mi plătesc datoriile, mai trebuie să mă și îmbrac puțin, fiindcă e o casă de oameni avuți și o să-mi ceară să fiu bine îmbrăcată. Dar dacă ai să vrei, am să-ți las niște bani... pentru fetiță...

Zlotka, nemulțumită, făcu un gest a lehamite cu mîna.

— Cu ce-o să se aleagă ea din bani ? Cît poți dumneata să-i lași ? O să-i dau mîncare pentru banii ăștia pînă s-or isprăvi... și după aia ?

— Ce pot face altceva ? șopti femeia. O să mă întorc... numai să pun ceva deoparte... și mă întorc...

Pînă atunci, negustoreaso... dumneata, care ești o femeie bătrînă și cumsecade... ai copii și nepoți...

Tăcu și, cu mîinile împreunate ca la rugăciune, se uită în obrazul bătrînei.

— Eu ce pot face ? întrebă Zlotka, ridicînd din umeri — mi-e milă de ea, dar cum s-o ajut ?... La mine n-o pot lua... și dacă n-o iau la mine... ce pot face pentru ea ?

— Să ai grijă de ea, cîteodată, s-o mai cerți !...

— Mă rog — răspunse Zlotka, acceptînd.

Domnișoara Janina plecă în oraș și rămase acolo mult timp ; cînd se întoarse, pe înserat, o găsi în odaia ei pe Julianka, așteptînd-o cu nerăbdare. Din modul cum îi sări în întîmpinare, cu brațele deschise, din rîsul ei vesel ca un clopoțel de argint și din sărutările cu care îi acoperi mîinile, se vedea limpede că fetița aflase ce înseamnă să iubești. Julianka o trase pe femeia tăcută spre canapeluță ciripind într-una. Se lăudă că toată ziulica învățase lecția ce-i fusese predată, că acuma o citește ca pe apă și că știe povestea despre sărmana Helenka și cățelușul ei cel credincios. Dacă femeia auzea sau nu gînguritul fetiței, e greu de spus. Obrazul ei nemișcat se deslușea în întuneric ca sculptat din marmură albă ; tăcea. În odaie se întunecase de tot.

— Să aprind lampa ? ciripi copilul ; acum am învățat s-o aprind.

În loc să-i răspundă, femeia se aplecă, luă fetița în brațe și o așeză pe genunchi.

— Julianka ! șopti femeia.

— Da, domnișoară — ciripi veselă fetița.

— Ascultă, am să-ți vorbesc despre lucruri importante și triste.

Julianka se liniști și ochii ei aprinși căutau cu înfrigurare la obrazul palid al femeii.

— Am să-ți vorbesc de mama ta — șopti femeia.

— Despre mama ? întrebă mirat copilul.

Femeia vorbea înainte greu, gîtuit :

— Mama ta este o femeie foarte nefericită. Nu e rea... dimpotrivă, are o inimă bună și o conștiință la fel ca și alte femei... Dar o dată în viață a păcătuit...

și atunci i s-a prăbușit pe umeri o povară atît de grea, încît n-a avut putere s-o poarte. Ține minte, Julianka, mama ta nu e nici femeie rea, nici fără inimă, nici josnică, e numai foarte nefericită și foarte slabă... Ține minte asta și niciodată... niciodată să n-o urăști pe maică-ta și să nu te mînii împotriva ei !... Să nu faci una ca asta ! Plînge-o, iar dacă oamenii o vor ponegri în fața ta, tu să le răspunzi : „Ea a dorit să fie cum e mai bine, dar n-a putut, i-au lipsit puterile !"

Copilul asculta, înțelegînd doar pe jumătate. Dar șoaptele femeii, întrerupte de suspine, dădeau solemnitate întregii convorbiri. După o clipă de tăcere, în care se auzi doar răsufletul greu al femeii, glasul copilăresc întrebă :

— Dar mama mea unde e ?

Un hohot înăbușit păru să fie primul răspuns la această întrebare. Apoi femeia vorbi, tot anevoie și cu glas stins :

— Mama ta stă într-o țară unde domnește veșnic întunericul... acolo nu lucește nici o stea de nădejde, iar flacăra dragostei, chiar și atunci cînd mai pîlpîie, o chinuiește, nu o consolează... e o țară de neguri ca noaptea cea mai întunecată... oamenii fug adesea de ea și se ascund în mormînt... dar mama ta n-a avut putere să fugă, și-apoi și-a spus că dacă va fugi, te va părăsi astfel pentru totdeauna... A rămas deci și a locuit mereu, mereu în țara aceea și cu ea împreună stau jalea și rușinea, spaima și sărăcia...

Pe fetiță o podidi plînsul.

— Dar de ce, de ce s-a dus mămica mea în țara aia urîtă ?

După o clipă de tăcere, femeia rosti întunecat și parcă cu un zîmbet straniu în vorbele ei :

— Fiindcă a iubit foarte mult !

Tăcură amîndouă.

— Domnișoară — rupse copilul tăcerea — domnișoară, dar tata unde e ?

Capul femeii se lăsă în piept.

— Dumnezeule mare ! exclamă ea.

Apoi moale, hohotit parcă, spuse :

— Dumnezeu să-i ierte păcatele ! Iartă-l și tu ! vorbi mai departe, cu obrazul lipit de al fetiței — și mai ales pe mama ta, oh ! pe mama ta s-o ierți ! Și mai ține minte ceea ce ți-am spus întotdeauna : să fii cuminte, blîndă și bună cu oamenii, să nu pui mîna niciodată pe ce nu-i al tău... Ține minte că dacă ai să faci vreodată o faptă rea, pe mama ta o s-o doară inima mai tare și negura o să fie mai deasă în țara în care stă ea. Și acum, vino să ne rugăm împreună.

Se sculă în picioare și, cu fetița de mînă, se apropie de fereastră... Era întuneric, ploua și teii foșneau. În odaie era beznă, de-abia se deslușeau cele două siluete — a femeii și a copilului — îngenuncheate lîngă fereastră.

— Spune „Tatăl nostru" !

— „Tatăl nostru" ! repetă încet fetița.

— Mai tare, repetă mai tare : „Tatăl nostru, carele ești în ceruri..."

— „Tatăl nostru carele ești în ceruri" — repetă mai tare fetița, apoi continuă : „Vie împărăția ta..."

— Nu, nu așa ! strigă femeia — apleacă-te pînă la pămînt și strigă, strigă, repetă împreună cu mine : „Fie-ți milă de noi" !

Julianka, mișcată de glasul femeii, hohoti încet, apoi, în întunericul deplin, izbucni ca un strigăt chemarea celor două glasuri :

— „Fie-ți milă de noi !"

O repetară de multe, multe ori, pînă ce se topi, pieri într-un bocet mereu mai stins.

*

Peste cîteva zile, Julianka stătea în fața clădirii cu brațele atîrnînd, iar privirea îi rătăcea în jurul curții. Hainele de pe ea erau încă întregi, încălțămintea era nouă, dar din părul ei ciufulit, din obrazul slăbit dintr-o dată și din tristețea adîncă ce-i pecetluia făptura măruntă se vedea că o durere mare a zdrobit inima ei de copil. Era pentru prima oară din ziua în care, după ce fuseseră scoase mobilele sărăcăcioase din odaia domnișoarei Janina, iar ea însăși

plecase în oraș fără să fie văzută de cineva, pentru a nu se mai întoarce niciodată, că se arăta Julianka locatarilor curții. Pînă atunci n-o văzuse decît Zlotka. Legată la cap și cu un batic înflorat pe umeri, bătrînica străbătea de cîteva ori pe zi curtea și intra în casa cea mare. De fiecare dată ducea o străchioară cu mîncare și, făcînd cale întoarsă, murmura ceva, clătinînd capul. Celor care o întrebau de copil, le răspundea :

— Nu știu ce fel de copil o mai fi și ăsta ! N-am mai văzut așa copil de cînd sînt ! I s-a umflat obrazul de atîta plîns. Stă într-un ungher al odăii pustii, nici nu vorbește, nici nu mănîncă, sărută numai podeaua pe care a umblat femeia aceea... I-am spus să vină jos, să se joace cu nepoatele mele, dar ea m-a privit ca o nebună și s-a întors cu fața la perete... Ce să mă fac cu ea ?

Peste două zile Julianka coborî totuși și se opri în pragul casei. Rămase așa multă vreme, uitîndu-se cînd la razele soarelui, care lunecau pe iarbă în șuvițe aurii, cînd la zborul păsărilor, cînd la copiii care se jucau într-o parte a curții. Atunci se ivi în poartă o femeie măruntă și foarte bătrînă. Părea o cerșetoare. Se sprijinea într-un toiag gros, cu care pipăia drumul, căci ochii ei însîngerați în obrazul zbîrcit nu-l mai dibuiau altfel. Purta un fel de haină fără mîneci, cîrpită în față și în spate și atît de veche, încît nu-i mai puteai ghici culoarea ; picioarele ei, înfășurate în zdrențe, erau vîrîte în niște încălțări găurite, iar peste părul cărunt purta o scufie decolorată.

Cerșetoarea umbla încet de tot, lovind cu toiagul pietrele risipite prin iarbă și, cu mare încordare, căuta ceva prin curte sau poate pe cineva.

Julianka, zărind-o pe cerșetoare, întinse gîtul și începu s-o urmărească cu privirea. Deodată sări de pe pragul înalt și o luă la fugă. În mijlocul curții se opri în fața bătrînei și-o strigă :

— Pani !

Apoi îi sărută mîna în care bătrîna ținea toiagul.

— Cine eşti tu ? Nu eşti cumva Julianka ? întrebă cerşetoarea cu glasul răguşit, tremurat.

— Julianka ! răspunse fetiţa, sărutîndu-i şi cealaltă mînă.

Cerşetoarea, cu gestul nesigur al oamenilor care şi-au pierdut vederea, îi caută capul şi o mîngîie cu mîna ei înnegrită şi zbîrcită.

— Va să zică m-ai recunoscut şi eşti bucuroasă că am venit. Asta-i bine, eşti un copil bun ! Uite, vezi, am venit ! Am mai fost de cîteva ori şi-am întrebat de tine. Ei, şi-am aflat c-o duci bine... că vede de tine o femeie tînără ; dacă mă duci la ea s-o cunosc, am să vin şi altă dată, ca să te văd... Poate îmi daţi şi voi cîte ceva... vreo zdreanţă de care nu mai aveţi nevoie, o lingură de fiertură... Cine ar fi crezut una ca asta ? Ei, mă duci la pani aia a ta ?

Copilul o ascultă întunecat, privind în pămînt.

— Nu mai e aici — rosti încetişor.

— Nu mai e ! Dar un' s-a dus ? Acu', de curînd, mai era aici ! O întrebai pe Zlotka... Dar unde e ?

— Nu ştiu... a plecat...

— A plecat ! repetă bătrîna cerşetoare... Şi tu ?...

Julianka tăcu o clipă. Dacă cerşetoarea ar fi avut ochii ei sănătoşi dinainte, ar fi văzut că ochii copilului aveau o sticlire sălbatică.

— Asta mi-e soarta ! spuse peste o clipă, cu o seriozitate ce contrasta ciudat cu statura ei măruntă şi, privind în jos, continuă : Mama m-a părăsit, şi dumneata m-ai părăsit, şi domnişoara Janina m-a părăsit... toţi mă alungă şi mă părăsesc...

— Ei, lasă, lasă, nu te mai plînge — o întrerupse cerşetoarea — trebuie să te împaci cu voia Domnului ! Uită-te la mine, cum am ajuns. Cerşesc. Am ajuns o cerşetoare ! Cine ar fi crezut una ca asta ! Eu nu te-aş fi părăsit dacă n-aş fi avut încotro... Dar ce era să mă fac cu tine ? Uite, şi acu' iar rămăseşi singurică... îmi pare rău de tine... dar ce pot face ? De-aş mai avea ochii, dar m-au lăsat, m-au lăsat de tot ! Nu mai văd nici drumul... Rămîi cu bine ! Să-ţi ajute Dumnezeu !

Şi, cu mîna ei tremurîndă, căută iar capul copiliţei, ca să-şi ia rămas bun de la ea, dar Julianka se agăţă cu amîndouă mîinile de marginea hainei ei cîrpite :

— Pani, nu mă mai părăsi, ia-mă cu tine ! strigă ea.

Cerşetoarea căzu pe gînduri.

— Să te iau... Dar tu ce-ai să faci cu mine ? Ai să cerşeşti... Asta nu-i bine. Nu-i bine. Eu pe drumul ăsta am să ies din viaţă. Cine ar fi crezut una ca asta ? Dar tu să intri în viaţă pe drumul ăsta, nu e bine... O să răspund de tine în faţa lui Dumnezeu. O să-mi pierd sufletul !

Şi, vrînd parcă să scape de ispită, se pregăti de plecare. Dar Julianka îi tăie drumul, i se agăţă de haină şi începu să-i sărute mîinile.

— O să vin cu dumneata. Pînă la capătul lumii vin cu dumneata... — îi şopti ea. Acum nu mai rămîn singură, aici, pentru nimic în lume. Iar ar începe Antek să mă bată, aş muri de foame... Dumneata ai să te rătăceşti, fiindcă nu vezi bine, ai să te prăpădeşti, sau ai să cazi şi ai să mori... eu am să te conduc...

Ochii cerşetoarei se umplură de lacrimi.

— Te temi să nu mă rătăcesc sau să nu cad — şopti ea. Of, Doamne, nimeni nu se îngrijeşte de mine, în afară de tine... Nu m-ai uitat atîta vreme şi ţii la mine... Eşti un copil bun şi recunoscător... Am să te iau cu mine ! Ai să mă călăuzeşti şi poate că întîlnindu-te cineva însoţind o cerşetoare bătrînă şi oarbă, o să se milostivească de tine... Hai, ia-mă de mînă şi du-mă ! Aşa mi-e mai uşor, poate fiindcă nu mai pipăi drumul cu toiagul, poate fiindcă am un suflet lîngă mine, mi-e mai uşor, mai uşor...

Ieşiră împreună din curte. Se opriră în faţa dughenei pe care o ţinea Zlotka. Julianka intră în prăvălie şi-i sărută dreapta.

— Îţi mulţumesc pentru toate, rosti ea.

Zlotka, zărind-o pe cerşetoare stînd în mijlocul trotuarului, se dumeri repede ce se petrecuse şi începu să-şi clatine capul. Ieşi din prăvălie şi, vîrînd cîteva monede în mîna bătrînei, spuse :

— Banii ăştia ia-i dumneata. I-a lăsat la mine meditatoarea pentru fetiţă.

— Asta-i bine, e foarte bine ! şopti cerşetoarea cu vădită bucurie. Cu asta o să trăim amîndouă un timp, fără să întindem mîna... Cine ar fi crezut una ca asta ?

Zlotka privi lung în urma lor şi mai strigă :

— Julianka, hei, Julianka, să mai dai pe aici... poate mai trimite ceva pentru tine.

— Am să vin, am să vin ! strigă fetiţa, aproape cu voie bună.

Excursia asta, în care pleca acum, îi trezea curiozitatea şi speranţa, iar ochii ei străpungeau cu uimire şi nesaţ uliţa zgomotoasă şi plină de lume, în care păşea pentru prima oară în viaţă.

Din ziua aceea, oamenii întîlneau pe străzi şi în pieţele oraşului o cerşetoare bătrînă şi oarbă, condusă de o fetiţă de nouă ani, purtînd la început hăinuţe de ajuns de curăţele, apoi din ce în ce mai ponosite şi mai rupte. De obicei, se opreau pe la porţile clădirilor mari, unde se aflau prăvălii. În curţile caselor nu intrau. Se temeau de cîinii cei răi şi de grosolănia portarilor. Nici în poarta bisericii nu se opreau niciodată. Bătrîna oarbă, păşind pe strada rău pietruită, îi spunea fetiţei care-o ducea de mînă :

— La biserică nu mă duc ! Mi-e ruşine, şi-apoi sînt atîtea babe miloage şi oarbe, m-ar lua la bătaie. Cel mai bine e să stai în poartă, ai un acoperiş deasupra capului şi nici nu te vîri în ochii oamenilor... Cine ar fi crezut una ca asta ! Cum stăm aşa, aici, oamenii pot să-şi închipuie că aşteptăm pe cineva şi în vremea asta trece tot felul de lume. Cînd vezi că se apropie un domn sau o doamnă, spune-mi, dar tu să nu cerşeşti... să te păzească Dumnezeu... tu să nu întinzi mîna şi să nu ceri... am s-o fac eu...

Se opreau deci în poarta prin faţa căreia treceau diferiţi oameni. De fiecare dată Julianka o trăgea pe bătrîna cerşetoare oarbă de poala hainei şi, ridicînd capul, şoptea grăbit :

— Vine, vine !

Atunci bătrînica, adusă de spate, încerca să întindă mîna, dar nu izbutea niciodată. Parcă o reţinea

ceva cu forţa. În loc să întindă mîna, făcea în faţa persoanei care-i ieşea în cale un fel de temenea, ca în vremurile de demult, în ciudat contrast cu haina ei cîrpită şi cu picioarele învelite în zdrenţe. De fiecare dată ar fi vrut să spună ceva, dar îşi clătina doar capul în semn de rugăminte şi repede, repede şoptea de cîteva ori în şir :

— Cine ar fi crezut una ca asta ? Cine ar fi crezut una ca asta ?

Uneori, puteau fi întîlnite în faţa vitrinelor. Bătrînica stătea lipită de perete, ca să nu se încurce de ea oamenii care treceau pe trotuar, iar copilul, cu ochii strălucitori de curiozitate şi încîntare, admira obiectele ce împodobeau galantarele magazinelor. Uneori, în afară de curiozitate şi încîntare, în ochii fetiţei se trezea pofta. Se oprea şi-o oprea şi pe bătrînică nu numai în faţa prăvăliilor, dar şi în faţa chioşcurilor aşezate prin pieţe sau prin colţul străzilor.

— Tii, ce mai chifle frumoase — spunea fetiţa — şi ce covrigi ! Nici nu seamănă cu cei de la Zlotka.

Alteori, şoptindu-i la ureche, de parcă i-ar fi încredinţat o taină mare, îi spunea bătrînichii :

— Ce pere grozave are aici !

— Vezi, să nu pui mîna, sau poate că iei ceva fără să ceri voie ! Să te păzească Dumnezeu ! Să nu uiţi a şaptea poruncă a lui Dumnezeu, dacă ţi-e dragă fericirea pe pămînt şi mîntuirea veşnică... A şaptea poruncă : „Să nu furi !“ Dacă ai să-ncalci vreodată porunca asta, ai să nimereşti la închisoare.

Julianka era ascultătoare, dar mîna ei micuţă se întindea fără voie spre chioşcul încărcat cu fructe şi prăjituri. Se întîmpla uneori ca vînzătoarele, de cele mai multe ori bătrîne, în fuste pătate de noroi şi cu bonete murdare pe cap, văzînd mînuţa aceea de copil care se întindea şi se trăgea tremurătoare îndărăt, să-i dăruiască o chiflă uscată sau un măr zbîrcit. Atunci fetiţa spunea încet „mulţumesc“ şi, mergînd mai departe, rupea sau muşca cîte o bucăţică de chiflă sau de măr şi, înălţîndu-se pe vîrfuri, vîra restul în gura tovarăşei sale de drum.

Astfel, pe vreme bună și pe vreme rea, cele două făpturi omenești băteau drumurile orașului. Uneori se așezau în cîte un loc mai ferit. Atunci, dacă ar fi stat cineva să le asculte, ar fi auzit-o pe bătrînă povestindu-i fetiței despre trecutul ei, dispărut de mult, de mult de tot, despre plăcerile acelei vieți trecute, despre oamenii pe care i-a cunoscut, repetînd într-una : „Cine-ar fi crezut una ca asta ?“ sau : „Unde sînt astăzi oamenii aceia ? Unde ?“ sau împărtășindu-i felurite sfaturi și învățături.

— Acu', doar atît îl mai rog pe Dumnezeu, să îngăduie să rămîn în viață pînă ai să mai crești și tu, să poți să-ți iei o slujbă... Lîngă mine n-ai să te duci de rîpă, iar cînd o să ai vreo doisprezece ani, ai să te bagi slugă la cineva pentru o bucată de pîine și un acoperiș deasupra capului... Pe urmă, cînd o să ai putere de muncă în brațe, n-o să mai înduri de foame... Numai de-aș putea trăi, pînă te mai ridici tu oleacă din vîrsta cea mai crudă... dar nu știu dacă o să mai apuc... Văgăuna aia jilavă unde înnoptăm îmi face rău de tot la reumatismele mele... Cine-ar fi crezut una ca asta ? Iar oasele mi le simt de parcă acuși-acuși ar sta să se descleie...

Sărmanele ei oase bătrîne și obosite se risipiră mult mai repede decît și-o dorise și, în scurtă vreme, nimeni n-o mai zări în oraș pe cerșetoarea oarbă cu fetița, care o însoțea odinioară, ci fetița începu să umble singură. Nu trecuse încă de vîrsta cea mai crudă, care urma să se sfîrșească, după părerea bătrînei cerșetoare, la vîrsta de doisprezece ani. Pînă să-i împlinească mai lipsea încă un an și jumătate. Rămăsese tot mititică și slăbuță, numai picioarele ei păreau prea lungi față de statura ei, din pricină că fusta veche îi rămăsese scurtă și nu-i mai ajungea decît pînă la genunchi. Picioarele-i slabe și goale nu știau de încălțăminte, erau roșii de frig și zgîriate de pietrele ascuțite ale drumului. Pe lîngă fustă, mai purta și o bluzișoară, ruptă tare, și o cîrpă legată pe cap, în chip de basma. Dar băsmăluța îi aluneca mereu pe spate de pe părul ei mare, des, numai inele.

Îmbrăcată astfel, cu un obraz care te izbea prin regularitatea trăsăturilor și prin culoarea oacheșă a pielii, cu doi ochi mari, negri și strălucitori, cutreiera străzile orașului, se oprea în fața prăvăliilor, în poarta caselor mari de piatră sau sub ferestrele unor case scunde. La început ceruse de pomană numai din ochi ; îi ridica tăcînd spre obrazul trecătorilor. Dacă treceau pe lîngă ea fără să ia în seamă această rugăminte mută, nu se lua după ei, ci aștepta să treacă alții. Apoi începu să întindă mîna și să alerge după oamenii care treceau pe stradă, șoptind ceva cu glas rugător și speriat. Se oprea mai cu seamă în fața căsuțelor joase, ale căror ferestre erau împodobite cu glastre cu flori. Stătea cu orele în fața lor, privind florile uneori cu un zîmbet, alteori cu ochii plini de tristețe. În obrazul și în gesturile ei te izbeau o seamă de trăsături contradictorii. De cele mai multe ori își ținea ochii posomorîți, pironiți în pămînt, sau arunca priviri neliniștite și bănuitoare, dar gura ei mică și palidă exprima o dulceață copilăroasă sau o suferință emoționantă. Era uneori repezită în mișcări, alteori se mișca încet, cu teamă și vădind o imensă oboseală. Iarna își împreuna mîinile micuțe, învinețite de frig, și, cu capul plecat, le ducea la gură. Umblînd astfel, părea strînsă ca un ghem și foarte tristă.

Unde își petrecea nopțile, pe cine cunoștea și lîngă cine și-a petrecut această perioadă a vieții ? Nu știa nimeni, fiindcă de fapt nimeni nu se străduise să afle. Cei care o cunoșteau, fiindcă o miluiau de multe ori, o zăriseră intrînd înainte de căderea nopții într-o ulicioară îngustă, noroită și murdară ; cineva, trecînd într-o seară întîmplător pe ulicioara aceea și aruncîndu-și ochii pe fereastra mică cu patru ochiuri de geam verzi, zărise o odăiță, sau mai bine zis un ungher negru și afumat, unde stătea fetița, așezată pe paie, lîngă un cerșetor bătrîn și olog de amîndouă picioarele. La lumina tulbure a unei lumînări lipite de masa murdară, cerșetorul își înfășura zdrențele pe picioare, mormăind ceva alene, iar lîngă el ședea fetița cu mîinile în jurul genunchilor și asculta cu

ochii aţintiţi spre obrajii roşii, acoperiţi cu peri cărunţi ai moşneagului.

Într-o dimineaţă a fost găsită dormind în cimitirul oraşului, pe o groapă mică, de lut galben, acoperită cu iarbă puţină şi proaspătă, iar paznicul cimitirului povestise după aceea că acolo era mormîntul bătrînei cerşetoare oarbe, care pierise de cîtăva vreme de pe străzile oraşului. Uneori venea să doarmă în curtea cea mare a clădirii unde crescuse, şi atunci se urca la etaj şi dormea în odaia goală a domnişoarei Janina. În schimb, în zilele cu soare se zbenguia cu copiii străzii prin diferite curţi sau prin cele mai murdare pieţe ale oraşului. Din violenţa cu care zburda atunci, din felul cum striga şi sărea, oricine îşi putea da seama că încearcă să recîştige timpul de joacă pierdut şi că-i fericită de a-şi fi găsit în cele din urmă tovarăşi de aceeaşi vîrstă, care, aflîndu-se pe aceeaşi treaptă socială cu ea, n-o mai respingeau din grupul lor vesel.

Totuşi, avea ceva ce-o deosebea de tovarăşii ei de joacă ; avea un fel de a fi mai rezervat şi trist, care nu dispărea nici în clipele de cea mai mare exuberanţă sau de mînie copilărească. Era oare consecinţa lunilor petrecute la domnişoara Janina în oarecare îndestulare şi a blîndelor sfaturi şi învăţăminte împărtăşite de bătrîna care croşeta şerveţele de bumbac şi care, pe urmă, ajunsese cerşetoare, sau poate că veneau dintr-o anumită înclinare, anumite aptitudini moştenite o dată cu sîngele şi zăvorîte undeva, în adîncul firii ei.

Se aflau cîteva familii milostive în oraş, care nu numai că-i dădeau de pomană, dar din cînd în cînd o lăsau să se aciueze într-un colţişor mai cald al bucătăriei şi chiar să trebăluiască. Niciodată nu refuza să muncească. Ba, în zilele cu zloată şi ger, venea nechemată pe la casele lor, cerînd îngăduinţa să mături scările, să spele podeaua pe gang şi în bucătărie, să puie samovarul.

— Ştiu să fac treabă — spunea ea.

Se străduia să mături scările sau să frece podeaua, dar nu putea încă să le facă pe toate cu temei. Mătura

mare şi cîrpele groase alunecau din mîinile ei mici, pînă cînd bucătăresele nerăbdătoare sau jupînesele îi luau mătura sau peria din mînă şi, în raport cu mila ce le-o stîrnea fetiţa şi cu buna sau proasta lor dispoziţie, o alungau din bucătărie sau îi dădeau voie să intre înăuntru. Dac-o primeau, fetiţa se apuca să frece cratiţele sau aprindea samovarul. Învăţase să facă bine treburile astea, numai că atunci cînd punea mîna pe samovar, rămînea pe gînduri, iar o dată chiar plînse tare şi din toată inima. Samovarul îi amintea întotdeauna de domnişoara Janina şi de ziua cînd zărise pentru prima oară în viaţă acest obiect în casa ei.

Slujnicele, cînd vorbeau despre ea, spuneau :

— E un copil bun, niciodată nu pune mîna, aur să fie şi nu pune mîna să-l ia !

Stăpînele caselor, intrînd în bucătărie, o mîngîiau pe păr şi-i puneau felurite întrebări. Julianka răspundea scurt, uneori cu un zîmbet blajin, alteori mormăind bosumflată. Celor care n-o cunoşteau şi-o întrebau „a cui eşti ?“, le răspundea : „A tuturor“, sau : „A nimănui !“. Dacă o întreba cineva de tatăl sau de mama ei, tăcea cu încăpăţînare. Mîngîierile rare şi indiferente ale acestor doamne le suporta rigidă şi cu nepăsare. N-avea încredere în sentimentele celorlalţi, iar duioşia o încerca rar şi o manifesta cu mare zgîrcenie.

Astfel trecu un an, sau ceva mai mult. Apoi fetiţa-cerşetoare dispăru de pe străzile oraşului, de pe la casele care o miluiau, din dugheana Zlotkăi, de peste tot. N-o mai întîlni nimeni, nicăieri. La început nu-i observară lipsa, mai apoi se găsiră unii pe care dispariţia fetiţei să-i pună pe gînduri sau să-i neliniştească. Încercară să afle unde e, s-o caute. Doamnele milostive care o zăreau uneori prin bucătărie şi o mîngîiau pe păr o căutară prin cetele de copii ai străzii, care se băteau prin curţi şi pieţe ; bucătăresele trăgeau de limbă pe celelalte slugi prietene şi pe portari, ba careva se duse după ştiri în curtea vechii clădiri, unde o văzuse cîndva, iar Zlotka, reînviind în memorie istoria acestei copilării, care se

desfăşurase sub ochii ei, făgădui o litră de rachiu şi cîteva copeici aceluia dintre milogi sau dintre babe, care va găsi copilul. Cercetările astea, pentru a o găsi pe Julianka, e drept, întreprinse fără prea mult interes, rămaseră fără rezultat. Nu se afla nici printre copiii străzii, nici în clădirea cea veche, nici printre cerşetori, nici la cimitir, nicăieri, pe nici una din ulicioarele şi curţile oraşului. „Deschide-te, pămînt !" Dispăruse.

Poate că într-adevăr se căscase pămîntul sub picioarele ei şi că, îngheţată de frig, flămîndă şi bolnavă, se prăbuşise lîngă un gard, de unde o luaseră paznicii ordinei publice, rînduindu-i o înmormîntare fără clopote şi prapuri, fără muzică şi fără plînsete.

Dar o asemenea presupunere e dintre cele mai puţin plauzibile. Fiinţele de felul ei sînt robuste. Forţele lor fizice sînt de obicei mai rezistente decît principiile lor morale. Aşa încît e posibil ca principiul moral pe care i-l vîrîse în minte bătrîna cerşetoare : „Dacă ai să calci a şaptea poruncă, ai să ajungi la închisoare şi ai să arzi în focul gheenei", să fi cedat în faţa unei ispite prea mari şi că, avînd noţiuni foarte vagi despre ceea ce înseamnă o închisoare şi simţind că iadul e departe iar obiectul rîvnit aproape, Julianka să se fi certat cu a şaptea poruncă, iar după aceea să se fi închis în urma ei porţile de fier ale închisorii oraşului !

Poate că o fi căzut în capcana întinsă de una din acele reţele criminale, care pîndesc frumuseţea feminină fie ea şi în germene, şi poate c-o să reapară cîndva în oraş, educată la şcoala de corecţie. În sfîrşit, poate c-a culeş-o de pe trotuarul oraşului vreo ţărancă de treabă, pe cînd se întorcea de la tîrg sau de la biserică, şi care avea nevoie de un ajutor pe lîngă casă — şi poate că se află acum undeva pe luncă, păscînd un cîrd de gîşte sau o turmă de mioare, fericită în mijlocul naturii proaspete şi pline de viaţă, nefericită fiindcă e mereu singură şi străină printre mamele care-şi îmbrăţişează copiii şi printre copiii care se joacă în pragul casei lor.

Orice s-o fi întîmplat, pe Julianka n-a mai văzut-o nimeni în oraşul nostru şi drept amintire s-a păstrat o poveste lungă despre copilul părăsit, pe care Zlotka o istoriseşte celor ce vin la ea în dugheană. Uneori, ascultînd-o pe Zlotka, oamenii spun :

— Ce poveste tristă !

Atunci Zlotka îşi clatină creştetul înfăşurat cu basmaua spălăcită, ridică în sus un deget zbîrcit şi spune :

— Nu e singura poveste tristă pe care o ştiu despre oamenii ăştia care au locuit cîndva sau mai locuiesc încă în curtea cea mare ! Ştiu multe poveşti din astea, numai de-aş sta să le istorisesc...

Apoi, cu zîmbetul ei obişnuit, plin de înţelegere şi uşor ironic, adăugă :

— Şi dacă oamenii ar vrea să mă asculte pe mine, cînd e vorba de gîndăcei din ăştia...

Scurtă vreme după dispariţia Juliankăi, năvăli în prăvălia Zlotkăi o femeie, gîfîind grăbită, foarte slabă şi tuşind. Era îmbrăcată foarte modest şi părul bălai i se încolăcea deasupra obrazului veşted. Se grăbea atît de tare şi era atît de nerăbdătoare, încît, fără să ţină seama de cei din jur, fără chiar s-o salute pe Zlotka, o apucă de mînă şi-o întrebă :

— Negustoreaso, pe unde e ? Ce s-a întîmplat cu ea ? E sănătoasă, mai trăieşte ?

Zlotka se aplecă şi începu să-i şoptească ceva la ureche. Femeia o ascultă mai întîi cu nelinişte, apoi cu spaimă, apoi scoase un ţipăt, îşi acoperi faţa cu palmele şi izbucni în plîns.

După ce plînse tare, porni spre uşă spunînd :

— Asta nu-i cu putinţă ! Am s-o caut ! Am s-o găsesc...

Dar se opri în uşă, cu mîinile atîrnîndu-i neputincioase.

— Cum s-o caut ? Cum să întreb de ea ? Oamenii or să se dumerească...

Spaimă zadarnică. Văzîndu-i spaima şi deznădejdea, lacrimile şi ezitările, cei de faţă ghiciră că femeia asta firavă, veştedă şi temătoare era mama Juliankăi ; dar nimeni nu izbuti să afle vreodată cine i-a fost tatăl.

DOMNIȘOARA ANTONINA

— Dacă aveam douăsprezece fete, pe toate le făceam profesori universitari. Da, pe toate, fără nici o excepție, chiar dacă m-ar fi biciuit, m-ar fi răstignit ori m-ar fi lovit cu pietre, ele tot profesori universitari ajungeau ! Uite așa ! Douăsprezece fete, douăsprezece catedre ! A fost dintotdeauna visul meu cel mai scump. Atunci aș fi avut prilejul să arăt lumii întregi ce sînt în stare femeile. Și-apoi, aș fi fost și eu fericită, căci privindu-mi fetele, m-aș fi simțit răsplătită pentru tot... ce-am pătimit.

Într-adevăr, cînd te uitai la ea, îți dădeai seama că trebuie să fi suferit mult în viață. Era acum o femeie aproape de patruzeci de ani, slabă, ciolănoasă, ținîndu-se întotdeauna cu spatele drept, pășind sprinten și vioi, cu gesturi energice și mîini cu degete lungi, delicate. Prin pielița subțire a mîinii se zăreau vinele albăstrii, proeminente, dovadă a unei stări de intensă epuizare fizică. Oboseala se putea citi și pe obrazul domnișoarei Antonina. Din profil arăta încă tînără, fiindcă avea trăsături corecte și delicate, dar dacă i te uitai drept în față, obrajii căzuți, fruntea plină de crețuri și paloarea o făceau să pară veștedă. Cînd se aprindea, ceea ce se întîmpla extrem de rar, buzele ei subțiri și palide erau cuprinse de un tremur nervos, iar ochii ei adînci și căprui aruncau scîntei. Se îmbrăca întotdeauna la fel, într-o rochie neagră, cu corsajul strîmt peste pieptul ei uscat, cu guleraș și manșete albe, imaculate. Nu-și îngăduia niciodată să poarte vreo bijuterie sau vreo podoabă, cu excepția unei dantele, tot negre, cu ca-

re-şi acoperea părul, odinioară negru, acum încărunţit, pe care-l pieptăna lins de o parte şi de alta a frunţii. Pieptănătura aceasta dădea frunţii ei o înfăţişare de triunghi şi-i sporea strălucirea de foc a ochilor.

— Uite aşa : douăsprezece fete şi douăsprezece catedre. Asta n-o să mi-o scoată nimeni din cap. La drept vorbind, nici nu înţeleg cum de nu-mi daţi dreptate, sau poate o să-mi spuneţi că trăiesc ca păsările cerului. Vă foarte mulţumesc ! Asta nu mă consolează ! Cînd stau şi mă uit la alea care nu muncesc, mă apucă o furie că le-aş mîna cu de-a sila la lucru ! Da, le-aş mîna cu de-a sila ! Fiindcă sînt nişte trîntoriţe, nişte păpuşi, nişte lipitori, paraziţi care sug vlaga arborelui societăţii ! O, de-aş fi avut eu fiice, nu le-aş fi permis să stea cu braţele încrucişate niciodată, niciodată ! Mai bine să le ştiu moarte, de copii. Astea sînt convingerile mele, puteţi să mă biciuiţi, să mă răstigniţi pe cruce, să mă tăiaţi bucăţi, bucăţele, că eu la convingerile mele nu renunţ !

Nu numai că nimeni nu avea intenţia s-o biciuiască, s-o răstignească sau s-o taie în bucăţi, dar nici măcar s-o contrazică.

Discuţia aceasta se purta într-o odăiţă mică şi joasă, la mansarda unei case înalte din oraş. Domnişoara Antonina şedea pe o canapeluţă cu arcuri, veche şi sărăcăcioasă, în faţa unei măsuţe rotunde. Pe masă se afla un sfeşnic de fier în care ardea o lumînare de stearină şi trei pahare cu ceai. Lîngă peretele opus se afla un pat îngust, cu aşternut sărăcăcios, dar alb ca zăpada, mai încolo stătea un scrin cu caiete de şcoală şi cîteva cărţi cu scoarţele rupte, apoi două sau trei scaune vechi şi galbene, un taburet cu o învelitoare spălăcită. Pe jos, lîngă sobă, fierbea samovarul, pe pereţi erau atîrnate nişte ilustraţii, reprezentînd scene istorice, tăiate din reviste şi prinse cu ace de gămălie de tapetul presărat cu flori de cîmp. La fereastră, cîteva ghivece cu flori şi o colivie cu un canar. Odăiţa era excepţional de curată. Tapetele cu flori de cîmp, ghivecele de flori,

păsărica în colivie şi patul îngust cu aşternutul ca zăpada dădeau acestei încăperi un aer naiv, ce contrasta în mod ciudat cu locatara îmbrăcată în negru, aspră şi uscată.

O priveam cu interes şi compătimire. Nici cele douăsprezece fiice şi cele douăsprezece catedre, nici „arborele societăţii", nici lovitul cu pumnul în masă nu mă îndepărtau de dînsa. O cunoşteam de multă vreme.

— Totuşi, despre dumneata — am început eu cu sfială — care nu ai ocupat niciodată o catedră universitară, cine ar putea să spună că trăieşti ca păsările cerului ?

Mi-aruncă o privire pătrunzătoare, suspicioasă, de parcă ar fi vrut să se convingă că vorbele mele nu ascund nici rea intenţie, nici ironie, apoi îşi aplecă fruntea cu tristeţe şi făcu un gest de zădărnicie cu mîna.

— Cum trăiesc eu, ferească Dumnezeu !

Îşi încrucişă mîinile slabe, cu degetele lungi şi delicate, peste rochia neagră, şi începu să vorbească încet :

— E adevărat. S-au împlinit în toamnă douăzeci şi unu de ani de cînd sînt învăţătoare. Drept de la internat, da, drept de la internat am intrat ca institutoare într-o familie. Nu am apucat să zburd liberă pe lume nici măcar o zi. Tată nu mai aveam, mama, bolnavă, locuia la neamuri. Deci, direct de la internat într-o casă străină ! Şi după aia ? Timp de şaptesprezece ani am umblat aşa, din casă în casă... Iar acum sînt patru ani de cînd m-am mutat aici, fiindcă m-am convins definitiv că pe lumea asta toţi pereţii caselor sînt reci şi toate inimile străine... Una-s pereţii caselor şi inimile oamenilor, alta sînt eu cu viaţa mea. Eu sînt bună de profesoară ca boul de trăsură. Parcă nu ştiu eu ce este lumina ştiinţei şi cît de departe sînt de ea ! Unul visează la una, altul la alta, iar eu numai la ea am visat... Am încercat să mă avînt în zbor spre înălţimile ei, am încercat în toate chipurile, dar nici posibilităţi n-am avut şi nici

vreme. Am rămas cu o foame morală și atît. Ehe-he, dacă aș fi avut o fiică...

Toate astea mi le-a spus cu multă liniște și cu ochii lăsați în jos. Se vedea că nu e obișnuită să facă confidențe, să-și deschidă sufletul și se simțea stînjenită de a fi vorbit atîta vreme despre ea însăși. Deodată, bagă de seamă că paharele de ceai puse în fața musafirilor erau goale. Sări sprintenă de pe canapeluță, luă paharele în mînă și se grăbi spre samovar. Aș fi vrut s-o scutesc de efortul ăsta, fiindcă samovarul era pus pe jos și știam că aplecatul îi făcea rău din cauza artritismului. De cîtăva vreme o încercau dureri mari la picioare și la umeri. Dar ea respinse foarte energic buna mea intenție.

— O, nu, asta nu se poate — strigă ea — îmi face atîta plăcere să vă servesc în chilioara mea ! Eu am rar musafiri, aproape niciodată. Uneori, cîte o fată, vreo colegă mai tînără de-a mea se abate pentru o clipă pe aici, dar și asta se întîmplă foarte rar, fiindcă, sărăcuțele, nu au timp de loc și apoi le place mai bine să se adune cu tineretul. De altminteri, nici n-am pretenții la nimeni. Fiecare își are ocupațiile lui, relațiile lui... Marile prietenii și afecțiunea între oameni străini există numai în romane. Să ai niște fiice, asta-i un lucru bun. O, niște fiice...

Puse pe masă paharele cu ceai, tăie cu mare grijă și așeză pe farfurie o franzeluță ; făcea totul zîmbind vesel:

— Sînt atît de bucuroasă să vă primesc în căsuța mea ! Eu fac totul singură în mica mea gospodărie, asta pentru a-i convinge pe oameni că femeia care duce o viață independentă și aspiră la lumina științei nu trebuie să fie neapărat neajutorată în viața practică.

Cuvintele „independența femeii" și „lumina științei" îi stîrneau entuziasmul ori de cîte ori le pronunța și din nou, cu un gest larg și energic, ne arătă odaia și lucrurile din jur.

— E curat, totul orînduit și deși e un interior foarte modest, are oarecare eleganță. Tapetul cu maci și albăstrele eu l-am ales la prăvălie, cînd m-am

mutat aici. Am şi floricele, şi un canar, şi desene pe pereţi aşa cum îmi plac mie... Poftim, să vină şi să vadă că o femeie care-şi cîştigă singură bucăţica de pîine, dar idolatrizează ştiinţa, nu trebuie neapărat să umble nespălată şi nepieptănată.

— La cine te referi dumneata cînd spui „să vină şi să vadă" — am întrebat-o.

— Cum, nu ştii — exclamă ea — la căpcăunii aceia, la tiranii care dispreţuiesc legile divine şi omeneşti, care refuză femeilor dreptul la învăţătură şi la o viaţă independentă, iar atunci cînd una dintre noi face cea mai mică mişcare fără să le ceară voie, născocesc cele mai fantastice poveşti pe seama lor. O, dacă aş fi avut fiice...

I-am atras atenţia că e cam unilaterală în visurile ei cu cele douăsprezece fete pe care voia să le vadă pe toate cu cîte o catedră universitară, doar mai existau şi alte ramuri ale activităţii omeneşti...

— Ei, bineînţeles — mă întrerupse ea — aşa vine vorba ! Sigur că există şi alte ramuri de activitate, dar să-ţi povestesc cum mi s-au năzărit mie catedrele astea — şi rîse vesel. Dumneata ştii că eu, în toată viaţa mea, n-am avut niciodată relaţii cu oameni învăţaţi. Mi-am petrecut toată tinereţea prin case de burghezi. Şi dumneata ştii cum e burghezia noastră. O singură dată în viaţă mi s-a întîmplat să întîlnesc un profesor universitar. Aveam pe atunci aproape treizeci de ani şi eram gata-gata să cad în genunchi în faţa acestui om. Un om de ştiinţă ! Conduce generaţiile tinere spre lumina ştiinţei ! Toţi m-au luat atunci peste picior, spunîndu-mi că şi printre oamenii de ştiinţă unii sînt într-un fel, alţii într-altul. Dar ce-mi păsa mie ? Pentru mine el era un slujitor al ştiinţei şi atît. Privindu-l atunci pe acest om, mi-am spus : „De-aş fi eu în locul lui !" Parcă mă zăpăcisem din pricina acestor gînduri. Cum puteam eu, o biată rîmă, să rîvnesc la asemenea fericire ! Dar după aceea mi-a trecut prin minte că dacă aş avea o fiică... Şi de atunci, ori de cîte ori mă gîndesc la o fiică, de tot atîtea ori văd o fată frumoasă, sănătoasă, fericită, iubindu-şi mama din tot

sufletul, şi alături de ea, o catedră universitară... Aşa îşi astîmpără unii oameni setea morală cu tot felul de năluciri... Cîteodată simt în jurul gîtului braţele fiicei mele mult visate. Cîteodată o şi aud vorbind de la catedră...

Cînd începuse să vorbească, zîmbea, la sfîrşit avea lacrimi în ochi. Ca toţi cei ale căror lacrimi nu le bagă nimeni în seamă, şi nu le şterge nimeni niciodată, nu-i plăcea nici ei să fie văzută plîngînd. Roşi puţin şi alergă spre fereastră ca să-mi arate muşcata înflorită din glastră.

Ne uitam tocmai la muşcată, cînd uşa se crăpă încet, iar în odaie se strecură o fetiţă de vreo zece ani, purtînd o rochiţă ruptă şi lungă pînă în pămînt, cu părul blond pieptănat spre spate, descoperindu-i obrajii bucălaţi şi trandafirii şi ochii albaştri, strălucitori. Stingherită de atîtea figuri necunoscute, se opri lîngă uşă şi se lipi cu spatele de perete. Imediat după ea intră cu mai multă îndrăzneală un băiat ceva mai mărişor, desculţ, ciufulit, îmbrăcat cu o hăinuţă care nu-l mai cuprindea de mult, iar în urma lui, încă un copilaş, fetiţă sau băiat, nu puteai să-ţi dai seama, fiindcă purta numai un cămeşoi gros ; era mult mai mic decît ceilalţi şi ţinea o bucată de pîine neagră în mînă.

— Ce-i cu oaspeţii ăştia ciudaţi ? am întrebat-o.

Domnişoara Antonina îşi pierdu cumpătul.

— Sînt copiii portarului casei acesteia, un om foarte sărac, iar pe deasupra şi beţivan...

— Elevii dumitale, nu-i aşa ?

— Da, fetiţa este blîndă şi prinde repede, băiatul la fel...

— Şi-i dai lecţii şi lui prîslea ?

— O, nu, vine aşa, cu fraţii lui, cînd are poftă. Stă şi ascultă cum învăţăm. La Universitatea mea el este doar audient — mai adăugă.

Universitatea nu-i ieşea din minte nici o clipă.

— Cîte lecţii ai în oraş ?

— Opt.

— Va să zică, asta e a noua.

— Fireşte, opt şi cu unu fac nouă.

Cînd, împreună cu însoţitoarea mea, ne-am luat rămas bun de la domnişoara Antonina, copiii prinseseră curaj şi se învîrteau în odăiţă ca la ei acasă. Fetiţa se înălţase pe vîrfuri ca să-şi ia de pe scrin abecedarul şi caietul cu sublinieri groase, băiatul îşi ştergea tăbliţa, iar copilul cel mic se căţărase pe un taburet şi cu capul pe spate şi cu gura căscată, admira muşcata înflorită. Coborînd scările, mare ne-a fost uimirea întîlnind încă un copil sărăcăcios îmbrăcat, apoi încă unul şi încă unul.

— Unde vă duceţi cu toţii ? l-am întrebat pe unul dintre copii.

— La domnişoara Antonina — mi-a răspuns un băieţaş care, după cum am aflat mai tîrziu, era slugă la o dugheană, unde spăla tacîmuri, deretica şi ducea pachetele cu tîrguieli la cumpărători acasă.

— Şi cît îi plătesc părinţii voştri domnişoarei Antonina pentru lecţii ? l-am mai întrebat pe băiat.

— Da' ce, parcă avem părinţi ? îmi răspunse băiatul urcînd treptele cîte trei o dată.

După cum se vede, dragostea domnişoarei Antonina pentru „lumina ştiinţei" nu era de loc platonică.

Am cunoscut-o pentru prima oară pe domnişoara Antonina cînd era încă tînără de tot, n-avea mai mult de douăzeci şi patru de ani. Pe vremea aceea mai purta rochii colorate, părul negru, pieptănat cam pretenţios, dar de pe atunci îşi pierduse prospeţimea, era slabă şi ciolănoasă. Deşi se veştejise mult prea devreme, îşi păstrase prospeţimea sentimentelor, ajungînd adeseori pînă la exaltare. Era al treilea post de profesoară pe care-l ocupa şi se iluziona a treia oară că a devenit pentru totdeauna sau pentru foarte multă vreme un membru definitiv acceptat al familiei care o angajase şi în mijlocul căreia trăia. De fapt, deşi membrii acestei familii erau oameni corecţi şi bine crescuţi, nici prin minte nu le trecea s-o adopte ca pe unul de-ai lor. Dimpotrivă, această familie se considera bine alcătuită aşa cum era şi nu simţea nevoia să se mărească, primind în sînul ei oameni străini. Se purtau

frumos cu profesoara, dintr-un fel de decență și din bunăvoință. O țineau la ei pentru că socoteau mai util s-o păstreze decît să o concedieze. Dar chicoteau pe ascuns de excesul de sensibilitate pe care-l manifesta cu diverse prilejuri, de patosul cu care se exprima cîteodată, de buclele pe care le îngrămădea pe frunte și de nopțile pe care le pierdea aplecată deasupra cărților. Rîdeau pe seama ei cu atîta discreție, încît ea n-a băgat de seamă niciodată. În schimb, orice gest de politețe mai evident, orice strîngere de mînă sau cuvînt binevoitor, deveneau în ochii domnișoarei Antonina mărturia unor simțăminte fierbinți și trainice. Ea se topea toată de recunoștință și devotament și-l servea pe oricare, cînd i-o cerea, cu pasiune și rîvnă. În primul rînd, se simțea trup și suflet alături de elevii ei. Era într-adevăr interesant spectacolul cum în relațiile cu elevii lupta cu eroism împotriva impulsivității sale înnăscute și a culturii ei insuficiente. Pensionul în care învățase domnișoara Antonina ceea ce știa era o școală foarte modestă. De aceea, la început, ea nu putuse să predea decît unor începători. Aici însă, în cea de-a treia casă în care fusese angajată, dădea lecții de învățămînt mediu. Progresul acesta nu se înfăptuise de la sine. Își petrecuse vreo cinci sute de nopți cu tot felul de gramatici, cel puțin trei sute stînd aplecată asupra manualelor de istorie și geografie și vreo sută cincizeci cu aritmetica. Astea erau cam toate materiile ce i se pretindea să le cunoască. E drept că i se pretindeau și altele, cu multă stăruință chiar, de pildă muzica, dar în acest domeniu domnișoara Antonina n-ar mai fi izbutit să-și perfecteze cunoștințele cu nici un fel de efort. N-avea ureche muzicală și, deși degetele ei erau lungi și delicate, loveau întotdeauna și fără excepție cîte două clape deodată. Așadar, în ce privește muzica, se dădu bătută. În schimb, ori de cîte ori o întreba cineva de ce arde lumina în odaia ei toată noaptea, ridica fruntea și, cu ochi strălucitori, răspundea sfidător, ba chiar cu un fel de mîndrie :

— Mă cultiv.

A se cultiva era ambiţia ei, pasiunea ei, supremă aspiraţie a întregii ei tinereţi. Uneori folosea metode ciudate : aşa, de pildă, pentru a face exerciţii de limbă franceză tradusese cîteva romane franţuzeşti şi învăţase să recite pe dinafară fragmente întregi. Ca să-şi lărgească cunoştinţele despre viaţă şi oameni, studiase timp de cîteva luni o lucrare de mari dimensiuni despre strategia militară. Această orientare specială a studiilor ei era rezultatul unei pure întîmplări. Stăpîna casei citea romane franţuzeşti. Stăpînul era un fost militar, aşadar găsi în vechea bibliotecă a familiei romane de Sue [1], Dumas [2] şi Sand [3] precum şi volumul de strategie — şi după ce le şterse de praful care se aşternuse peste ele de-a lungul anilor, le declară comori regăsite. Alte cărţi, acolo, în casă, nu erau, iar ea cum şi de unde ar fi putut să-şi procure ? Avea o leafă mică, din care trimetea trei sferturi mamei ei bolnave. Din restul banilor îşi făcea rochii ieftine, străduindu-se ca în ce priveşte culoarea şi croiala să aibă în ele ceva „poetic". Aspiraţia spre poezie în modul de a se îmbrăca şi sumedenia de buclişoare îngrămădite pe frunte dovedeau că în această perioadă a vieţii ei, în afară de cele două aspiraţii pomenite mai înainte, domnişoara Antonina mai avea încă una potrivită cu vîrsta ei. Fără îndoială, visa cîteodată să iubească, să fie iubită şi să se mărite. Dar este sigur că acest fel de dorinţe şi de visuri se aflau împinse undeva, pe un plan foarte îndepărtat. În primul rînd, ţinea să ajungă membră a unei familii şi să se cultive. De

[1] Eugène Sue (1804—1857), romancier francez, autorul cunoscutei lucrări „Misterele Parisului". (n.t.)

[2] Alexandre Dumas (1803—1870), autor a numeroase romane de aventuri, cu caracter istoric, ca de pildă „Contele de Monte Cristo", „Cei trei muşchetari" etc. (n.t.)

[3] George Sand (pseudonimul literar al scriitoarei Aurore Dupin-Dudevant) (1803—1876), autoarea multor romane sentimentale, cu caracter social, foarte populare la vremea lor. Operele sale au fost create sub influenţa socialismului utopic. (n.t.)

altminteri, era perfect sigură că-şi realizase prima dorinţă şi că e pe cale s-o realizeze pe a doua, cînd o lovi ca un trăsnet vestea că timp de doi ani întregi trăise sub vraja unei iluzii şi că, întrucît elevele ei trebuiau să înceapă studiul muzicii, ea urma să plece din această casă. Cum aşa ? ! Va să zică această familie unde era iubită şi respectată o considera totuşi drept o persoană străină, de care avea nevoie numai pentru un timp ? Cum aşa ? Va să zică nu era iubită cu adevărat, ba o şi expediau cînd nu putea mulţumi unele pretenţii ! Era a treia surpriză de acest fel, dar făcu asupra ei o impresie tot atît de puternică, poate mai puternică decît prima sau a doua. Uită şi de faptul că trebuia să se cultive. Timp de două săptămîni plînse noapte de noapte. Îşi frîngea mîinile prin toate cotloanele casei şi colţurile grădinii şi de rămas bun sărută mobilele şi copacii. Copiii, deşi erau mari şi grei, îi ridica în braţe strîngîndu-i gata să-i înăbuşe, şi le turna în ureche o cantitate nesfîrşită de expresii duioase. La urmă, cînd se urcă în trăsură cu obrazul umflat de plîns, istovită, aproape bolnavă, şi ieşi pe poarta frumosului conac, îşi plimbă privirea goală peste cîmpuri şi cerul de toamnă, fiindcă încerca sentimentul că lumea întreagă era un nemărginit pustiu, părăsit şi îngheţat.

În cea de-a patra casă rămase ceva mai mult decît în a treia, ba s-ar putea spune chiar neobişnuit de mult. Stătu acolo trei ani încheiaţi. Faptul se datora progreselor pe care le realizase în cultura ei şi care-i permiteau să ducă ceva mai departe instrucţia elevelor sale. Dar mai cu seamă se datora unei bătrîne, bunicii, care avea pentru dînsa o deosebită afecţiune şi a cărei slugă şi victimă devenise. Cum de data asta nu se mai putea amăgi cu privire la sentimentele stăpînilor casei, oameni înfumuraţi şi reci, neputînd să-şi apropie copiii, puţin dotaţi de natură şi prost crescuţi, domnişoara Antonina se ataşă, am putea spune se lipi, de bătrînică. În primul rînd, îşi creă despre ea o imagine idealizată. În realitate, femeia asta de peste optzeci de ani, chiar dacă avusese cîndva anumite însuşiri ale minţii şi

ale sufletului, era acum o infirmă în care mai pîlpîiau numai resturile unui suflet omenesc. Pentru domnişoara Antonina însă, capriciile copilăreşti, sporovăiala fără rost constituiau „o splendidă şi înduioşătoare măreţie a bătrîneţii". Bătrînica îi amintea de propria ei bunică pe care o iubise foarte mult şi o pierduse în copilărie, iar pe de altă parte, avea un păr lung şi des, alb ca neaua, cu sclipiri de argint. Domnişoara Antonina petrecea ore întregi stînd în genunchi sau şezînd pe un taburet lîngă patul bătrînii, îi ţinea de urît istorisindu-i romanele lui Sue şi George Sand, îi servea supa şi îi făcea fierturi din ierburi, o îngrijea cînd era bolnavă şi îi împingea căruciorul pe aleile umbrite ale grădinii. În schimb, bătrîna îi permitea s-o numească bunicuţă şi din cînd în cînd o alinta, spunîndu-i Antoşia. Acest lucru îi făcea o plăcere deosebită domnişoarei Antonina. Încetul cu încetul, întreaga povară a „măreţiei bătrîneţii" trecu pe umerii ei. Ea o considera drept o dovadă de încredere şi stimă, ceea ce îi umplea sufletul de dragoste şi recunoştinţă pentru stăpînii ei, care o priveau însă foarte de sus. A doua fericire pe care i-o oferea casa asta constituia posibilitatea de a-şi continua studiile prin lectura filozofilor germani. Fiind un mare admirator al lor, stăpînul casei avea o colecţie întreagă din operele lor. Aşadar, cînd nici bătrîna şi nici copiii nu aveau nevoie de serviciile ei, ea citea; citea mereu din filozofii germani. Trecură cîteva luni pînă să-şi dea seama că nu pricepe nimic şi că tot efortul ei fusese inutil. Altădată, lucrul acesta ar fi umplut-o de tristeţe. Acum însă nici nu se gîndea să se plîngă că-şi irosise timpul şi puterile, fiindcă bătrînica se apropia evident de clipa în care „măreţia bătrîneţii" cedează locul „spaimei morţii".

Muri.

Înainte de a-şi da sufletul, cu ultimele puteri ce-i mai rămăseseră, căută din ochi printre cei de faţă pe domnişoara Antonina şi cînd aceasta îngenunche lîngă patul ei, îi puse mîna uscată pe creştet, în semn de binecuvîntare. Domnişoara Antonina îşi

amintește această clipă și această binecuvîntare mută cu mare emoție. O numește una din cele mai frumoase amintiri ale ei. Dar una din amintirile cele mai neplăcute a fost darul pe care i l-a făcut peste cîteva zile stăpîna casei, ca recompensă pentru simpatia ce i-o purta bunicii, constînd dintr-o rochie de mătase și o broșă de aur curat — dar pe care-l refuză — precum și știrea că înainte de a începe vacanța urma să plece din casa lor. Domnișoara Antonina plecă, părăsind casa altfel decît o părăsise pe cea precedentă, fără lacrimi, fără să-și frîngă mîinile, fără să îmbrățișeze pereții și scaunele... Poate că ar fi plecat și singură, fiindcă după ce o pierduse pe bătrînică și după dezamăgirea ce o încercase cu filozofia germană, nu o mai lega nimic de casa asta.

Cînd trecu prin fața cimitirului care se afla la cîteva verste de curte, ceru vizitiului să oprească, intră în cimitir, stătu cîteva clipe pe iarba de pe marginea mormîntului, apoi, cu lacrimile pe obraz, se întoarse la trăsură și plecă.

Domnișoara Antonina făcea parte din acea categorie de făpturi omenești care sînt în permanență preocupate de ideea perfecționării muncii lor. Ea nu știa ce înseamnă să facă un lucru de mîntuială sau la întîmplare. Sărea din așternut foarte devreme dimineața, cu o energie nestăpînită, întindea în mod mașinal mîna să ia ceasul. Era de mulți ani profesoară, totuși ori de cîte ori avea o lecție cu elevele ei, simțea o neliniște lăuntrică pe care încerca să o stăpînească, dar care se putea citi în ochii ei scînteietori. Această neliniște, în loc să scadă cu vîrsta, spori. Cu preferința ei pentru definiții solemne, spunea : „Învățămîntul este un apostolat". Și cu ardoarea unui apostol, își împăna orele de limbi străine, geografie și aritmetică, cu lungi expuneri despre importanța muncii, măreția științei și alte asemenea lucruri frumoase și înălțătoare. Nu s-ar putea spune că aceste învățăminte frumoase corespundeau unui sistem pedagogic bine definit. Fără să vrea, și fără s-o știe, domnișoara Antonina le amesteca cu expresii și întorsături de fraze, reminiscențe ale tra-

ducerilor pe care le făcuse ca exerciţiu de limbă franceză, sau ecouri ale filozofiei germane, pe care o studiase cu scopul de a se cultiva. Înflăcărarea de care era cuprinsă vorbitoarea, gesturile şi mimica ei, stîrneau zîmbete batjocoritoare pe feţele copilăreşti ale elevilor. Unii copii, ascultîndu-i discursurile moralizatoare, abia îşi stăpîneau rîsul, alţii o ascultau cu multă atenţie, fără să înţeleagă nimic ; în sfîrşit, erau şi dintre aceia care înţelegeau cîte ceva şi dovedeau această înţelegere parţială în progresele lor ulterioare la învăţătură. Aceşti copii îi făceau domnişoarei Antonina multă bucurie. Ca nişte picături de rouă îi alinau fruntea dogoritoare.

Odată, după ce o pierduse pe bătrînă, domnişoara Antonina găsi o elevă ideală, la care visase întotdeauna, dar despre care se îndoia că o va mai găsi vreodată.

Era o fetiţă înţelegătoare, vioaie, sensibilă, şi nu numai că învăţa excelent la gramatică, geografie, istorie şi aritmetică, dar dovedea o înclinare deosebită pentru ceea ce domnişoara Antonina numea „filozofia învăţăturii".

Nu numai că asculta cu toată atenţia, ba chiar cu aviditate prelegerile lungi şi înflăcărate despre muncă, învăţătură şi aşa mai departe, nu numai că-şi însuşea repede sensul lor, dar cu imaginaţia ei de copil stîrnită de flacăra din sufletul profesoarei, încerca să le aplice cu mult zel, de cîte ori avea prilejul. Aşa, de pildă, plimbîndu-se într-o zi şi întîlnind un copil în zdrenţe, îşi scoase pantofiorii eleganţi şi-i dărui copilului sărman. Interzise slujnicelor să-i spună „domnişoară" şi le sărea mereu de gît să le sărute. Citea pînă noaptea tîrziu, cu efecte proaste asupra sănătăţii ei, dar spre imensa bucurie a domnişoarei Antonina, care studiase, cu mari eforturi, strategia militară şi filozofia germană, dar n-avea habar despre igienă în general, iar despre igiena copiilor aflase doar din auzite. De altminteri, toată viaţa dispreţuise trupul şi nevoile lui. Pentru ea totul era sufletul. „O să ajungă un suflet mare şi curat", spunea despre această fetiţă mai deosebită,

care, neglijată de mama ei, o văduvă frumoasă şi petrecăreaţă, se legase sincer de domnişoara Antonina.

Timp de doi ani fetiţa şi profesoara nu se despărţiră nici o clipă. Fetiţa aceea palidă, firavă, nervoasă însemna pentru domnişoara Antonina universul întreg. În afara ei nu mai vedea nimic şi pe nimeni. Uită cu totul de acel ceva poetic din ţinuta şi îmbrăcămintea ei. Încetă să-şi mai răsucească părul în bucle, în schimb acorda tot mai multă atenţie învăţăturii. Visul ei cel mai scump era acum să ştie atît cît îi era necesar ca să poată duce pînă la sfîrşit educaţia fetiţei. S-o însoţească în lume şi s-o conducă în viaţă, să intre definitiv în familia ei, să rămînă pentru totdeauna împreună cu ea, poate chiar să-i legene şi să-i înveţe copiii, i se părea domnişoarei Antonina a fi culmea fericirii rîvnite, precum şi cea mai posibilă dintre alternative.

Din mintea şi sufletul ei nu dispăruse încă expresia : pentru totdeauna. De astă dată n-o ameninţa nici necunoaşterea muzicii, pe care i-o preda elevei sale altcineva. În ce priveşte celelalte discipline, domnişoara Antonina avea desăvîrşită încredere în forţele proprii.

Petrecu multe ceasuri pînă noaptea tîrziu sau dimineaţa în zori în faţa mesei încărcate cu tot soiul de manuale şi metode. Învăţa cu atîta înverşunare, încît paloarea şi slăbiciunea ei făceau progrese rapide şi evidente. Se arăta mult mai aspră faţă de oamenii din jur şi mult mai austeră în îmbrăcăminte, în schimb purtarea ei faţă de fetiţă era mai veselă şi mai tinerească decît oricînd. Fără să-şi dea seama, născocea poveşti minunate cu care o amuza şi instruia. Fără să bage de seamă, învăţă să alerge şi să rîdă, iar lecţiile le preda cu şi mai multă reculegere, îmbinîndu-le cu jocuri vesele. Mai tîrziu, cînd se gîndea îndărăt, nu putea pricepe nici de unde avusese pe atunci atîta forţă fizică, încît izbutea să ridice în braţe, ca pe un fulg, fetiţa care împlinise doisprezece ani, nici cum de trecea vremea atît de repede, încît ceasurile tîrzii ale amurgului, pe care

le petreceau amîndouă rîzînd, una lîngă alta, într-un colţ de salon, se topeau în lumina tulbure a răsăritului ce se îngîna cu flacăra lividă a lămpii rămasă aprinsă toată noaptea. În amurg, stînd una lîngă alta, profesoara şi eleva declarau într-un glas şi cu aceeaşi adîncă convingere : „Nu ne vom despărţi niciodată". Cîteva luni mai tîrziu, una din rudele fetiţei, o persoană serioasă, îi atrase atenţia mamei acesteia că o profesoară ca domnişoara Antonina nu era în măsură să se ocupe de educaţia unei moştenitoare bogate, menită să strălucească în societate, că fata are nevoie de studii mai temeinice şi mai cuprinzătoare şi că trebuie să-şi cultive talentele. Ce-i drept, ruda aceea avea perfectă dreptate. Tînăra şi frumoasa văduvă acceptă cu plăcere ideea de a-şi da fiica la un pension, mai ales că prin plecarea din casă a fetiţei, mama îşi prelungea tinereţea încă o bucată de vreme.

Fata urma să intre la un pension. Cu cîteva săptămîni mai înainte, profesoara părăsi această casă. Într-o dimineaţă frumoasă, ieşind în pridvor îmbrăcată în costumul de voiaj, domnişoara Antonina nu văzu nici albastrul cerului, nici iarba ce acoperea pămîntul, nici soarele, nici oamenii. Nu plîngea. Îşi simţea gura arsă, mîinile îi tremurau şi pe obrajii ei galbeni ardeau pete roşii. Cu mîinile tremurătoare, îşi mai îmbrăţişă o dată eleva, care-i şoptea ceva la ureche. Îi spunea probabil că n-o s-o uite niciodată şi că îndată ce va ieşi de la pension... Domnişoara Antonina crezu spusele fetiţei, pentru că zîmbi şi pe faţa ei apăru o expresie de consolare.

Se urcă în trăsură şi plecă.

Puţină vreme după aceea, în viaţa domnişoarei Antonina interveni o întîmplare ciudată faţă de existenţa ei de pînă atunci. Avea un pretendent. Îl refuză. Era un bărbat nu prea bătrîn, un om înstărit, care locuia la ţară, corect şi destul de mărginit. Pentru dînsa însemna o partidă excelentă, fără îndoială ultima posibilitate de a se căsători. Aşadar, constituia certitudinea unui viitor liniştit şi din multe puncte de vedere chiar fericit. Toate acestea le sim-

ţea şi le recunoştea singură. Totuşi, luptă cu ea însăşi şi se codi multă vreme. În cele din urmă, cînd trebui să-şi dea definitiv consimţămîntul, refuză. Toată lumea zicea că e nebună, chiar ea mărturisea mai tîrziu, uneori, că „judecînd după concepţia curentă", a comis într-adevăr o greşeală, dar — mai adăuga — nu putuse să procedeze altfel. „Era un om bun, cinstit, însă nu avea habar de ştiinţă, idealuri ori probleme literare, pani dragă. Nu exista între noi o identitate de vederi, nu mă simţeam ataşată de el. Să mă căsătoresc fără afecţiune şi fără identitate de vederi, ar fi însemnat pentru mine să-mi reneg sufletul şi să ajung un parazit pe arborele sfînt al familiei. N-am fost în stare s-o fac". Cei care o cunoşteau din prima tinereţe susţineau că trebuie să fi fost cîndva foarte îndrăgostită. Fusese vorba de un frate sau un văr al stăpînei casei. Era însă doar o presupunere, fiindcă domnişoara Antonina nu mărturisise nimic niciodată. De cîteva ori fusese prinsă în flagrant delict uitîndu-se la fotografia unui bărbat, pe care o ascunsese după aceea în fundul unei casete. Se prea poate ca ecourile emoţiilor, suferinţelor şi nădejdilor încercate cîndva să fi fost cauza pentru care la vîrsta de treizeci şi unu de ani refuzase să accepte creanga ce i se întindea din „sfîntul arbore al familiei".

Mai tîrziu, încercă zguduiri morale de alt soi. Pentru prima oară în viaţă se afla într-o familie ai cărei membri dispuneau cu toţii de o înaltă pregătire culturală. Oaspeţii casei aveau şi ei însuşiri intelectuale deosebite. Acolo, ca printr-o strălucire, înţelese pentru prima oară pe ce căi trebuie să păşeşti în viaţă ca să te cultivi. Din discuţiile ce se purtau în jurul ei şi din cărţile de care era plină casa, află că de-a lungul multor ani, închipuindu-şi că se cultivă, nu făcuse de fapt nimic, iar ceea ce făcuse cu un efort extraordinar, „se potrivea cu cultura — aşa cum spunea ea după aceea — pani dragă, ca nuca în perete". Făcînd această descoperire, îşi frînse mîinile şi o podidiră lacrimile. Dar plînse scurtă vreme. Pînă acum n-avusese vreme,

pentru că avea în grijă trei copii. După aceea îi trecu prin minte că n-avea decît treizeci şi doi de ani, vîrsta asta nu înseamnă încă bătrîneţe. Pe învăţatul stăpîn al casei îl rugă s-o îndrumeze, cultivatei soţii a acestuia îi ceru ajutorul şi se apucă să înveţe totul „ab ovo". Era ajutată în munca ei cu sinceritate şi pricepere, iar ea însăşi învăţa cu o naivă înflăcărare de fată tînără. Începuse să zărească tot mai limpede, tot mai îndeaproape „lumina ştiinţei", cînd părinţii elevilor ei, ruinaţi, au fost nevoiţi să-şi arendeze pămînturile şi se hotărîră să se mute la oraş ca să poată da copiilor o educaţie mai potrivită şi mai ieftină. Domnişoara Antonina părăsea casa cu cîteva zile mai înainte.

Ieşi din camera ei îmbrăcată în negru, dreaptă, ţeapănă şi cine ar fi văzut-o atunci pentru prima oară, ar fi gîndit că e o femeie aspră şi veşnic supărată. Fruntea îi era plină de încreţituri, în ochi avea o lumină sumbră, mersul şi gesturile erau bruşte şi sacadate. Totuşi de la stăpînul şi de la stăpîna casei îşi luă rămas bun cu respect, pe copii îi îmbrăţişă cu dragoste, se urcă tăcută în trăsură şi plecă.

*

De atunci schimbările treptate petrecute în înfăţişarea, cît şi în felul ei de a se comporta îndepărtau pe cei din jurul ei. De altminteri, nici ea nu se mai aştepta la bunăvoinţa nimănui. Atunci trebuie să-şi fi spus, pentru prima oară, că „toţi pereţii caselor sînt reci şi toate inimile străine", şi că „marile prietenii şi afecţiunea între oamenii străini... există numai în romane". Îşi spuse răspicat lucrul acesta şi din marea cu iluzii roze în care plutise toată tinereţea, se trezi în apele amare ale neîncrederii şi suspiciunii.

Neîncrederea şi suspiciunea i se citeau în ochi chiar şi atunci, şi mai ales atunci, cînd cineva îi adresa cuvinte binevoitoare, pornite din inimă.

La cel mai neînsemnat gest de simpatie, te străpungea cu privirea, vrînd parcă să cerceteze dacă nu eşti ironic cu ea sau dacă nu cumva o iei în rîs. Nici după ce se convingea că nu era vorba de glumă şi nici de ironie, nu se înduioşa ; „prietenia — spunea ea — e ca vîntul, zboară şi se duce. Celui care, fiind de vîrsta mea, ar mai avea încredere în prietenie, trebuie să-i spun că este un copil bătrîn". Această adîncă neîncredere în oameni izvora oare dintr-o rană sufletească care o făcea să sufere într-una ?

Nu vorbea cu nimeni, niciodată, despre lucrul ăsta, dar înceta să mai lege prietenii cu oameni care, la rîndul lor, nici nu visau să se apropie de dînsa. Era o atitudine firească şi justificată, atît de o parte cît şi de cealaltă. Tot atît de firesc şi de justificat apare faptul că în următorii cîţiva ani domnişoara Antonina a schimbat des casele. Într-un loc nu voia să mai rămînă, într-altul nu voiau s-o mai ţină. Avea acum preferinţele şi pretenţiile ei. O casă i se părea prea zgomotoasă, alta prea liniştită, într-un loc era prea cald, într-altul prea frig. Dormind şi făcînd lecţiile cu copiii într-o odaie prost încălzită iarna, avînd patul lîngă fereastră, se îmbolnăvi de reumatism ; la început făcu o formă uşoară, dar foarte supărătoare. Dacă lucrul acesta s-ar fi petrecut mai demult, ar fi suportat totul cu răbdare şi în tăcere, şi în schimbul unui singur cuvînt bun sau al unui zîmbet prietenesc, ar fi acceptat să contracteze chiar şi o boală de plămîni. Acum însă relaţiile dintre stăpînii casei şi profesoară fiind cu totul diferite, domnişoara Antonina se consideră jignită că nu i se arătase suficientă grijă pentru confortul şi sănătatea ei şi ceru să i se înhame caii la trăsură. Tot acum îşi spuse : „Ajunge cu umblatul din casă în casă, m-am săturat să tot tocesc praguri străine !" O cuprinse o dorinţă pătimaşă, nestăpînită, să-şi aibă colţişorul ei. Îşi pierduse mama pentru care muncise în tinereţe. Acum era singură de tot şi răspundea numai pentru ea însăşi. Se mută la oraş, închirie o odăiţă la mansarda unei clădiri cu trei etaje, o aranjă ţinînd seama mai puţin de gusturi cît de principii şi, avînd ceva

relații în oraș, începu să dea lecții pe la casele elevilor.

Cînd se mută în odăiță, îmi spuse : „Încerc un sentiment de parcă m-aș întoarce dintr-o călătorie de șaptesprezece ani. Am pornit cînd eram o fetișcană, tînără de tot. Șaptesprezece ani am călătorit, pani dragă, și acum..."

Tăcu și se adînci în gînduri. Neobișnuită cu confidențele, se întreba desigur în sinea ei : ce lăsase și ce adusese din această călătorie ?

*

Era o zi de iarnă, geroasă și vîntul bătea cu putere. Viscolul smulgea de pe acoperișuri și de pe pămînt zăpada înghețată și, șuierînd și gemînd, rostogolea valuri de pulbere albă pe străzile orașului. Totul era alb și părea învăluit în ceață. Pe streșinele caselor și pe crengile înghețate ale arborilor croncăneau ciori, prin mijlocul drumului treceau grăbite trăsuri stîrnind clinchetul clopoțeilor, iar trotuarele erau pustii. Prăvăliile stăteau ferecate de teama vîntului și a zăpezii. Porțile caselor erau și ele închise, iar ferestrele cu geamuri albe tăceau. Asurzită de șuierul vîntului, orbită de zăpada care mă lovea în față și peste ochi, am zărit totuși silueta lungă și neagră lunecînd și tăind troienele de zăpadă. Apoi mi-am dat seama că în fața mea mergea o femeie îmbrăcată cu o blană strîmtă, cu rochia ridicată pînă la glezne, cu mîinile vîrîte în mînecile șubei. Femeia aceea subțire, cu spatele drept, umbla repede și cu pași egali, de parcă nici n-ar fi simțit viscolul și vîrtejurile de zăpadă. Vîntul îi umfla bezmetic marginile voaletei negre, ea însă mergea înainte fără să se aplece, fără să-și încetinească pașii. Ajungînd-o din urmă, am strigat-o :

— Domnișoara Antonina !

Se opri brusc, dar cînd vru să întindă mîna și să-mi răspundă la salut, păru gata să cadă și se

sprijini de stîlpul felinarului. Era foarte palidă, ţinea gura întredeschisă, se sufoca.

— Nu-i nimic — mă asigură, făcînd un deosebit efort să-mi zîmbească şi să-mi vorbească. M-ai speriat strigîndu-mă pe neaşteptate. Umblam adîncită în gînduri.

— Dumneata nu te-ai speriat, ci eşti prea obosită. Dacă ieşi pe o vreme ca asta...

— Eu, obosită ? Asta-i bună ! Eu fac curse lungi, nu ca asta, şi umblu pe nişte viscole ! O femeie care munceşte trebuie să fie puternică.

Punîndu-şi brusc teoria în practică, îşi îndreptă spinarea şi porni. Lucru ciudat ! Umbla iar repede, cu paşi egali, cu spinarea dreaptă şi capul în sus. Şi în urma ei vîntul îi răsucea marginea voaletei de pe cap.

— Încotro te duci ?

— Cum încotro ? La lecţii, firește !

— La prima oră ?

— Dar cît e ceasul acum ?

— Mi se pare, cam vreo douăsprezece.

— Mi se pare... ce obicei nenorocit au femeile că nu ştiu niciodată exact cît e ceasul ! Uite, de-aia la ele toate-s alandala, iar bărbaţii le disprețuiesc şi le iau în rîs...

În clipa aceea însă era evident că cerul îşi bătea joc de noi. Viscolul mă zvîrli cîţiva paşi îndărăt, pînă spre zidul unei case, iar pe ea o sucea şi-o zgîlţîia de-ai fi zis că acuşi cade în genunchi. Ca să-şi păstreze echilibrul, desfăcu larg braţele, se învîrti de cîteva ori în cerc şi iar stătea dreaptă, bine înfiptă pe picioare.

— Ce uragan afurisit ! bombăni ea — o să întîrzii de la lecţii.

— E prima lecţie astăzi ? îmi repetai întrebarea.

— Cum poţi să pui asemenea întrebări ? N-ai spus chiar dumneata că e ora douăsprezece ? Ce-s eu, parazit, să stau pînă-n prînz cu braţele încrucişate ? De la ora opt sînt în oraş. Mă duc acum la lecţia a patra.

— De unde vii și unde te duci ?

Venea de la un capăt al orașului și se ducea spre celălalt. Mai făcurăm o bucată de drum împreună, apoi îmi luai rămas bun de la ea, căci ajunsesem. Cînd să intru pe poarta casei, se întoarse cîțiva pași și mă apucă de mînă.

— Treci pe la mine, într-una din zilele astea... grozav de multă plăcere îmi face să primesc prieteni vechi... dar te rog, înainte de ora opt, fiindcă la opt deschid universitatea.

Îmi strînse mîna cu putere. Pe sub voaleta plină de chiciură, mă privi cu ochii ei negri și triști.

Să umbli pe stradă în tovărășia ei era uneori un lucru destul de complicat. Purtînd pantofi groși și galoși ca să-și cruțe încălțămintea, clefăind prin noroaie și străbătînd porțiunile cele mai lunecoase cu un pas sigur și egal, de parcă ar fi pășit pe cel mai neted asfalt, arunca priviri repezi și ascuțite în jur și comenta cu glas tare și energic tot ce vedea. Femeile elegante pe care le întîlnea pe stradă sau cele cucernice, umblînd prin preajma bisericilor cu cărți de rugăciuni în mînă, îi provocau adevărate crize de indignare. Se oprea în drum, întorcea capul după ele și, gesticulînd energic, le califica de păpuși, lipitori, paraziți care sug vlaga „arborelui societății". Atunci ochii îi ardeau ca două boabe de fosfor, iar sprîncenele îmbinate dădeau frunții ei un aer dureros și amenințător. Cunoscuților le spunea de la obraz ce crede despre ei. Mamele elevilor ei, preocupate ca fiicele lor să semene aidoma cu desenele din jurnalele de modă, erau mustruluite astfel :

— Să vă fie rușine ! Vreți să faceți din fiica dumneavoastră un parazit și să ucideți în germene ideea emancipării femeii ? Vă felicit, dar nu vă invidiez... Frumos lucru să ai pe conștiință frînarea progresului omenirii !

Cînd era contrazisă în problema „emancipării femeii", lua foc și, alături de nenumărate alte argumente, invoca invariabil și următorul argument :

— Douăsprezece fiice și douăsprezece catedre, asta n-o să mi-o scoată nimeni din cap ! Nimeni nu izbu-

tea să-i scoată din cap nici ideea că toți elevii școlilor din oraș, indiferent de calitățile lor, constituiau cea mai frumoasă podoabă și mai înaltă nădejde a omenirii, iar într-o inimă bine alcătuită nu puteau trezi decît sentimente delicate. Văzînd stolurile de copii risipindu-se din școală în stradă, privirea îi devenea strălucitoare, toată fața îi era scăldată de bunătate și duioșie.

Avea numeroase cunoștințe printre oamenii mărunți, mulți copii o salutau zîmbind, sau chiar i se aruncau de gît și o sărutau. De cele mai multe ori erau copii cu fețe triste și palide. Se vede că-i mulțumeau astfel pentru ceva. Pentru ce anume însă, n-am aflat niciodată.

În fiecare dimineață, după ce-și mătura odăița, stropea florile și dădea demîncare canarului, își spunea : „Marș în oraș !" și o pornea. Pe scări o lăsa mai moale cu mărșăluitul. Urca din ce în ce mai greu la etajele de sus. Se străduia s-o ascundă, dar nu putea.

— Nu-s chiar așa bătrînă — spunea rîzînd, strîngînd din ochi de durere.

Bătrînă nu era, nu împlinise nici patruzeci de ani. Dar odată îmi mărturisi că reumatismul de care suferea din anul cînd pentru ultima oară mai fusese angajată internă, o supăra din ce în ce mai des și mai tare. Îmi mărturisi acest lucru cu un glas atît de încet, de parcă ar fi vrut să-mi dea să înțeleg că era o taină pe care mi-o încredința numai mie.

— Odăița asta a mea e foarte drăguță. E însă cam rece iarna și cam umedă primăvara. Să schimb locuința e un lucru foarte greu.

Mi-am dat seama că greutatea consta din motive financiare, dar și de natură sufletească. O locuință mai bună și mai sănătoasă depășea posibilitățile ei, dar în același timp ar fi lipsit-o de tapetul drag cu flori de cîmp și de recunoștința copiilor, ale căror cuvinte de mulțumire picurau pe drumurile orașului la picioarele ei, încălțate cu galoși noroiți, ca niște perle...

Aş fi vrut să mai discut cu dînsa despre suferinţele ei, poate să-i mai dau vreun sfat, dar ea schimbă repede tema discuţiei şi începu să-mi vorbească despre diverşi romancieri, poeţi, filozofi, precum şi despre diferite alte „probleme şi idei". În lumina înserării odăiţa ei părea un furnicar de nume proprii, date şi cifre care-i curgeau din gură ca grindina. Şezînd pe un scăunaş, în faţa sobei, recită cu braţele desfăcute patetic un fragment dintr-un poem al cuiva, întrerupîndu-se uneori ca să sufle în focul din samovar. Cum în poem era vorba şi de Napoleon I, terminînd recitarea, îmi pomeni ceva despre strategia militară... Am îndrăznit să întrerup această discuţie doctă cu întrebarea cît cîştiga cu lecţiile. Se posomorî şi tăcu o clipă. Nu-i plăcea de loc să i se pună întrebări în legătură cu propria ei persoană, presupunînd anumite intenţii ironice. De data asta însă, fie din ospitalitate, fie că o îmblînzise amurgul, colorat cu flăcările roşiatice ale focului, îmi răspunse :

— La început n-o duceam rău de loc. Acum e ceva mai prost fiindcă e o concurenţă mare.

— Concurenţă ?

— Desigur. Sîntem o sumedenie care dăm lecţii. Pe deasupra, fetiţele care termină acum liceul ştiu mai mult decît mine, predau mai bine şi obţin lecţiile cele mai bune.

Ştiu mai multe ! Doamne ! Şi ea care se cultivase atîta amar de vreme şi avea o erudiţie neobişnuită !

— Altădată aveam opt ore zilnic, acum mi-au rămas numai cinci şi tare mă tem... că la anul o să-mi rămînă numai patru.

Nu mai pomeni nimic despre acest lucru, dar peste cinci minute rămase pe taburet tăcută şi gînditoare. Silueta ei se profila în întuneric ca o linie subţire şi neagră. Mîinile cu degetele lungi şi albe le ţinea nemişcate peste rochia neagră, obrazul era luminat de flăcările focului, iar în ochii cu privirea aţintită în depărtare jucau scîntei tremurătoare. Îngîndurarea ei vecină cu stupoarea, şi faptul că pentru prima

oară de cînd o ştiam pronunţase cuvintele „mă tem", mă îngrijoră.

Dar peste o clipă, se sculă iar repede în picioare, aprinse lumînarea şi pregăti de ceai. În tot acest timp continuă să vorbească despre o mulţime de lucruri docte şi înălţătoare. Peste o oră odăiţa se umplu de copilaşi sărmani. Am rugat-o să-mi îngăduie să rămîn.

Lecţiile ţinură două ore încheiate, în vremea asta odăiţa semăna cu o şcoală serală, cu întreg cortegiul de silabisire în cor după abecedar, cu scrisul cifrelor şi al literelor în caiete sau pe tăbliţe de ardezie, cu arătatul pe harta de pe perete, cu statul la colţ, note bune şi rele etc. Totul se sfîrşi cu o preafrumoasă poveste, născocită chiar de profesoară, în care era şi poezie, şi morală, şi tot felul de cunoştinţe despre lumea cea largă. Copiii o ascultau cu atenţie încordată, cu ochii mari deschişi şi gura căscată, iar domnişoara Antonina, stînd pe scăunaş în mijlocul lor, îşi spunea povestea cu multă expresivitate, cu mimica, gesturile şi tonul declamator corespunzătoare. După ce sfîrşi povestea, le împărţi copiilor chifle din făină neagră şi profesoara însăşi mîncă cu deosebită poftă o bucăţică. Apoi odăiţa deveni iar liniştită şi pustie, focul în sobă se stinse, era ora zece.

La lumina singurei lumînări, faţa domnişoarei Antonina arăta foarte istovită, ochii priveau stinşi şi spatele i se încovoiase, mîinile îi zăceau neputincioase în poala rochiei pline de firimiturile feliei de pîine ce o mîncase. Cînd mi-am luat rămas bun de la ea, stinse lumînarea şi aprinse o lămpiţă mică pentru noapte, atîrnată în colţul odăii.

— Îmi permit luxul acesta, fiindcă nu-mi place întunericul şi nici nu prea pot să dorm noaptea.

Cine ar putea să ghicească şi să ne spună la ce se gîndea şi ce simţea în nopţile lungi de iarnă, stînd culcată pe patul tare şi îngust şi plimbîndu-şi ochii, de care nu se lipea somnul, pe tavan, pe pereţi, în timp ce umbrele obiectelor din casă se împleteau şi se desfăceau melancolic cu fîşiile galbene de lumină ?

Din diverse pricini n-am văzut-o după aceea decît peste trei ani, şi întrebîndu-l pe portarul casei unde fusesem la ea ultima oară, îmi spuse că nu mai locuia de mult în casa aceea. Am întrebat de ea şi am căutat-o multă vreme, pînă am izbutit să aflu unde locuieşte. Era un lucru destul de firesc. De luni întregi n-o mai zărise nimeni.

Intrînd pe coridorul lung al spitalului, cu pereţii albi şi pardoseala lucioasă ca oglinda, am întrebat un infirmier de dînsa. Îmi arătă o uşă din cele două rînduri de uşi ce se aflau de o parte şi de alta a coridorului.

Am intrat înăuntru.

Iar o odăiţă, dar fără tapete cu flori de cîmp, fără tablouri, fără canar şi fără glastră cu garoafa înflorită. Liniile negre ale patului de fier se desenau în contururi severe pe pereţii albi ca zăpada şi atît de înalţi, încît erai nevoit să ridici mult privirea ca să zăreşti tavanul. Pe fereastra mare şi goală, cu storul galben ridicat, se zăreau vîrfurile plopilor din grădina spitalului, clătinîndu-şi agale crengile desfrunzite în ceaţa deasă a toamnei. În faţa ferestrei se găsea uşa înaltă şi lustruită ca oglinda de atîta spălat. Lîngă pat, o noptieră de fier, iar lîngă perete o masă cu două scăunele galbene. Era curat, luminos, pustiu şi trist şi îngrozitor de plicticos. În odaia bine încălzită şi aerisită de curînd plutea o răceală insesizabilă şi un miros fad de medicamente.

Pe patul înalt de fier, pe aşternutul alb ca zăpada, acoperit de o pătură galbenă de spital, zăcea domnişoara Antonina. Părul ei cărunt, pieptănat spre spate, îi descoperea acum fruntea înaltă, bombată, care nu se vedea cu pieptănătura veche. Obrazul slăbit făcea să pară şi mai mare fruntea brăzdată de creţuri mici şi dese. Ochii adînciţi în fundul capului arătau ca o oglindă aburită. Buzele palide şi strînse exprimau o durere surdă. Obrazul ei galben contrasta cu albeaţa aşternutului, în schimb mîinile delicate, cu reţeaua de vinişoare albăstrui, păreau foarte albe pe cuvertura galbenă. La început nu mă recunoscu, vederea ei slăbise şi nici nu se

aştepta la vizite, după aceea îmi zîmbi, îmi întinse mîna şi încercă să se ridice, dar nu putu. Era albă şi respira scurt şi şuierător. Rămase culcată şi îmi povesti că se află aici de cîteva luni. A tot adunat în ea boala asta care, pînă în cele din urmă, a doborît-o. Boala i se fixase la plămîni, pentru că umblase mult pe viscol şi zloată, iar la lecţii trebuia să vorbească într-una. De altminteri, la urmă avusese din ce în ce mai puţine lecţii. Fusese nevoită să închirieze o locuinţă mai ieftină, care era mai rece şi mai umedă decît cealaltă. Cînd se îmbolnăvise, zăcuse mai întîi cîteva luni acasă, dar după aceea... tratamentul era scump şi nici n-avea cine s-o îngrijească. Aici, la spital, o duce foarte bine. Medicii sînt buni, îngrijirea e şi ea bună şi i se dă tot ce cere. Cîţiva oameni de treabă stăruiseră să nu stea într-un salon comun, ci să i se pună la dispoziţie o cameră separată. Tot ei plătesc pentru dînsa, dar ce-ar putea face ? Este nevoită să accepte acest sacrificiu al lor şi le este foarte recunoscătoare.

Toate astea mi le povesti şoptit, vorbind tărăgănat, însă cu zîmbetul pe buze. După ce se odihni o clipă, adăugă :

— Aşa este pe lumea asta, pani dragă, omul este alcătuit din suflet şi din trup şi are nu numai suferinţe sufleteşti, dar şi fizice. Şi dacă ai putea să mori imediat cînd sufletul sau trupul te fac să suferi prea tare ! Dar de unde ! Pînă să vină moartea, trebuie să treci prin multe. Aceasta este realitatea crudă.

După ce se odihni puţin, începu să-mi pună întrebări. Ce mai e nou pe lume ? Ce mai scriu ziarele ? Ce cărţi noi au mai apărut ? Dacă în parlamentul englez au avut loc dezbaterile cu privire la dreptul de vot pentru femei şi multe altele.

Răspunsurile la aceste întrebări le-ascultă sorbindu-mi parcă cuvintele. De cîteva ori îi licări în ochi lumina de altădată şi un zîmbet senin, aproape vesel, îi răsări pe buze. Apoi oftă şi rămase cu privirea pironită la plopii care îşi legănau crengile desfrunzite.

— Da, da — şopti ea — lumea merge înainte pe drumul ei, în timp ce oamenii dispar din viaţă, ca muştele. Grozav aş dori să mai privesc toate o dată... Şi aş putea s-o fac, nici măcar nu sînt prea bătrînă.

Avea pe atunci patruzeci şi ceva de ani, deci nu mai era tînără, dar văzusem femei care la vîrsta ei mai dansau pe la baluri, sau îşi legănau nepoţii în braţe. Nu mai avea putere să continue discuţia în ziua aceea. După o convorbire de o jumătate de oră, pleoapele galbene i se închiseră lipsite de vlagă, mîinile şi buzele se strîngeau convulsiv în efortul de a-şi reţine gemetele.

În altă zi, venind din nou pe la spital, am găsit-o pe bolnavă şezînd în capul oaselor şi ţinînd o casetă deschisă pe genunchi. Era atît de cufundată în cercetarea obiectelor din casetă, încît nici nu băgă de seamă că am intrat în cameră. Abia cînd i-am dat bună ziua ridică ochii şi încet, fără să se grăbească, închise caseta. Se simţea în ziua aceea ceva mai în puteri, o doctorie îi alinase suferinţa. După vreun sfert de oră de discuţie despre cele ce se petreceau pe lume, îmi spuse zîmbind :

— Văd că te uiţi într-una la casetă, desigur eşti curioasă să afli ce se găseşte în ea... Poate că-ţi şi spui în sinea dumitale : „Baba asta şireată a îndesat toată viaţa bani în casetă şi acum, zăcînd pe un pat de spital, stă şi-i numără, ca să-i treacă de urît şi poate că taie cupoane de acţiuni !...“

Spunînd aceasta, rîse atît de tare, încît o înăbuşi tusea şi cîteva clipe rămase nemişcată, cu ochii închişi, răsuflînd repede şi hîrîit. Îşi ridică apoi pleoapele grele şi mă privi lung, cu ochii tulburi. Nu mai rîdea, nici nu mai zîmbea măcar. Începu să vorbească încet, de-abia auzit :

— Am să-ţi arăt cu plăcere ce am în casetă. N-am nici giuvaeruri, nici curiozităţi de vreun fel... am aici toate amintirile mele.

Deschise caseta plină de lucruşoare, înfăşurate în hîrtii şi hîrtiuţe. Desfăcu o hîrtie şi arătîndu-mi o frunză mare de stejar, atît de uscată încît aproape că se fărîmiţa, îmi spuse :

— Am rupt frunza asta cînd am plecat de la familia Skierski... îţi mai aduci aminte, din casa aceea unde am dus-o atît de bine, unde mi-au fost toţi, toţi, atît de dragi ! Sub stejarul acesta şedeam vara întreagă cu elevele mele, fie cu un lucru de mînă, fie cu o carte... Am dus-o bine pe atunci. Gîndeam că o să rămîn acolo multă, multă vreme. Cînd a trebuit să plec, am sărutat copacul, iar frunza am luat-o cu mine, în amintirea acelei case... I-am dat numele de „frunza credinţei", fiindcă pe vremea aceea aveam încredere în sufletul omenesc, în devotament, în recunoştinţă... Ah, cum mai credeam !

Înfăşură la loc cu multă grijă resturile, sau mai bine zis fărîmele „frunzei credinţei", şi desfăcu încet o altă hîrtiuţă.

— Vezi, şuviţa asta e din părul bunicuţei... acea bătrînă căreia i-am îndulcit ultimii ani ai vieţii şi care m-a binecuvîntat în clipa morţii... E albă ca zăpada şi luceşte ca argintul... Sărmana bătrînică ! Obişnuia să-mi spună Antoşia.

Apoi degetele ei tremurătoare întîlniră în casetă un obiect pe care ezită o clipă să mi-l arate. Mi s-a părut chiar că zăresc o uşoară rumeneală pe fruntea ei. În cele din urmă mi-arătă o fotografie. Mi-o întinse, şoptind :

— E el !

Lăsă ochii în jos şi nu spuse multă vreme nimic.

Fotografia spălăcită şi pe jumătate ştearsă arăta un bărbat tînăr, nici frumos, nici urît, pe a cărui faţă inexpresivă nu se mai putea citi nimic. În timp ce priveam fotografia, domnişoara Antonina şopti, fără să ridice pleoapele :

— Orice om are pe lumea asta în trecutul lui un mic roman. Am şi eu unul. A fost doar o clipă... o scînteie sau un trandafir pe drumul vieţii. Îmi amintesc cîte ceva... Nişte dimineţi de vară, într-o grădină frumoasă, nişte seri de toamnă lîngă focul din cămin... Mi se pare că m-a iubit cu adevărat. Sau poate că nu ? Parcă mai ştiu... Totul s-a dus şi a fost de mult de tot !

— L-ai mai văzut vreodată după aceea ?

— Niciodată. În genere, oamenii de care m-am despărţit nu i-am mai revăzut niciodată...

Spunînd acestea, îmi întinse un caiet cu un scris de copil. Era caietul de „compuneri" al elevei ei preferate.

— Ce copil a fost ăsta ! exclamă şi, cuprinsă de vechiul ei entuziasm, se aşează pe pat. Era, pani dragă, o fetiţă genială ! Cît de bine înţelegea totul, ce stil avea, ce sentimente nobile umpleau inima ei de copil !

Încrucişă mîinile, ochii îi străluceau.

— O, pani dragă, de mi-ar spune cineva, dacă ar putea să-mi spună că învăţătura mea a lăsat urme în copilul acesta, că sămînţa pe care am aruncat-o nu a fost călcată în picioare de viaţă şi nici risipită în cele patru vînturi... de mi-ar spune cineva că ea e o femeie cu spirit larg şi suflet înţelegător... aş muri binecuvîntîndu-l pe acela care mi-ar turna în suflet acest balsam !...

Căzu pe pernă obosită, fără puteri, gîfîind.

— Şi nu ţi-a scris niciodată ?

— Niciodată. Îmi făgăduise să-mi scrie şi cînd s-o face mare să mă ia la dînsa, dar era copil pe atunci... O fi uitat !

Mai erau în casetă şi alte obiecte păstrate cu grijă : un caiet gros cu note şi extrase din cărţi foarte felurite, o listă lungă cuprinzînd titlurile cărţilor pe care le-a citit, precum şi numele scriitorilor, într-un cuvînt amintiri ale unor lungi eforturi de a se cultiva.

Stînd culcată pe spate, cu ochii închişi de oboseală, domnişoara Antonina mai descoperi în casetă o hîrtiuţă şi cînd o desfăşură, văzui o îmbucătură uscată de pîine neagră.

— E din odăiţa aceea a mea, unde obişnuiai dumneata să mă vizitezi. Împărţeam acolo cu copiii sărmani pîinea neagră a ştiinţei mele şi a „bunăstării" mele... Schimbînd locuinţa, am luat cu mine o fărîmă din pîinea asta ca amintire.

După aceea, cîteva zile în şir, ori de cîte ori veneam pe la domnişoara Antonina, o găseam cufun-

dată în cercetarea conținutului casetei. Cu cît era mai slăbită și cu cît suferea mai mult, cu atît își petrecea vremea mai des privind obiectele din casetă. Nu mă mai întreba ce se petrece pe lume. De multe ori uita pînă și de prezența mea.

Așezată lîngă fereastră, cu un lucru de mînă, o priveam cum sta plecată peste casetă, ținînd în degetele ei slăbite frunza fărîmițată, șuvița de păr cărunt, fotografia ștearsă și spălăcită, sau vreun caiet de pe fundul casetei ; cu ochii ațintiți, cu buzele arse, purta parcă cu ele convorbiri tainice, uneori tandre, alteori amare și supărate.

Odată, după ce privise multă vreme unul din caiete, ridică brusc fruntea și, strîngînd pumnul ca altădată, strigă :

— Să-mi spună mie cineva acum pentru ce am studiat strategia și filozofia germană ! Am încărunțit, pani dragă, pe cuvîntul meu că am încărunțit stînd aplecată peste strategie și peste filozofia germană !

Am zîmbit fără să vreau. Mă văzu și scutură supărată din cap.

— Rîzi de mine — bombăni ea — te rog să mă ierți, dar nu ai de ce să rîzi. Cînd cineva îndrăgește „lumina științei" și aspiră să ajungă la ea fără să cunoască drumul drept, cată drumul pipăind... Unora le vine să rîdă, bineînțeles, dar pentru cei ce se lovesc cu capul de pereți nu-i prea vesel. Oho, de m-aș naște încă o dată, sau dacă aș avea fiice !

Într-altă zi, după ce-și frunzărise vreo oră jurnalul, mi se adresă cu un glas blînd și rugător :

— Pani dragă, de-o fi să mor de pe urma acestei boli, fii atît de bună și arde tot ce-a rămas în caseta asta... De ce să ajungă în lada de gunoi a spitalului ?

Culcată pe spate, privea cu ochii încețoșați vîrfurile plopilor ce se clătinau în ceața toamnei. Apoi mai spuse :

— La foc și gata, o să ardă totul, și n-o să rămînă nici urmă a trecerii mele pe pămînt.

Apoi, zguduită parcă de propriile ei cuvinte, făcu o mișcare bruscă și, sprijinită în cot pe pernă, spuse repede, gîfîind :

— Oare într-adevăr nu va rămîne nici o urmă după mine pe pămînt ?

În ochii ei lucitori stăruia o întrebare neliniștită, pătimașă, plină de deznădejde : întrebarea asta și-o punea mereu în zilele care-au urmat.

— Fiindcă, dacă n-o să rămînă nimic, chiar nimic, atunci la ce-a mai fost totul... ce sens a mai avut ?

Apoi continua blînd și grav :

— Dar poate că tot o să rămînă ceva... Poate că în mințile și sufletele celor mici a rămas totuși ceva din învățăturile mele. Am dorit din toate puterile... m-am străduit... de altminteri măcar atît, că i-am învățat să citească...

Zbătîndu-se astfel și încercînd să se consoleze, slăbea din zi în zi. Obrazul ei părea mereu mai mic, iar fruntea mai mare și mai bombată. Peste cîteva zile încetă s-o mai preocupe gîndul dacă va lăsa sau nu vreo urmă pe pămînt ; nu mai pomenea nimic despre toate astea. Încetase aproape cu totul să mai vorbească, zăcea nemișcată, uneori desfășurînd cîte o hîrtiuță și privindu-i conținutul cu ochii tulburi din cauza slăbiciunii, sau aprinși de febră. Am întrebat-o o dată dacă suferă mult. Cu o umbră din vechiul patetism, îmi răspunse :

— Nopțile întunecate știu mai bine, dar ele nu vor povesti nimic, nimănui.

După o clipă, șopti vorbind cu sine însuși :

— De-aș fi avut fiice...

Am început să-i spun că printre oamenii care...

— Da, da — se agăță ea de cuvintele mele. Oamenii au fost pentru mine întotdeauna mai mult buni decît răi. Și atunci cînd m-am îmbolnăvit, m-au adus aici cu o trăsură comodă, mi-au luat o cameră separată, la început mă și vizitau din cînd în cînd... pe urmă au încetat să mai vină, fiindcă fiecare își are relațiile sale, treburile sale... Le sînt recunoscătoare

pentru tot... dar marile prietenii și afecțiunea între oameni străini... există numai în romane...

Într-o zi am găsit-o atît de slăbită, încît stînd culcată, abia mai putea să respire. Am înălțat-o cu multe perne puse la spate, ca să poată ședea.

Pe genunchi ținea caseta deschisă.

— Știi — îmi spuse — încerc sentimentul că mă-ntorc dintr-o foarte lungă călătorie. Douăzeci și șase de ani am călătorit și nici o zi n-am zburdat liberă în lume... Ce să-i faci...

Nu-și sfîrși vorba, dar mîinile ei scheletice, tremurînde, întinse deasupra casetei deschise, păreau că întreabă : ce-a lăsat și ce-a adus din această călătorie ?

*

* *

Visez uneori că în sfera nevăzută a istoriei spirituale a omenirii există un fel de ceață imensă și necunoscută, alcătuită din suflete care au primit viața ca pe un boboc de floare de-abia înmugurit și-au părăsit-o sfărîmată și distrusă. Suflet obosit, rămas fără nici o răsplată, zboară spre ceața din visul meu. Poate că prin ea se va crea vreodată o lume nouă, mai bună.

ROMANOWA

Aşadar, pînă şi pentru femeia asta a înflorit cîndva primăvara, şi în inima ei a strălucit cîndva fericirea ! Aşadar pînă şi un grăunte de pulbere omenească, mărunt şi cenuşiu cum e ea, are amintiri pe care ştie să le istorisească rîzînd vesel şi atît de tare, încît i se umplu ochii de lacrimi ! Mă rog ! Cine-ar crede că această Romanowa a dus o dată o viaţă fericită, din care n-a lipsit şi o fărîmă de poezie ? Romanowa şi poezia ! Ce îmbinare ciudată de noţiuni contradictorii ! Ca să le observi în retorta vieţii, ar trebui să-ţi înarmezi ochiul cu un microscop.

O cunoşteam de cîţiva ani buni, cînd mi-a istorisit trecutul ei. O priveam cu atenţie şi-i cercetam cu interes înfăţişarea, mai ales jocul zbîrciturilor de pe obraz. Deşi trăia de peste zece ani la oraş, nu adoptase niciodată în întregime îmbrăcămintea de oraş. Cu o adevărată artă descoperea prin pieţele oraşului fustele acelea groase şi aspre, făcute din in şi cînepă vopsită în felurite culori, pe care femeile de la ţară le ţes în casă, la război, şi care prin partea locului se numesc fote.

Îmbrăcată cu o fotă aspră, învrîstată cu roşu şi albastru, o bluză croită ca la oraş şi o basma înflorată de percal pe cap, legată ţărăneşte, ca un soi de bonetă ce-i dezvelea două şuviţe de păr cărunt, avînd nişte ghete mari şi grele în picioare, stătea în faţa mea pusă pe taifas, rîzînd cu poftă, fericită că i se ivea prilejul să vorbească, să vorbească, să vorbească. Poate să fi fost frumoasă odinioară, dar acum faţa ei, cu pielea negricioasă, cu fruntea îngustă şi

brăzdată de creţuri, cu obrajii zbîrciţi şi gura veştedă, arăta ca o foaie de hîrtie veche şi îngălbenită. Nasul mic şi cîrn dădea feţei ei o expresie de veselie cam naivă, iar ochii cenuşii, pe sub sprîncenele-i dese şi arcuite, erau strălucitori şi plini de viaţă. Mîinile ei dovedeau că-şi petrecuse viaţa muncind din greu, fără istov. Privite de la oarecare distanţă, ai fi zis că sînt vîrîte în mănuşi de nuanţa nucilor, aşa-numita „culoare Bismark". Braţele le avea ciudat de groase, iar degetele-i noduroase, veşnic acoperite cu cicatrice negre şi roşii, vădeau că au des de-a face cu focul şi cu apa clocotită. Încrucişîndu-şi braţele pe piept şi fulgerîndu-mă cu privirea ei cenuşie, începu să istorisească :

— S-a întîmplat, pani dragă, să fie vreme de iarnă cînd l-a mînat *smotrîtiel*-ul [1] s-aducă fînul ; atunci a înhămat o pereche de cai, a legat un clopoţel de oişte... şi-a strigat la mine : „Ewka, ia vino-ncoa', da' iute, că ne-om duce amîndoi !" *Smotrîtiel*-ul strigă din tindă : „Romane, la ce luaşi clopoţelul ?" „Să nu sară la noi lupu' în pădure", îi răspunse. Eu ştiam că nu de frica lupului, ci fiindcă mie grozav îmi mai plăcea să merg cu trăsura de poştă cu clopoţei. Pe un altul nu l-ar fi lăsat să-şi ia nevasta după el, da' vezi că poştalion ca dînsul nu mai aflai la altă *staţie* de la noi şi pînă hăt, la Wilna. Lui îi dădeau întotdeauna pe seamă patru cai din cei mai buni. Cînd venea guvernatorul sau vreun general din ăi mari, s-a întîmplat să-l roage chiar ei pe *smotrîtiel* : „Pe Roman să mi-l dai, să n-aud de altu' !" Că era bărbat falnic, înalt ca bradul, cu părul şi mustaţa ca pana corbului, şi cu-atîta putere în braţe, de te vîra în sperieţi ; şi nu punea strop de băutură în gură. Rachiu bea numai de Crăciun, uneori îi plăcea şi cîte o halbă cu bere, da' beat, ca pe alţii, nu l-a văzut nimeni. Ţinea la cai ca la copii. S-a întîmplat să stea în grajd toată ziulica, ba-i ţesăla, ba le da să mănînce, îi adăpa şi cînd isprăvea treaba, rămînea acolo cu

[1] În sens de supraveghetor, şeful unei staţii de poştă cu cai (din limba rusă). (n.t.)

ei, le mîngîia coamele şi le vorbea de parc-ar fi fost oameni... Ba mă striga şi pe mine de la treabă : „Ewka ! Ia vin'ncoa' !" Ce era să fac ? Lăsam cratiţa pe foc, sau rufele în albie şi mă duceam în grajd. El mă lua de mînă şi mă ducea la iesle. „Ian te uită la animalul ăsta, zicea, cîtă minte e adunată în ochii lui !" Iar calul i se uita în faţă ca un om şi-i punea capul pe umăr ca un cîine. „Adu-i nişte pită !" îmi poruncea. S-a întîmplat că mă duceam în casă şi-i aduceam. Ce era să fac, dacă-i erau aşa de dragi animalele ? Şi stăteam aşa lîngă iesle, eu de o parte, iar el de cealaltă a calului. „Dă-i tu pîinea, cu mîna ta", zicea. Îi dădeam. Acolo, în grajd, ţineam şi-un cotoi, uite aşa de mare, cenuşiu ; s-a întîmplat că atunci cînd vedea pîinea în mîna cuiva, se dădea jos pe scară, se aşeza pe stănog, miorlăia şi ţi se uita drept în ochi. „Dă-i o fărîmă şi cotoiului", zicea. Eu dădeam pîine şi calului, şi pisicii, şi rîdeam de mă topeam, da' el nu rîdea de fel, se uita ba la mine, ba la animale, şi-i străluceau ochii de fericire. Alţi poştalioni s-a întîmplat că se luau la harţă în ogradă, se îmbătau la crîşmă, ori îşi băteau muierile în bordei ; lui îi plăcea să mă ţie pe lîngă el şi să mîngîie caii... Grozav mai ţinea la cai...

Probabil c-o iubise şi pe dînsa şi ea o ştia, nu uitase, dar nu-i plăcea să povestească de asta, sau nu era în stare. Mai curînd, nu putea ; se gîrbovi, pe fruntea-i îngustă cutele alergară ca nişte valuri ; iar pleoapele ei galbene clipiră repede, repede... de cîteva ori la rînd...

— Ei, şi ce s-a mai întîmplat atunci, cînd aţi plecat amîndoi s-aduceţi fînul ?...

Îşi îndreptă spinarea, ochii umezi i se aprinseră, şi începu iar să rîdă.

— Ce-am mai rîs atunci, ha-ha-ha ! S-a întîmplat c-a înhămat o pereche de telegari graşi, voinici, cu pielea lucioasă, a legat clopotul de oişte şi-a strigat : „Ewka, vino iute !" Eu atîta aşteptam ! Pun basmaua pe cap cît ai clipi, ies în faţa casei şi-o strig pe baba Kaska să aibă grijă de copil şi de mîncare...

— Dar Kaska cine era ?

— Era văduva unui fierar, bătrînă de tot şi săracă lipită... Cînd i-a murit bărbatul, s-a mutat la fie-sa pe care-o măritase după unu' de la ţară, dar ginere-său a dat-o afară din casă... s-a dus să stea la fecioru-su, care era şi el tot fierar, dar acela a dat în patima beţiei, şi-a luat lumea-n cap şi dus a fost, nu s-a mai ştiut nimica despre el... şi-a lăsat-o pe mă-sa de izbelişte... Numa' Dumnezeu ştie pe unde s-o fi prăpădit. S-o fi prăbuşit undeva, pe lîngă-un gard, ca un beţivan, o fi prădat pe careva şi l-au băgat la temniţă, ori l-au trimis în surghiun... Baba Kaska n-avea unde se duce şi s-a oploşit la *stanţia* noastră... Deretica pe la nevasta *smotrîtiel*-ului, sau pe la casele poştalionilor, vara ducea vacile la păscut. Of, pani dragă, tare rău o mai ducea baba Kaska la bătrîneţe ! Spunînd aceasta, îşi afundă obrazul în palmă, iar chipul ei exprima o spaimă atît de mare, încît parcă şi creţurile încremeniră uimite. Pricina acestei spaime care o cuprinsese deodată mi-era bine cunoscută.

— Ţi-ai adus aminte de Michalek al dumitale, nu-i aşa ?

Dădu din cap afirmativ.

— Draga mea pani, scumpa maichii, spune matale ce s-o alege din el ? Ce-o să se întîmple ? S-o prăpădi şi el ca fecioru' cela al babei Kaska ?...

Mă întrebă, uitîndu-mi-se ţintă în ochi şi privirea ei fixă, în obrazul acela cu creţuri încremenite, era atît de pătrunzătoare, de parc-ar fi vrut să-mi citească în suflet, să iscodească ce părere aveam de toate astea. Oare Michalek al ei se va duce de rîpă ca şi feciorul bătrînei Kaska ? Grozav ar mai fi vrut să-i răspund că nu, dar nu puteam. Aşa încît mă străduiam să-i îndrept gîndurile din nou spre trecut.

— Ei, ş-atunci ai chemat-o pe babă să vadă de casă şi de copil...

Ca la toate firile spontane, stările de spirit cele mai diferite şi mai contradictorii se succedau şi se înlocuiau în fiinţa Romanowei cu o repeziciune neobişnuită. Amintirea zilelor însorite de odinioară îi

puse iar în mişcare trăsăturile feţei şi creţurile de pe frunte. Rîzînd, începu iarăşi să istorisească :

— Tare mai era poznaş Roman ăsta al meu : numai la rîs şi glume-i stătea gîndul. S-a întîmplat că eu, cu basmaua în cap, ies în poartă s-o chem pe Kazka, iar el se repede la mine, mă ia în braţe şi mă aşază în sanie ca pe-un copil... Basmaua mi-alunecă de pe cap, mă zguduie rîsul de nu mai pot nici să răsuflu, şi n-apuc să-ntorc capu', că el s-a şi urcat în sanie, strigă la cai şi hai ! o pornim... Eu şed jos, el stă în picioare, într-o mînă ţine hăţurile, în ailaltă biciul, dar n-atinge caii cu biciul, ci numai se sprijină în el, ca să se ţină mai bine, fiindcă grozav îi plăcea să mîie caii stînd în picioare. Şi uite-aşa s-a întîmplat să mîie, cu spinarea dreaptă, frumos ca un stejar tînăr, îl învăluie vîntul, dar nu-l apleacă, zboară cu sania şi nici nu tresare... Cînd şi cînd trage cu coada ochiului la mine şi zice : „Nu ţi-i frig, Ewka ?“ şi p-ormă la cai : „Hai-hai, copii, hai-hai !“ de răsună şleaul şi cîmpia... Uite-aşa, pani dragă, cale de trei verste, pe drumul poştalionului... Clopoţelul clinc-clinc, copitele cailor tropa-trop, tropa-trop ! Şi cu toate că-i iarnă, soarele luceşte, ceru-i albastru, cîmpul alb şi de o parte şi de ailaltă a saniei, de-ţi ia ochii, nu altceva, iar pomii trec în goană pe lîngă sanie şi vrăbiile zboară speriate din faţa cailor.

Ochii Romanowei străluceau, obrajii îi ardeau. Se mişca şi gesticula cu vioiciune, parc-ar fi vrut să-mi arate cu mîna cîmpurile, arborii şi vrăbiile de care-mi povestea, şi imitîndu-l pe Roman cum se ţinea cu spinarea dreaptă, goana cailor, sau amintindu-şi de ea însăşi cît era de veselă pe atunci şi cum mai chicotea.

— După aia, pani dragă, am cotit la dreapta şleaului, ţin minte de parc-ar fi azi, c-am luat-o la dreapta şi-am intrat în pădure, unde era fînul. Acolo nu mai era chip să gonim ca pe şleau, cărarea era îngustă şi şerpuia printre copaci. Roman le spune cailor : „Domol, copiii tatii, domol !“ şi, fără să tragă de hăţuri, caii îşi domoliră goana. Animalele înţelegeau de vorbă. Atunci s-a întîmplat să se aşeze şi el lîngă

mine în sanie; își întinde picioarele, pune biciul lîngă el și cată lung la pădurea din jur. Tare mai îndrăgea pădurea, fiindcă era fecior de pădurar, crescut în inima codrilor și la optșpe ani, cînd a murit tat-su, s-a făcut poștalion. Șade el lîngă mine și s-a întîmplat că-și plimbă ochii în jur. „Ia te uită, Ewka, la copacii ăștia, cum au crescut pînă-n înaltul cerului!" „Îhî", zic eu și el zice: „Ia te uită, Ewka, ce multă zăpadă s-a așezat pe crengi... stau gata să se rupă". „Îhî", zic eu. Mă uit, pani dragă, și mă minunez și eu de copacii ăia înalți și de zăpada aia multă. Și el iar îmi spune: „Ia te uită, Ewka, cum bate soarele prin desiș și cum sclipește zăpada!" Adevărat că sclipea de-ți lua ochii. Și era o liniște... Nu adia nici un vînticel și nu răzbea glas de om, de nicăieri. Mai trosnea cîte o creangă uscată, cîte-o cioară se lăsa pe un copăcel și croncănea. Nu se-auzea nici zgomotul copitelor, caii înaintau încet, nici sania nu se-auzea, aluneca pe zăpadă ca pe puf. Iar Roman îmi spune: „Acu', hai să cîntăm!" Eu atît așteptam: „Hai!" Știa o grămadă de cîntece de la taică-su, de pe cînd fusese cătană și de la maică-sa, care slugărise pe la curțile boierești; le învățase, și mă învățase și pe mine. Și cînd îi ziceam într-un glas: „Stai, așteaptă, sufletul meu"... sau „Rămîi, mîndro, cu bine"[1], cîntecul nostru făcea să răsune pădurea și parcă se înălța pînă sus, la cer, și parcă-l ascultau pînă și copacii încremeniți și acoperiți cu zăpadă. Roman ținea moale hățurile în mînă, de le tîrîia pe jos, caii umblau cătinel-cătinel, ca niște copilași, iar noi stam îmbrățișați în sanie și cîntam, cîntam ca două turturele...

P-ormă numai ce-i cade o bucată de zăpadă de pe creangă lui Roman în cap, iar mie colea, pe nas, și ni se împrăștie pe spinare și pe genunchi. Eu țip, el rîde... și gata cu cîntecul. Roman strînge hățurile în pumn, se ridică în picioare și îndeamnă caii: „Dii, hi-hi!" Ajungem în poiana unde e fînul. Atunci să-

[1] Cîntece deosebit de populare în timpul insurecției din 1830—31 în Polonia. (n.t.)

rim amîndoi din sanie şi ne apucăm de lucru. Aveam putere, pani dragă, cît un bărbat... şi cînd încărca omul meu fînul, îi stam în ajutor. Cară el, car şi eu, îl îndeasă el, îl îndes şi eu, ne luăm la întrecere şi alergăm cînd de la fîn la căruţă, cînd de la căruţă la fîn, pînă umplem carul cu o clădărie cît un munte. Atunci Roman îmi zice : „Ewka, acum ce-om face cu tine ?“ Vrea să mă sperie, chipurile, că nu are loc şi pentru mine... „Ai să te duci pe jos pînă acasă“, zice. „Las' că mă duc !“ îi zic eu. Dar el mă urcă în sanie şi mă îngroapă în fîn, de nu mi se mai vede decît capul. „Şezi, muiere, şi ţin-te bine, să nu cazi de-acolo, de sus.“ El s-aşază lîngă mine şi, uite aşa, o luăm încet-încet spre casă.

— Nu era sărăcie la voi în casă ?

— Apoi nu era, pani dragă, nu huzuream, dar nici săraci nu eram. Munceam amîndoi şi nu ştiam ce-i aia foamea. S-a întîmplat s-avem la prînz varză şi fasole, ori găteam un borş cu cartofi, la cină iar fierbeam cartofi ori fasole, cîteodată puneam şi slănină. Îngrăşam porcul în fiecare an şi de Crăciun făceam cîrnaţi şi afumături, iar de Paşti Roman cumpăra de la econom, ori de la vreun ţăran, cîte un godac şi-l tîra de picioare în casă... alta ce ne mai trebuia ?

Adevărat. Varză şi fasole, borş şi ciorbă de crupe, bob ori cartofi, o dată într-un an friptură de purcel, nu era oare de ajuns ? Romanowa afirma cu adîncă convingere că peste asta nu mai putea pretinde nimic. Memoria îi spunea că trăind astfel, fusese, pe vremea aceea, perfect fericită. Roman era şi el fericit, dar nu chiar pe deplin fericit, fiindcă de sute de ori îşi dorise să aibă şi el o bucată de pămînt.

— Aşa de tare rîvnea, pani dragă, la o bucată de pămînt, că gîndul ăsta nu-i dădea pace nici noaptea. Într-un rînd vine de la drum şi n-apucă să-şi scoată nici caftanul, că-mi spune : „Ewka, am văzut o căsuţă la marginea tîrgului, se vede treaba că de-abia şi-a clădit-o careva, că-i nou-nouţă, are acoperişul galben, patru ferestre cu chenare roşii de jur împrejur şi uşa vopsită tot în roşu, cu prispă, ogradă, gard de nuiele, grădină de legume, ba şi-o bucată de ogor,

are de toate ! Ehei, de-ar fi s-avem şi noi odată un cuibuşor ca ăsta !" Poate că n-o să mă credeţi, dar jur că nu vă mint ! A umblat în ziua aia ca la vreo zece mile, l-a pătruns ploaia pînă la os, de-a trebuit să-i storc cămaşa cînd s-a întors acasă, a tras ş-o duşcă de rachiu ca să se-ncălzească, dar nu se prindea somnul de el, din cauza casei aceleia pe care-o văzuse. S-a culcat, a adormit, dar după aia mă tot trezea din somn : „Ewka, zice, tu dormi ?" „Nu, da' ce e ?" îl întreb eu. „Să vezi tu casa aia ! Chenarele de la ferestre-s late de-un cot, şi-i chiar lîngă pădure, iar cît m-am uitat la haturi, să aibă vreo trei pogoane de pămînt. Ehei, de-am avea noi trei pogoane !" Se sucea în aşternut şi ofta după casă, nu vă fie cu supărare, ca după ibovnică. Cînd venea seara în casă, după ce isprăvea de trebăluit prin grajd, nu mai pleca nicăieri, îl lua pe Michalek în braţe, îl sălta sus de tot, iar băiatul atingea cu palma grinzile din tavan, apoi cînta el singur ori îl învăţa şi pe băiat să cînte, apoi iar începea cu-ale lui şi-mi spunea ba de casă, ba de pămînt. „Deie Domnul să te cresc în casa noastră, băiatu' tatii ! Să te învăţ să ari pămîntul tău ! Să ştiu şi eu, cînd oi închide ochii, că te-am lăsat gospodar la casa ta : of-of !" S-a întîmplat că ofta, îmi dădea băiatu', iar el şedea într-un colţ al odăii, cu obrazul înfundat în palme şi întunecat la faţă ca cerul de ploaie. Atunci mă aşezam lîngă el, cu copilul în braţe, şi-l îmbărbătam : „Poate-o da Dumnezeu !" „Poate", zicea el şi începea să facă planuri. Că poate-o găsi cîndva o slujbă mai bună, de pădurar pe-o moşie mare, sau altceva... Îi trecea tare iute supărarea, nu se lăsa doborît şi nu-l părăsea nădejdea niciodată. „Noi sîntem tineri, Ewka, zicea, dacă oamenii sînt harnici şi se înţeleg, ajung să-şi facă un rost". Eu credeam ce spunea, că dacă aşa spunea el, aşa trebuia să fie. Şi s-a întîmplat să mă iau cu vorba despre casa noastră. Soba e înfundată cu lemne de brad şi focul arde luminos ca o torţă. Lîngă vatră şade bătrîna Kaska şi toarce cînepă ori face gheme şi suge bob fiert ; noi şedem pe laviţă, lîngă masă, iar băiatul nostru, care s-a

făcut mare, e dolofan şi rumen în obraz, şade în faţa noastră, pe scăunaş, într-o cămaşă curată, da' mai mult stă cu capul culcat pe masă, se uită la noi cu ochii mari şi ascultă ce spunem. Noi mîncăm bob şi trăncănim despre casa noastră, ha-ha-ha ! despre casa din care n-aveam nici un fir de pai... Cum o să lucrăm cînd om avea pămîntul nostru, cît o să semănăm din cutare, şi cît din cutare, cum ne-om clădi o casă cu două odăi şi cum le-om împodobi, cum o să-ngrăşăm trei porci, şi-o s-avem cîteva oi, două vaci şi-o iapă cu un mînz. Cîteodată, ne luăm chiar şi la ceartă pentru casa asta a noastră... Eu plănuiam să ţin găini şi gîşte, da' el zice : „Astea-s prostii, găini şi gîşte ! Nu te las să le ţii, că fac numai stricăciuni !" „Ba am să ţin", zic eu. „Ba nu !" „Ba da !" strig eu iar, el numai ce izbeşte o dată cu pumnul în masă, de sar blidele în sus, şi băiatul izbucneşte în plîns. Bărbat, de, îşi ştie puterea. S-a întîmplat că eu mă sperii, ogoiesc băiatul care plînge, iar la bărbat mi-e frică să mă uit. Dar lui îi trece iute supărarea. Ţipă ce ţipă, stă ce stă bosumflat, după aia odată-l auzi : „Ewka, dă-mi mie băiatu' !" Şi gata cu supărarea. Numa', cîteodată, cînd suna clopotul în faţa staţiei şi *smotrîtiel*-ul striga la el : „Romane, înhamă caii !", Roman se scula de pe laviţă înjurînd poşta şi viaţa de poştalion. „Să-i ia naiba, zicea, nu te lasă să stai cu nevasta şi copilul tău ! Umblă acuma toată noaptea, lua-i-ar !..." Eu îi dau caftanul, îl încing cu cingătoarea roşie şi-l îmbărbătez : „Mai rabdă şi tu o ţîră şi n-o să te mai scoată nimeni noaptea din casa ta !" Asta e, să ai casa ta... la unii Dumnezeu le-o dă, la alţii nu le-o dă... lui Roman al meu i-a dat una cam strîmtă, de patru scînduri...

În întîmpinarea acestei case strîmte pornise poştalionul, cînd, după ce înhămase şase cai la careta în care trebuia s-o aducă pe-o doamnă ce călătorea prin părţile acelea, intrase în casă strigînd :

— Ewka ! Să-mi dai caftanul de zile mari. Mi-au dat poruncă să mă îmbrac cu el !

Se îmbrăcase în grabă, doamna așteptată fiind soția unui om cu vază. Chiar și *smotrîtiel*-ul se închinase cu umilință în fața poruncilor și țipase la poștalion să se grăbească. Se lăsase o noapte de toamnă, neagră și înghețată, șuiera vîntul. Pînă la următoarea stație de poștă erau cam patru mile... trebuia trecut un rîu, nu peste pod, ci cu bacul. Romanowa, ajutîndu-și bărbatul să se îmbrace, după cum îi era obiceiul, oftase spunînd : „Într-o noapte neagră ca asta ! Peste rîu !" „Fleacuri ! o îmbărbătase el ; ce, îi prima dată că trec noaptea peste rîu ? Altu-i necazul ! Caii sînt cei cumpărați acu' o săptămînă, neînvățați cu mîna mea și cam nărăvași. Mi i-au dat să-i pun la ham, da' fiarele astea-s tare îndărătnice. Pînă-l dezveți pe om de unele deprinderi rele, îți trebuie vreme, nu glumă, darămite cînd e vorba de-un animal". Cînd rămase apoi în picioare în fața focului din vatră, îmbrăcat cu caftan de catifea neagră cu brîul roșu, cu paftaua lucioasă de metal pe piept și cu căciula-i de blană tuflită peste părul-i cîrlionțat, arăta așa de falnic, de voinic și de frumos, încît Ewka, uitînd de spaima ce-o încercase, se uită la el ca la o icoană. A făcut bine de l-a privit atît, fiindcă n-avea să-l mai vadă niciodată. Nu trecuseră nici două ceasuri de cînd plecase din casă, după ce-o strînsese la piept și pe dînsa, și pe copil, dăscălind-o să tragă zăvorul cu grijă la noapte, nu trecuseră nici două ceasuri de cînd sărise pe capra trăsurii de poștă, și apucase hățurile, îndemnînd caii : „Hai, copiii taichii, hai !" și de cînd poștalionul cu felinarele aprinse se îndepărtase în huruitul surd al roților, înghițit de noaptea plină de ploaie și vînt. Podul plutitor ajunsese aproape dincolo, cînd pe malul celălalt, în întunericul nopții, se auziră niște răcnete grozave. Cu podul plutitor, cu caii și cu oamenii se petreceau lucruri de spaimă. Trăsura de poștă, doamna care călătorea într-însa și lacheul ei fură salvați. Numai cei doi cai pieriră sugrumați, iar poștalionul se înecă.

Romanowa își frînse mîinile.

— Ăsta ţi-a fost casa cu uşile vopsite în roşu ! Ăsta ţi-a fost peticul de pămînt ! L-au scos din apă, i-au zugrăvit coşciugul şi cu roşu i-au săpat groapa în nisipul galben.

O lacrimă grea se prelinse peste obrazul Romanowei cu pielea aspră şi întunecată. Adusă de spate, începu să-şi legene capul, iar ochii ei umezi rămaseră ţintuiţi undeva, departe. Deodată, privirea i se însufleţi ca atunci cînd avusese douăzeci de ani ; ochii îi străluceau aşa cum trebuie să fi strălucit pe vremea cînd Roman, înhămînd caii la sanie, îi spunea : „Ewka, mergem amîndoi !“ Îşi îndreptă spinarea, îşi vîrî mîinile sub şorţ şi începu să mă întrebe grăbită ce să pregătească pentru cină. Se mişca de pe un picior pe celălalt şi tremura de nerăbdare s-o zbughească pe uşă afară. Totuşi, taclalele, văicăreala şi chicotitul constituiau pasiunea ei. Oricine accepta să pălăvrăgească cu ea, o făcea fericită. De ce ardea acum de nerăbdare să termine cît mai repede convorbirea cu mine ? Se vede treaba că zărise pe fereastră pe cineva care-o făcu să-şi usuce ochii, să-şi îndrepte spinarea şi s-o ia la goană. Zărise un flăcău tînăr şi înalt, într-un surtuc plin cu pete, purtînd cizme şi şapca pusă pe-o ureche, care străbătea curtea îndreptîndu-se spre intrarea laterală, ce ducea la bucătărie.

Prin curte trecuse cu paşi mari şi apăsaţi, cu fruntea sus şi înălţîndu-şi umerii de parcă-ar fi vrut să spună fiecăruia dintre cei pe care-i întîlnea : „Cu mine nu-ţi merge !“ Avea înfăţişarea şi gesturile unui om certăreţ şi cîrcotaş. Cînd urcă treptele de la intrare, se clătină de mai multe ori şi trase o înjurătură cu glasul lui gros şi brutal. Faţa Romanowei se întunecă, iar peste o clipă se întristă cu totul. O expresie de durere i se aşternu peste ochii cenuşii, iar teama, care se preschimbase într-o spaimă cumplită, o făcea să-i tremure buzele. Era grăbită să plece, mai grăbită încă decît cu cîteva clipe în urmă, cînd, zărindu-l de departe, nu-şi putuse da seama în ce dispoziţie se întorcea acasă.

Peste puţină vreme răsună în bucătărie, răspîndindu-se apoi peste toată curtea, un glas bărbătesc grosolan şi răguşit, proferînd vorbe de ocară şi blesteme, ce pretindea parcă ceva cu stăruinţă, şi căruia îi răspundea cînd şi cînd un glas de femeie :

— Taci, Michalek, taci, taci !

*

Pe una din străzile oraşului Ongorod se construia o casă impunătoare. Zidurile proaspete ale casei, ce se ridicau pînă aproape de acoperiş, erau despărţite de stradă printr-un gard înalt de scînduri.

Între gard şi zidurile clădirii se înălţa scheletul schelelor şi siluetele ascuţite ale scărilor, iar pe trotuarul acoperit cu aşchii de cărămidă şi stropit cu pulbere de var erau orînduite tărgi mari de lemn, pline cu tencuială şi var. Deseori, în zorii zilei, atunci cînd pe stradă se afla un număr foarte mic de trecători, în faţa clădirii în construcţie, la cîţiva paşi distanţă de gardul de scînduri, se oprea o femeie înaltă şi voinică, purtînd botine greoaie de piele, o fustă groasă din pînză aspră, ţesută în casă, şi avînd pe cap o basma cenuşie. Pe umăr îi atîrna un coş mare, acoperit, plin cu tîrguielile făcute la abator sau prin piaţă. Se oprea în faţa gardului de scînduri, înălţa capul şi se uita în sus, la schelă.

Acolo, în vîrf, lucrau mai mulţi zidari ; aşezau cărămizile, mînuiau cu repeziciune mistria executînd diferite mişcări cu braţele. Dar ea se uita la unul singur. Stînd ceva mai la o parte de tovarăşii săi, îmbrăcat cu un şorţ alb care-l înfăşura din cap şi pînă în picioare, tînărul, urcat pe schela cea mai înaltă, lucra de zor, dovedind experienţă şi îndemînare. Lucra în picioare, fiindcă aşa cerea munca ; silueta lui înaltă, zveltă şi puternică, capul lui brun se profilau cu precizia unei sculpturi pe fondul alcătuit din nori alburii. Alţi lucrători mai sporovăiau între ei, se mai opreau, bălăbănindu-şi mîinile, ca să se odihnească, alteori iscau certuri, scurte, dar zgomotoase. El nu se adresa nimănui şi nu stătea de

vorbă cu nimeni ; cu un fel de grație pe care i-o dădeau forța și perfecta cunoaștere a meseriei, își mișca brațul în care ținea mistria într-un gest continuu, și doar din cînd în cînd pornea să cînte cu glasul lui puternic și limpede ; arunca în văzduh primele note ale unei melodii vesele, apoi se întrerupea brusc.

Femeia cu coșul mare pe umăr privea lung, cu capul dat pe spate, la tînărul muncitor și, pe măsură ce-l privea, un zîmbet fericit îi invada fața mare și negricioasă, pe care o înveselea nasul mic și cîrn și în care luceau doi ochi mici, cenușii și foarte vioi. Broboada mare și groasă îi aluneca de tot pe spate, dezvelindu-i capul cu părul prins într-o bonetă albă, cam ponosită. După un timp, și boneta îi aluneca din cap, și peste fruntea-i îngustă, cu crețuri multe, se risipeau șuvițele de păr roșcat, puternic încărunțit. Îl privea într-una și zîmbetul ei devenea tot mai vădit, mai blajin, mai fericit. Din ce în ce mai mulți trecători se opreau alături de ea și în spatele ei, ridicau capul și, cu gura căscată, încercau să deslușească acolo, sus, acel lucru neobișnuit la care privea femeia cu atîta încăpățînată stăruință. Dar ea nu lua aminte la oamenii care se buluceau în jurul ei. O împingeau, o împungeau cu coatele, dar ea nu simțea nimic. Privea. Prin spărtura din gard ieși un cîine nu prea mare, un cîine ciobănesc cu pete negre și albe ; zărind-o, se apropie de ea bucuros, i se sui cu labele de dinainte pe genunchi și-i linse mîna. Femeia recunoscu de îndată cîinele, coborî privirea și-l mîngîie cu mîna ei mare, plină de cicatrice negre și roșii.

— Zuzuk ! Zuzuk ! mormăi bătrîna — îl păzești pe stăpînu-tău, hai ? Drăguțule !

Deodată auzi un glas bărbătesc venind de sus, de pe schelă :

— De ce nu te duci acasă, mamă ? Din pricina matale se adună lumea ca la panoramă !

Romanowa își ridică obrazul învăluit de un zîmbet edenic.

— Vii la masă, fiule ?

Tînărul zidar coborîse pe schelă cu cîteva bare şi, aplecat în jos, sta de vorbă cu maică-sa.

Zărindu-l, Zuzuk prinse să se gudure, urcîndu-se cu labele pe gard şi să hămăie vesel.

— Să n-ai nici o grijă, mamă, vin sigur...

— Apoi, atuncea vii ? mai întrebă o dată, cu glas şovăitor.

Dar el apucase din nou mistria şi nu se mai uită la bătrînă. Mai privi o dată în jos şi strigă :

— Zuzuk !

Cîinele pricepu porunca şi, cu coada între picioare, se întinse la baza schelăriei. Rămînea culcat acolo ore întregi, cu trupul făcut ghem, ridicînd alene capul din timp în timp ca să-şi caute sus, cu ochi somnoroşi, stăpînul. Ori de cîte ori flăcăul lucra cu multă tragere de inimă şi vreme mai îndelungată la vreo bina din oraş, Zuzuk avea aerul că e cel mai fericit cîine de sub soare. Hrănit împărăteşte şi alintat cu duioşie, stătea lungit la picioarele schelăriei cît poftea ; după aceea, vesel, cu salturi elastice şi lătrături obraznice, alerga pe străzi în urma stăpînului său, care se întorcea de la lucru înalt, zvelt, cu şorţul alb şi cu şapca stropită de var, trîntită cu oarecare fantezie, cam pe-o ureche, peste păru-i negru. În perioadele în care Zuzuk cunoştea o desăvîrşită bunăstare învecinată cu fericirea, era fericită şi femeia aceea, care, stînd în faţa binalei, în orele timpurii ale dimineţii, cu coşul greu pe umăr, se lăsa în voia unei negrăit de dulci contemplaţii. După cele cîteva cuvinte schimbate cu fiul ei şi după ce-l mîngîia pe Zuzuk, pleca cu paşi vioi şi elastici, de parc-ar fi avut douăzeci de ani. În drum o opreau cumetrele, bucătărese ca şi dînsa, sau neveste ale unor modeşti meseriaşi din orăşel. Atunci se auzeau, pe trotuar sau în mijlocul pieţei, convorbiri cu glas tare, iar vocea Romanowei se desprindea de celelalte printre-o veselie stridentă şi gălăgioasă. Rîdea şi gesticula.

— I-un muncitor cum nu se mai află altul pe lume, pe viaţa mea ! le explica ea. Cînd ia Chlewinski cîte o lucrare, se roagă de el în genunchi să se toc-

mească la dînsul, să nu meargă în altă parte. Ce face altul în două zile, el mîntuieşte în două ceasuri. Seamănă cu taică-său. Are o putere de te sperie şi lucrează c-o iuţeală nemaipomenită. I-s dragi animalele ca lui tat-su şi seamănă cu tat-su în toate, pe viaţa mea dacă n-are aceeaşi fire...

O cumătră slabă şi galbenă, înfăşurată cu o broboadă mare, îi răspunse cu glas ţipător :

— Să dea Dumnezeu, pani Romanowa ! Să dea Dumnezeu ! Numai că zice lumea că răposatu' nu punea strop de băutură în gură...

Romanowa se simţea atinsă de această aluzie a cumetrei.

— Nici el n-o să mai pună ! striga ea. Pe cuvîntul meu ! N-o să mai pună ! N-a mai băut de o lună. Se ţine de treabă... Chlewinski îl plăteşte o rublă pe zi. Nu-i de şagă ! Banii mi-i dă mie, să-i pun deoparte. Mi-a spus : „Să-mi cumperi, mamă, un surtuc şi-un palton... iar după aceea, un ceas de argint... să mă port ca un domn". Ai să vezi, Wincentowa, c-o să strîngă în curînd la bănet, de-o să-i uite socoteala... O să facă avere şi-o să ajungă cel mai prima meşter din Ongorod... O să aibă şi el mai multe rînduri de case, ca Chlewinski.

— Să dea Dumnezeu, să dea Dumnezeu — răspundea cumătra, cu acelaşi glas ascuţit, zîmbind răutăcios. Bărbatul ei, olar de meserie, era un beţivan şi ea ştia prea bine ce-avea să se aleagă din speranţele Romanowei. Al meu n-are leac... I-am turnat în votcă şi emetic, i-am pus un praf, pe care mi l-a dat solomonarul, dar tot degeaba-i. Ce cîştigă, se duce pe rachiu. Iar în casă-i o sărăcie de pier copilaşii de foame. Şi-şi ştergea cu colţul basmalei ochii înecaţi în lacrimi. Romanowa o privea lung, cuprinsă din nou de nelinişte, dar îi trecea repede. Imaginea luminoasă a fiului ei, a cărui siluetă înaltă şi zveltă se profila sus, sus de tot, pe fondul norilor alburii, i se întipărise pe retină şi-i alunga din priviri spaima şi lacrimile. Olarul Wincenty şi fiul ei — cum să-i pui alături ? Acela fusese întotdeauna un meseriaş prost. Nici nu se pricepea la lucru şi nici nu-i plăcea.

Mic de statură și îndesat, cu nasul roșu și ochii umezi, arăta ca o haimana, și așa era din fragedă tinerețe. Michalek al ei însă, cuminte, mîndru și frumos, semăna cu taică-său ca două picături de apă ; era vesel și curajos ca și taică-său și cel mai bun lucrător din tot orașul ; iubea cîinii, ba chiar și pisicile ca pe niște copii. Cum era el să se ducă de rîpă din pricina băuturii ? Ehei ! Așa ceva n-avea să se întîmple, îi era mator Dumnezeu. Sărăcia și amarul au fost și s-au dus. Băiatul a petrecut o vreme, dar acu' s-a domolit, s-a așezat pentru totdeauna.

— Domnul să vă ajute ! Maica Domnului vă aibă în pază ! De cumătra gălbejită și întristată se despărțea cu o sinceră compătimire, dar și cu un sentiment de triumf lăuntric, și o lua iute la picior. Se repezea în bucătărie, punea coșul jos, își scotea broboada de pe cap și, vioaie, se apuca să trebăluiască. Era din fire și din obișnuință deosebit de harnică, și cu toate că trecuse de cincizeci de ani, își păstrase în mare măsură puterea cu care-și ajuta bărbatul la muncile cele mai grele. Să care gălețile cu apă de oricît de departe, să taie lemne, să alerge în orice clipă, din zi sau din noapte, fie că era ger mușcător, fie că turna cu găleata, pînă în celălalt capăt al orașului, erau pentru dînsa fleacuri, pe care le făcea întotdeauna repede și cu voie bună. Îi rămăsese parcă o rază de bucurie în suflet, după începutul acela de viață însorit. În răstimpurile în care, atît ea cît și Zuzuk, erau deopotrivă de fericiți, nu tăcea nici o clipă. Se foia în jurul crătițelor puse pe foc, mai turna apă, mai punea sare, gusta, toca și cernea, întindea coca și, cu părul strîns în boneta albă, cu mînecile bluzei sumese pînă la cot, cu obrajii încinși de foc, vorbea, vorbea... Oricine se arăta în bucătărie, fie că era de-al casei, fie că era vreo cumătră sau vreun cunoscut, sacagiul sau femeia care vindea fructe, într-un cuvînt oricine ar fi fost, constituia pentru ea un auditoriu binevenit. Fiindcă avea ce să povestească și avea cu ce să se laude ! Cînd, la doi ani după ce i se prăpădise bărbatul, venise cu copilul la oraș, numai ea știe cîtă sărăcie a în-

durat şi cîtă jale a strîns în suflet. De la sat la oraş ! Vai, oameni buni, habar n-aveţi cîtă tristeţe şi cîte suferinţe sînt legate de un asemenea mutat ! O femeie sărmană cutreieră străzile oraşului ; umblă cu nişte pantofi rupţi în picioare, peste pietrele lunecoase ori încinse de soare ; de spaimă, are o privire năucă ; are obrajii scofîlciţi, iar gura strîmbă de plîns ; de mînă ţine copilul, gata şi el să izbucnească în plîns. De-ar fi întrebat-o careva : „De ce şi la ce bun ai venit la oraş ?“, i-ar fi răspuns că, atunci cînd a rămas singură, sărăcia a mînat-o de la o colibă la alta, de la o curte boierească la alta, pînă ce-au împins-o încoace poveştile oamenilor, cum că la oraş viaţa ar fi mai uşoară ; şi-apoi, amintirea vorbelor de odinioară ale bărbatului ei cum că trebuie să facă din băiatul lor om. Cum era să se facă om din el, acolo, la ţară ? Ar fi ajuns cioban, iar după aceea argat, şi-atît. La oraş însă, ehei ! altfel stau lucrurile. Acolo, în sat, tatăl visase ca feciorul lui să aibă o casă şi bucata lui de pămînt. Aici, umblînd pe străzile necunoscute ale oraşului, flămîndă, prost îmbrăcată, speriată şi plină de dor, mamă-sa se uita la clădirile înalte şi-şi spunea : „De-ar avea şi el cîndva casa lui !“ Aşadar, s-a dus mai întîi la o poştăriţă, recomandată fiind de o rudă de-a ei de la oraş, şi-a rugat-o să-i găsească o slujbă. Găsi o slujbă cu o leafă mică, cu mîncare pe sponci şi care, pe deasupra, îi crea şi-o groaznică stare de dependenţă faţă de nişte oameni străini şi plini de dispreţ pentru ţăranca aceea necioplită şi stîngace. Poate că va fi mai bine mai tîrziu.

Dar nici pomeneală ! Multă vreme a dus-o cum nici nu se poate mai rău. Cîte n-a îndurat : şi purtări urîte, şi ocări, şi desele schimbări de stăpîn ; iar atunci cînd nu avea de lucru, suferea de foame şi frig, şi-o înspăimînta gîndul la viitorul ei şi al copilului. Amintirile, oh, amintirile fericirii pierdute, cînd avusese cuibuşorul ei pe meleagurile părinteşti... Deşi nu le numea astfel, deşi nici n-ar fi înţeles sensul noţiunii amintiri, totuşi ele o frămîntau în aceeaşi măsură în care l-ar fi frămîntat pe cel în

stare să le evoce printr-un vers minunat ticluit. Nu aflase nimic, niciodată, despre italianul Alighieri [1], care definise acest fel de suferinţă umană printr-un vers nemuritor, dar atunci cînd, bruftuită şi ameninţată să schimbe iar stăpînul, şedea singură cuc în bucătărioara strîmtă şi rece, cu coatele sprijinite pe masă, în faţa lămpii fumegînde, ce răspîndea o lumină palidă şi, asemenea tuturor oamenilor nefericiţi, se legăna înainte şi înapoi, atunci obişnuia să exprime gîndul lui Alighieri în felul ei, printr-un cîntec pe care îl ştia încă de la maică-sa, nevasta unui biet grădinar. Nu-l cînta, mai mult îl spunea oftînd sau, mai bine spus, îl îngîna :

Of soartă, soartă, unde-ai plecat,
Te-ai înecat în apă, sau vîntul te-a luat ?

În apă s-a înecat, of-of, în apă s-a înecat soarta mea !

După sobă se auzea un foşnet, apoi un glas ce mormăia prin somn. Femeia cea oropsită sărea de pe scăunaş, apuca lampa şi se repezea spre sobă. Acolo, pe podea, era trîntită o salteluţă, iar pe salteluţă dormea un copil, un băiat mai mărişor acum, cu faţa palidă, cu trăsăturile feţei frumoase şi cu o claie de păr negru şi ciufulit. Cu pumnii strînşi, cu o cămaşă de pînză groasă, desfăcută la piept, cu picioruşele goale ce-i ieşeau pe sub un ţol ponosit, dormea buştean. Femeia se apleca peste copilul adormit şi, luminîndu-l cu lampa, îl privea îndelung, cu nişte ochi plini de încîntare, din care dispăreau lacrimile.

Anii treceau şi soarta nu mai era atît de vitregă cu dînsa. În ce fel izbutise ea să ajungă o excelentă bucătăreasă fără s-o fi învăţat cineva meseria, nici ea şi nici altcineva n-ar fi fost în stare să explice. Ce-i drept, din pricina neîndemînării sale fusese ne-

[1] Dante Alighieri (1265—1321), autorul „Divinei Comedii". Versul la care se referă autoarea sună astfel : *„Nimic nu doare atît de rău / decît de-un timp ferice-a-ţi fi aminte / în timp de-amor" !* (*Infernul*, Cîntul V, versurile 121—123, E.S.P.L.A., 1952).

voită să schimbe vreo zece stăpîni, dar într-un loc văzuse una, în alt loc alta, mai le deprinsese singură, mai le ghicise, mai le îmbinase, căci din cărți nu putuse să le afle, fiindcă nu știa carte. Da, nu știa să citească și, în general, nu știa mare lucru. Totuși, învățase arta culinară și cu timpul o angajau în case ceva mai înstărite. Pe vremea aceea se făcuse mare Michalek și începuse să umble la școală. Mai tîrziu a avut nemaipomenitul noroc să-l cunoască, la alde Wincenty, la un botez, pe pan Chlewinski, cel mai bun meșter zidar din oraș. Meșterul Chlewinski venise la botez la familia olarului numai așa, să le facă un hatîr, fiindcă era bărbat cu stare, purta surtuc de postav subțire și lanț de argint la ceas ; proprietar a două case — de lemn, ce-i drept, dar erau casele lui — și într-una din acestea își avea și locuința, cu salon, cu canapea și perdele la ferestre. Continua să lucreze ca zidar cu aceeași rîvnă, cîștigînd bani buni. De meșterul acesta, femeia noastră s-a ținut scai : a umblat după el, l-a rugat, s-a văicărit, i-a istorisit povestea vieții ei în modul cel mai patetic cu putință, ba s-a dus și la nevasta meșterului, i-a sărutat mîna și în cele din urmă a obținut ce-a vrut. Meșterul zidar l-a primit pe Michalek al ei ca ucenic. Iar ea, cu ochii imaginației, își și vedea băiatul îmbrăcat cu surtuc din postav de-acela subțire, cum purta Chlewinski, și avînd două rînduri de case. Seara tîrziu, cînd ședea singură în bucătăria întunecată, i se părea că-l vede aievea pe frumosul și chipeșul poștalion, îmbrăcat cu caftanul negru și încins cu brîu roșu, iar dînsa, cu lacrimile în ochi și cu un zîmbet larg pe față, se făcea că-i spune : „Vezi ce frumos l-am crescut pe flăcăiașul nostru și cum l-am căpătuit ? Tu n-apucași să ai casa ta, dar el o să-și facă la sigur una !“

Micuța bucătărie, ocupată pe jumătate de mașina de gătit și a cărei singură fereastră dădea într-un luminator plin de gunoi, despărțită printr-un gard înalt de curtea vecină, devenea cîteodată scena unor întîmplări de tot hazul. Fiul lui Roman avea trup mlădios și păr negru ca taică-său, iar de la mama

lui moştenise ochii mici, cenuşii care îl urîţeau într-o oarecare măsură, trădînd prin expresia lor contradicţiile firii lui. Erau ochi ageri şi strălucitori, dar fără acea blajină veselie a maică-si, ci ochi de om pătimaş şi chefliu. Citeai în ei nelinişti şi furtuni, precum şi o poftă nesăţioasă pentru plăcerile vieţii. Ai fi zis că în pupilele acestea strălucitoare, veşnic tulburi şi care ocoleau privirea altor oameni, se oglindiseră pornirile rele ale oraşului şi rămăseseră întipărite acolo. În schimb, avea un zîmbet sincer, tinerese, care dezgolea două rînduri de dinţi albi şi dădea obrazului o expresie de cinste şi drăgălăşenie. Cînd se întorcea acasă la maică-sa şi străbătea curtea îmbrăcat cu şorţul lui de zidar şi cu şapca stropită de var, sau în zilele de sărbătoare, cînd purta un surtuc curat şi cizme înalte pînă la genunchi, după felul sprinten în care se mişca şi după obrazul lui mulţumit, ghiceai în el muncitorul harnic şi cinstit. Se purta atunci cu acea siguranţă de sine pe care ţi-o dă convingerea că nu depinzi de nimeni. Trecea fluierînd, iar Zuzuk, de care nu se despărţea niciodată, alerga cînd înainte, cînd în urma lui, în salturi vesele. Cînd trecea pragul bucătăriei răsunau rîsete puternice. Nici mama şi nici fiul nu ştiau să rîdă în surdină, iar năzdrăvăniile lui Zuzuk îi umpleau de o nestăvilită veselie. Năvălind în bucătărie în urma stăpînului său, Zuzuk începea mai întîi să fugărească şi să tăvălească motanul. Dar jocul se sfîrşea repede, fiindcă Michalek, cu toate că se prăpădea după cîini, iubea şi pisicile, şi nu-i îngăduia favoritului să-şi bată joc prea multă vreme de bunul său prieten, motanul. Atunci se aşeza pe laviţă şi, luînd cotoiul în braţe, îi poruncea cîinelui să facă sluj drept pedeapsă. Zuzuc stătea smirnă, în două labe, implorînd milă din ochi, iar Romanowa, stînd lîngă plită cu lingura de luat spumă sau cu strecurătoarea în mînă, se topea de rîs. De fapt, rîsul acesta al ei nu era stîrnit propriu-zis de Zuzuk, cît exprima fericirea ei totală din acele clipe. Această fericire sporea cînd, după ce termina cu treaba, se aşeza cu fiul ei la masa de prînz.

Se aşezau amîndoi la masa albă de brad, de lîngă fereastră, iar Michalek îi poruncea lui Zuzuk să şadă : „Stai jos ca un domn !“ Cîinele cu blana bălţată, cu pete albe şi negre, se aşeza pe un scăunel ca un domn, cu spatele sprijinit de perete şi cu botul ridicat cu mîndrie în sus. Dar asta nu dura mult, fiindcă mirosul îmbietor al mîncărurilor nu-l lăsa să păstreze această poziţie. Adulmeca mirosul acela plăcut şi renunţînd la atitudinea de domn şi luîndu-şi-o pe cea umilă de cîine, îşi întindea trupul ca o strună, făcînd sluj şi cerşind din priviri. De cealaltă parte a mesei, cotoiul cenuşiu, cocoţat pe umărul lui Michalek şi uitîndu-se în farfuria lui, torcea. Romanowa, cu gura plină, făcea naveta între maşina de gătit şi masă, servindu-şi fiul. Îl hrănea cum îşi hrăneşte vrabia puii, gata să-i pună şi mîncarea în gură.

În amurg, în bucătărie focul din plită abia mai pîlpîia cu scînteieri roşietice, iar dacă se întîmpla să fie în vreo duminică sau în altă zi de sărbătoare, Michalek se întindea cît era de lung pe patul maică-si, frumos aşternut şi curat. Bătrîna se aşeza lîngă el pe un scăunel, cîinele moţăia întins la picioarele lor, iar cotoiul torcea sonor pe cuptorul cald încă. Mama şi fiul lui sporovăiau. În capul tînărului lucrător roiau tot felul de gînduri, nobile şi ambiţioase. Nu fusese luat la oaste, fiind unicul fiu al unei mame bătrîne. Avea tot viitorul în faţă, liber şi făgăduindu-i o mulţime de lucruri deosebite, la care rîvnea cu atîta intensitate, încît numai gîndindu-se la ele tremura de nerăbdare. Mai întîi, peste un an cel mai tîrziu, se va strădui ca breasla zidarilor să-i acorde în mod oficial titlul de muncitor zidar. Pînă atunci fusese tocmit cu ziua. După ce-o căpăta brevetul de muncitor, pînă la treapta de maistru nu mai era decît un pas. Chlewinski, starostele breslei, îi cunoaşte îndemînarea în meserie, ţine mult la el şi nu putea să-l ţină de rău decît pentru un singur lucru. Dar lucrul acela n-are să se mai întîmple niciodată... Ce-a fost, s-a dus şi acu' nu mai are de ce să-şi bată capul cu fleacuri din

astea — singurul lui gînd e cum să facă pentru a ieşi cît mai repede meşter. Iar lucrarea aceea frumoasă de zidărie, ce constituia un fel de examen pe baza căruia deveneai muncitor, acel aşa-numit „maisterştic", o s-o facă în aşa fel c-o să le ia ochii tuturor staroştilor de bresle. O să construiască o sobă cu un mecanism şi cu nişte podoabe născocite chiar de el. Cu faţa ridicată spre tavan, cu picioarele atîrnate peste tăblia patului şi descriind cu mîinile gesturi largi, îi vorbea multă vreme, cu aprindere, despre această sobă maică-si, care, neînţelegînd absolut nimic, nici despre mecanism şi nici despre podoabele acelui „maisterştic" născocite de fiul ei, stătea cu gura şi ochii căscaţi de admiraţie şi uimire în faţa deşteptăciunii fiului ei. Iar el continua să-şi depene fericit aceste visuri. După ce o să ajungă meşter, o să aibă drept la scule proprii, o să poată să-şi tocmească muncitori şi să se apuce de lucrări mai mari. O să construiască case pentru oameni bogaţi sau clădiri pentru diferite instituţii, pe cont propriu, aşa cum face acum Chlewinski, şi-o să cîştige o grămadă de parale. N-o să treacă nici cinci ani şi o să-şi cumpere o căsuţă, fie ea şi de lemn, o să se însoare şi o s-o ia la el şi pe maică-sa. De însurat n-o să se însoare cu nimeni altcineva decît cu fata meşterului Chlewinski, care-i o codană abia şi mai ia încă lecţii cu o profesoară. Zoska Chlewinska dacă are abia vreo paisprezece ani, dar e atît de frumoasă, că te apucă ameţeala cînd te uiţi la ea. Şi ce fată zglobie ! Ori de cîte ori el, Michalek, se abate pe la tatăl ei, ciripeşte ca o vrăbiuţă şi cînd se joacă cu Zuzuk, rîde de se strică. Ba îi face şi fel de fel de şotii, îi ascunde şapca, îi prinde o funduliţă colorată de şorţ, iar odată, cînd a luat-o la rost mamă-sa, au podidit-o lacrimile. „Vezi, mamă — spusese ea atunci — mie mi-e foarte drag pan Michalek". Ascultîndu-l, Romanowa se topea de fericire. Şoptind grăbită şi chicotind uşor, îl întrebă :

— Şi mamă-sa ce-a zis, ce-a zis ? Dar taică-său ce-a zis cînd a auzit ?

— Mamă-sa tocmai prăjea clătite în bucătărie. A pufnit-o rîsul şi-a spus : „Păi, atunci să-l invităm pe pan Michalek să mănînce cu noi nişte clătite, dacă ţi-i atît de drag !“ Iar Chlewinski, întorcîndu-se taman atunci acasă şi trecînd prin bucătărie, m-a bătut pe umăr şi mi-a spus : „Dacă ai să asculţi de mine, panie Michal, şi ai să te porţi cum se cuvine, poate te iau de ginere. De ce nu te-aş lua? Dumnezeu mi-a dăruit patru fete. Că doar nu le-oi da după grofi ! Iar tu, dac-ai să vrei, ajungi cel mai fain meşter din gubernie“. Auzind cuvintele acestea, fata sări pragul ca o căprioară, iar mai tîrziu, cînd am trecut prin faţa casei lor, mi-a rîs, de la fereastră, de mi-au dat lacrimile... Şi oftă din greu. Dar astea-s vorbe de clacă ! Parcă Chlewinski o să-şi dea fata după mine !

Romanowa, care, de mare uimire, lunecase de pe scăunel şi se aşezase pe podea, se indignă :

— Iete-te ! Şi de ce, mă rog, să nu ţi-o dea ? strigă ea cu şiretenie. De ce nu ţi-ar da-o ? Mare lucru de capul ei ! Tu, dacă ai vrea, ai putea lua şi-o prinţesă !

Şi în glas îi răsuna adîncă convingere despre adevărul spuselor ei.

— O să fie o fată cu educaţie. Ia lecţii cu o profesoară.

Dar Romanowa protesta cu aprindere :

— Dar ce, tu n-ai educaţie ? Tu n-ai mers la şcoală ? Ştii să citeşti şi să scrii şi în polonă, şi pe ruseşte, ştii să socoteşti şi, Doamne Dumnezeule, cîte altele nu mai ştii ! Tu le ştii pe toate !

Băiatul nu-i răspunse. Bătrîna îşi zise c-o fi aţipit. Se sculă încet de pe podea şi se îndepărtă în vîrfuri, gîndind să se odihnească şi ea pe laviţă. Dar somnul nu se prindea de băiat. Se sculă şi spuse :

— Eu, mamă, am să plec.

Cuvintele acestea o făcură pe Romanowa să sară de pe laviţă. Se aşeză şi-şi îndreptă spinarea.

— Pleci, fiule ? Unde te duci ?

Băiatul îi răspunse cu un glas şovăitor :

— Apoi mă duc şi eu, aşa...

Dar bătrîna se repezi la el :

— Nu te duce, fiule, nu te duce ! Mai stai niţeluş... Acuşi am să pun samovarul, îţi fac un ceai. După ce o să servească masa stăpînilor, Rozalia o să vină şi ea să stea cu noi... O să jucăm şi noi de-a *gospodarul şi căruţa*[1]... După aia o să dormi bine în patul meu, iar de aici o să te duci drept la lucru...

Îl îmbrăţişa, îl implora să rămînă. În întunericul care umpluse bucătăria, o vedea cum clipeşte înspăimîntată. El stătea nemişcat, posomorît. Lăsase capul în jos, dus pe gînduri. Dar peste o clipă ridică fruntea şi strigă la ea, cu o grosolănie provocătoare :

— Am să mă duc, şi gata ! Ce-s eu, copil mic, să mă ţin de fusta mamei ? Să-mi dai trei ruble din banii mei !

Femeia bătu din palme :

— Iarăşi ! strigă.

Deodată, în bucătăria întunecată se auzi dangătul domol şi grav al clopotelor bisericii. Romanowa, sub imboldul unui gînd neaşteptat, strigă :

— Uite, sună de vecernie ! Azi m-am învoit ca să mă duc la slujbă. Iacă, mă şi duc ! Hai cu mine, fiule, la vecernie !

Tăcut şi posomorît, Michalek îşi luă şapca de pe laviţă şi, în clipa în care maică-sa îşi aruncă pe ea, grăbită, paltonul vătuit şi broboada cea mare, o porni cu paşi mari spre uşă. Fusese sigură c-o să plece fără dînsa, dar nu mai avea putere să-l strige ori să-l oprească. Clopotele sunau cu aceleaşi tonuri adînci de bas, amestecate cu altele subţirele, limpezi ca de violină. Michalek smulse mîna de pe clanţă şi îşi făcu grăbit semnul crucii. Stăteau în întuneric şi abia puteai ghici că se închinase. Romanowa strigă :

— Ai văzut, l-ai alungat pe diavol cu sfînta cruce. Ne cheamă Dumnezeu ! N-auzi cum ne cheamă ?

Şi întinse degetul în direcţia din care venea glasul clopotelor.

— Hai, mamă, şi-om merge amîndoi !

[1] Joc de cărţi. (n.t.)

Ieşiră împreună în stradă şi porniră spre biserică. Nici unul din marii cuceritori ai lumii nu se mîndrise cu victoriile sale mai mult decît Romanowa cu victoria ei. Păşea pe trotuar repede şi energic, împingîndu-i mînioasă pe trecători cu coatele şi cu întreaga ei făptură, pălăvrăgind şi rîzînd în gura mare. Şi el prindea curaj pe stradă, fluiera şi răspundea la rîsul mamei cu rîsul lui gros, dar răsunător, de om tînăr. Deodată o împinse cu cotul.

— Uite-o, mamă, pe Zoska Chlewinska cu maică-sa şi cu soră-sa mai mare...

Romanowa duse mîna la gură şi-şi holbă ochii de parcă ar fi vrut s-o înghită pe codana sprintenă şi frumoasă. Nevasta meşterului şi fiicele ei se duceau şi ele la vecernie. Erau cucoane cu pălărie, dar încolo modest îmbrăcate şi nu ţineau nasul sus. Michalek se strădui să le taie drumul în faţa bisericii, iar acolo le salută cu şapca pînă în pămînt, dar nu fără anumite intenţii de a se purta cu eleganţă. De sub pălărioara modestă îl priveau şăgalnic şi binevoitori doi ochi ca de safir, iar nevasta meşterului o salută pe Romanowa dînd politicos din cap. Ce-i drept, între ea şi bucătăreasă era o mare deosebire de poziţie socială, dar Chlewinska nu uitase că era fiica unui birjar sărac şi că bărbatul ei, atunci cînd se măritase cu el, se afla pe una din treptele de jos ale ierarhiei din breasla zidarilor. Romanowa urcă scările bisericii încet, cu gravitate, ţinîndu-şi fruntea sus. Era cuprinsă de o nesfîrşită mîndrie. Iată cine ajunsese ! Cea mai bună bucătăreasă din Ongorod, care slujeşte numai în case bogate, şi are un asemenea fiu, că pînă şi nişte meşteri cu greutate îi arată prietenie de parc-ar fi fost de-o seamă cu ei ! Iată cine ajunsese ! Dar cînd intră în biserică căzu în genunchi în faţa unui altar lateral şi, fără carte de rugăciuni (căci nu ştia să citească), se rugă smerită, cu înfocare, lăcrimînd şi oftînd din străfundul inimii. Atingea cu fruntea pardoseala bisericii, sau se prosterna, cît era ea de mare, cu mîinile întinse în cruce. Începu să rostească „Tatăl nostru" şi o clipă hohotul de plîns care-o zgudui o împiedică să-şi continue rugăciunea.

Cu brațele desfăcute în cruce, își ridica de pe pardoseala de cărămidă obrazul negricios, zbîrcit, pe care era întipărită expresia aceea neajutorată și cerea îndurare cu o privire atît de plină de evlavie și cu lacrimi imense, strălucitoare ca argintul, în lumina lumînărilor de ceară, încît îți spuneai, văzînd-o, că rugăciunea ei avea să străbată cupola bisericii și să urce spre cerul strălucind de stelele nopții. În spatele ei stătea Michalek. Cîteodată își șoptea rugăciunea, cu gîndul aiurea, plimbîndu-și privirea prin biserică și salutînd cu zîmbete și înclinări ale capului pe diverși cunoscuți, bărbați și femei. Alteori însă îngenunchea și se ruga cu aceeași ardoare ca și maică-sa, se lovea într-una cu pumnul în piept, ba și lăcrima cîte puțin. În primul caz se putea crede aproape sigur că în fiecare zi, timp de o săptămînă, două sau chiar trei se va întoarce după munca îndîrjită a zilei la maică-sa și, împreună cu ea și cu jupîneasa Rozalia, își va petrece serile jucînd „gospodarul", alintîndu-l pe Zuzuk, ori modelînd din humă, pentru Zosia Chlewinska, pisici și cocoși pe care îi vopsea după aceea în diferite culori. Atunci însă cînd se ruga cu glas șoptit și plin de fervoare și cînd stîrnea ecoul bisericii lovindu-și pieptul, era semn rău. Se vede că atunci îl încercau ispite puternice, de care se apăra, în biserică, înălțînd rugăciuni și pocăindu-se. Atunci de pe obrazul lui dispărea zîmbetul acela sincer și proaspăt care îi dădea un aer atît de tineresc, iar ochii lui cenușii și tulburi ocoleau privirile celor din jur. În zilele acelea era posomorît și se mînia din te miri ce. Clocotea parcă în el o patimă împotriva căreia încerca să lupte, iar Romanowa, cu brațele încrucișate pe piept, cu buzele tremurînde, cu pleoapele zbătîndu-i-se grăbit, îl privea și se gîndea, se gîndea într-una la fundătura aceea îngustă și năpădită de noroi unde, prin ușa cu geamurile acoperite cu perdele de muslin, răzbătea o lumină gălbuie.

*

Ușa aceea și fereastra de lîngă ea clipeau în noapte ca doi ochi galbeni. La cîțiva pași mai încolo le răspundea lumina ceva mai palidă a felinarului. Era singurul felinar de prin părțile acelea. Încolo, în fundătura cu două rînduri de căsuțe mici și rare, despărțite între ele prin garduri lungi, domnea un întuneric deplin în care de-abia deslușeai ca niște pete întunecate căsuțele tăcute și ferecate, gardurile nici nu se mai zăreau, iar la picioarele stîlpului de felinar luceau pietrele umede ale pavajului și între pietre ochiurile de apă stătută. Spre ușa cu geam, prin care străbătea lumina galbenă, duceau niște trepte de lemn înalte și putrede. În capul scării zăcea, ghemuit în ploaie și în întunericul nopții, un cîine cu pete albe și negre. Avea blana udă și zbîrlită și dîrdîia de frig. Trebuie să-i fi fost foame, fiindcă zăcea acolo încă din zori ; din cînd în cînd sărea speriat într-o parte de frica oamenilor care intrau sau ieșeau ; dar după ce se închidea ușa, își relua poziția dinainte. Stătea foarte rău acolo, fiindcă îl uda nu numai ploaia, care cernuse fără încetare toată ziua, dar și picăturile dese de apă ce se scurgeau de pe acoperiș. Totuși cîinele nu-și părăsea locul. Uneori ofta sau, ridicînd botul, lătra scurt și jalnic. Cîteodată părea că-și ciulește urechile, ascultînd vocile oamenilor dinăuntru, de parcă ar fi recunoscut, sau ar fi dorit să recunoască un glas anumit.

De obicei înăuntru nu era prea mare gălăgie. Cei ce se strîngeau aici petreceau în niște odăi mai dosnice, departe de fundătură, ale căror ferestre dădeau într-o curte îngustă, pustie, înconjurată din toate părțile de un zăplaz. De acolo ajungeau pînă la urechile ciulite ale cîinelui zgomotul înăbușit al bilelor de biliard, frînturi de cîntece des întrerupte, explozii de voci răgușite, de rîsete și de discuții. Deodată cîinele sări în patru labe. Chiar acolo, îndărătul ușii de care se lipise tremurînd de frig, deslușI glasul stăpînului său amestecat cu al altora. Se certau cu înverșunare, răsună o bufnitură, ca și cum un corp greu s-ar fi prăbușit pe podea, zgomote de sticle

sparte, hohote de rîs, înjurături şi blesteme grosolane, apoi uşa din faţă fu dată de perete cu zgomot şi furie şi, de pe treptele înalte, se rostogoli pe caldarîmul fundăturii un om înalt şi puternic, fără şapcă şi palton. Apoi se sculă, clătinîndu-se pe picioare, şi ameninţă cu pumnul spre uşă. Fusese zvîrlit afară. Cu obrazul întors spre geamul cu lumina galbenă, unde se aşternuse din nou liniştea, continua să agite pumnul şi cu glas hîrîit să înjure şi să amenințe. Cîinele sări de pe trepte şi, cu coada între picioare, se lipi de el. Aerul rece şi ploaia măruntă care îi uda capul descoperit îl dezmeticiră puţin pe acest oaspete al crîşmei. Încetă cu ţipetele şi amenințările şi, poticnindu-se, porni pe fundătură. Nu era cu totul ameţit de băutură, ştia unde se duce şi pentru ce anume. Bombănea necontenit, mormăia cuvinte nedesluşite sau istorisea cu glas tare despre nişte inşi pe care el îi cinstise şi care se purtaseră urît cu dînsul. Le făgăduia cuvenita răsplată după ce s-o întoarce. Făcu cîţiva paşi, se opri în faţa felinarului şi începu să zbiere :

— Mamă, dă-mi banii !

Lumina palidă a felinarului cădea peste claia lui de păr negru şi des, peste obrazul lui cu trăsături frumoase, urîţit însă acum de pete întunecate şi de privirea rătăcită. Vreo cinci minute stătu de vorbă cu felinarul, bombănind :

— Mamă, să-mi dai îndărăt banii mei !

Apoi, cuprins de furie, ţipă :

— Să-mi dai banii ! M-auzi ?

Şi din nou mormăi ceva nedesluşit, de parcă ar fi încercat să convingă stîlpul şi să-l determine a face un anumit lucru. Deodată mintea i se mai limpezi. Înţelese confuzia, scuipă, înjură şi plecă. Din fundătură ieşi pe o stradă destul de largă, ceva mai luminoasă, şi o porni prin mijlocul drumului luminat din loc în loc de felinare. Mai mult se tîra decît umbla, fiindcă picioarele i se împleticeau, totuşi întreaga lui atitudine, ca şi gesturile, exprimau o nemărginită încredere în sine. La acest ceas al nopţii, aproape că nu mai erau trecători pe stradă, totuşi din cînd

în cînd se strecura pe trotuar cîte o umbră grăbită. Atunci el îşi îndrepta spinarea, se oprea în loc şi, întorcînd capul, începea din nou să ameninţe. Aducea în mod foarte hotărît la cunoştinţă trecătorilor că el nu se teme de nimeni şi că, dacă însuşi generalul sau prinţul s-ar fi apropiat acum de dînsul, el i-ar fi spus : *„Paşol proci !"* [1]. Se vede însă că printre umbrele care treceau nu se aflau nici generali şi nici prinţi, fiindcă, de îndată ce zăreau haimanaua asta beată, grăbeau pasul şi dispăreau în grabă pe poarta vreunei case, sau după colţul străzii. El îşi continua drumul, clătinîndu-se, dar neînfricat, iar cîinele se tîra chiar lîngă picioarele lui, ud leoarcă, cu botul în pămînt şi coada între picioare. Animalul apărea din întunericul tăiat de fîşiile de lumină ale felinarelor, apoi dispărea iar ca o umbră măruntă şi tremurătoare, exprimînd tristeţe şi umilinţă. Astfel omul şi cîinele intrară în curtea mare şi urcară treptele ce duceau spre uşa laterală. Bărbatul lovea din toate puterile cu pumnul în uşa închisă, însă nici nu avea nevoie să bată, fiindcă uşa se deschidea numaidecît, cu fereală. Cineva veghease aşteptîndu-l, ca să-i dea drumul în casă cît mai repede, împiedicîndu-l să mai facă gălăgie. Cu părul ciufulit, fără bonetă şi fără basma, cu picioarele goale, purtînd o cămaşă groasă şi o fustă din postav ţărănesc, Romanowa, tăcută ca mormîntul, deschidea cu grijă uşa, apoi lumina cu lampa cu glob înalt paşii nesiguri ai fiului ei prin gangul întunecat. Tăcută ca un mormînt, aşeza lampa pe masa din bucătărie şi, încrucişîndu-şi braţele, se întorcea spre fiul ei, care intrase, însoţit de Zuzuk şi de o pală rece de vînt.

Aşa cum făcuse cu un sfert de oră mai înainte cu stîlpul de felinar, tot astfel se proptea acum în faţa maică-si, cerîndu-i cu glas liniştit :

— Mamă, dă-mi banii.

[1] Şterge-o ! (n.t.).

Ea îl privea cu ochi sticloşi, fără să scoată un singur cuvînt, fără să respire aproape. El ridică puţin glasul :

— Mamă, să-mi dai banii îndărăt !

Cu mîna lui groasă şi roşie, cu degetele răşchirate, se lovea în piept şi, cu ochii strălucitori, şoptea pe un ton convingător :

— Pe Dumnezeul meu că-mi trebuie ! Îmi trebuie neapărat... Dacă nu-mi dai, mă duc şi mă spînzur. Mi-am lăsat acolo toată gaşca... o grămadă de băieţi veseli... Eu i-am poftit să le fac cinste... M-au dat afară pe uşă fiindcă n-am avut cu ce plăti. Bestia, nu dă pe credit ! Mai mare ruşinea ! Mi s-a uscat gîtul de ciudă. Cumătrul ăla al dumitale, Wincenty, a început să zbiere că sînt un coate-goale... Am să-i arăt eu lui coate-goale ! În faţa mea îşi scot pălăria şi domnii ăi mari... Chlewinski m-a rugat în genunchi să-i iau fata de nevastă şi neobrăzatul ăsta mă face de coate-goale... El e un coate-goale, un bătăuş şi un beţivan !

Vorbi astfel cîtăva vreme ; ea nu spunea nimic, nu scotea nici un cuvînt, nici nu sufla măcar. Îl privea numai lung şi pleoapele-i se zbăteau. El îşi pierdea răbdarea şi începea s-o tragă de mînecă. Atunci bătrîna şoptea încet, clătinînd din cap :

— Iar te-ai îmbătat...

O asemenea presupunere îl indigna, şi el o respingea cu hotărîre :

— Îi fi beată dumneata, mamă, eu n-am pus strop de băutură în gură... Eu sînt cel mai bun lucrător din Ongorod, în faţa mea îşi scot pălăria şi domnii ăi mari. Chlewinski m-a rugat în genunchi...

Se întrerupea deodată, palma cu degetele răşchirate cu care se bătuse în piept o strîngea pumn şi începea să răcnească cu glas răguşit :

— Să-mi dai banii imediat, m-auzi ? Ce te-a apucat ? Eu n-am nici un drept la banii munciţi de mine ? Deschide sipetul, dacă nu-l deschizi, dau cu securea în el şi-l fac ţăndări...

Femeia se repezea spre sipet cu paşi atît de apăsaţi, încît se clătinau scaunele pe podeaua bucătăriei,

și se așeza pe el. Ședea țeapănă, cu picioarele goale înfipte în podea, cu ochii ațintiți în obrazul fiului ei, fără să scoată o vorbă, gîfîind. Părea că apără cu trupul ei tot ceea ce agonisise Michalek cu atîta trudă, tot ceea ce acum era gata să irosească. El se zbuciuma în fața ei, dădea din mîini, încercînd s-o înduplece, sau țipînd. Ori de cîte ori ridica glasul sau dădea din picior, din gura ei ieșea o singură vorbă, rostită încet, pe un ton rugător : „Taci, taci, taci !"

Cu ochii lucind de mînie, ca la fiarele stîrnite, o apuca de mînă și încerca s-o dea la o parte. Atunci și ochii ei mici și cenușii se aprindeau. Cu pumnul ei puternic îl lovea atît de tare în piept, încît îl prăvălea lîngă perete. După cîtva timp, Michalek se repezea iar la sipet, însoțit de Zuzuk, care, închipuindu-și că i se face stăpînului său o nedreptate, îi sărea într-ajutor, lătrînd. Hărmălaia produsă de tropăitul picioarelor, de țipetele de bețivan ale lui Michalek și de lătratul cîinelui sporea din ce în ce, iar femeia, așezată pe sipet, repeta într-una, cu același glas moale : „Taci, taci, taci !"

În cele din urmă, istovită de emoție, temîndu-se ca zarva să nu-i trezească pe ceilalți vecini și să se facă de rușine în fața lor, se lăsa să alunece de pe sipet pe podea și, înfundîndu-și fața în palme, începea să plîngă cu glas tare. Mai înainte, repetase într-una : „Taci, taci, taci !" Acum se tînguia, gemea și plîngea cu sughițuri, fără să mai țină seama de nimic. Nu știa nici să rîdă și nici să plîngă încet, dar plînsul ei desperat producea asupra lui Michalek o impresie deosebită. Se așeza pe jos, alături de maică-sa, și începea și el să lăcrimeze. Cu pumnii la ochi, pornea să se jelească :

— Vai de viața mea, că-s un ticălos și-un netrebnic, toți mă batjocoresc și mă dau pe ușă afară... Nimănui nu-i pare rău de mine, nimeni n-are milă de mine... Orfan mi-s pe lume, sărman și nefericit... fără tată și fără casă... și mama plînge din vina mea... și Domnul Dumnezeu cel sfînt are să mă pe-

depsească, fiindcă măicuța varsă lacrimi amare din pricina mea, care-i sînt fiu !

Văzîndu-l cum plînge și se tînguie, Romanowa se topea ca zăpada la soare. Îi cuprindea gîtul cu brațele și, muindu-i obrazul cu lacrimi, îl căina :

— Așa-i, of, așa-i, ești orfan, crescut fără tată, și n-ai și tu un locșor al tău sub soare.

— Și mama zice că-s un bețivan ! se văicărea el în continuare.

Iar dînsa îl mîngîia printre lacrimi :

— Apoi eu, fiule, glumeam așa, de spaimă. Cum o să fii tu bețivan ! Așa spun oamenii aceia răi și otrăviți, ca să ne facă de rîsul lumii... Tu ești cel mai bun lucrător și cel mai mîndru fecior din Ongorod. Tu, și cu o prințesă ai putea să te-nsori... Chlewinski s-a tîrît în genunchi în fața ta să vii la el la lucru.

Dacă te uitai la ei în asemenea clipe și ascultai ce spun, îți puteai închipui că sînt amețiți amîndoi. Așa și era de altfel. Plînsul și văicăreala feciorului o îmbătau pe bătrînă ca o băutură tare. Uneori, cînd se înduioșau și plîngeau astfel amîndoi, Michalek, toropit de băutură și de căldura din bucătărie, își lăsa capul pe sipet sau în poala maică-si și adormea. Atunci bătrîna, peste măsură de fericită, cu brațele ei puternice urca în pat trupul fără vlagă al băiatului, îl învelea bine cu plapuma, îi trăgea cizmele din picioare și, după ce sufla în lampă, se culca pe lavița îngustă și goală, acoperindu-se cu broboada veche de lînă. Zuzuk, fericit, se făcea covrig într-un colț, chiar lîngă plită, cotoiul dormea torcînd pe cuptor, iar acolo departe, în fundătura întunecată și năpădită de noroaie, două lumini galbene pîlpîiau stinghere în tăcerea înconjurătoare. În noaptea aceea nu mai ispiteau pe nimeni. Dar asemenea întîmplări erau rare. De cele mai multe ori Michalek, venindu-și o clipă în fire, se ridica cu greu, dar cu gesturi violente, de pe jos și iar se răstea la maică-sa cerîndu-i bani. Cu inima zdrobită de milă și jale, temîndu-se veșnic să nu-i audă lumea, bătrîna se scula tremurînd, deschidea sipetul și vîra banii în

palma feciorului. Se văicărea şi repeta : „Taci, taci, taci ! Orfanul mamei, orfan ! Taci !"

Cîteva minute mai tîrziu pe stradă şi apoi pe fundătura care ducea la cîrciumă mergea, clătinîndu-se şi gesticulînd ameninţător, acelaşi beţivan, urmat de cîinele său ud leoarcă, ce se tîra cu botul în pămînt, asemenea unei umbre mici şi tremurătoare a umilinţei şi a tristeţii.

Urmau apoi zile, uneori săptămîni întregi, cînd nu-l mai zărea nimeni în oraş pe lucrătorul acela sprinten şi energic, în schimb, în faţa uşii unei cîrciumi sau alteia putea fi văzut un cîine cu pete albe şi negre păstrîndu-şi locul cu o răbdare fără margini. Jigărit, trist, cu blana udă sau zbîrlită, plecînd din cînd în cînd să-şi caute demîncare printre gunoaiele vreunui maidan, stătea ghemuit sau cu labele întinse, cuprins de o mare oboseală, şi privea, cu ochii plini de dor, la uşa sau zidurile cîrciumii.

În acelaşi timp şi Romanowa îşi schimba înfăţişarea, ajungînd de nerecunoscut. Ochii ei vii îşi pierdeau strălucirea. Se uita pe sub sprîncenele strînse cu o privire încremenită. Pe frunte şi în obraji îi apăreau pete roşii. Mişcările ei, de obicei pline de vioiciune, erau greoaie, trăia parcă într-o stare de veşnică somnolenţă, iar pălăvrăgelii ei obişnuite îi lua locul o tăcere de moarte. De fecior nu mai pomenea nimic, iar dacă cineva o îmboldea cu întrebările, îşi lua un aer de mare siguranţă de sine şi mintea cu îndrăzneală. Spunea că Chlewinski l-a trimis undeva la ţară, ca să-l înlocuiască în conducerea construcţiei unui mare palat. Zărind neîncrederea din ochii celor cu care stătea de vorbă, începea să descrie cu vorbe multe şi cu o neobişnuită vioiciune a imaginaţiei palatul pe care-l construia fiul ei. În palatul acela se aflau, chipurile, nişte tavane şi nişte sobe cum nu mai văzuse nimeni niciodată şi cum numai Michalek, singurul în lume, ştia să facă. Un palat ca acela pe care-l construia el acum, acolo departe, nu exista în toată Polonia, ba nici la Paris. Şi-n timp ce istorisea astfel, se simţea pătrunsă în aşa măsură de laudele pe care le adu-

cea fiului ei, încît începea ea singură să creadă în cele spuse. Ochii ei își recăpătau vechea strălucire, glasul avea iarăși vechile-i modulații, iar mîndria o făcea să pară parcă mai înaltă și mai împlinită la trup. Deodată însă își întrerupea minunata-i poveste, pleoapele începeau să i se zbată și buzele să-i tremure. Apuca o găleată și fugea să aducă apă, cu toate că nu era nevoie, sau o zbughea din bucătărie și se ascundea în șopron, de unde se întorcea peste cîteva minute cu un braț de lemne. Palatul fermecat și toată schelăria lui, în vîrful căreia își mînuia mistria cu hărnicie și îndemînare lucrătorul cel tînăr și înalt care-i apăruse o clipă aievea în fața ochilor, se năruia. Altă dată născocea o altă minciună. Spunea că chiar ea l-a trimis pe Michalek la țară, la neamurile ei. Că are acolo o mătușă, care ține mult la băiat, și niște veri, gospodari cu dare de mînă pe care băiatul se duce din cînd în cînd să-i vadă, fiindcă țin tare mult la amîndoi, și la dînsa și la el. Și așa cum povestise despre palat, înșira acum verzi și uscate despre familia ei. Și din nou cădea victimă propriilor ei născociri. Fericirea și mîndria îi împurpurau din nou obrazul, și o făceau să pară mai voinică, din nou se repezea în șopron fără să fie nevoie, iar acolo, ascunzîndu-se în dosul stivei de lemne, își frîngea mîinile și se căina cu glas scăzut :

— Of, vai și amar de mine, n-am nici mătuși, nici frați și nici alte neamuri, nici un suflet apropiat ! Sînt singură pe lume, nefericita de mine, singură, părăsită și orfană și stau și mă uit cum mi se duce băiatul de rîpă.

Dacă n-o stîrnea nimeni, tăcea, se apropia numai de acei în care avea cea mai deplină încredere, și le șoptea în mare taină :

— Ce-o să se mai întîmple oare ? Ce-o să se mai întîmple ?

Sprijinindu-și în palmă obrazul urîțit de pete roșii, de parc-ar fi fost stropit cu picături mari de sînge, se uita lung în ochii celui cu care stătea de vorbă, cu o privire de animal rănit.

— Ferestrele alea, pani dragă, alea din fundătură, sînt curat ochi de lup ! Cînd m-a dus pe mine Roman odată noaptea în pădure, mă uit, ce-o fi lucind așa în tufiș ? Zice Roman către mine : „Îi lup". Eu tremuram toată de frică, da' el rîdea. Lui nu-i era frică de nimic. „Să nu-ți fie frică, îmi spune, fuge fiara cînd o auzi clopoțelul". Ei, acuma, cînd trec prin fundătura aceea și văd ușa și fereastra, tremură carnea pe mine ca atunci cînd am văzut lupul noaptea-n tufiș... Ochi de lup, curat ochi de lup !

Pe obraz i se putea ghici cu ușurință gîndul pe care nu era în stare să-l exprime, și anume că lupul de la oraș e gata să-i înghită feciorul și că dînsa nu-i în stare să i-l smulgă. Încercase totuși de mai multe ori. Seara, cînd nu mai avea nimic de făcut, zvîrlea broboada pe cap și pleca în oraș, învîrtindu-se ore întregi prin fundătură. Umbla încoace și încolo pe lîngă garduri și pe lîngă zidurile căsuțelor, oprindu-se într-una în fața celor două luminițe galbene, dîndu-le tîrcoale, trăgînd cu urechea la fereastră, ascultînd la ușă. În ciuda întunericului, Zuzuk o recunoștea și, urcîndu-se cu labele pe brațul ei, sau sărindu-i înainte, scheuna încet și jalnic. Cît umbla ea încoace și încolo, se ținea scai după dînsa. Cîteodată aceste două făpturi întristate umblau astfel, una în urma celeilalte, o bună parte din noapte, dar uneori se întîmpla ca femeia, cu un gest hotărît și cu o ținută demnă, să intre în cîrciumă, iar în urma ei să se strecoare și cîinele, mai umil ca oricînd, și făcîndu-se mic de tot. Ce se petrecea acolo înăuntru ? Greu de spus ; dar după vreun sfert de ceas sau mai bine, femeia ieșea acoperindu-și gura cu colțul basmalei, desigur ca să-și înăbușe plînsul, iar în urma ei o zbughea și cîinele, schelălăind înfricoșător, cu o labă ridicată și cu trupul chircit. După fiecare din aceste nefericite încercări de a-și scoate băiatul din ghearele lupului de la oraș, Romanowa devenea un fel de automat, care se mișca în virtutea inerției — părea golită de gînduri și nu-și mai amintea de nimic.

Ea, care era de obicei plină de rîvnă în îndeplinirea treburilor sale, le neglija în asemenea măsură, încît era nevoie de multă răbdare şi îngăduinţă din partea stăpînilor ei. Nu se lenevise, dar o prindea tot mai des un fel de toropeală, iar gîndurile-i negre, întipărite pe obraz, îi dădeau o înfăţişare nepăsătoare, somnolentă. Din această pricină umbla tare neîngrijită. Nu se spăla, nu se pieptăna şi nu-i mai păsa de loc cum arăta. Părul ciufulit îi aluneca de sub basmaua spălăcită sau de sub boneta murdară. Avea pieptarul descheiat, în picioare îşi punea o pereche de galoşi vechi cu care umbla tiptil, ca o stafie. Numai petele roşii de pe obrazu-i gălbejit şi faptul că-şi frîngea mîinile cu atîta putere, încît îi trosneau încheieturile, mărturiseau că femeia aceea neîngrijită şi somnolentă suferă cumplit.

Apoi, pe neaşteptate, într-o frumoasă dimineaţă, se arăta oamenilor sub o altă înfăţişare. Vioaie, cu o basma înflorată sau o bonetă albă pe cap, spălată, pieptănată, cu un şorţ curat dinainte, cu obrazul proaspăt şi plin de însufleţire, ochii strălucitori, cu un şuvoi de vorbe nestăpînite pe buze şi rîzînd în hohote. În zilele acestea, chiar şi cînd tăcea, nasul ei cîrn şi creţurile de pe frunte păreau că rîd şi se bucură. Cu o seară înainte, sau chiar în toiul nopţii se întorsese Michalek. Era într-un hal fără hal, că nici nu mai semăna a om.

Se întorcea jerpelit, desculţ, duhnind a votcă, cu fire de paie şi fulgi în păr, dar aproape treaz, şi se oprea în uşă. Arăta ca un osîndit care nici nu îndrăzneşte să treacă pragul, iar privirea-i furişă fugea mereu spre unul din colţurile bucătăriei, părînd că cerşeşte îndurare. Zărindu-l, Romanowa i se agăţa de gît cu un ţipăt puternic, în care se amestecau şi plînsul şi rîsul, şi îl trăgea de mînă spre laviţă. Cînd îl vedea şezînd, strîngînd în neştire şapca într-o mînă şi mîngîindu-l cu cealaltă pe Zuzuk, începea să se foiască prin bucătărie. Mai întîi lua tot aşternutul de pe pat şi-i făcea un culcuş jos, lîngă cuptor. Că doar nu putea să se arate în faţa oamenilor fără îmbrăcăminte cuviincioasă, cu obrajii umflaţi

şi cu fruntea plină de vînătăi ! Avea să stea acolo, după sobă, pînă avea să se schimbe din cap pînă-n picioare. Îl ajuta să-şi scoată zdrenţele, îl culca, punea samovarul şi-i încălzea mîncarea pe care-o punea deoparte în fiecare zi, aşteptîndu-l să se întoarcă. Ceaiul şi mîncarea i le ducea după sobă şi acolo, în întunericul în care se strecura cu greu lumina gălbuie a lămpii cu gaz, stăteau de vorbă. Şoaptele se amestecau cu sărutări şi smiorcăieli, cuvintele aspre cu făgăduieli şi jurăminte. El se învinuia singur, ea îl îmbărbăta. În răstimpuri se auzea zgomotul linguriţei în paharul cu ceai. Iar dacă cineva şi-ar fi aruncat privirile îndărătul sobei, ar fi zărit o femeie aşezată pe jos, care, în lumina aceea palidă, ducea linguriţa cu ceai la gura băiatului, întins în întuneric. Îl hrănea ca pe un sugaci şi pe obrazul ei luminat de zîmbet curgeau lacrimi. Uneori o mînă mare şi roşie, cu degete grosolane, se întindea în întuneric, prindea mîna bătrînei şi-o ducea la gură. Asta ţinea o oră şi mai bine. În cele din urmă, băiatul mormăia cu glas somnoros :

— Mamă, dă-i, rogu-te, şi lui Zuzuk demîncare !

Femeia sărea în picioare, îi turna lui Zuzuk restul de ciorbă, îi zvîrlea cîteva oase şi, după ce cîinele le înfuleca cu lăcomie, îi mîngîia, zîmbind, blana scorţoasă de noroi.

A doua zi se apropia din nou de cele cîteva persoane cărora le vorbise mai înainte despre ochii de lup şi pe care le tot întrebase : „Ce-o să se întîmple oare ?“, dar de astă dată cu o expresie de tainică bucurie pe obraz. Cu gesturi largi, cu o privire triumfătoare, le şoptea cu glas scăzut : „Acu' s-a isprăvit ! Mi-a făgăduit, pe Dumnezeul meu, mi-a făgăduit că de-acu' se lasă... Şi el se ţine de cuvînt ! Eu îl ştiu, acuma musai să se ţină de cuvînt !“

Cînd avea o clipă de răgaz alerga în oraş şi din toţi banii economisiţi — strîngea fără greutate, fiindcă nu cheltuia nimic pentru dînsa — îşi îmbrăca feciorul cu haine noi din cap pînă-n picioare : surtuc, palton şi şapcă, uneori şi ghete. Le cumpăra toate de la telal, aşadar foarte ieftin, iar la cîteva zile

după ce-l înţolea, îl ducea la spovedit şi, după cum se exprima dînsa, îl făcea să se mărturisească. Dusul ăsta la spovedanie se repeta întocmai după fiecare reîntoarcere a lui Michalek dintr-o asemenea lungă, dar nu prea îndepărtată călătorie. Blînd şi supus ca un copil, băiatul se spovedea, se ruga cu ardoare stînd în genunchi, se lovea în piept cu pumnul lui roşu, apoi ieşea cu maică-sa din biserică. Ea îl aducea înapoi în bucătărie şi acolo îl cerceta cu atenţie, din cap pînă-n picioare. Arăta la fel ca odinioară. În razele răsăritului sau în lumina albă a zăpezii care năvălea pe fereastra bucătăriei, el stătea în picioare ascultător, mlădios, puternic, îmbrăcat cum se cuvine, cu zîmbetul lui proaspăt şi îmbietor pe buze, cu privirea aceea dreaptă şi luminoasă în ochi. Atunci nu-l mai îmbrăţişa ci, apropiindu-se încet de el, îl mîngîia încet pe umăr şi, privindu-l drept în faţă, îi spunea :

— Iar acum, fiule, du-te şi-ţi caută de lucru. Gestul ei era mîngîietor, dar întreaga ei atitudine şi tonul vocii aveau ceva solemn, ceva ce în alte împrejurări ar fi părut cu totul nepotrivit pentru această femeie. Aceste cuvinte cuprindeau parcă tot ceea ce ea nu era în stare să exprime : îi acorda iertare, uita totul şi-l binecuvînta.

Să găsească de lucru nu era prea greu, se ducea pe la Chlewinski şi acesta îl ierta. Meşterul, care strînsese avere, avea o adevărată slăbiciune pentru acest flăcău frumos şi lucrător vrednic. Aceeaşi slăbiciune o avea pentru Michalek şi nevasta meşterului, ba o împărtăşeau mai toţi cei care-l cunoşteau. În săptămînile lui bune muncea ca o vită la jug, era cuviincios, săritor şi aşa de poznaş, încît prietenii îi spuneau Păcălici. Pe la nunţi şi botezuri era neîntrecut la joc. De lăsata-secului, cînd la vreun staroste de breslă, cîţiva cetăţeni costumaţi jucau povestea regelui Irod, el se costuma în diavol şi stîrnea veselia tuturor cu giumbuşlucurile şi glumele sale. Şi ce se mai bucurau alde Chlewinski şi ce mai rîdeau de pisicile şi cocoşii de lut pe care-i închipuia el pentru Zofia, fata lor, vopsindu-i în felurite cu-

lori, încît păreau vii. Ştia să cînte din armonică, acompaniindu-se cu glasul lui puternic de bariton. Pentru toată lumea era lucru limpede că acolo unde se afla Michal, era şi veselie, şi voie bună. Aceeaşi voie bună şi veselie o exprimau şi cei doi ochi de safir, şi guriţa uneia din fiicele lui Chlewinski, ori de cîte ori îl zăreau. Crescuse acum şi, dintr-o copiliţă, se făcuse o codană mlădioasă, cu trupul frumos împlinit.

Odată, pe înserat, întorcîndu-se acasă de la lucru şi trecînd prin faţa unei clădiri, Michalek auzi un mieunat jalnic. Şi după felul cum îşi arăta tulburarea Zuzuk, care venea în urma lui, se dumeri că trebuia să fie o pisică. Se opri pe trotuar, privi cu luare-aminte spărtura din zid şi găsi un pisoi, lepădat acolo pe vreme umedă de toamnă. Se aplecă, ridică vietatea aceea lihnită de foame şi tremurînd de frig şi, ţinînd-o în palmă, o înveli cu capătul şorţului şi se uită la ea cu luare-aminte.

— Săracu' de tine ! îi spuse el zîmbind. Ce să mă fac cu tine ? Să te aduc mamei, ori ce să fac ?

Cînd ridică ochii întîlni privirea de safir şi guriţa rumenă a Zofiei Chlewinska. Fiica meşterului, în vîrstă acum de 16 ani, roşi ca para focului. Dar nu era ruşinoasă.

— Ce ai în mînă ? îl întrebă pe Michalek, stînd în mijlocul trotuarului.

El se tulbură grozav. Ciudat lucru ! Flăcăul acesta, atît de îndrăzneţ cînd era vorba să poftească la un chef o ceată de petrecăreţi, bătăuşul ăsta smintit cînd i se urca rachiul la cap, se zăpăci de tot în faţa fetei cu înfăţişare cuviincioasă, care-l privea cu prietenie, şi nu mai fu în stare să-şi dezlege limba. Abia peste cîteva clipe îşi smulse şapca din cap şi îngăimă :

— Bună seara, domnişoară Zofia !

Ar fi vrut să-i facă o plecăciune, dar picioarele i se înţepeniseră parcă, şi-o salută stîngaci, cu o simplă înclinare a capului.

— Bună seara, bună seara ! ciripi fata meşterului. Dar ce-ai ridicat de pe jos şi ţii în mînă ?

— Apoi, un pisoi — articulă el cu greutate.

Fata se bucură şi întinse mîna. Deşi purta un palton frumos şi pălărie pe cap, nu avea mănuşi. Întinse mîinile ei mici, înroşite de frig, spre pisoiul care-i preocupa acum pe amîndoi.

— Vai, ce drăguţ e ! exclamă ea.

— De frumos, e frumos, dar nu prea ştiu ce să fac cu el.

— Dă-mi-l mie !

— Vrei să îngrijeşti cu mîinile dumitale de pocitania asta mică ?

— Vreau ! Ce bun eşti, panie Michalek, că te-ai milostivit de el şi l-ai cules din drum...

— Şi ce bună eşti dumneata, că vrei să-i porţi de grijă...

— Mie-mi plac tare mult animalele...

— Şi mie tot aşa !

În timp ce-şi vorbeau, se priveau drept în ochi. Fata vîrîse pisoiul în mîneca largă a paltonului, apropiindu-şi guriţa rumenă de botul lui trandafiriu. O roşeaţă puternică năvăli în obrazul flăcăului, cuprinzîndu-i fruntea pînă la rădăcina părului.

— Ce n-aş da pentru... — spuse el şi se întrerupse imediat.

— Pentru...

— Pentru ca dumneata, domnişoară Zofia, să mă-ndrăgeşti un pic şi pe mine...

Fata coborî o clipă ochii, dar îi ridică imediat. O expresie de hotărîre i se întipări pe obrazul ei tînăr. Îi răspunse încet, ca odinioară :

— Eu ţin mult, mult de tot la dumneata, de pe cînd eram copil. Dar mi-ai fi mult, mult mai drag, dacă... dacă dumneata...

— Dacă ce ?... Dacă ce ?...

— Dacă dumneata ai fi... ai fi întotdeauna ca acum... Şi tata, şi mama doresc mult lucrul ăsta, ca dumneata să nu fi... să nu fi...

Atinse iar cu guriţa botul pisoiului şi sfîrşi de-abia auzit :

— Ca dumneata să nu fi niciodată altfel decît acum...

Flăcăul pricepu și obrajii purpurii începură să-i ardă.

— Domnișoară Zofia — îi șopti — îți jur pe Dumnezeu, pe viața mea, că voi fi întotdeauna așa ca acum...

Nu e prea limpede cum de-a ajuns mînuța fetei meșterului în palma mare, pătată de var a lui Michalek. Băiatul i-o strînse cu putere, din inimă. Se despărțiră fără să-și ia rămas bun, pornind în direcții opuse. În urma lui zburda Zuzuk, iar ea ducea în mîneca paltonului un cotoiaș flămînd și zgribulit de frig.

Timp de cîteva luni, Romanowa, Zuzuk și una din fiicele celui mai destoinic meșter zidar din Ongorod au fost foarte fericiți. Dar după aceea...

*

Meseria de zidar, deși bine plătită, are dezavantajul că timp de cîteva luni pe an nu dă de lucru muncitorilor care se îndeletnicesc cu ea. Din martie pînă în octombrie, cel mult pînă în noiembrie, lucrezi pe rupte ; dar cînd încep ploile lungi de toamnă și zăpezile iernii, stai cu brațele încrucișate și trîndăvești chiar dacă-ți crapă buza după lucru ! Unii se apucă în vremea asta de felurite alte treburi, construiesc cuptoare pentru ars vasele de lut, iar în lunile de iarnă se ocupă cu olăritul. La început încercase și Michalek să facă astfel. Tîrziu, toamna, se tocmise la un olar. Dar încercarea lui dăduse greș. Șopronul închis în care domnea o căldură înăbușitoare, din cauza focului veșnic aprins, faptul că era nevoit să lucreze în preajma cuptoarelor încinse îl stînjeneau. Îi plăcea să lucreze în aer liber, să aibă spațiu suficient în care să-și miște în voie umerii largi, îngăduind sufletului să zburde. Apoi meseria de olar i se părea umilitoare, potrivită pentru neisprăviți și sărăntoci. Îi făcea, într-un cuvînt, silă și timp de patru-cinci luni pe an nu lucra nimic. Romanowa ținea bine minte că prima oară se îmbătase în cursul lunilor cînd nu lucra. Avea pe atunci nouă-

sprezece ani. Dumnezeu ştie ce l-o fi împins pentru prima oară către ochii aceia de lup ! Se pare că olarul Wincenty îl poftise şi îi făcuse cinste, iar o vreme o muiere, una din deşucheatele acelea cu ochi negri şi focoşi, îl atrăsese într-acolo. La început se dusese destul de rar. Mai tîrziu însă, făcuse şi alte cunoştinţe noi ; se legase cu unii şi cu alţii, dorea să întîlnească prieteni şi să poftească chiar el cîte o ceată de cheflii. Petrecerile deveniră pasiunea lui Michalek. Se mîndrea că e în stare să aibă invitaţi şi să facă cinste, că ştie să joace biliard mai bine decît alţii şi că femeile poftite la aceste chefuri se dădeau în vînt după el. Juca biliard, ţopăia şi petrecea prin cîrciumi, dar poţi oare chefui şi petrece fără să bei, la început bere, apoi votcă şi la urmă băutura aceea care constituie pentru obişnuiţii cîrciumelor „licoarea zeilor" şi se prepară din spirt, în care se picură zahăr topit ?

Michalek încerca cîteodată să se justifice în faţa maică-si şi a lui Chlewinski.

— Omul care munceşte are nevoie să şi petreacă... — spunea el.

Iarna, cînd nu avea de lucru, zicea că moare de urît şi că de nu s-ar duce la cîrciumă i-ar veni să se înece sau să se spînzure.

Avea însă nenumăraţi tovarăşi de breaslă care nu se plictiseau aşa ca el. Cînd Romanowa îi atrăgea atenţia asupra acestui lucru, el răspundea :

— Mare scofală ! Alţii habar n-au de lucru şi nu le arde nici de petreceri. În vinele lor curge bragă, în ale mele un sînge iute ca focul.

Cuvintele acestea îi trezeau femeii o seamă de gînduri cărora nu reuşea să le dea de capăt. Pe cînd lua spuma din oala cu supă, toca nişte carne pentru chiftele, ori curăţa legume, chibzuia îndelung, întorcea gîndurile pe toate părţile, dar nu era în stare să priceapă cum venea treaba...

— Cum se poate să se piardă numai pentru că-i mai bun decît alţii ? le spunea ea celor în care avea încredere. Un nepricopsit moţăie toată seara pe vatră şi nu păcătuieşte, iar el, din pricină că-i focos şi

că muncește mai bine și mai mult decît alții, îl mînie pe Dumnezeu...

Uneori îi veneau niște idei care dovedeau că face un uriaș efort de gîndire. Cu obrazul sprijinit în palme, cu privirea năucă de atîta gîndire, spunea :

— Oare domnii ăia învățați și cu dare de mînă n-ar putea face așa fel ca pentru oamenii proști și sărmani să se găsească și alte soiuri de petreceri, nu numai acelea de la cîrciumă ?...

După întîlnirea aceea din primăvară dintre Michalek și Zofia Chlewinska, pe Romanowa n-o mai munciră multă vreme asemenea gînduri și n-o mai încercară asemenea griji. Toată vara și o parte din toamnă flăcăul muncise din răsputeri, plecase la lucru la țară, la un conac, de astă dată trimis într-adevăr de Chlewinski și strînsese o grămadă de bani în sipetul maică-si. Hotărîse ca iarna viitoare să ceară să fie făcut meșter. Chlewinski însuși îl îndemnase să facă acest lucru, socotind că băiatul s-a potolit definitiv.

— La anu' o să te facem meșter — îi spuse — și peste cîțiva ani, dacă-o să ai minte... apoi...

Meșterul nu-și sfîrși vorba, zîmbi numai cu înțeles, răsucindu-și cu o mînă mustața stufoasă și galbenă și cu cealaltă zornăindu-și lanțul de la ceas. Iar cunoscuților le spunea :

— Michal ăsta e mîna mea dreaptă. E îndemînatic al naibii ! De n-ar fi asta... cum să-i zic... mi-ar plăcea mai bine pentru Zoska, decît un domnișor sclifosit ! Dar poate c-o da Dumnezeu ca... asta... să-i treacă și să-i vină mintea la cap !

În luna noiembrie, Michalek nu mai avu nimic de lucru și multe seri își petrecu în bucătăria maică-si, închipuind pentru Zoska un cavaler din lut. Acum, că se făcuse fată mare, nu-i mai putea dărui pisici și cocoși. Un cavaler, asta era cu totul altceva. O să-l pună pe dulap, în salon. Din nefericire, un cavaler din lut, în armura și cu armele frumos colorate, depășea posibilitățile artistice ale zidarului. L-a meșterit el cît l-a meșterit, a încercat să-l vopsească în mai multe culori, dar a băgat singur de seamă că

toată munca lui e zadarnică. După cum își încrunta sprîncenele și după glasul lui gros, îți puteai da seama că în el clocotește mînia. Totuși, continua să-și petreacă zilele și serile în bucătărie, vîrîndu-se după cuptor și încercînd să adoarmă, învățîndu-l pe Zuzuk jocuri noi, sau făcînd ochi dulci jupînesei Rozalia — o fetișcană destul de nostimă — și pe care-o fugărea prin bucătărie, sau cîntînd împreună cu maică-sa imnuri religioase și cîntece lumești, încercînd, într-un cuvînt, tot ce-ar fi putut constitui pentru el o ocupație. Dar se întuneca din ce în ce mai tare, mînca din ce în ce mai puțin, glasul îi devenea tot mai răgușit și gesturile mai bruște. Pînă cînd, într-o seară, puse mîna pe cavalerul de lut care se afla în cuptorul de ars și care se întărise îndeajuns, dar care aducea mai curînd cu un berbec cu un corn în frunte, decît cu un cavaler cu lancea întinsă, și-l izbi de pămînt, scotoci prin sipetul maică-si, apucă șapca și ieși. Cînd ajunse în stradă, o luă la picior, după aceea merse din ce în ce mai încet și, contrar obiceiului, cu capul în jos. În fundătura întunecată lucea, ca de obicei, lumina galbenă din fereastra și ușa cu geam a cîrciumii. Bărbatul înalt, a cărui siluetă se desprindea, neagră, în întuneric, se îndreptă într-acolo, dar după cîțiva pași făcu un gest brusc și se întoarse în direcția din care venise. Dar cînd ajunse în capul fundăturii, o porni iar înapoi, se opri în fața ochiurilor acelora de lumină, rămase locului cîteva clipe, dar își văzu de drum. Dădu astfel de cîteva ori tîrcoale ochilor de lup, oprindu-se în fața lor, îndepărtîndu-se, apoi întorcîndu-se din nou ; în cele din urmă, sări treptele de lemn cu o bruscă hotărîre, își trase șapca pe-o sprînceană, deschise ușa cu violență și dispăru înăuntru. În capul scării se ghemui cîinele care-l însoțise pînă acolo.

A doua zi se întîmplă să fie o duminică. Piața cea mare din fața bisericii era plină de zăpada căzută în timpul nopții, ce sclipea sub razele palide ale soarelui și de o mulțime cenușie de oameni. Slujba de dimineață se sfîrșise. Enoriașii care ieșeau din biserică se plimbau prin piață, sau stăteau de vorbă gru-

puri-grupuri, privind furnicarul de oameni. Fata meşterului zidar ieşi şi ea din biserică. O luase înaintea mamei şi a surorilor ei şi coborîse treptele înalte ale bisericii, sprintenă şi proaspătă. Era plină de veselie pentru că ştia că, aşa cum se întîmplă în fiecare duminică, jos, la capătul scărilor, o să-i aţină calea un anumit tînăr, o să-i facă o plecăciune adîncă, o s-o privească cu ochi de foc, iar după aceea o să se străduiască să atragă atenţia mamei sau tatălui ei, în speranţa că-i vor îngădui să-i însoţească pe stradă sau, mai ştii, să-l şi invite poate la masă, la nişte crochete sau la o porţie de cîrnaţi prăjiţi. În ultima vreme îl invitaseră destul de des şi fata nu mai putea de bucurie. Aşadar, coborî scările uşoară şi zglobie, iar panglica roşie cu care îşi împodobise pălărioara modestă se vedea lucind din depărtare. Obrajii ei rotunzi şi rumeni erau catifelaţi ca o piersică, iar mîinile le ţinea pe jumătate ascunse sub haina de blană ieftină. Deodată, făcu ochii mari şi pe faţa ei apăru o expresie de supărare şi de uimire. Cine era cel ce stătea pe ultima treaptă a scării, aşteptînd-o pe dînsa, strîmbîndu-şi faţa într-un rînjet strîmb şi obraznic ? Era sigură c-o să-l vadă îmbrăcat ca de obicei, cu paltonul lui ieftin, dar curat şi bine croit, cu şapca pusă pe o parte, peste părul lui negru, cu o înfăţişare cuminte şi modestă, vădind chiar şi o oarecare eleganţă. În locul lui, văzu un bărbat cu haina pătată, cu ghetele pline de noroi, cu şapca dată caraghios pe spate, cu faţa congestionată, cu ochii tulburi şi cu un zîmbet oribil, dezgustător pe buze. Fata păli, îşi muşcă buzele şi, cu lacrimile în ochi, porni spre cealaltă parte a scării, ocolindu-l în mod vădit. Dar el făcu un salt în direcţia ei, dădu lumea la o parte şi o privi drept în faţă, apoi, fără să-şi scoată şapca, îi spuse cu un glas gros şi puţin răguşit :

— Pe dumneata te aştept, domnişoară Zofia.

Fata, fără să-i răspundă, o luă repede pe trotuar. Mergea atît de aproape de zidul bisericii, încît luă varul pe mîneca hainei. Nu se uita la nimeni, dar aruncînd priviri furişe în jur, băgă de seamă că oa-

menii o privesc. El mergea alături de dînsa, clătinîndu-se ciudat pe picioare şi, fără să coboare glasul, vorbea înainte :

— Pe Dumnezeul meu, domnişoară Zofia, te-am aşteptat în faţa bisericii un ceas încheiat... Eram cu o ceată de oameni veseli, dar i-am lăsat baltă pe toţi ca să te văd pe dumneata... Ascultă la mine, domnişoară Zofia ! O fată mai frumoasă ca dumneata nu se află în tot Ongorodul...

Fata, cu obrajii roşii ca focul, se vîrî mai tare în zid, grăbi pasul şi gemu :

— Te rog să mă laşi în pace ! Te rog să pleci ! Te rog... Te rog foarte mult să mă laşi în pace !

Lacrimile începură să-i curgă pe obrajii aprinşi, dar ea se străduia să le oprească, clipind tare din ochi. Privindu-l cu coada ochiului, zări mîna lui mare, roşie, cu degetele răşchirate, cu care flăcăul se lovea în piept.

— Să mă trăsnească Dumnezeu în clipa asta dac-am să-ţi fac vreodată vreun rău — continua el să zbiere... Eu te iubesc, domnişoară Zofia, mai mult decît viaţa, mai mult decît averea, mai mult decît orice pe lumea asta.

Cîţiva oameni, care se aflau prin preajmă, izbucniră în rîs auzind această declaraţie de dragoste publică, făcută aşa, în gura mare, în mijlocul străzii şi de faţă cu toată lumea. Fata zidarului se întoarse iute, ca un iepure încolţit de cîini, şi o luă la goană îndărăt, spre biserică. Nădăjduia desigur să scape de urmăritor, cerînd sprijinul părinţilor şi al rudelor, dar el, văzînd-o că fuge, o apucă de mînă.

— Ho ! Ho ! strigă el. Asta ce mai e ? Aşa nu se poate ! Pe Dumnezeul meu că n-o să te las ! Cum adică ? Eu n-am nici un drept asupra ta ? Eu sînt iubitul tău şi tu eşti iubita mea. În faţa Domnului Dumnezeu sîntem soţ şi soţie ! Dac-ai să fugi de mine, am să te omor ! Tu eşti a mea şi nimeni nu poate să ne despartă ! Şi nici chiar dac-ar veni un general sau vreun prinţ să te ia, eu n-am să te dau. Mai bine te omor, ca pe-un cîine !

Se lovea într-una în piept cu palma lui mare, roşie, cu degetele răşchirate, flutura pumnul ameninţător, răcnind ca un bezmetic şi smucea spre el fata, care se zbătea din toate puterile să scape. Lumea se bulucea în jurul lor, rîzînd de omul care-şi băuse minţile, căinînd-o pe fată sau, dimpotrivă, luînd-o peste picior şi pe dînsa. Unul chemă cu glas tare pe poliţaiul care se ivise tocmai atunci în piaţă şi grăbea acum spre locul cu pricina, căci se iscase învălmăşeală mare şi zarvă, iar fata zidarului ţipa şi plîngea. Dar pînă să sosească poliţaiul, Chlewinski, speriat şi furios, roşu la faţă ca un rac opărit, împinse lumea în lături, îl rostogoli pe beţivan peste rîndurile de curioşi cu un singur pumn în piept, apoi, cuprinzîndu-şi fiica cu amîndouă braţele, cu un gest inconştient, de parc-ar fi vrut s-o apere de ochii lumii, îi acoperi capul şi spatele cu poala şubei lui din blană de oaie. Îndată după el veni în grabă şi trupeşa lui nevastă, gîfîind speriată, şi, asemenea unei cloşti cu aripile desfăcute, se aruncă asupra copilei care se cutremura de plîns la pieptul tatălui. Cele două surori mai mari, surioara mai micuţă şi mezinul, fratele în uniformă de licean, o înconjurară cu toţii, făcînd cerc în jurul ei. Chlewinski, cu lacrimi în ochi, se întoarse către mulţimea care rămăsese pe loc, căscînd gura :

— Parc-aţi fi animale, nu oameni ! strigă la ei. Nici unul dintre voi n-a fost în stare să-i ia apărarea, cu toate c-aţi văzut ce s-a întîmplat !

Din mulţimea alcătuită din meşteşugari, muncitori şi slugi se auziră glasuri :

— Cine să se ia de harţă cu namila aia de beţivan, care-i în stare să doboare şi-un bivol ?

Un altul încercă şi el să se justifice :

— Apoi, cum, n-am chemat poliţaiul...

Erau însă şi dintre aceia care mai rîdeau şi acum. Olarul Wincenty, cam afumat de băutură ca de obicei, i se uită drept în faţă, cu ochii lui lăcrimoşi, şi grohăi :

— Aşa-ţi trebuie ! N-aveai decît să nu-ţi laşi fata să se înhăiteze cu un beţivan !

— Ehei ! rîseră şi alţii. Zicea că fata-i e iubită şi că el e iubitul ei ! O fi ştiind el ceva ! Deşartă-ţi punga, meştere, dă-i zestre bună fetei, şi mărit-o !

Poliţaii puseră capăt scenei. Soţii Chlewinski, gata să-i lovească damblaua, însoţiţi de odraslele lor, mai mari şi mai mici, toţi cu lacrimi în ochi, porniră cu Zoska spre casă. În ciuda înfăţişării ei robuste şi sănătăţii sale depline, fata era gata să leşine de jale şi ruşine.

În aceeaşi zi, pe înserat, Chlewinski se abătu pe la bucătăria Romanowei. Ai fi zis că în aceste cîteva ceasuri slăbise şi îmbătrînise. Obrajii lui rumeni se scofîlciseră, fruntea, albă şi joasă, se acoperise cu creţuri, mustaţa stufoasă, de care trăsese într-una, sta zbîrlită ameninţător deasupra buzelor. În loc să intre, ca de obicei, păşind încet, cu demnitate, şi s-o salute pe bucătăreasă cuviincios, deşi cam de sus, năvăli pe uşă trîntind-o cu zgomot, şi fără să-i dea bineţe, i se adresă brusc femeii care, zărindu-l, se ridicase de pe sipet şi rămăsese nemişcată în faţa lui, cu braţele încrucişate la piept.

— Am venit să aduc la cunoştinţa domniei-tale, ca domnia-ta să ai bunătatea a-i spune fiului domniei-tale, ca fiul domniei-tale să nu mai calce niciodată pragul casei mele... Şi să nu mi se mai arate niciodată în faţa ochilor... iar dac-o mai îndrăzni vreodată, treaz sau beat, să-i aţină calea fiicei mele, îmi dau cuvîntul meu de om c-am să-i dau una peste bot, de faţă cu toată lumea, ba am să-l chem şi în faţa judecăţii, sau am să rînduiesc lucrurile în aşa fel, încît să fie trimis în Siberia pe socoteala comunei. Domnia-ta să ţii minte cuvintele mele şi fiul domniei-tale să nu cuteze a-mi călca pragul...

Gîfîia, gesticula, se învîrtea de colo-colo prin bucătărie şi zbiera ; toată demnitatea şi gravitatea lui de meşter şi staroste de breaslă cu greutate pierise fără urmă, lăsînd loc numai supărării lui de stăpîn jignit şi de tată îndurerat.

— Să facă scandal copilului meu, al meu, înţelegi, şi pentru ce ? Pentru că am inimă bună ? Pentru că i-am arătat bunăvoinţă ? Pentru că l-am lăsat să cîş-

tige o pîine ? Fiindcă l-am primit în casa mea ca pe-o rudă ? Ptiu ! E un ticălos !

Scuipă şi iar începu să vorbească şi să se plimbe de colo-colo prin bucătărie.

— Mi-a făcut fata de rîs ! ţipa el. Nici peste cîţiva ani n-or să uite oamenii scandalul ăsta ! Acum toată lumea-şi închipuie c-a fost în dragoste cu el şi-o să-i scoată ochii cu vorbe din astea ! Iar după ce-o să se mărite, pînă şi bărbatu-său, dac-o vrea, o să-i scoată ochii cu scandalul ăsta şi cu dragostea asta ! Şi-şi tot freca cu batista ochii ce se umezeau mereu de lacrimi şi repeta : Pentru ce ? Pentru ce ? Pentru ce mi-a nenorocit copilul ?

Femeia stătea tot în picioare, în faţa sipetului, dreaptă, nemişcată şi cu braţele strînse la piept. Faţa i se acoperise de-o paloare galbenă, pleoapele i se zbăteau, buzele-i tremurau. Aflase de cîteva ceasuri tot ce se petrecuse în faţa bisericii şi se aşteptase la cele ce se petreceau acum în bucătăria ei. Dar cînd Chlewinski, după ce-şi vărsase focul, scuipase în toate colţurile bucătăriei şi repetase pentru a suta oară că nu mai vrea să-l vadă în ochi pe Michalek, se îndreptă spre uşă să plece, Romanowa se urni din loc şi, păşind apăsat, îi aţinu calea în prag ; apoi se aplecă pînă-n pămînt şi-i îmbrăţişă genunchii.

— Panie — îi spuse — mulţumescu-ţi pentru toate cîte le-ai făcut pentru el şi ai fi vrut să mai faci. Eu ştiu şi înţeleg... îţi cer iertare pentru el şi-ţi îmbrăţişez genunchii.

Lacrimi mari cît bobul picurau pe cizmele meşterului, care simţi că i se moaie cerbicia ; o ridică şi-o sărută pe frunte.

Cîteva zile după aceea, cînd Michalek se întoarse de la crîşmă pe două cărări şi, după obicei, îi ceru bani maică-si, ea îl întîmpină altfel decît avea altădată obiceiul. Nimeni nu putea şti cît îi venea de greu să se arate aspră, aşa cum se arăta acum. Nu-l mai trase spre laviţă, sau după sobă, ci, ridicînd glasul, se năpusti cu vorbe rele asupra lui. Ţipînd, certîndu-l şi dînd din mîini, prinse a-l judeca pentru supărarea

ce-i pricinuise fetei zidarului şi pentru cearta cu meşterul căruia îi era atît de îndatorat. Îi vorbi de supărarea meşterului şi-i repetă tot ce-i spusese acesta. Michalek îşi aminti abia atunci cele petrecute la biserică şi, în ciuda stării în care se afla, ştirea că tatăl Zoskăi o rupsese cu el pentru totdeauna îl răni de moarte. Căscă gura şi se sprijini de perete. Dar mîhnirea lui nu ţinu mult, ci-l cuprinse o furie cumplită. Suduia şi blestema, împroşcîndu-l pe meşter cu vorbe de ocară. Răcnea, spunînd că lui nu-i pasă de nimenea, şi că nu vrea să ştie de stăpîn, că lui Chlewinski o să-i facă vînt peste turla bisericii, iar pe fata lui o s-o ia de nevastă, fiindcă fără dînsa nu poate trăi şi că el este iubitul ei, iar dînsa iubita lui...

Nedreptatea ce i-o făcea nevinovatei fiice a meşterului său, îndrugînd vorbe fără rost, stîrni în sufletul Romanowei sentimentul dreptăţii. Pe lîngă asta, dacă la început mai mult se prefăcuse supărată, acum simţea cum clocoteşte de mînie şi cum o împunge în inimă o durere sfîşietoare.

— Tu atîta ştii ! urlă la el şi, ridicînd braţul, îl lovi peste faţă. Nu-l mai bătuse de pe vremea cînd fusese copil. Pierzîndu-şi cumpătul, Michalek se repezi la ea cu pumnii strînşi, dar în aceeaşi clipă se ivi între ei un al treilea. Era Zuzuk. Intrase ca de obicei pe urmele stăpînului său şi, găsind un os într-un colţ al bucătăriei, se apucase să-l roadă de zor ; dar, văzîndu-l pe Michalek prins într-o încăierare neobişnuită, se repezi să-l apere şi începu să latre şi să sară la Romanowa. Sărind şi lătrînd, se tot încurca în picioarele lui Michalek, stingherindu-i mişcările şi aşa nesigure. Într-o clipă se petrecu un lucru cumplit. Beţivanul turbat de furie, cu ochii injectaţi, se aplecă, apucă animalul de ceafă şi-l zvîrli peste umăr. Cîinele se izbi cu zgomot de colţul plitei, urlă înfricoşător, tresări de cîteva ori convulsiv, după care rămase nemişcat, fără suflare, cu labele întinse.

— L-ai ucis pe Zuzuk, nebunule ! răcni Romanowa.

Urletul înfricoşător al cîinelui şi cuvintele maică-si îl făcură să-şi vină în fire. Întoarse capul şi se repezi

spre animalul ucis. Se aşează pe podea, îl luă pe Zuzuk în braţe, începu să tragă de el de parc-ar fi vrut să-l învie, chemîndu-l cu vorbe duioase ; în cele din urmă, cu hoitul cîinelui pe genunchi, plînse ca un copil. Emoţia aceasta puternică îl trezi de-a binelea. După un sfert de ceas de plîns, îşi ridică fruntea şi, privind-o pe maică-sa, îi spuse cu adîncă durere în glas :

— Acuma, mamă, s-a isprăvit ! N-o să mai iasă nimic bun din mine. Dacă am fost în stare să-l ucid pe Zuzuk al meu, apoi altă dată am să fac moarte de om. Se vede că mi-e menit să ajung ocnaş. Şi gata !

Rămase aşezat pe podea, plîngînd şi giugiulindu-l pe Zuzuk. Atunci Romanowa se aşeză lîngă el şi, aşa cum făcea şi altădată, îl copleşi cu mîngîieri şi vorbe bune. Puse iarăşi samovarul şi încercă să-i dea ceai, dar el refuză. În noaptea aceea nu închise ochii. Gemea după sobă şi tot bolborosea ceva despre Zuzuk, zguduit de plîns, din timp în timp. Grozav îi părea rău după cîine, dar şi mai rău îl durea ruptura cu Chlewinski. Trei zile întregi nu ieşi, rămase în ungherul său, trist şi ruşinat, măcinat de îndoieli cu privire la viitorul său. În cea de-a patra zi, Romanowa se duse din nou la biserică, îl hotărî să se spovedească şi iar se apropia de cei în care avea o deosebită încredere şi, cu un zîmbet misterios pe buze, le şoptea fericită :

— De data asta se lasă sigur. Pe Dumnezeul meu că se lasă. Numai de l-ar putea îndupleca pe Chlewinski să-l ierte... atunci s-ar linişti toate. Eu nu-l cred aşa, cu una, cu două, dar, pe Dumnezeul din cer, că acuma se lasă !

Dar abia acum avea să urce sărmana drumul calvarului. Moartea cîinelui apăsa conştiinţa lui Michalek şi, ca un vierme necruţător, îl rodea îndoiala asupra lui însuşi. Ori de cîte ori însă trecea prin faţa bisericii unde o făcuse de rîsul lumii pe fata pe care o iubea, de tot atîtea ori îl cuprindea o dorinţă nestăvilită de-a se abate pe la crîşmă. Dorinţa asta şi-o înfrîna, ce-i drept, cîteodată, dar pentru puţină vre-

me. Era iarnă, de lucru nu găsea şi era copleşit de tristeţe, fiindcă singurii oameni de treabă care pînă atunci îl primiseră cu plăcere în casa lor îi trîntiseră acum uşa în nas. Îşi pierduse şi veselia de odinioară şi încrederea în sine. Băgă de seamă că muncitorii îl ocoleau, iar meşterii zidari, întîlnindu-l pe stradă, îl priveau cu dispreţ sau cu ironie. Era orgolios şi dovezile acestea de dispreţ îl rodeau. Îşi pierduse cu totul încrederea în el însuşi şi nu-i mai păsa de felul în care arăta. Chiar şi atunci cînd era treaz, umbla într-un surtuc pătat, cu cizmele scîlciate sau rupte. Cînd era treaz, nu pomenea nici o vorbă despre Chlewinski în faţa nimănui, nici chiar a maică-si, iar cînd întîlnea pe careva dintre ei pe stradă, îşi pleca ochii în pămînt şi trecea pe partea cealaltă. Numai pe Zoska se străduia s-o vadă, dar de departe şi fără să fie văzut de dînsa. Orî de cîte ori o zărea pe stradă sau la biserică, în timp ce se ruga în genunchi, se uita la ea ca la o icoană, cu ochii plini de dragoste şi de jale. Cînd i se părea că ea l-ar putea zări, fugea şi se ascundea în poarta unei case sau în vreun colţ îndepărtat al bisericii. În schimb, atunci cînd era beat, nu vorbea decît despre dînsa. Pe stradă, la cîrciumă, în bucătăria maică-si, îi repeta mereu numele, mărturisindu-şi dragostea, ameninţînd că n-o s-o dea nimănui, c-o s-o păstreze pentru el, că pe tatăl ei o să-l omoare şi o să-i ia fata, mai bine o omoară decît s-o ia altul. Ai fi zis că rachiul îi redeştepta dorul pentru Zoska şi durerea că a pierdut-o, şi, cît timp era beat, nu-l slăbeau nici dorul şi nici durerea, iar el le exprima prin mărturisiri, dragoste şi ameninţări.

De altminteri, acum i se risipea foarte rar aburul beţiei. Cînd nu-i ajungeau banii cîştigaţi în timpul verii, cerea de la maică-sa să-i dea din banii ei. Într-un rînd, aducînd la îndeplinire o ameninţare mai veche, îi sparse sipetul cu securea. Altă dată, în timp ce ea încerca să-l potolească, o apucă de păr şi-i trase cîţiva pumni în spinare. Cînd o bătea, ea nici nu gemea şi nici nu se apăra, ci, în felul ei obişnuit, îl ruga cu glas moale : „Taci, taci, taci !"

Ardea de dorința ca măcar lucrul acesta, c-o bate, să rămînă neștiut de ceilalți. A doua zi sau după cîteva zile, înviorată și fericită, îl vedea cum stă în genunchi în fața ei. Cînd se dezmeticea și-și aducea aminte de ce făcuse, se arunca la picioarele maică-si, îi săruta genunchii și-i repeta într-una că de astă dată totul s-a sfîrșit, căci din el om n-o să mai iasă. Atunci ea îl lua în brațe, îl legăna ca pe-un copil, îl mîngîia, îi da să bea ceai și încerca să-l convingă că bunul Dumnezeu se va milostivi de el... Dar Michalek se îndoia ; nu se simțea destoinic să-i țină piept diavolului, care pusese stăpînire pe sufletul lui. O săruta pe maică-sa, rugînd-o să-l ierte, și, plîngînd cu sughițuri, se pitea pentru cîteva zile după sobă. Cînd ieșea de acolo, umbla o vreme fără treabă prin tîrg, sau ședea în bucătărie, adus de spate și cu obrazul trist. Apoi dispărea din nou, iar la întoarcere nu cerea decît bani... bani...

De unde putea să facă rost de banii pe care el îi cerea într-una ? Șoptind : „Taci, taci, taci, fiule !", îi dădea lui tot ce cîștiga și tot ce căpăta, așa că la sfîrșitul iernii, nemaiavînd cu ce să-și cumpere ghete, purta niște galoși rupți, iar în locul așternutului curat și frumos, pe care pînă de curînd îl ținea așezat pe pat, nu mai avea decît un sac cu fîn și, în loc de plapumă, o broboadă ruptă. Arăta cum nu se poate mai rău. Slăbise tare și, în același timp, părea parcă mai greoaie și mai sălbăticită. Părul cărunt și încîlcit îi aluneca de sub basmaua spălăcită peste fruntea-i brăzdată, peste obrajii căzuți și gîtul gol. Cu fusta noroită la poale, cu galoșii rupți în picioare și cu pieptarul atîrnînd pe ea, arăta și dînsa de parc-ar fi fost beată. De n-ar fi avut ochii aceia, care priveau lumea cu o nespusă tristețe pe sub sprîncenele-i îmbinate, și de nu și-ar fi frînt mîinile cu atîta putere încît îi trosneau încheieturile, ceea ce vădea zbuciumul ei interior și dorința de a-și înăbuși țipetele de deznădejde, ar fi putut fi luată drept vrăjitoare. Nu numai că nu țipa de deznădejde, dar niciodată nu s-a plîns cu vreun cuvînt împotriva fiului ei. Nu-i mai lua apărarea, născocind diferite istorii

cu palate şi neamuri, dar nici nu-l acuza. Tăcea ca mormîntul.

Veni şi primăvara. După ce şezu cîteva zile în bucătărie, Michalek îi spuse maică-si :

— Mă duc să caut de lucru.

— Du-te, fiule, şi Dumnezeu să-ţi ajute !

Nu mai avea cu ce să-i facă haine noi şi, atunci cînd îl văzu ieşind în stradă îmbrăcat în zdrenţe, îl urmări cu o privire în care se amesteca ruşinea cu tristeţea. Avea o haină plină de pete, o şapcă murdară şi ghete atît de rupte, încît de-abia i se mai ţineau în picioare. Se duse pe la doi meşteri, dar de lucru nu găsi. Unul din meşteri refuză să-l ia, zicînd că are destui lucrători, cu al doilea se certă, fiindcă i se păru că-l ia de sus. A doua zi plecă iarăşi în oraş, zicînd c-o să încerce cu al treilea meşter. Dar ea ştia dinainte că nici cel de-al treilea nu-l va primi. Toată ziua chibzuise asupra aceluiaşi lucru şi se vedea bine că pune ceva la cale. Prînzul îl găti anapoda, punînd zahăr în loc de sare, dar parcă la sosuri şi la ciorbe îi era ei acuma gîndul! Ea se mira chiar cum de se află oameni cărora le stă mintea la asemenea lucruri. Toată ziua nu puse nimic în gură chibzuind şi făcînd planuri. Cînd se întunecă, îşi luă basmaua şi plecă în oraş. Se îndreptă spre casa meşterului Chlewinski, dar cînd ajunse în faţa casei acestuia, picioarele prinseră a-i tremura atît de tare, încît fu nevoită să se aşeze pe laviţa paznicului de noapte. Şezu acolo o clipă, apoi se sculă şi intră în curte. Casa, de lemn, nu prea înaltă, dar destul de încăpătoare, se afla în fundul curţii. Chlewinski o dăduse cu chirie şi-i aducea un venit frumuşel. El şi familia locuiau într-un fel de aripă a ei, nu tocmai mare, în faţa căreia se aflau magaziile şi cocinele, iar lîngă acestea, un alt rînd de odăi închiriate. Aşadar, în această curte, despărţită printr-un gard înalt şi o poartă frumos colorată de strada care, dacă nu era dintre cele principale, era destul de frecventată şi răsuna adeseori de zgomotul trăsurilor, locuiau mai multe familii. În salonul lui Chlewinski, împodobit cu o canapea, se înşirau lîngă un perete nişte scaune

curbate, iar lîngă celălalt se afla un scrin plin cu bibelouri ieftine, printre care se zăreau două lumînări de stearină înfipte în sfeşnice argintate. Nişte perdele de muselin acopereau cele două ferestre nu prea mari, încărcate cu ghivece de flori, tapete de hîrtie stropite cu roşu se întindeau pe pereţi, iar podeaua era vopsită în roşu şi strălucea de curăţenie. În faţa canapelei, în jurul mesei pe care stătea lampa aprinsă şi samovarul fierbinte, familia meşterului bea ceai şi mînca pîine cu unt şi cîrnaţi afumaţi. Proprietarul casei, fără haină, numai în vestă şi cămaşă colorată, şedea tolănit pe canapea, nevasta lui sta în picioare lîngă samovar, una din fetele mai mari îi dădea să bea celui mai mic dintre fraţi, a doua croşeta de zor, băieţii, în uniformă de liceeni, înfulecau cu mare poftă şezînd de o parte şi de alta a tatălui, Zoska ţinea pe genunchi pe surioara cea mai mică care, la rîndul ei, ţinea în braţe o pisică grasă. Acest salonaş modest, care slujea şi de sufragerie, respira tihnă şi bunăstare. Prin fereastra neoblonită încă se zărea curtea în care încolţise iarba, scăldată acum de lumina lunei.

Dar în afara numeroşilor membrii ai acestei familii, care şedeau în jurul mesei cu samovar şi lampă, în odaie se mai afla încă o femeie, mai bine zis umbra unei femei, ce sta umilă şi tăcută lîngă sobă, departe de lumina lămpii. Altădată, cînd venea aici la această oră, nevasta meşterului o primea cu o înclinare a capului, meşterul glumea cu ea, cam grosolan, dar prietenește, fetele ciripeau, iar Zoska o lua de gît şi o săruta pe amîndoi obrajii. O pofteau la masă, o invitau să bea ceai, iar ea, mîndră şi fericită, vorbea şi rîdea din toată inima. Acum abia îndrăznise să facă cîţiva paşi şi nimeni nu o pofti să se apropie. Se opri lîngă sobă şi spuse încet :

— Fie lăudat domnul Isus Cristos !

Îi răspunseră cu toţii : „În veci", şi o salutară din cap, cu nepăsare. Chlewinski se întunecă la faţă şi rămînînd aşezat pe canapea, o întrebă :

— Ce pofteşti ?

Încet, cu umilință, își expuse rugămintea. Și cu toate că meșterul o refuzase supărat, ea nu pleca. Stătea ca pironită, plimbîndu-și ochii în jur. Odaia aceea îi trezea o admirație mai mare ca de obicei.

„Iată, aici domnește bunăstarea, liniștea, aici e raiul. Și eu care am nădăjduit că și el o să aibă cîndva o casă ca asta, și fericire, și de toate, cum e aici !"

Gura i se strîmbă a plîns, își frînse mîinile și începu să vorbească iar, încet și cu greutate :

— Panie, fie-ți milă ! Lui n-o să-i dea nimeni de lucru.

— Și ce-mi pasă mie, să-l ia dracu' ! mormăi meșterul. Nu vreau să mai știu de el !

În cameră se așternu liniștea. Prezența Romanowei era supărătoare pentru toată lumea. Nimeni n-ar fi vrut s-o jignească pe femeia asta amărîtă. Stînd nemișcată, în picioare, ea își plimba din nou ochii prin odaie.

„Doamne sfinte — gîndi — unii o duc într-un fel pe lumea asta, alții într-altfel... Am gîndit să am și eu parte, împreună cu el, de-o casă ca asta".

Și deschise iar gura :

— Panie, de s-ar scula astăzi tatăl lui din groapă, s-ar întoarce îndărăt în mormînt.

Nu-i răspunse nimeni. Meșterul, neînduplecat, se juca cu lanțul de argint de la ceas, nevastă-sa gîfîia, fata care croșeta se uita cu milă spre femeia de lîngă sobă, liceenii făceau ochi mari, iar Zoska lăsase capul în jos și-și ascunsese fruntea în blana mătăsoasă a pisicii. Femeia grăi iar :

— Panie, poate c-o să se termine. Poate că n-o să mai bea. Eu nu-l cred cu una, cu două, dar știu că de data asta o să se lase. Numai să-i dai de lucru ! El numai pe dumneata te iubește și numai de dumneata se rușinează. Un lucrător așa de bun... Fie-ți milă...

Un lucrător așa de bun ! Ăsta era punctul slab al lui Chlewinski. Într-adevăr, un lucrător atît de bun ! Trase și mai tare de lanțul lui de argint, și-și trecu mîna prin chică. Nevastă-sa îi spuse ceva în șoaptă :

— Dacă nu s-ar mai ține de Zoska, poate că...

Dar în aceeaşi clipă Zoska puse pisoiul jos, sări de pe scaun şi, cu obrazul scăldat în lacrimi, căzu în genunchi în faţa tatălui ei, sărutîndu-i mîinile, spuse cu un glas întrerupt de suspine :

— Fie-ţi milă, tată ! Poate c-o să se îndrepte... ar fi îngrozitor să se prăpădească ! Sigur, sigur c-o să se îndrepte... Primeşte-l... Încearcă...

Fata se îneca de plîns şi era copilul cel mai iubit. Nimeni nu-i putea privi lacrimile cu nepăsare. Şi surorile mai mari se uitau stăruitor la tatăl lor, iar mama îl scutură de umăr pe unul dintre liceeni, preferatul tatălui, spunîndu-i :

— Hai, Ignas, roagă-l şi tu pe tatăl tău ! Şi turnă un pahar cu ceai, cu gîndul de a-l da nefericitei Romanowa.

— Tăticule — strigă cu glas argintiu elevul de doisprezece ani — ce eşti dumneata, Dumnezeu, să ştii dinainte dacă cineva se îndreaptă ori nu se îndreaptă ? Şi dacă din pricina dumitale o să se piardă un om ? Uite că şi Zoska...

Ăsta era argumentul principal, că Zoska plîngea şi că derbedeul acela era un lucrător aşa de priceput ! Ignas avea dreptate. Nu degeaba era premiantul clasei. Parcă e cineva bunul Dumnezeu ca să cunoască dinainte ursita omului ?

Meşterul ridică fruntea, îşi strînse fata la piept, iar femeii, care stătea în picioare lîngă sobă, îi aruncă o privire mai blîndă. Mai stătea încă în cumpănă, nu spunea nimic, dar după felul cum îşi mişca mustaţa se vedea că se simte înduioşat.

Dar deodată se sculară cu toţii de pe scaune, nevasta meşterului strigă : „Maica Domnului, Isuse Cristoase", iar meşterul : „Ce-i asta ?", Zoska sări în picioare, albă la faţă ca varul, iar femeia de lîngă sobă se cutremură şi se năpusti pe uşă afară. Pricina acestei spaime generale era o piatră care sparse geamul şi căzuse în mijlocul odăii. Se auzi apoi un glas gros şi răguşit, răcnind prin curte :

— Să mi-o daţi pe Zoska ! M-auziţi ?

Şi din gura flăcăului zdrenţăros şi clătinîndu-se pe picioare, cădeau, ca grindina, asupra meşterului şi a familiei sale, cuvinte de ocară şi blesteme.

— Eu o iubesc — zbiera omul — iar voi să nu îndrăzniţi s-o ascundeţi de mine ! Eu mi-s domn ca oricare altul ! Îmi iau fata şi plec, şi-l omor pe ăla care nu mă lasă !

O a doua piatră făcu geamul ţăndări.

— Zoska — urla beţivul — vino afară la mine ! Eu sînt iubitul tău şi tu eşti iubita mea ! Dacă nu vii, vă sparg toate geamurile şi vă fărîm uşa. Pe tat-tu şi pe mă-ta îi omor, iar pe tine tot am să pun mîna !

Şi iarăşi zgomot de geamuri sparte.

În casa meşterului era o zarvă de nedescris.

Pe Zoska surorile o ascunseră în odaia din fund şi făcură cerc în jurul ei, copiii plîngeau, meşterul, cu un vătrai în mînă, încerca să iasă pe uşă, în timp ce nevastă-sa îl reţinea, gîfîind şi plîngînd în hohote.

— Ori te omoară el cu o piatră, ori îl omori tu cu vătraiul şi nimereşti la puşcărie ! ţipa ea, ţinîndu-l de umeri.

Ignas sări pe fereastră în grădină şi fugi să cheme poliţia.

În curte se strînsese o mulţime de lume. Din casa principală, din odăile din fund şi din curţile vecine năvăliră o grămadă de oameni, stîrniţi de hărmălaia şi de zgomotul geamurilor sparte. Trecătorii se opreau în faţa porţii deschise şi priveau această scenă, ce se vedea limpede în lumina lunei. Un bărbat voinic, cu hainele rupte şi cu capul gol, cu o claie de păr negru şi ciufulit, se împleticea zbierînd şi urlînd, chema o fată şi arunca în ferestre cu pietre, pe care le scotea din buzunarele hainei. Doi poliţişti, încinşi cu săbii, încercau să-l imobilizeze, dar el se împotrivea cu o forţă neobişnuită. Îi izbea cu cotul, îi lovea peste faţă şi dădea cu piciorul în femeia care i se tîra la picioare. Era Romanowa care, ţipînd îngrozitor, căzuse în genunchi în faţa lui.

— Michalek, fiule, fie-ţi milă de mine, nefericita, du-te, pleacă !

Îi îmbrăţişa picioarele. El se clătina încoace şi încolo, ea se tîra în genunchi după el, întindea braţele şi-l implora, în numele lui Dumnezeu din cer şi-al amintirii tatălui său din mormînt, să se potolească, să plece unde-o vrea şi unde-o putea, numai să plece... Apoi sleită de puteri, nu mai putu nici să vorbească. Tîrîndu-se după el şi tot îmbrăţişîndu-i genunchii, şoptea pierită :

— Taci, fiule, taci, of, Doamne Dumnezeule, taci !

Unul din poliţişti, prăvălit de pumnul beţivanului, se ridicase cu greutate de la pămînt, cînd în faţa porţii se auzi huruit de roţi, oamenii se traseră în lături, iar în curte intră grăbit, păşind apăsat, un bărbat în uniformă.

— Şeful poliţiei, şeful poliţiei ! murmurară oamenii.

Trecînd întîmplător pe stradă cu trăsura şi auzind ţipete şi gemete, sărise jos şi văzînd casa cu geamurile sparte, doi subalterni ai lui luptîndu-se cu un beţivan şi o femeie tîrîndu-se în genunchi prin curte, ordonă cu glas ridicat :

— Legaţi-l !

— Să mă lege pe mine ! urlă beţivanul dînd din mîini. N-apuci tu ziua aia !

Romanowa se sculă şi încercă să-l ţină strîns, ţipînd :

— Nu te împotrivi, fiule ! Pe domnul nostru Isus, taci din gură ! Ăsta-i un general, m-auzi, e domnul general în persoană !

Dar nu făcea decît să toarne gaz peste foc. La beţie urla întotdeauna că, dacă i-ar aţine calea însuşi domnul general, l-ar învăţa el minte, iar acum i se părea că generalul venise la Zoska lui.

— *Paşol proci !* strigă el şi vîrî mîna în buzunar. Încă o piatră şuieră prin aer dar nu mai nimeri în geam, ci în umărul înaltului funcţionar care se afla în exerciţiul funcţiunii. Peste cîteva minute, îl legară cobză şi mai multi poliţişti îl conduseră la biroul poliţiei unde, puţin după aceea, în trăsura şefului trimisă anume după el, sosea procurorul.

Nu trecuse nici un ceas, luna mai lumina încă străzile oraşului, cînd arestatul, legat de mîini, era tran-

sportat la închisoarea locală. În timpul cercetărilor din biroul poliției făptașul înțelese, în sfîrșit, ce făcuse, ce se petrecuse cu el, ce-l aștepta și se dezmetici. Înainte de-a păși pe ușa închisorii se opri și învălui cu o privire plină de tristețe pe femeia care, cu basmaua căzută pe spate, îl însoțise tăcută prin tot orașul, urmîndu-i pe polițiștii care-l înconjurau. Se uită după ea, clătină din cap și, blînd ca un mielușel, intră pe ușa închisorii. Cînd auzi scîrțîitul porții grele de fier care se închidea după el, femeia se aruncă asupra porții urlînd și plîngînd cu atîta jale, încît, cuprinși de milă, polițiștii nu se încumetară multă vreme s-o gonească.

Peste cîteva luni, în baza unor articole de lege privind ultrajul adus unui înalt funcționar, Michalek fu condamnat la cinci ani închisoare corecțională.

Dar nici după trecerea acestor cinci ani nu s-a mai întors la Ongorod. Ce s-a întîmplat cu el nu se știe. Probabil că l-a înghițit cu desăvîrșire lupul de la oraș.

*

Pe Romanowa am mai zărit-o o dată, scurtă vreme după aceea. Ședea pe pardoseala de cărămizi de la intrarea bisericii, cu picioarele înfășurate în cîrpe, cu un toiag gros lîngă ea, și îmbrăcată în zdrențe. Arăta aidoma cu bătrînele cerșetoare care-și făceau veacul aici și se deosebea de ele numai prin ochii ei care, pe sub șuvițele de păr alb, arătau ca două răni sîngerînde. Erau arși de focul din bucătărie și de lacrimi. Aici, la intrarea în biserică, o mușca gerul, o înăbușea umezeala, cerșetoarele celelalte o izbeau cu pumnii sau o loveau cu bățul peste picioarele pline de răni.

Ehei, cît de departe în urmă rămăsese drumul acela de poștă pe care umblase, în zilele de iarnă, cînd strălucea soarele, cîmpul era alb de zăpadă, cerul albastru, clopoțelul suna clinc-clinc, caii alergau pe zăpadă, iar bărbatul ei, ca un brad tînăr, stînd în picioare în sanie, o întreba, întorcînd grijuliu capul : „Ție nu ți-e frig, Ewka ?"

SPIRIDUȘUL-NĂZDRĂVAN

Cum de se strecurase înăuntru Spiriduşul-Năzdrăvan, n-am de unde şti, dar că n-avea ce să caute acolo, despre asta, nici vorbă, mai ales că, fiind de faţă, isca — atît în mintea judecătorilor, cît şi a juraţilor, nişte gînduri cam nelalocul lor, ţinînd seama de demnitatea şi funcţiile acestora. Era acelaşi Spiriduş năzdrăvan care, prin poznele lui, o făcuse pe crăiasa zînelor să se îndrăgostească de un măgar [1], care preschimbă berea în apă chioară, oricît de bine ar fi preparată, care face ca din cea mai bună smîntînă să nu se bată untul, ca cei mai prevăzători călători să rătăcească drumul, în sfîrşit care răstoarnă toate treburile oamenilor cu capul în jos. De unde venise? Ai fi zis că picase chiar din steluţa aceea care se zărea pe fereastra sălii de judecată, lucind în înaltul cerului.

Îi dăduse ghes deosebirea dintre steluţa curată şi sfioasă şi sala ticsită şi încinsă. Îşi spusese : „Ian să vedem ce învîrtesc ăştia pe aici !" şi intrase înăuntru. Pe unde? Greu de ghicit. Poate printr-o spărtură a geamului, căci era mic, alcătuit dintr-o pîclă aurie şi nişte aripioare cît o părere ; în toată făptura lui ieşea în vileag mai cu seamă nasul, neastîmpărat şi mişcăreţ, care părea că-şi bate joc de tot şi de toţi cîţi sînt pe lume. Dar pînă şi nasul, cu toate că ieşea mai tare la iveală, îl avea tot mititel.

[1] Referire la spiriduşul Puck şi Titania, crăiasa zînelor, din comedia lui Shakespeare : „Visul unei nopţi de vară". (n.t.)

Chiar de-ar fi avut cineva din sală un microscop, tot nu l-ar fi ochit pe Spiriduşul-Năzdrăvan, cînd intrase pe fereastră, şi-apoi, nu-i stătuse nimănui în gînd să aducă un asemenea instrument într-un atare loc, nici măcar consilierului cu ochelarii cu rame aurite, care, în alte împrejurări, îl întîlnise nu de puţine ori. Aşadar — cum se întîmplă îndeobşte cu oamenii care, fie că au, fie că n-au microscop, habar n-au de ce se întîmplă în jurul lor şi ce-or să păţească dintr-o clipă în alta — scăldaţi de lumina lămpilor cu gaz, şedeau cu toţii solemni, cu urechile ciulite, încrezători în propria lor raţiune şi conştiinţă. Spiriduşul însă intră înăuntru, se legănă o clipă sub tavan, ciuli o urechiuşă, o ciuli pe cealaltă, privi într-o parte, privi în alta şi se porni pe rîs : „Hi-hi-hi ! chicoti el. Am să fac o poznă !"

Dacă se află undeva în lumea asta locuri nepotrivite pentru făcut pozne, apoi locul acela era mai prost ales ca oricare altul şi, dacă există cumva oameni pe care poznaşii s-ar cuveni să-i ocolească, apoi cei din sală o meritau cu prisosinţă. Pereţii sălii erau înalţi şi netezi, cu cîte un rînd de ferestre de o parte şi de alta ; lustre mari, strălucitoare, atîrnau din tavanul frumos împodobit, un covor roşu îmbrăca treptele ce duceau la masa lungă, încărcată cu tomuri groase, îndărătul căreia luceau uniformele cu broderii de aur ; iar în faţa mesei lungi şi a broderiilor de aur se aflau şirurile de bănci în care obrazurile înfierbîntate şi ochii aprinşi ai asistenţei închipuiau un mozaic pestriţ. Severitate şi măreţie, nelinişte şi intransigenţă, cîte un glas singur revărsîndu-şi acordurile în cuprinsul tăcerii înconjurătoare ; solemnitate de înmormîntare şi emoţiile consiliului medical, în care se hotărăşte viaţa unui om : iată prin ce se caracteriza locul acela.

Dar oamenii ? Feţele cele mai simandicoase şi mai onorabile. Rareori se întîmplă ca, prin componenţa lor, juraţii să ofere depline garanţii acuzatului şi societăţii deopotrivă. De obicei lucrurile astea le hotărăşte întîmplarea, dar acum, parc-ar fi fost aleşi anume, unul şi unul.

Lîngă peretele neted, juraţii ocupară o bancă înaltă cu două rînduri de locuri. Locurile din faţă, după cum e obiceiul, erau ocupate de persoanele sus-puse. Cel din capătul şirului, învestit numai de-o oră cu demnitatea de prim-jurat, era un avocat ; toată lumea din oraş îi spunea maestre. Titlul acesta îl merita pe deplin şi se potrivea de minune cu persoana lui respectabilă. Părul încărunţit şi barba-i deasă şi căruntă îi împresurau obrazul proaspăt — deşi nu mai era tînăr — luminat de doi ochi ageri şi strălucitori şi exprimînd bunătate şi înţelepciune. Abil cunoscător al legilor şi excelent vorbitor, pînă de curînd, se scula în picioare chiar în acel loc al mesei şi lua apărarea celor nedreptăţiţi sau ameninţaţi de vreo primejdie. Grozav preşedinte pentru deliberările juraţilor din camera de chibzuinţă ! Un om mai serios, mai demn, cu o judecată mai sănătoasă şi cu o mai înaltă conştiinţă era cu neputinţă de imaginat.

Alături de avocat şedea un medic, numit îndeobşte domnul consilier. Obrazul îl avea mai puţin proaspăt decît al vecinului său (profesia de medic îl obosise peste măsură), dar tot atît de înţelept, doar ceva mai trist. Poate că spectacolul continuu al suferinţelor omeneşti îi aşternuse pe buze un zîmbet în care se îngemănau bunătatea şi tristeţea. Căznindu-se cu lectura cărţilor poate că-i slăbise vederea, fiindcă purta nişte ochelari cu rame aurite, în ale căror sticle se răsfrîngea lumina lămpilor cu gaz ca două scîntei de aur.

Al treilea era un înalt funcţionar, demisionat din postul lui, cu obrazul de consilier diplomatic, cu cîteva decoraţii lucitoare prinse de surtucul încheiat pînă sub bărbie şi cu o coleretă de peri suri mărginindu-i obrazul. Al patrulea, un tîrgoveţ, proprietar a două case mari, bine cunoscut — spre deosebire de maestrul avocat şi de domnul consilier — nu atît datorită virtuţilor sale altruiste, cît spiritului său practic de om descurcăreţ şi inventiv. Pe cît era de încheiată haina consilierului, pe atît era de desfăcut surtucul proprietarului, scoţînd la iveală pieptul cămăşii sclipitor de alb şi statura-i cam burduhănoasă.

Ultimii doi făceau parte din tagma celor ce se bucurau de cea mai înaltă și unanimă simpatie.

Unul avea o proprietate mai mare, era un moșier cu fruntea albă, părul blond și privirea moale, al doilea, un pictor brun, cu ochii negri, desigur nu un geniu, dar deosebit de talentat și cu oarecare faimă, din care pricină era admirat și răsfățat de tot orașul. Aveau cu toții vîrsta cea mai potrivită ca să poată îndeplini asemenea treburi obștești de seamă ; nu se afla printre ei nici un tinerel și nici un unchiaș. Întruchipau imaginea „deplinei civilizații" : știință, artă, bunuri mobile și imobile, „virtuți" publice și particulare. Erau șase de acest fel. În spatele lor alți doi care, deși în mai mică măsură, se aflau totuși și ei pe o anumită treaptă a civilizației. Niște tîrgoveți de mai mică importanță : un cizmar, tuciuriu, mustăcios și mucalit și un brutar spătos, vesel, cu obrajii roșii și la gît cu o lavalieră tot roșie. Încolo nimeni mai acătării : patru cojoace de miel și tot atîtea capete cu păr creț — țărani, mă rog ! Pe ăștia, Spiriduș-Năzdrăvan nu-i învrednici nici măcar cu o privire.

Fericită întîmplare ce ticluise astfel completul de judecată al unui atît de important proces ; și nu numai important, dar ținînd seama de vîrsta fragedă a făptașului și de consecințele îngrozitoare ale faptei sale, de-a dreptul cutremurător.

Un băiat de optsprezece ani, din cel mai sărac cartier al orașului, dăduse foc casei stăpînului său și, în timpul incendiului, pieriseră în flăcări cîteva zeci de clădiri alăturate. De aceea, cînd doi soldați înarmați introduseră în sală și-l însoțiră spre banca acuzării pe un puști pirpiriu, îmbrăcat în haine de ocnaș, judecătorii toți erau ca o singură privire întrebătoare. Un spațiu destul de mare — o fîșie largă de parchet ceruit pe care-și scăpărau lumina lămpile din tavan — îi despărțea de banca acuzării, totuși vedeau cum nu se poate mai bine puștiul în straie de ocnaș.

Se lungise, spre paguba dezvoltării sale în lățime : parcă n-ar fi avut umeri și șolduri, arăta ca o pră-

jină, lung și subțire. O față lungă și osoasă, galbenă ca terciul, de o parte și alta a nasului ca un cioc, doi ochi mici, cu o privire năucă, uneori cu luciri aspre și, pe scăfîrlia lunguiață, peri rari și pleoștiți. Parcă nici n-ar fi avut gură, atît își ținea de strînse buzele și, abia atunci cînd prinse a răspunde la întrebări, se văzu că aveau, ca și obrazul, o culoare galbenă, ca terciul. Judecătorii erau acum numai urechi ; președintele (cel cu broderii de aur) îi ceru acuzatului să-și spună numele. Răspunsul aproape că nu se auzi, de altminteri, nici n-avea importanță.

— Născut din părinți căsătoriți ?

Și de astă dată răspunsul fu rostit atît de încet, atît de nedeslușit, încît președintele îl repetă cu glas tare, pentru uzul juraților, care nu-l putuseră auzi :

— Tatăl necunoscut.

— Ce școală a urmat ?

— Nici una.

Îi îngăduiră să se așeze. Cu brațele lui lungi și osoase se înfășură cu haina-i prea largă de ocnaș, apoi se așeză și, pe fondul întunecat al spătarului băncii, de care se rezemase, părea un obiect neînsuflețit, un ornament, o figurină lucrată din fildeș. Lîngă o măsuță laterală, stînd în picioare, grefierul citește cu glas tare actul de trimitere în judecată. Judecătorii și jurații sînt numai urechi. Nu trebuie să le scape nici un cuvîntel, nici un amănunt. Ascultă cu fețele întoarse către cel ce citește. Pe fruntea largă a avocatului, din pricina atenției încordate, parcă freamătă o șuviță de păr cărunt ; în sticlele ochelarilor cu rame aurite, pe care le poartă consilierul, scînteile încetează să se mai alunge ; moșierul, cu cotul sprijinit de bancă, își trece degetele lungi și albe prin părul ca spicul, consilierul pare o statuie a răcelii diplomatice, artistul — o flacără a pasiunii de a cunoaște. Cizmarului i s-a zbîrlit mustața ; ochii albaștri ai brutarului stau încremeniți în obrazu-i roșu.

Chiar atunci țîșnește în sală Spiridușul. Se leagănă în tavan, cu aripioarele sale mărunte, chicotește,

strîmbă din nas şi, privindu-i pe juraţi cu luare-aminte, se întreabă : „Pe care să mă urc mai întîi ?"

Grefierul dă citire frazei din actul de trimitere în judecată în care se arată că tînărul răufăcător şi-a recunoscut vina. Întrebat : „tu ai dat foc ?", a răspuns cu nerușinarea unui tîlhar înrăit : „eu !"

— De ce-ai făcut-o ?

— Fiindcă mi s-a urît cu viaţa asta de cîine !...

— L-ai răpus pe cel care te-a hrănit !...

— Să-l ia dracu' !

Toate astea (continuă să arate actul de trimitere în judecată) le-a rostit cu o ură sălbatică şi cu o nerușinare dovedind totala lui incapacitate de-a deosebi răul de bine.

În clipa aceea, maestrul avocat, aplecîndu-se spre urechea vecinului său, îi şopti (juraţilor le e îngăduit să vorbească între ei) :

— N-o fi cumva piromanie [1], domnule consilier ?

Scînteile sclipiră iar în ochelarii acestuia.

— Mă îndoiesc. Piromanii nu se comportă astfel, cu mînie şi ură.

— În cazul acesta, s-ar părea că avem în faţa ochilor unul dintre cele mai decăzute elemente ale drojdiei societăţii.

Dar tocmai în clipa asta Spiriduşul-Năzdrăvan îşi ia zborul din tavan şi, ca o păsărică pe o creangă, prinde să se legene pe şuviţa de păr cărunt de pe fruntea juristului. Maestrul avocat se mişcă nerăbdător pe locul lui, îşi scutură capul... Ce l-o fi apucat ? Uite, deşi îşi dă toată osteneala, nu-i în stare să asculte în continuare procesul-verbal. Raţiunea, memoria, imaginaţia, toate îl părăsesc. Îşi dă seama că greşeşte ; o clipă luptă cu sine însuşi, dar voinţa îl părăseşte şi, fără să se mai împotrivească, se lasă purtat în voia soartei şi... se mută cu mulţi ani şi multe mile îndărăt ; nu mai vede şi nu mai aude nimic din ce se petrece în jur, vede şi aude alte lucruri, o, cu totul altele decît crime şi procese. E la

[1] Formă de tulburare psihică, în care bolnavul simte impulsul de a distruge prin foc. (n.t.)

ţară. Sub cerul albastru se întind apele tot albastre ale unui heleşteu ; aude foşnetul frunzelor şi ciripitul păsărilor. E primăvară, totul pe lume înfloreşte, răspîndeşte mirezme, cîntă. Stă singur pe malul heleşteului şi se odihneşte în iarba deasă ; simte cum urcă în el puteri noi, renăscute. De altminteri e încă tînăr, n-are nici 40 de ani, dar munca, lupta pentru existenţă, emoţiile pledoariilor la bară l-au obosit nespus. Satul, natura au dres stricăciunile pricinuite de oraş, de viaţă. Întotdeauna a iubit natura ; florile albe de nufăr plutind pe ape, irişii galbeni înălţîndu-şi capetele din tufele de frunze, cîntecul sticletelui în crengile de mesteacăn ; tot ce vede, tot ce aude, aerul pe care-l respiră, toate îl predispun liric. Gîndul îi zboară la dragoste şi, deodată, dragostea se iveşte în faţa lui cu mult mai frumoasă decît toate codexurile de legi ale lumii acesteia. Îi apare ca lege supremă a tuturor locurilor şi tuturor timpurilor, cauza primă a speciei umane, adevărata autoare a codexurilor. În clipa aceea simte c-ar putea iubi aşa cum n-a iubit încă niciodată ; începe să recite strofe din poeme de mult înscrise în memorie, cînd deodată, o, ceruri ! iată că din păpuriş îi năluceşte o rusalkă. Are umerii largi şi obrazul rumen al unei fete de ţară şi o floare după ureche ; păşeşte larg peste tufele de gălbinele, iar în braţe duce un vraf de pînzeturi şi mîngălăul. Deşi făptura ei nu coincide în toate amănuntele cu trupul unei zeiţe, nici chiar cu cel al unei semizeiţe, lui i se pare totuşi că-i rusalkă şi se grăbeşte să-şi facă de vorbă cu dînsa. Se împrieteniră strîns de tot, dar rămaseră atît de departe unul de celălalt, încît nu-i află niciodată numele. Parcă pe atunci i-l ştiuse, dar acum, chiar de l-ar fi tăiat bucăţi-bucăţele, nu şi l-ar fi amintit. În ce priveşte starea ei socială, ştia doar că era cea mai joasă din cîte sînt pe lumea asta. Se întîlniră cîteva zile în şir, cît stătuse la ţară, întotdeauna înconjuraţi de nuferi şi sticleţi, între albastrul cerului şi al heleşteului. „N-am fost eu de vină, ci lunca înflorită !"

— Domnule consilier, nu-ţi aminteşti cumva, acum cîţiva ani am fost împreună la ţară, la fratele meu ?

Mirat peste măsură, doctorul îi răspunde din bunăvoinţă şi politeţe :

— Ba da, să tot fie vreo optsprezece, sau poate nouăsprezece.

— La naiba ! şopti avocatul, şi ochii lui blînzi se umplură de spaimă.

Îşi dădu seama cu ruşine că nu se învrednicise să asculte nimic din partea finală a actului de acuzare şi că, în locul glasului preşedintelui, în sală răsunau acum vocile martorilor. Dar întrucît Spiriduşul îl părăsi, izbuti să se concentreze din nou asupra celor ce se petreceau în sală.

Martorii acuzării aduseră o sumedenie de amănunte cu privire la daunele şi nenorocirile produse de răufăcător. Cîteva zeci de case pieriseră mistuite de flăcări, cîteva zeci de familii rămăseseră fără adăpost, aduşi la sapă de lemn. Plînsul, gemetele, scrîşnetele, foametea, blestemele toate erau evocate plastic şi convingător de oameni ce avuseseră de pătimit ei înşişi, mînia şi indignarea celor din sală cădeau ca o ploaie deasă peste figurina sculptată în fildeş şi îmbrăcată în straie de ocnaş. Spiriduşul se oprise şi el deasupra băncii juraţilor şi rămăsese o clipă nemişcat, cufundat în tot felul de gînduri triste. Îl dezmeticiră şoaptele unuia dintre juraţi.

Era moşierul care-i şuşotea vecinului său, pictorul :

— Asta înseamnă oraşul, cu drojdia lui otrăvitoare !

— Hi-hi-hi ! chicoti Spiriduşul şi într-o clipă se instală pe mîna albă a moşierului, de care acesta-şi apropiase fruntea plină de gînduri. Ce-o mai fi şi asta ? Moşierul, în loc să fie în sala de judecată, se află acum la un bal mascat, cu lume multă, costume pestriţe şi gălăgie. Nu s-a înglodat încă în datorii şi preţul grîului se menţine ridicat. De aceea şi-a spus că după atîta muncă are dreptul să se odihnească, să petreacă şi el puţin, la oraş. Şi petrece de minune. Sîngele de şleahtic îi clocoteşte atît de tare în vine, încît ar fi gata să-şi ia paloşul şi să reteze

dintr-o singură lovitură capetele a trei tătari, sau ar fi în stare să-şi smulgă din spinare costumul de spaniol, ba chiar şi-ar da şi cămaşa de pe el, în schimbul a ceea ce doreşte să obţină. Costumul de spaniol îl prinde de minune, şi-i vesel, şi petrece cum n-a mai petrecut de mult ; dar petrecerea e într-adevăr în toi, din clipa în care se află alături de o măscuţă graţioasă, vioaie, spirituală. Din punct de vedere gramatical, glumele ei nu sînt fără cusur şi el şi-a dat îndată seama că o doamnă din lumea mare nu poate fi. Încă nu se sfîrşise balul cînd frumosul spaniol şi măscuţa cea care făcea greşeli din punct de vedere gramatical se făcură nevăzuţi din sala ticsită şi gălăgioasă. După aceea, încă o bucată de vreme, el nu se arătă prietenilor săi de la oraş, deşi nu părăsise urbea, dar atunci cînd o părăsi, pe prietena lui de la balul mascat şi din zilele următoare o uită atît de deplin, încît dacă l-ar fi tăiat bucăţi-bucăţele, nu şi-ar fi putut aminti nici numele, nici prenumele ei. Acum se aplecă şi-i şopti la ureche vecinului său :

— Maestre, cît să fie din iarna aceea cînd am petrecut atît de bine şi chiar dumneata m-ai ajutat să mă deghizez în spaniol ?

Avocatul se miră foarte, dar din prietenie răspunse :

— Vreo optsprezece sau nouăsprezece...

— La dracu' ! şopti moşierul şi ochii lui cu privirea blîndă se umplură de spaimă.

N-a auzit un cuvînt din depoziţia martorilor şi-i e grozav de ruşine. Spiriduşul îi părăseşte mîna albă şi, de bucurie, face tumbe deasupra capetelor solemne de pe banca juraţilor. Iar moşierul e din nou atent la ceea ce se petrece în sală.

Istorisirile despre năpasta incendiului continuă, devin din ce în ce mai impresionante, fiindcă iau cuvîntul cei care au fost mai tare sinistraţi şi glasurile lor sînt gîtuite de spaimă. Pe măsură ce glasurile speriate se lamentează la nesfîrşit, figurina de fildeş de pe banca acuzării se desprinde mereu mai tare de spătarul băncii, apleacă fruntea şi cu gura strîmbă, cu fruntea brăzdată de mii de cute, se bate în piept

cu pumnul descărnat. Se loveşte cu putere, iar pieptul îngust răsună uşor ; apoi oftează tare. La început nimeni nu pricepe de ce puştiul ăsta deşirat se strîmbă, se izbeşte cu pumnul în piept şi oftează. Abia după ce a repetat de trei-patru ori gesturile acestea, publicul şi juraţii aud cuvintele rostite în şoaptă :

— Doamne, fie-ţi milă ! Doamne, fie-ţi milă ! Doamne, fie-ţi milă !

— Un creion. Un regat pentru un creion ![1] şopti pictorul. Ce model extraordinar pentru un păcătos care se pocăieşte !

— Se preface, mişelul, ca să ne înduioşeze ! şopti dispreţuitor proprietarul, cînd deodată nasul i se roşi şi se lăsă în jos, căci se căţărase pe el Spiriduşul. Proprietarul celor două case, în loc să vadă sala de judecată cu tot ce e într-însa, n-o vede în faţa lui decît pe Antoşia... adică, mai bine zis, pe slujnicuţa maică-si. E mult de-atunci. Pe vremea aceea avea o singură casă şi aia fără aripile laterale. Fusese nostimă de tot, drăcoaica, dar nu mai ştie nimic de ea, de secole. Se foieşte îngrijorat, îşi atinge cu mîna nasul stacojiu pe care Spiriduşul ţopăie ca un bezmetic.

— Plagă egipteană — şopti proprietarul şi, în clipa următoare, ascultă iar, cu deosebită atenţie, depoziţia martorilor. În schimb, consilierul îşi mişca gîtul în gulerul scrobit şi-şi scobea perii din bărbie, unde se cuibărise Spiriduşul. Legănîndu-se pe un picior, Spiriduşul ridică fruntea, strîmbă din nas şi sfredeli cu privirea ochii reci ai consilierului, cu adevărat ochi de statistician. Ce-a auzit şi ce-a văzut în clipele acelea consilierul, în locul sălii de judecată, n-a izbutit nimeni să afle vreodată, fiindcă era un om cu fire închisă şi n-ar fi destăinuit în faţa nimănui nişte gînduri atît de nelalocul lor.

Un lucru e sigur, că o expresie de mîhnire şi nemulţumire îi acoperi obrazul şi că, după aceea, stre-

[1] Parafrază a celebrului vers „un regat pentru un cal" din piesa „Richard al III-lea" de Shakespeare. (n.t.)

curînd întîmplător o privire spre decoraţiile ce le purta în piept, îşi spuse c-ar trebui să le încredinţeze giuvaergiului, să le cureţe, fiindcă şi-au pierdut de tot strălucirea.

Iar Spiridușul se tolăni în voie, ca şi cum ar fi vrut să se odihnească, pe rama ochelarilor medicului, unde cele două scîntei de aur prinseră să tremure şi se sfărîmară într-o mulţime de alte scîntei mărunte şi jucăuşe. Dar nimeni nu-l luă în seamă pe medic cu ochelarii lui cu tot, fiindcă toţi întorseseră privirile către banca acuzării.

În mijlocul sălii de judecată depuneau, unul după altul, martorii apărării. Relatau împrejurările infracţiunii, care ar fi putut constitui circumstanţe atenuante în ochii juraţilor.

Inculpatul ascultase la început cu atîta luare-aminte, încît urechile-i clăpăuge parcă se lungiseră de efort; după aceea, dintr-un ornament de fildeş al băncii, se preschimbă într-un puşti care ţîşnise în picioare şi care, fără să ceară cuvîntul, începuse să vorbească. Nimeni nu-i dăduse cuvîntul, dar cînd deschise gura, nimeni nu-l opri. Toţi pricepură că explicaţiile martorilor asupra împrejurărilor în care-şi făptuise crima puteau să i se pară insuficiente şi toţi simţeau nevoia să-l asculte. Aşadar vorbi. Stătea în picioare, lung şi deşirat ca o prăjină, întors cu profilul spre public şi masa cea lungă, cu faţa spre juraţi (îşi păstrase atîta luciditate cît să ştie şi să nu uite că soarta lui se afla în mîinile lor) vorbea; atît de repede, încît i se tăia mereu răsuflarea, şi atît de tare, încît glasul lui subţire şi ascuţit umplea sala din tavan şi pînă la podele; părea un ţipăt monoton, prelungit în infinit. Ai fi zis că nu e în stare să vorbească, ci numai să tacă ori să ţipe. Ocheadele pe care le arunca în dreapta şi în stînga erau atît de pătimaşe, încît păreau sălbatice, iar maxilarele lui proeminente, în contrast cu obrajii slăbiţi, mişcîndu-se într-una, aminteau de o fiară gata să muşte. Pe de altă parte, auditoriul fu nevoit să recunoască faptul că ceea ce povestea în faţa lor, n-avea cum să contribuie la îmblînzirea caracterului şi la tem-

perarea pasiunilor cuiva, şi că n-avea nici cea mai mică legătură cu civilizaţia. Erau nişte pătanii care nu se integrau de loc, absolut de loc, în istoria civilizaţiei. Cel mult, puteau sluji drept capitol într-o istorie a regatului fiarelor şi asta numai în cazul în care, într-un asemenea regat, ar exista pui de lei sau de lupi născuţi din taţi necunoscuţi şi mame care fie că s-au stins de foame, fie c-au pierit fără urmă.

Dar e îndoielnic că în vreo pădure sau într-un pustiu s-ar afla vreun leu sau lup care să umilească, să chinuie, să înfometeze, să pună la munci grele un pui de leu sau lup, aşa cum făcuse cu puştiul acela stăpînul lui. De aceea tot ce a rămas încă în fiinţa lui — zbucium, nemulţumire, nelinişte, chiar şi după ce s-a răzbunat, se revarsă acum ca o lavă fierbinte cînd istoriseşte, fără să se oprească la punct, fără să ţină seama de paragrafe, ca într-un ţipăt, despre relaţiile sale cu stăpînul lui. E sălbatic, dar lucid şi are o memorie excelentă. Toarnă cu faptele, numeşte martori, indică locul, iar la urmă încearcă să exprime propriile lui sentimente. O face însă într-un mod atît de necivilizat, cu asemenea luciri în ochii injectaţi şi cuvinte atît de muşcătoare, încît preşedintele îi întrerupe torentul vorbelor şi-i porunceşte să se aşeze.

Ţipătul acela neîntrerupt şi monoton, care umpluse el singur spaţiul din tavan pînă-n podea şi de la un perete la altul, a contenit. Pe spătarul negru al băncii se iveşte iar ornamentul de fildeş, şi în sală, treptat, se simte iar prezenţa oamenilor nemişcaţi şi uluiţi. De-a lungul mesei, pe banca juraţilor, în şirurile de bănci rezervate publicului, toţi stau neclintiţi, cu răsuflarea oprită. Lămpile ard tăcute, s-a aşternut o linişte atît de atotstăpînitoare, încît se aude bîzîitul uşor şi ritmic al ventilatorului, cocoţat sus de tot, într-un ungher.

Din stradă, dincolo de zidul gros şi de curtea largă a tribunalului, răzbat huruitul roţilor pe caldarîm şi acordurile unei flaşnete. Pe una din ferestre se zăreşte o steluţă, lucind departe sus, în tărie. În timp ce sala stă cufundată într-o tăcere încremenită, în

ochelarii mediculuí tremură, aleargă, joacă o puzderie de scîntei mărunte. E Spiriduşul care, tolănit pe marginea ochelarilor, se ţine de năzbîtii.

Medicul se apără din toate puterile de halucinaţiile auditive despre care ştie, medic fiind, că nu-s decît o amăgire deşartă a simţurilor. Se străduieşte să-şi îndrepte atenţia asupra celor ce se întîmplă în faţa lui, dar e zadarnic, în urechi îi răsună într-una o flaşnetă, zdrăngănind un cîntec săltăreţ ca o polcă, pe care-l ştie de copil, de la răposata bunică-sa : „Ah, amoru-i nu ştiu cum, şi acasă şi pe drum !“ Vai, ce cîntec nesuferit ! Odinioară, cînd o auzea pe bunică-sa cîntîndu-l, se prăpădea de rîs, dar acum, într-un loc ca acesta, şi în asemenea împrejurări, el care e tată de familie...

Supărat, îşi îndreaptă privirile spre publicul din sală şi caută prin bănci obrajii preaonoratei sale soţii şi ai drăguţelor sale fiice... Dar degeaba, flaşneta îi tot dă înainte cu acelaşi cîntec nesuferit : „Ah, amoru-i nu ştiu cum, şi acasă şi pe drum !“ Mare pacoste, măi, măi „Ah, amoru-i nu ştiu cum !“

— Cum se înflăcărase vorbind băiatul acela ? Ce model nemaipomenit pentru o făptură omenească sălbăticită !

Deşi cuvintele acestea fuseseră rostite încet de tot, Spiriduşul le auzi totuşi şi, într-o clipă, se urcă pe sprîncenele negre şi stufoase ale artistului. Dar pînă şi Spiriduşul cel năzdrăvan, care nu avea nimic sfînt pe lume şi nu cruţa pe nimeni, cu alesul muzelor se purtă mai blînd şi mai înţelegător decît cu ceilalţi. Îi atinse pleoapele cu aripioarele, iscînd un fel de pîclă, şi în mrejele ei se avîntară într-un splendid dans grecesc, o ghirlandă de Fornarine [1]. O, Apolo [2], multe au mai fost ! De prin ateliere de lenjerie şi

[1] Fornarina, tînără fată, deosebit de frumoasă, iubită de pictorul italian Rafael Sanzio (1483—1520) şi imortalizată de el într-un celebru tablou. Fornarina era fiica unui brutar, de unde şi porecla aceasta. (n.t.)

[2] Zeu grec şi roman ; în mitologia antică, zeu al soarelui şi luminii, al poeziei şi artelor în general. (n.t.)

spălătorii, din prăvălioare, din cîte o colibă răzleţită de celelalte, din cîmpuri singuratice, din colţuri de natură pitoreşti. „Frumoasă e şi asta, frumoasă şi cealaltă. Dar care să fi fost iubita lui Kirkor [1] ?“ „„Toate“. Pictorul îşi cuprinse capul cu amîndouă mîinile şi începu să se roage :

— Doamne atotputernice, îndură-te de sărmanul meu suflet. Fiind atît de multe, cine ar mai putea spune... Fost-am, Doamne, ca o harfă a lui Eol [2], înălţat-am suspine ca Solomon [3] către Sulamita [4]...

Dar Spiridușul îşi şi săltase trupşorul spre banca juraţilor şi-şi vîrîse picioruşele în mustaţa stufoasă a cizmarului, iar cu aripioarele îl trăgea de lavalieră pe brutar.

Nu trecură decît două-trei clipe şi cizmarului i se zbîrli mustaţa, aruncă o privire vecinului său o dată, apoi încă o dată şi apoi pentru a treia oară şi, dîndu-şi seama că şi acesta se gîndeşte în clipa aceea la acelaşi lucru, i se adresă încetişor :

— Orice om a fost tînăr odată, nu-i aşa, vecine ?

Brutarul îi răspunse cu glas plîngăreţ :

— Aşa e, vecine ! Ba chiar şi acum... pîrdalnica asta de fire omenească !

Şi, lucru ciudat, Spiridușul, în loc să rîdă în legea lui, strănută. Mirosul cojoacelor ţărăneşti îi gîdilă nările.

Deodată se îndreptă şi-i înţepeni pînă şi năsucul.

Luase cuvîntul procurorul. Înveselit de cuvintele auzite, Spiridușul îi părăsi de îndată pe cei doi meşteri şi, zburdînd prin sală, cînta plin de voie bună :

— O, ta-ta-ta ! O ! ta-ta-ta-ta !

Procurorul era un bărbat deosebit de zelos şi de-o mare elocinţă. Cuvintele îi curgeau acum din gură

---

[1] Personajul din piesa lui Juliusz Slowacki „Balladyna“. (n.t.)

[2] În mitologia antică, zeul vînturilor. (n.t.)

[3] Rege izraelit (971—932 î.e.n.), vestit pentru înţelepciunea lui. Legenda biblică îi atribuie mai multe lucrări, printre care celebra „Cîntare a cîntărilor“. (n.t.)

[4] Numele celei căreia regele Solomon i-ar fi închinat „Cîntarea cîntărilor“. (n.t.)

nu ca un şuvoi de miere, ci ca unul de smoală. Apărătorul legalităţii, al ordinii şi securităţii publice era pătruns de importanţa funcţiei sale, şi-o dovedea cu aptitudinea sa impunătoare, cu gesturile sale energice, din pricina cărora mînecile lui brodate din abundenţă cu aur zvîrleau în văzduh o ploaie de scîntei. Ajunsese cam pe la mijlocul curgătorului său discurs, exprimat cu un glas plin de vibraţii metalice, şi-l zugrăvise pe făptaş în culori atît de sumbre, încît Lucifer însuşi l-ar fi putut recunoaşte drept propriul său fiu, cînd, deodată, fu cuprins de o ciudată ezitare şi de un fel de toropeală. Ai fi zis că în clipa aceea era dus cu gîndul în cu totul altă parte : fruntea lui înaltă era înnegurată, privirea i se stinse, întoarsă parcă înăuntru, pînă şi mînecile brodate încetară să mai scapere.

Spiridușul-Năzdrăvan i se urcase pe gură, chiar peste buza de deasupra, şi-o apăsa cu atîta putere, încît acuzatorul public, acest excelent orator, îşi reduse partea a doua a discursului la numai cîteva zeci de expresii pe care mai mult le bolborosi cu limba împleticită decît le rosti, iar după aceea se prăbuşi în fotoliu, grozav de tulburat, acoperindu-şi fruntea cu palma.

Urma discursul lung al apărării şi în acest răstimp Spiridușul se ţinu doar de năzbîtii. Era cuprins de un soi de veselie nebună.

O clipă se zbengui îndărătul mesei lungi, ceea ce avu drept urmare imediată faptul că fruntea demnitarului, care şedea la mijlocul mesei, păli tare de tot. Unul dintre vecinii acestuia se înfioră şi duse mîna la tîmple, de parc-ar fi vrut să alunge o muscă sîcîitoare. Un al doilea se gîrbovi şi se apucă să scotocească prin hîrtii, năzuind parcă să îngroape în ele ceva ce nu-i era de fel de trebuinţă.

Aproape în aceeaşi clipă, grefierul, aşezat la o măsuţă laterală, risipi pe jos o grămadă de hîrtii, iar Spiridușul, lăsîndu-l cît se poate de stînjenit, zbură, pentru variaţie, spre publicul din sală. Se învîrtea prin lumea multă adunată acolo ca vodă în lobodă. Pe femei le ocolea, avea ce avea numai cu

bărbaţii, aşa-l apucase pe el bîzdîcul. Cu mustăţile, cheliile şi capetele tunse scurt puse la cale nişte isprăvi nemaipomenite. Ţopăia şi juca pe deasupra lor, îi mîngîia cu aripioarele, îi gîdila cu picioruşele, sufla peste ei trezindu-le cele mai ciudate şi mai neaşteptate amintiri, gînduri şi bănuieli, ceea ce stîrni o mişcare neobişnuită în rîndurile publicului. Fără să-şi afle astîmpăr, cînd unul cînd altul se scula în picioare, în ciuda îmbulzelii, şi întindea gîtul spre banca acuzării, aţintind cu privirea neliniştită ornamentul sculptat din fildeş. De asemenea, ici-colo, se înălţau suspine zgomotoase şi nerăbdătoare sau mormăieli, dovedind că ba unul, ba altul din mulţimea aceea scrutase pînă-n străfundurile lui un fenomen de viaţă ciudat şi pe care-l nesocotise pînă atunci.

Femeile, deşi Spiriduşul le lăsase în pace, aveau pete roşii în obraz şi lacrimi în ochi. Şi cum într-o sală de judecată nu se cuvine să te răcoreşti cu evantaiul, multe dintre ele, tulburate ori triste, îşi acopereau obrazul cu mînecile de blană.

Toate acestea mai continuau încă, atunci cînd Spiriduşul părăsi publicul şi zbură iar spre băncile juraţilor. Nu-i venea să-i lase singuri prea multă vreme. În ziua aceea erau aleşi cu precădere cei pe care-i alinta mai cu osebire. Din cînd în cînd se mai urca pe şuviţa căruntă a maestrului, evocîndu-i nu numai heleşteul, ci şi alte locuri unde creşteau crinii aceia plini de ispite. Din cînd în cînd, mîngîia gîtul ţeapăn al consilierului, sau trăgîndu-l de nas pe proprietarul de case, îi şoptea la ureche consilierului : „Amoru-i nu ştiu cum !“ Nu-i cruţa nici pe moşier şi nici pe pictor şi cine ştie dacă nu erau tocmai ei jucăria preferată a puştiului răutăcios. Ba şi cei doi meşteri avură de pătimit de pe urma Spiriduşului. Numai ţăranii şedeau liniştiţi, cu spinările încovoiate, cu mîinile încrucişate în poală, cu clăile de păr mai încîlcite ca oricînd.

În felul acesta dezbaterile publice ale tribunalului se apropiară de sfîrşit. Judecătorii şi juraţii se sculară de pe locurile lor şi o porniră în două direcţii

diferite. În faţa uşii prin care ieşiseră juraţii, acum ermetic închisă, stătea de strajă, în picioare, un bărbat care le asigura astfel legiuita reculegere, iar în văzduh, în aşteptare, se oprise Spiriduşul. De cum dispăruseră juraţii, îl cuprinsese un dor nespus de ei şi de aceea stătea acum de veghe, adică cu un picior adus înainte şi cu celălalt la spate, chiar lîngă uşa prin care plecaseră şi urmau să se întoarcă.

Se întîmplă un lucru ciudat. Deşi infracţiunea era limpede şi fusese confirmată de mărturisirea vinovatului, totuşi juraţii deliberară foarte mult timp, atît de mult, încît Spiriduşul se plictisi şi începu să caşte. Fără să-şi schimbe atitudinea de aşteptare, în care stătea atîrnat în văzduh în faţa uşii închise, se tot uita împrejur şi arunca priviri grăbite acuzatului.

Acuzatul plîngea. De cînd se aşezase acolo era a patra oară că-şi dădea în vileag sentimentele. Iar excesul acesta de impresionabilitate era şi el o dovadă în plus că băiatul beneficia prea puţin de civilizaţie, care, după cum se ştie, pe treptele ei superioare, te face mai chibzuit şi mai stăpînit.

La început, completul acela strălucit de judecată îl impresionase în asemenea măsură, încît nu fu în stare nici măcar să-şi spună cu glas tare numele şi prenumele ; mai tîrziu, cînd i se înfăţişase pe larg crima ce-o comisese, şi consecinţele ei, se căise, izbindu-se cu pumnul în piept ; cînd le povestise nedreptăţile şi chinurile ce le-a îndurat, se înfuriase şi începuse să zbiere ; acum plîngea. Ştia că una din porţile purgatoriului duce spre iad, iar cealaltă spre pămînt ; se temea grozav de prima şi rîvnea grozav la a doua. De aceea hohotea de plîns acoperindu-şi ochii cu mîneca de ocnaş.

*

Clopoţelul. Consfătuirea juraţilor s-a isprăvit.

— Intră Curtea — răsună în sala de judecată glasul aprodului. Toată lumea se sculă în picioare, într-o tăcere deplină.

Cele două uşi care se aflau faţă-n faţă se deschiseră larg. Prin una din ele intrară judecătorii, cu hainele brodate cu aur, şi se aşezară de-a lungul mesei. Prin cea de-a doua uşă se iviră juraţii.

Cel dintîi intră avocatul cu o bucată de hîrtie albă în mînă. Spiriduşul tremură de bucurie şi i se urcă pe şuviţa căruntă de păr. După avocat urmează ceilalţi, cîte doi, cîte trei. Cei patru ţărani cu cojoacele pe ei încheie alaiul. Urcă încet valul covorului roşu şi se opresc în dreptul mesei, întorşi cu faţa spre cei cu broderii aurite. Publicul îi priveşte şi aşteaptă. Tot aşteptînd, bagă de seamă cu toţii că hîrtia din mîna avocatului tremură puţin, în ochelarii consilierului licăresc o sută de mii de scîntei, moşierul şi pictorul sînt grozav de ciufuliţi, nasul proprietarului de case s-a încovoiat ca un plisc, aproape să-i intre în gură. Arată cu toţii jalnic. Totuşi avocatul se desprinde de ceilalţi şi, mai mult din obişnuinţă, păstrează o atitudine sigură de sine. Ridică foaia de hîrtie aproape de ochi şi citeşte cu glas tare, ca să poată fi auzit în toată sala, întrebarea scrisă acolo :

— Este vinovat acuzatul de cutare şi cutare crimă, comisă în cutare şi cutare zi ?

Mai urmează să fie rostită sentinţa : un singur cuvînt, nu mai mult, un singur cuvînt. De ce nu-l rosteşte avocatul ? A pălit şi mîna în care ţine hîrtia îi cade greoaie în jos. Nu-i nimic. Îi cunosc toţi energia şi priceperea în treburile publice, aşadar chiar dacă a căzut pradă unei slăbiciuni de moment, o să-i treacă şi-o să-şi facă datoria. Bineînţeles : a dus iar la ochi foaia de hîrtie şi — ciudat lucru ! a pălit şi mai tare, ridică hîrtia tot mai sus, parcă şi-a pierdut vederea şi tace, parcă a amuţit.

Judecătorii cu broderii de aur aşteaptă, aşteaptă şi publicul ; deşi sînt atît de mulţi, nu se aude nici o şoaptă, lămpile ard tăcut. În sală domneşte o tăcere atît de mare, încît se aude bîzîitul încet al ventilatorului şi hohotele celui în haine de ocnaş de pe banca acuzării. Prin una din ferestre se zăreşte o steluţă pe cerul întunecat, lucind departe, sus, în tărie.

În cele din urmă primul jurat ridică fruntea și, foarte palid la față, rostește cu glas tare :

— Este vinovat !

Atunci Spiriduşul-Năzdrăvan, în culmea veseliei, i se urcă în creştetul capului, de acolo saltă pînă sus de tot, în tavan, şi, legănîndu-se în lumina puternică a lămpilor, aruncă o întrebare întregii săli :

— Cine ?

DOAMNA CEA BUNĂ

Fetița intră, speriată și uluită, în minunatul salon al Ewelinei Krzycka, dusă de mînă de Janowa, nevasta zidarului, tropăind mărunt pe parchetul lustruit, gata să izbucnească în plîns ori în rîs, după cum aveau să se desfășoare lucrurile. Guriţa-i de coral tremura și se strîmba a plîns, ochii ei mari ca azurul străluceau de uimire și curiozitate, iar fruntea-i frumoasă era încadrată de un păr des, des de tot, ca aurul vechi, cu luciri incandescente. Era o copiliță de vreo cinci anișori, nespus de frumoasă. Alături de femeia voinică și înaltă care o ducea de mînă, îmbrăcată cu o rochiță de percal lungă pînă la pămînt, copila părea un fluture alburiu, cu aripile strînse. Făcuse doar cîțiva pași, cînd se înfioră de spaimă și era gata-gata să tragă un chiot, dar deodată spaima i se preschimbă în bucurie, își smulse mîna din palma aspră a Janowei și, așezîndu-se jos, pe podea, începu să strige veselă și cu mare duioșie :

— Cuţu ! Cuţu !

Prima întîlnire, care începuse dramatic, lua acum un caracter cu totul prietenesc. Micuţul pinci, care se năpustise asupra vizitatoarelor hămăind ascuțit și cu înverșunare, rămase nemișcat în fața copilei așezate pe podea și începu s-o cerceteze atent cu ochii lui negri, lucitori și plini de înțelegere. Iar fetița își înfunda mînuțele mici și roșii în blana lui imensă, albă ca zăpada. Dar în aceeași clipă, lîngă cele două ființe, care făceau cunoștință, se ivi o femeie ca de vreo patruzeci de ani, o brunetă înaltă, frumoasă încă

și îmbrăcată în negru. Nevasta zidarului, îndoită din șale, îi sărută mîna albă.

— Helka ! De ce nu-i săruți mîna stimatei doamne ? Ia te uită la ea ! S-a pus la joacă cu cățelul ! Nu-i luați în nume de rău, stimată doamnă ! E încă mică și nu știe !

Dar doamnei Ewelina nici prin minte nu-i trecea să se supere. Dimpotrivă, ochii ei negri, plini de foc și gingășie, se ațintiră cu încîntare în obrazul copilei, pe care Janowa, cu palmele ei bătătorite, o înălța să i-o arate mai de aproape. Ochii de safir ai fetiței se umplură de lacrimi și cu amîndouă mînuțele se agăță de fusta Janowei.

— Noi am făcut pentru copilul ăsta tot ce-am putut, dar la oameni sărmani ca alde noi n-a avut cum să deprindă purtări alese. De abia acum îi iese norocul în cale, biata fetiță orfană !

— Orfană ! repetă pani Ewelina și se aplecă spre fetiță, s-o cuprindă în brațe, dar se trase deodată îndărăt. O adîncă părere de rău i se întipări pe obraz : Of ! sărăcuța ! Cum e îmbrăcată ! Cu o rochiță pînă-n pămînt ! exclamă ea. Apoi rîse. Și ce cămașă grosolană... și părul !... Are un păr minunat, dar cine-i face codițe unui copil atît de mic !... Și ce ghetuțe greoaie poartă și fără... fără ciorapi...

Își îndreptă spatele și atinse cu degetul un clopoțel de argint. La clinchetul lui copilul rîse, iar Janowa căscă ochii.

— Pe domnișoara Czernicka ! rosti scurt către lacheul ce se ivise în ușă.

Într-o clipă, intră în cameră, cu pași zoriți, o femeie ca de vreo treizeci de ani, înaltă, slabă, cu fața smeadă și netedă, cu părul negru strîns la ceafă într-un pieptene înalt de baga și îmbrăcată cu o rochie neagră și strîmtă. Din prag, ochii ei ageri o învăluiră pe Janowa și copilul adus de dînsa într-o privire posomorîtă, dar cînd ajunse la cîțiva pași de stăpîna ei, privirea i se înseninâ și pe buzele ei subțiri și ofilite se înfiripă un zîmbet umil și fățarnic. Doamna Ewelina i se adresă cu multă însuflețire :

— Draga mea Czernicka, asta-i fetiţa de care ţi-am vorbit ieri. Uită-te la ea ! Ce trăsături, ce pieliţă delicată... ce ochi... ce păr... dacă s-ar mai împlini puţin şi ar mai prinde culori în obraji, i-ar putea sluji unui nou Rafael ca model pentru un heruvim... Şi mai e şi orfană !... Îţi aminteşti prin ce întîmplare neaşteptată am descoperit-o la oamenii aceia de ispravă !... Într-o locuinţă atît de tristă... umedă... întunecoasă... Mi-a luat ochii cu strălucirea ei ca o nestemată rătăcită într-o gunoişte !... Czernicka mea dragă, trebuie îmbăiată, pieptănată, îmbrăcată... fă-mi hatîrul ăsta şi vezi ca peste un ceas, două cel mult, să arate cu totul altfel... Czernicka zîmbi fermecător, îşi strînse mîinile la piept într-un gest de nespusă încîntare şi, dînd mereu din cap, aproba grăbită tot ce-i spunea doamna Ewelina. Iar doamna Ewelina era într-o excelentă dispoziţie. De aceeaşi excelentă dispoziţie fu cuprinsă şi domnişoara cameristă. Aşa cum se aşezase mai adineauri Helka în faţa cîinelui, tot astfel se aşeză dînsa acum pe jos, lîngă Helka, şi imitînd gunguritul unui copil, începu să intre în vorbă cu fetiţa. Apoi, cu un mare efort, pe care se străduí să nu-l observe nimeni, o ridică pe Helka cu braţele ei uscate şi vînjoase, o strînse la piept, îi acoperi obrazul cu sărutări sonore şi o scoase din salon. Doamna Ewelina, emoţionată şi abia stăpînindu-şi lacrimile, mai stătu de vorbă o clipă cu Janowa, care, încurajată şi înduioşată de nesfîrşita bunătate a stimatei doamne, plîngea şi istorisea pentru a doua oară cum se întîmplase cu Helka de-a rămas orfană. Tatăl fetiţei, un neam de-al lor, de meserie tot zidar, ca şi bărbatu-său, se prăbuşise de pe schelă, rămînînd mort pe loc ; nevastă-sa, mama fetiţei, se prăpădise şi ea, scurtă vreme după aceea, îmbolnăvindu-se de holeră. Orfană şi de tată şi de mamă ! Amîndouă femeile, văduva cea bogată şi nevasta zidarului, se înduioşară pînă la lacrimi la auzul acestui cuvînt. Doamna Ewelina lăudă cu multă căldură milostenia de care dăduseră dovadă Janowa şi bărbatul ei, luînd fetiţa asta frumoasă sub ocrotirea lor ; Janowa, înălţînd osanale sufletului bun şi milos al doamnei Ewelina, care avea să aibă grijă de

copil de-acum încolo pentru totdeauna, își tot freca obrajii plini de lacrimi cu mîneca bluzei de lustrin, pînă ce din roșii, cum erau de obicei, ajunseră stacojii. La sfîrșitul întrevederii Janowa era gata să cadă în genunchi în fața doamnei Ewelina și să-i sărute poala rochiei, ca unei sfinte, dar doamna Ewelina o opri, amintindu-i că nu se cade să îngenunchezi decît în fața Domnului ; apoi o rugă pe Janowa să primească un mic dar de la ea : cîteva ruble, cu care să le cumpere bomboane la copii. Janowa rîse vesel printre lacrimi.

— Le-arăt eu lor bomboane ! strigă ea. Da' ce-s copii de domni, să nu poată fără bomboane ? Dacă dumneavoastră sînteți atît de darnică, am să-i iau lui Wicek ghete, iar pentru Marylka și Kaska băsmăluțe de pus în cap...

Își luară rămas bun. În drum spre casă, Janowa se opri de vreo douăzeci de ori, lăudînd în fața a douăzeci de persoane cunoscute ce-i ieșiseră în cale bunătatea și mila îngerească a doamnei Ewelina. La rîndul ei, doamna Ewelina, după plecarea Janowei, se întinse pe divan și, sprijinindu-și de brațul alb fruntea grea de gînduri, rămase astfel pierdută într-o dulce și tristă visare.

La ce se gîndea oare ? Poate la aceea că în calea vieții ei mohorîte și înghețate răzbise o rază de soare luminoasă și caldă... Și că raza aceasta de soare avea să fie, de acum încolo, orfana pe care o descoperise întîmplător, cu o zi în urmă, și-o alesese drept fiică ! O, cît de drag avea să-i fie acest copil ! Simțea lucrul acesta din răsuflarea grăbită care-i umfla pieptul, din unda de viață și tinerețe ce părea să-i fi năpădit toată ființa și sta gata să-i spargă inima. Viața ei fusese atît de tristă și pustie, se simțea atît de singură, o învăluise un frig ca de moarte. Era aproape-aproape să se stingă, să îmbătrînească, să alunece într-o apatie totală sau într-o neagră melancolie, cînd iată că Cel-de-Sus îi dovedea încă o dată că o are în paza lui, că nu se cuvine să-și piardă încrederea în grija Lui cerească... Numai dacă Czernicka ar curăța și-ar dichisi îngerașul mai repede...

În acea clipă, doamna Ewelina fu trezită din visare de două lăbuțe flocoase, care i se urcau pe genunchi încurcîndu-se în dantelele rochiei și zgîriindu-i mîna cu ghearele ascuțite. Tresări și cu un gest supărat împinse cît colo cîinele acela plicticos. Dar cățelul îi luă supărarea drept glumă. Prea multă vreme durase răsfățul, ca să-i vină a crede că era cu tot dinadinsul respins. Hămăi vesel și începu iar să tragă cu lăbuțele lui flocoase de dantelele stăpînei și să-i zgîrie mînuța de atlaz. De data asta doamna Ewelina sări de pe canapea și sună :

— Pe domnișoara Czernicka ! i se adresă lacheului care se ivise în ușă.

Czernicka năvăli pe ușă, gîfîind, cu obrazul smead înroșit, cu mînecile rochiei negre suflecate pînă la coate.

— Czerniusia mea dragă, ia-l te rog pe Elf și de-acu' încolo să-l ții la tine, în odaia de serviciu. Îmi rupe dantelele, mă plictisește...

Cînd domnișoara cameristă se aplecă să ia cățelul, peste buzele ei subțiri flutura un zîmbet care-i era propriu, un amestec de ironie și tristețe. Elf lătră, se trase îndărăt și încercă să scape din brațele acelea osoase, ascunzîndu-se după genunchii stăpînei sale. Dar doamna Ewelina îl împinse ușor, iar brațele osoase îl apucară atît de strîns, încît scheună. Czernicka își aținti o clipă privirea ageră în obrazul stăpînei sale.

— Ce nesuferit s-a făcut Elf... — suflă ea, nu fără o oarecare ezitare în glas.

— Nesuferit ! repetă doamna Ewelina și cu un gest de lehamite adăugă : Nici nu înțeleg cum am putut iubi atît de tare o ființă atît de plicticoasă...

— O, altădată a fost cu totul altfel !

— Nu-i așa, Czerniusia, era cu totul altfel ! Altădată a fost o frumusețe, dar acum...

— Acum e plictisitor...

— Grozav de plicticos... Du-l în odaia de serviciu și să nu se mai arate nicicînd prin saloane...

Czernicka ajunsese în prag cînd se auzi strigată :

— Czerniusia !

Se răsuci grăbită, cu zîmbetul acela umil şi slugarnic pe buze.

— Ce-i cu micuţa noastră ?

— Facem totul după cum aţi poruncit. Baia e pregătită. Paulina o să-i facă baie fetiţei...

— Domnişoarei ! o corectă doamna Ewelina, nemulţumită.

— Domnişoarei... Iar eu o să-i încropesc o rochiţă din caşmirul acela bleu... care este în scrin.

— Ştiu, ştiu din care...

— Kazimir s-a repezit pînă la magazinul cu încălţăminte, pe Janek l-am trimis la magazinul cu lenjerie de gata... iar eu, între timp, îi înseilez rochiţa... vă rog numai să-mi daţi dantele, panglici şi bani pentru toate...

Dulapurile şi scrinurile din numeroasele odăi ale vilei spaţioase şi frumos orînduite, aparţinînd doamnei Ewelina, erau ticsite de dantele, panglici, tuluri, gaz, caşmir şi atlaz. Czernicka cotrobăi multă vreme prin dulapuri şi sertare, strîngînd în pumn o bancnotă, ce reprezenta o sumă destul de mare. După aceea răsună în odaia de serviciu zarva unei tocmeli înverşunate şi a cumpărăturilor şi, mai tîrziu, încă o parte din lucrurile scoase din dulapuri şi scrinuri, precum şi o parte din valoarea bancnotei schimbate în bani mai mici, fură înghiţite de cufărul cît o genune, aparţinînd domnişoarei cameriste personal. La urmă, cu obrazul îmblînzit, mulţumită probabil de cîştigul ce i-l adusese venirea în casă a fetiţei orfane, începu să însăileze şi să prindă în ace de gămălie rochiţa încropită în grabă. Abia de-a doua zi, croitori, cizmari şi lenjerese aveau să se apuce propriu zis de lucru la garderoba domnişoarei. În vremea asta domnişoara, îmbăiată şi pieptănată, dar îmbrăcată cu aceeaşi cămaşă grosolană şi cu picioarele goale, şedea în odaia Czernickăi, pe podea şi, giugiulindu-se cu Elf, părea să fi uitat de tot ce e pe lume.

De tot ce e pe lume uitase şi doamna Ewelina, cufundată într-o adîncă visare, pe care n-o mai tulbura nimeni. În salonul cel mare, împodobit cu oglinzi, tablouri şi damascuri roşii domnea o liniştе

deplină. Celelalte odăi mari și mici erau și ele cufundate în tăcere și penumbră. Razele piezișe ale soarelui de vară în amurg, strecurate printre storurile lăsate, lunecau ici-colo peste pereți, covoare și ramele aurite ale tablourilor. Prin ferestre pătrundeau parfumul rozelor și ciripitul păsărelelor ; în fundul vilei, în sufragerie, suna încet vesela rînduită pentru cină.

Doamna Ewelina visa cu gîndul dus la soarta ei rea. Nici nu exagera prea tare, cînd își spunea că e foarte nefericită. Într-adevăr, era văduvă de mulți ani, copii n-avusese, inima-i fierbinte era însingurată și nu avea nici chiar atîția bani încît să se poată duce în acele locuri unde viața pentru dînsa avea mai mult farmec, ferind-o de tristețe și plictiseală. Averea ei era, ce-i drept, considerabilă, dar grijile și interesele bănești o țintuiau uneori pentru mai multă vreme într-un oraș urît, trist, plicticos, cum era Ongorodul. Acum se petrecea un lucru neobișnuit cu proprietățile minunat de frumoase pe care le stăpînea în împrejurimile Ongorodului. Trebuiau încheiate niște înțelegeri, stinse niște datorii, plătite unele cheltuieli gospodărești ce nu puteau fi evitate și toate astea la un loc o împiedicau pe doamna Ewelina nu numai să plece peste graniță, dar și să se mute în capitală. Rămăsese pe loc doi ani, ani grei, apăsători. Străină de toate și tuturor, înconjurată de priveliștile prozaice ale micului orășel, aspirînd la satisfacții artistice mai înalte, care alcătuiseră pînă atunci întregul farmec al vieții ei și de care bineînțeles acum era cu totul lipsită, trăia ca o pustnică, ferecată în vila ei cu tablourile, pianul, Czerniusia și Elf. Viața ei era pe cît de tristă, pe atît de pură, dar conștiința tot nu-i dădea pace. Își reproșa deseori că nu face nimic. Dorința de-a săvîrși binele era una din cele mai vibrante coarde ale ființei ei. Filantropia lua uneori la dînsa forma pasiunii și de multe ori, de foarte multe ori în viață îi procurase satisfacții morale ce-i compensau setea de fericire, pe care n-o cunoscuse niciînd. Dar asta se întîmpla cînd se afla altundeva. Aici nu avea habar ce și cum ar trebui să acționeze ca să-și astîmpere această nobilă necesitate a sufletului. E drept, cînd și cînd miluia

cu generozitate pe unul şi pe altul, dar asta nici nu-i liniştea inima, nici nu-i umplea timpul, nici nu-i mulţumea conştiinţa. În oraşele mari prin care locuise, se obişnuise cu o filantropie activă. Inactivitatea îi mai adăuga o picătură la cupa de venin. Într-un timp, la Ongorod luase fiinţă Societatea doamnelor filantroape. Doamna Ewelina, fiind cea mai bogată cetăţeană a oraşului, fu invitată să participe la activitatea respectivei societăţi. A fost prima bucurie încercată în ultimii doi ani. Aşadar, se mai putea consacra binefacerilor ! Puterile inimii ei, pe care le simţea clocotind, îşi vor găsi un făgaş ! Din privirile ei vor picura iar lacrimi de milă şi înduioşare, la vederea mizeriei umane ! Iar urechea ei va recepta cuvintele de mulţumire şi binecuvîntare ale celor printre care se va ivi ca un înger al îndurării şi mîngîierii ! Se prezentă imediat. Îi indicară un cartier pe care urma să-l cutreiere pentru a-i descoperi pe cei săraci. Tot umblînd, nimerise întîmplător la casa zidarului şi o văzuse pe Helka. Fetiţa îi apăru într-o atitudine pitorească. Se juca tocmai cu cîinele, ori cu pisica, ori poate că şedea în pragul colibei, învăluită în soarele care-i anina în păr luciri incandescente, ori poate că, uimită de trăsură, de cai şi de femeia aceea elegantă şi frumoasă, rămăsese în prag înmărmurită, aţintind-o cu ochii în care doamna Ewelina recunoscu azurul cerurilor italiene. Oricum s-ar fi petrecut lucrurile, fetiţa i se păru neobişnuită şi nespus de frumoasă ; iar atunci cînd îşi apropie buzele de obrazul copilei, care mai purta urmele ciorbei de crupe cu slănină pe care tocmai o mîncase, şi în ciuda acestor urme, şi cînd o auzi pe Janowa spunînd : „orfană", ochii i se umeziră de lacrimi de milă şi duioşie. Îşi dori să aibă acest copil, îşi dori să fie numai al ei, cu ardoarea şi violenţa sufletelor pătimaşe ca un vulcan şi singuratice ca o corabie rătăcită pe întinsul zbuciumat al mării...

Acum făptura rîvnită se afla sub acoperişul casei sale. Obţinuse copilul pentru totdeauna, ba chiar fără să i se facă greutăţi. Acum, dragostea pentru copilul acesta îi va alina sufletul plin de dor şi dîndu-i

oblăduirea aripilor ei materne, își va astîmpăra nevoia de-a face bine !... Dar pe unde o fi fetița aceea minunată ? Unde era îngerașul ce-i fusese hărăzit ? De ce nu i l-o fi adus Czernusia ? Sărăcuța, încă n-o fi îmbrăcată ! Dar e sigur spălată, ba chiar și îmbăiată. Ar trebui să se ducă în odaia Czernickăi, să ia copilul în brațe, să-l strîngă la piept, să-l sărute...

Se smulse de pe divan, străbătu în fugă salonașul și se opri deodată cu brațele încrucișate. În ușă se ivise Czernicka, cu Helka de mînă. Dar cît era de schimbată ! Ce metamorfoză ! Fluturele alburiu cu aripile strînse se preschimbase într-un splendid colibri. Panglicile roz stăteau înfipte pe rochița albastră ca niște pene sau ca niște aripioare. Din spuma albelor horboțele se strecurau picioruşele rotunde, îmbrăcate în ciorăpei subțiri ca o plasă de paianjen și vîrîte în pantofiori albaștri ; o cordea de baga îi ținea cutele părului ca para focului, domolit și parfumat.

Încîntată, dar și speriată de îmbrăcămintea nouă, amețită de parfumul ce-l exalau dantelele, dar și părul ei, Helka stătea în ușa salonului, cu guriță făcută pungă, gata de plîns, cu brațele subțiri, țepene, de teamă să nu-și boțească rochia, plimbîndu-și privirea ochilor umezi și sperioși de la pantofiorii vrăjiți spre obrazul doamnei Ewelina. Iar doamna Ewelina abia acum o luă în brațe, și-o acoperi cu sărutări fierbinți. Apoi conduse copilul în sufragerie, unde se așezară amîndouă la masa încărcată cu porțelanuri scumpe și gustări alese. Peste o jumătate de oră, cînd se întoarse în sufragerie, domnișoara Czernicka o găsi pe Helka stînd pe genunchii noii sale protectoare și pe deplin familiarizată cu dînsa. Nemaipomenita bunătate și duioșie a doamnei Ewelina turnară în sufletul copilului îndrăzneală și încredere. Cu obrajii cam mînjiți, dar nu cu slănină din ciorbă, ci cu dulceață din prăjituri, fetița arăta cu degetul întins felurite obiecte pe care nu le cunoștea, întrebînd cum se numesc.

— Asta ce e ?

— O ceașcă — îi răspunse doamna Ewelina.

— Ce-ească — repetă cu oarecare dificultate Helka.

— Franţuzeşte se zice : la tasse !
— Tas-tas, tas-tas-tas — ciripi Helka.

Femeia şi copilul păreau să fie perfect fericite. Părăsind sufrageria, cu paharul de ceai în mînă, Czernicka zîmbi în felul ei obişnuit, cu un amestec de ironie şi tristeţe.

Aşa a fost prima zi pe care a petrecut-o Helka în casa cea nouă şi-a fost urmată de altele, un şir lung de zile asemănătoare, sau poate chiar mai fericite încă atît pentru doamna Ewelina, cît şi pentru copil. Grozav de bine petreceau împreună ! În zilele lungi de vară, fetiţa, care semăna cu un colibri colorat, alerga prin frumosul parc din jurul vilei. Picioarele ei mici, încălţate cu ghetuţe elegante, alergau prin aleile presărate cu pietriş, făcînd ocolul rondurilor cu flori. Căpşorul ei, încununat cu păr de aur şi împodobit cu flori, se ivea printre boschetele verzi ca o nălucire diafană, angelică. Ciripitul şi rîsetele copilăreşti răzbăteau pînă departe, dincolo de ostreţele de fier ale gardului ce despărţea grădina de strada din capătul oraşului unde se afla vila. Aşezată în cerdacul larg şi frumos împodobit, doamna Ewelina uita cu ceasurile de cartea ce-o ţinea în mînă, urmărind cu privirea făptura aceea micuţă şi gingaşă. Stătea cu urechea aţintită la fiecare cuvinţel, la fiecare explozie de rîs a fetiţei, ba uneori, coborînd iute treptele ce duceau în cerdac, începea s-o fugărească prin aleile grădinii. Privind-o cum se joacă din toată inima, înţelegeai cum nu se poate mai bine că femeia asta, care nu mai era tînără, avea încă multă putere şi multă viaţă. Atunci obrajii i se rumeneau, ochii negri începeau să scapere, iar în gesturi şi mişcări avea o agerime şi o suplеţe de fetiţă. De obicei, joaca se sfîrşea cu o îmbrăţişare, Helka aruncîndu-se de gîtul doamnei Ewelina ; urmau dezmierdările şi cuvintele de alint, apoi şedeau pînă tîrziu pe covoarele de iarbă, printre florile din care împleteau cununi şi potriveau buchete. Trecătorii care se plimbau pe stradă se opreau deseori în faţa casei şi se uitau prin ostreţele gardului de fier la scenele acelea pline de farmec, care li se păreau

cu atît mai încîntătoare, cu cît se desfăşurau pe fondul pitoresc al palatului alb din mijlocul grădinii şi cu atît mai înduioşătoare, cu cît toată lumea ştia că Ewelina Krzycka nu era mama adevărată a acelui copil. Aceste două fiinţe, care erau atît de strîns legate între ele, fără să fie rude de sînge, produceau o impresie deosebită privitorilor, în zilele albe, de iarnă, cînd pătrundeau în biserica ticsită de credincioşi. Atunci, cîteva mii de ochi se întorceau după fetiţa îmbrăcată toată în atlaz şi puf şi după femeia împodobită cu catifele şi blănuri de samur. Fetiţa aceea cu obrajii rumeni şi cu zîmbetul pe buze era asemuită cu un trandafir ce-şi înalţa capul peste un strat gros de zăpadă. Pentru doamna cea bună însă localnicii nu găsiră termeni de comparaţie. O porecliră sfînta ! Să iubeşti şi să ocroteşti astfel pe un copil străin, de origine modestă, pe o orfană ! Să dai o asemenea folosinţă averii tale ! Asemenea purtări meritau într-adevăr admiraţia celor din jur. Şi doamna Ewelina era obiectul adoraţiei generale, ori de cîte ori se strecura cu obrazul ei blînd şi visător prin partea laterală a naosului — în timp ce Janowa, cuprinsă de entuziasm şi stînd la intrarea în biserică, împingea din toate puterile lumea ce se bulucea în jurul ei, cădea cu zgomot în genunchi şi, topindu-şi privirile ochilor albaştri în vîrful altarului celui mare şi ştergînd cu mîneca bluzei de zile mari o lacrimă ce-i ardea obrazul roşu, aproape că striga :

— S-o lumineze norocul în vecii vecilor, amin !

Nedespărţite ziua, nu se despărţeau nici noaptea. Pătucul din lemn de nuc al fetiţei, o adevărată capodoperă a tîmplăriei, era aşezat lîngă patul doamnei Ewelina. În fiecare seară Helka adormea cu zîmbetul pe buze şi dormea un somn adînc, de făptură fericită, după ce protectoarea ei o dezbrăca cu mîna ei, îi punea o cămaşă de noapte din batist şi o culca pe aşternutul de olandă plin cu broderii. Doamna Ewelina, după ce-o culca, făcea deasupra ei în aer semnul crucii, iar după aceea, cînd Czernicka îi aşeza plapuma în cute armonioase, spunea :

— Ce frumoasă e, nu-i aşa, Czerniusia ?

— Ca un îngeraș — răspundea domnișoara cameristă.

Cîteodată, din așternutul alb și pufos izbucnea un rîs sonor și cristalin, atunci cînd fetița mai surprindea convorbirea, pînă să n-o fure somnul. Atunci striga :

— Dumneata ești frumoasă, frumoasă, frumoasă !

— Ce tot îndrugă fetița, Czerniusia mea ? întreba doamna Ewelina încîntată.

— Ce copil deștept și ce mult vă iubește ! o admira domnișoara Czernicka.

În tot acest răstimp, ziua și noaptea, fie că se aflau în grădină, fie în salon, educația fetiței continua. Doamna Ewelina o învăța să vorbească franțuzește, să umble suplu, cum să se așeze, să mănînce, cum să îmbrace frumos păpușile, să potrivească cu gust culorile, să se întindă pe pat cînd se culcă într-o atitudine plină de farmec și să înalțe ochii în sus cînd se roagă. În jocuri și glume, copilul era educat repede și cu voie bună. Nu trecuse decît un an de cînd se afla în casa doamnei Ewelina și Helka vorbea curent franțuzește, învățase pe dinafară o mulțime de rugăciuni și poezioare franțuzești, iar atunci cînd umbla, alerga sau mînca, Czernicka, privind-o cu admirație, spunea :

— Ce mișcări ! Ce grație ! Parc-ar fi născută într-un palat !...

— Darurile astea le are de la Dumnezeu — răspundea doamna Ewelina.

Dar ceea ce o umplea îndeosebi de încîntare pe doamna Ewelina la acest copil era simțul ei neobișnuit pentru frumos, care devenea mai evident pe zi ce trecea. Într-adevăr, Helka arăta pentru lucrurile frumoase, alese, o preferință ce se învecina cu pasiunea. Observa imediat orice nepotrivire de culori, un fir de praf pe parchet îi stîrnea dezgustul ; știa să aprecieze cu exactitate frumusețea fiecărui obiect ; cînd se simțea obosită și dorea să se odihnească, știa să-și aleagă și să-i arate stăpînei sale acea piesă din mobilier care era cea mai comodă ; de mai multe ori vărsase lacrimi amare cînd i-au fost aduse ghetuțe nu chiar atît de frumoase ca cele pe care și le dorise.

Doamna Ewelina remarca fericită progresele aptitudinilor estetice ale copilului.

— Ştii, Czerniusia, are o înclinare deosebită pentru tot ce e frumos, o mare delicateţe şi o deosebită receptivitate la orice atingere a lumii înconjurătoare. Doamne sfinte, dac-aş putea s-o duc în Italia ! Cît de fericită s-ar simţi mititica sub minunatul cer italian, în clima aceea dulce, în mijlocul splendidelor tablouri ale naturii italiene !

Doamna Ewelina dori şi mai intens s-o ducă pe Helka în Italia atunci cînd descoperi că fetiţa este deosebit de talentată şi ştie să cînte foarte frumos. Helka avea pe atunci opt ani şi petrecuse în casa doamnei Ewelina aproape trei. Într-o zi frumoasă de toamnă, rămînînd o clipă singură pe terasă, înconjurată de o mulţime de perne — aduse aici anume pentru dînsa şi ocupată fiind să schimbe rochia păpuşii — aproape la fel de mare ca şi stăpîna ei — cu o rochiţă mai frumoasă decît cea pe care i-o scosese, Helka începu să fredoneze. Fredona unul din numeroasele cîntece franţuzeşti pe care le ştia pe dinafară. Apoi încetă să mai îngîne şi începu să cînte. Lăsă păpuşa din mîini să-i alunece pe pernă şi, cu ochii ridicaţi spre cer, cu mînuţele încrucişate la piept, cînta trist şi tare :

Le papillon s'envola,
La rose blanche s'effeuilla
La, la, la, la la... [1]

Avea într-adevăr o voce pură şi puternică. Şi tot atît de adevărat era că dragostea şi răsfăţul treziseră în copilul acesta o sensibilitate deosebită, iar acum deplîngea soarta trandafirului alb cu atîta emoţie şi

[1] Fluturele a zburat,
Trandafirul alb s-a scuturat
La, la, la, la, la, la... (în l. franceză în original). (n.t.)

sentiment, încît i se zbuciuma pieptul micuţ, iar în genele aurii i se aninase cîte o lacrimă. Doamna Ewelina, care o privise prin fereastra deschisă a salonului, cuprinsă de încîntare, începu chiar din ziua aceea să-i dea lecţii de muzică.

Seara, în odăiţa domnişoarei Czernicka, lampa ardea pe masă, ceasul din perete ticăia monoton, deasupra cufărului adînc ca o genune, iar îndărătul perdelelor din iatac se zărea patul cu aşternutul modest. Era linişte. Cele trei slujnice picoteau cu acul în mînă, ori şuşoteau în odaia alăturată ; din fundul casei, din salon, pluteau sunete izolate, prelungi, stîrnite de atingerea clapelor pianului.

Uneori doamna Ewelina rostea cu glas tare : f, g, h şi aşa mai departe ; alteori se auzeau gamele unui rîs de copil cu sunete pure ca de argint, alteori, înăbuşit din pricina distanţei, răsuna un cîntec copilăresc :

La rose blanche s'effeuilla,
La, la, la, la, la...

În lumina puternică a lămpii, silueta domnişoarei Czernicka, înaltă, slabă, îmbrăcată cu o rochie strîmtă, cu pieptenul acela înalt de baga înfipt la ceafă, se decupa în linii aspre şi întunecate. La picioarele ei, pe un scăunel moale şi frumos tapisat, stătea încovrigat şi trist Elf. Braţele ei uscate şi mîinile osoase, cu degete lungi, răsuceau îndemînatic materialul ce-l ţinea în poală. Cosea harnic, dar ori de cîte ori deslușea ecourile lecţiei de muzică ce se desfăşura în salon, privirea ei mohorîtă cobora asupra cîinelui care sta lungit la picioarele ei ; îl atingea uşor cu vîrful pantofului şi cu zîmbetul acela al ei îi spunea :

— Auzi ? Îţi aduci aminte ? Altădată ai fost şi tu acolo.

Scurtă vreme după aceea se împlini cea mai fierbinte dorinţă a doamnei Ewelina. Problemele financiare îi îngăduiră să plece pentru cîteva luni peste

graniță. O duse pe Helka în Italia. Helka stărui să-l ia cu sine pe Elf. Czernicka le însoți.

*

După trecerea cîtorva luni, într-o frumoasă zi de vară, vila doamnei Ewelina, care păruse nelocuită cît lipsise stăpîna ei, se însufleți. În grădină înfloriseră ochiul-boului și mixandrele, în salon străluceau oglinzile și tapetele de damasc, în sufragerie se auzea clinchetul sticlăriei și al porțelanurilor, în salon ședea doamna Ewelina foarte îngîndurată, tristă și plină de dor. Helka nu se afla lîngă dînsa, dar rîsul ei vesel și zgomotos răzbătea cînd și cînd din camerele de serviciu. Czernicka, așezată pe podea, despacheta cuferele de călătorie, golindu-le de cele mai felurite obiecte, avînd cele mai felurite întrebuințări, în timp ce cele trei slujnice și Janowa, nevasta zidarului, stînd roată în jur, se uitau, pline de uimire și curiozitate, cînd la domnișoara, cînd la minunile diverselor meșteșuguri europene, scoase în vileag sub ochii lor. Toate afirmau într-un glas că domnișoara crescuse tare mult. Într-adevăr, Helka ajunsese la vîrsta cînd fetițele se aleg cu niște picioare excesiv de lungi, ceea ce alterează armonioasa lor alcătuire fizică. Picioarele-i lungi și subțiri, încălțate cu cizmulițe înalte și înguste, îi dădeau o înfățișare cam stîngace. Ovalul perfect al obrazului i se lungise parcă, slăbise puțin din pricina oboselii drumului.

Brațele dezgolite le avea slabe și roșii. Copilul plin de farmec se preschimbase într-o adolescentă stîngace, dar trăsăturile ei prevesteau frumusețea viitoarei fete tinere.

Nevasta zidarului, care aflase despre întoarcerea doamnei și a domnișoarei de la una dintre slujnice, nu mai putea de uimire în fața fetiței cu care era înrudită, apoi în fața lucrurilor acesteia despachetate din două pachete separate. Așezată pe podea, lîngă Helka, asculta toate explicațiile fetiței.

— Încă o pălărie, două, trei... patru... Sfinte Dumnezeule, da' cîte pălării ai tu, Helka ? o întrebă.

— Tot atîtea, mătușă, cîte rochițe, la fiecare rochiță cîte o pălărioară potrivită — îi explică Helka.

— Da-n cutia asta ce-i ?

— Este un neseser pentru voiaj.

— Și la ce servește ?

— Cum la ce ? Vezi, mătușică, are multe despărțituri și în fiecare găsești tot felul de lucruri de care ai nevoie cînd te speli, te piepteni, cînd te îmbraci... Uite, vezi, aicea-s piepteni, săpun, periuțe, ace de tot felul, parfum...

— Isuse, Sfîntă Fecioară ! Și toate astea-s ale tale ?

— Păi sigur că-s ale mele ! Doamna are și dînsa un neseser la fel ca ăsta, dar mai mare... al meu e mai mititel...

Czernicka scoase dintr-un pachet mai multe păpuși de diferite dimensiuni, precum și alte felurite jucării. Păsări minunate, parc-ar fi fost vii, animale ciudate, veselă strălucind ca aurul și argintul. Janowa rămase cu gura căscată, apoi ochii i se umplură de tristețe.

— Doamne, Dumnezeule, dac-ar putea copilașii mei măcar să vadă toate minunățiile astea ! șopti ea, oftînd.

Helka o privi o clipă, chibzuind puțin, apoi se repezi la jucărioarele și cîrpele ei mai vechi și, cu multă rîvnă, alese cîteva pentru a le dărui Janowei.

— Ia, mătușă, bufnița asta pentru Marylka, și peștișorul ăsta pentru Kaska, iar lui Wicek du-i asta, o muzicuță... numai ce-o atingi și cîntă... Ia-le, mătușă, ia-le... Doamna n-o să se supere, e atît de bună și mă iubește atît de mult !... Du-i și batiscioara asta trandafirie Marylkăi, iar Kaskăi pe asta albastră... eu mai am multe... așa multe...

Janowa, cu ochii în lacrimi, ar fi vrut s-o îmbrățișeze pe fetiță, dar temîndu-se să nu-i boțească îmbrăcămintea complicată, se mulțumi s-o mîngîie cu mîna-i aspră peste obrajii de atlaz. Refuză darurile cu hotărîre, dar cînd se sculă de pe podea, spuse :

— Eşti un copil bun ! Cu toate c-ai să ajungi o doamnă din cele mari, nu-ţi dispreţuieşti rudele sărace care te-au adăpostit cîndva.

Auzind-o pe Janowa, Czernicka ridică fruntea, îşi îndreptă spinarea aplecată peste cufere şi, repede şi răspicat, mai mult murmură decît rosti cuvintele :

— Cine poate şti, Janowa dragă, dacă o să ajungă ori nu o doamnă mare ?

Dar Janowa nu-i răspunse, se uita rîzînd veselă la Helka, iar aceasta se învîrtea rîzînd în jurul ei, umplîndu-i buzunarele cu bomboane şi se zbenguia pe picioarele-i prea lungi, ca o pisicuţă.

— Asta-i pentru Marylka, asta-i pentru Kaska şi asta-i pentru Wicek, iar astea, mătuşă, să le duci unchiului Jan...

Deodată se întristă.

— Ce frig e-aici, în Italia e mult mai cald şi mai plăcut... acolo străluceşte soarele tot timpul... e vreme bună întotdeauna... şi sînt livezi de portocali atît de frumoase... N-o să ne împăcăm cu vremea de aici, nici doamna, nici eu... cred c-o să ne ducem iar acolo, unde e cald... — spuse ea cu guriţa strînsă.

Czernicka îi puse o hăinuţă de casă moale, caldă şi pufoasă, dar Helka i se smulse din mîini.

— Vai, de cînd n-am mai văzut-o pe doamna ! Mă duc la dînsa ! Rămîi cu bine, mătuşă !

Îi trimise Janowei o bezea şi-o zbughi cîntînd cît o ţinea gura :

— Mă duc la doamna... la doamna mea dragă, scumpă şi iubită...

— Ce mult o iubeşte ! spuse Czernicka nevestei zidarului.

În aceeaşi seară, doamna Ewelina şedea tristă şi plină de dor în faţa oglinzii, învăluită într-o rochie de casă lungă şi albă. Helka, înfundată în puf, dantele şi broderii, dormea adînc în pătucul ei sculptat. Două lumînări ardeau în sfeşnice înalte pe măsuţa de toaletă. Domnişoara Czernicka stătea la spatele fotoliului în care se afla doamna Ewelina şi-i aşeza pentru somn părul lung şi unduios. După o clipă de tăcere, doamna Ewelina rosti :

— Știi, Czerniusia, am niște necazuri...

— Cum așa, ce fel de necazuri ? întrebă, plină de o afectuoasă grijă, camerista.

După ce se codi o clipă, doamna Ewelina îi răspunse încet :

— Cu Helka !

Apoi tăcură amîndouă un timp îndelungat. Czernicka mîngîia alene cu peria de cap părul lung și mătăsos al stăpînei sale. Pe obrazul ei răsfrînt în apele oglinzii se așternuse îngîndurarea. Peste un timp, Czernicka rupse tăcerea, spunînd :

— Domnișoara... crește.

— Crește... Czerniusia mea, și-ar fi timpul să mă gîndesc la educația ei. Pentru nimic în lume n-am să iau în casă o profesoară, fiindcă nu-mi plac persoanele străine în casă... Nu știu ce-am să mă fac.

Czernicka iar tăcu un timp, apoi zise oftînd :

— Ce păcat că domnișoara nu mai este un copilaș micuț, ca atunci cînd a venit la noi...

Doamna Ewelina oftă și dînsa :

— E adevărat, Czerniusia mea, numai cînd sînt mici copiii sînt într-adevăr drăguți și-ți fac cu adevărat plăcere. Helka a depășit vîrsta la care sînt drăgălași copiii. Trebuie s-o dăscălești, s-o certi...

— Tocmai am băgat și eu de seamă că în ultima vreme ați fost nevoită s-o certați pe domnișoara destul de des.

— Bineînțeles ; i s-a schimbat grozav și caracterul. A devenit capricioasă... se îmbufnează pentru te miri ce.

— Ați obișnuit-o cu bunătatea dumneavoastră fără margini.

— E adevărat ! Am cam răsfățat-o. Dar pe o fetiță mare cum e dînsa nu poți s-o mai răsfeți, ca atunci cînd era mică și atît de drăgălașă... de calină...

— E destul de greu să-i intri în voie domnișoarei... Azi s-a supărat grozav pe mine, fiindcă, pe cînd o pieptănam, am tras-o mai tare de o șuviță de păr.

— Adevărat ? S-a supărat pe tine ? Mi-aduc aminte că şi altădată ţipa şi se zbătea pe scaun, cînd dădeai s-o piepteni ; dar cît a fost micuţă, avea atîta haz, ba chiar îi sporea farmecul... Acuma însă poate fi de-a dreptul insuportabilă... Bine-ar fi să greşesc, dar mi se pare... c-o să ajungă uricioasă.

— Aţi obişnuit-o cu bunătatea dumneavoastră fără margini — repetă Czernicka.

Tăcură. Pieptănatul părului înainte de culcare se isprăvise aproape. Aplecată spre stăpîna ei, căreia tocmai îi îmbrăca o bonetă pentru noapte, Czernicka spuse iar, dar de astă dată mai în şoaptă şi ezitînd :

— Poate c-o să aveţi oaspeţi zilele astea...

— Oaspeţi ! Pe cine, Czerniusia ? Pe cine ?

— Poate c-o să vină domnul acela, la ale cărui concerte vă duceaţi la Florenţa şi care a cîntat atît de frumos cîteva seri de-a rîndul la dumneavoastră...

Obrazul doamnei Ewelina, care după oboseala călătoriei arăta acum, în toiul nopţii, ca o floare veştedă, se rumeni.

— Cînta foarte frumos, nu-i aşa, Czerniusia ? E un artist mare şi autentic !

Se învioră, glasul îi deveni mai puternic, ochii-i, stinşi mai adineauri, se însufleţiră.

— Şi ce frumos e ! şopti Czernicka.

— Nu-i aşa ? Aşa-s italienii ! Dacă e frumos vreunul dintre ei, e frumos cum numai în vis...

Străbătu visătoare spaţiul dintre măsuţa de toaletă şi pat, iar după ce se dezbrăcă, pe cînd Czernicka îi aşeză plapuma în cute armonioase, murmură cu glas moale :

— Czerniusia mea, vezi, ai grijă ca totul în casă să fie frumos şi bine rînduit... Mai înviorează salonul... aşa cum ştii tu... fiindcă tu eşti îndemînatică şi ai mult gust. Poate, întîmplător, o să vină cineva pe la noi...

Multe seri de-a rîndul, în faţa măsuţei de toaletă, doamna Ewelina şi domnişoara Czernicka purtară asemenea frînturi de conversaţie :

— Ai băgat de seamă, Czerniusia, că Helka s-a cam urîţit ?

— Domnișoara parcă n-ar mai fi atît de grațioasă cum a fost.

— Ba e cu totul dizgrațioasă... Nu pricep cum de i-au crescut atît de mult picioarele. Și bărbia i s-a lungit... nu știu cum...

— Cu toate astea, domnișoara mai e încă foarte grațioasă...

— Nu va fi atît de frumoasă cum ne-am așteptat acum cîțiva ani... O, Doamne ! Timpul ăsta care zboară, zboară într-una și ia cu sine toate speranțele noastre...

Cu toate astea, a doua zi, obrazul ei strălucea de speranță și fericire. Pe măsuța de toaletă se afla o scrisorică parfumată, trimisă din Italia.

— Dragă Czerniusia, o să avem musafiri !

— Slavă Domnului ! O să fiți și dumneavoastră mai veselă ! De cînd v-ați întors din străinătate, sînteți tot tristă...

— Vai, Czerniusia mea, cum să fiu veselă ? Lumea-i atît de tristă ! Mai ales sufletele alese care năzuiesc după un ideal, după perfecțiune, vor fi veșnic dezamăgite...

Peste o clipă de tăcere, adăugă :

— Ca de pildă cu Helka... Ce copil frumos, gingaș, amuzant a fost... iar acum...

— De cînd ne-am întors din străinătate, domnișoara umblă tot bosumflată... ori poate tristă...

— De unde tristă ! Ce pricină de tristețe ar avea ? E bosumflată că nu mă ocup în permanență de ea, ca altădată... Doamne Dumnezeule ! E oare cu putință ca toată viața să nu mă ocup de nimic altceva decît de copilul ăsta ?...

— Ați obișnuit-o pe domnișoara cu bunătatea dumneavoastră fără margini — își repetă părerea Czernicka.

Helka era într-adevăr tristă, dar și grozav de mofturoasă. Răsfățată și obișnuită de atîta vreme numai cu vorbe mîngîietoare, își pierdea cumpătul simțind în jur o tristețe ale cărei pricini nu le înțelegea și care îi stîrnea plînsul ori mînia. Cînd Czerniusia o pieptăna sau o îmbrăca, țipa, dădea din picioare,

strîngea pumnii, era gata s-o ia la bătaie. Cînd doamna Ewelina tăcea, sau răspundea monosilabic ciripitului ei drăgăstos, ori atunci cînd se închidea singură în iatac, Helka se vîra într-un colţ al salonului şi, ghemuindu-se bosumflată pe un scăunel, şoptea lungi monologuri mînioase, pe care le stropea din abundenţă cu lacrimi. După aceea, ochii ei umflaţi şi roşii o determinau pe doamna Ewelina să decreteze că Helka este o fire urîcioasă şi c-a început să se urîţească.

Uneori, fetiţei i se năzărea c-ar trebui să-i facă în ciudă protectoarei sale, care n-o mai lua în seamă. Cine ştie? Poate c-o să-i atragă iar luarea-aminte. Atunci cînd doamna Ewelina, cu ochii pierduţi pe filele unui roman, se cufunda într-o adîncă visare, fetiţa se strecura tiptil pînă la pian şi începea să izbească clapele cu toată puterea. Odinioară, o asemenea cacofonie o făcea pe doamna Ewelina să rîdă cu hohote şi s-o înăbuşe pe fetiţă cu sărutări. Dar acum Helka era mult mai puţin amuzantă, iar doamna Ewelina din ce în ce mai des cuprinsă de tristeţe şi melancolie. Acum sărea de pe divan, alerga la fetiţă şi o certa cu vorbe aspre, ba uneori o şi lovea peste mînuţele buclucaşe. Atunci Helka, plînsă şi tremurînd toată, cădea la picioarele protectoarei sale, îi săruta genunchii, şoptindu-i un nesfîrşit pomelnic de cuvinte drăgăstoase :

— Draga mea, scumpa mea, iubita mea... te rog... te rog !

Rămînea astfel îngenuncheată, cu ochii ridicaţi, cu mînuţele împreunate, tăcînd. Simţea adînc şi dureros c-ar vrea să-i ceară ceva, dar ce anume? asta nu ştia nici ea !

Într-o zi, tocmai în cursul unei scene de acest fel, lacheul se ivi în uşa salonului şi-l anunţă pe oaspetele cu nume italian. Doamna Ewelina, care, cu bunătatea şi emotivitatea ce-o caracterizau, era gata să se înduioşeze în faţa atitudinii umile şi pline de graţie a fetiţei, ba era gata chiar s-o îmbrăţişeze, auzind acel nume, se înfioră, îşi îndreptă ţinuta şi

porni repede în întîmpinarea oaspetelui, frumosul italian şi celebrul artist. Cînd îi ură bun venit, zîmbetele şi rumeneala din obraji o făceau să semene cu un trandafir înflorit.

Vizita se prelungi mult, pînă seara tîrziu. Stăpîna casei şi oaspetele vorbiră în italiană, cu multă însufleţire şi cu dorinţa evidentă de a-şi petrece timpul într-un mod cît mai agreabil.

Mai tîrziu cerură să li se aducă violoncelul şi doamna Ewelina îl acompanie la pian pe celebrul interpret. Într-un moment de linişte, cînd se opriră să se mai odihnească, începură să-şi vorbească în şoaptă ; fără îndoială, aveau să-şi spună ceva tainic şi greu de mărturisit, fiindcă stăteau foarte aproape unul de altul, iar italianul atinsese cu mîna lui mînuţa albă ce se odihnea pe clapele pianului, dar deodată doamna Ewelina îl respinse, se îndreptă, strînse din sprîncene, îşi muşcă nerăbdătoare buzele şi porni să vorbească cu glas tare despre muzică. Pricina acestei bruşte schimbări de stare sufletească şi fizionomie erau ochii de un albastru de azur ca cerul Italiei, şi tot atît de fierbinţi ca cerul acesteia, ai Helkăi. Fetiţa şedea ghemuită şi tăcută, ca o pasăre rănită, pe un scăunel pentru picioare şi, din umbra pianului, se uita la protectoarea ei ca la un soare. În privirea asta stăruitoare se concentrase şi spaimă, şi jale, şi parcă o rugăminte mută...

Nici în zilele următoare, doamna Ewelina şi oaspetele ei nu izbutiră să-şi spună nimic tainic şi greu de mărturisit, convorbirea lor lunecînd mereu pe aceleaşi făgaşuri de mult bătute şi cunoscute, fiindcă Helka nu părăsea nici o clipă salonul şi înţelegea perfect, ba chiar vorbea destul de bine italieneşte.

Peste cîteva zile, doamna Ewelina, aşteptîndu-şi oaspetele, şedea pe canapeluţă, cu fruntea în palmă, pradă unei dulci şi triste visări. La ce se gîndea ? Desigur, la aceea că Dumnezeu, în nesfîrşita lui bunătate, trimisese în calea vieţii ei mohorîte şi îngheţate o rază de soare luminoasă şi caldă... Şi că raza aceasta de soare avea să fie, de acum încolo, bărbatul acesta frumos, întîlnit întîmplător în lumea largă şi

pe care-l alesese ca prieten sufletesc ! O, cît de important va fi rolul lui în viaţa ei ! Simte lucrul acesta din răsuflarea grăbită care-i umflă pieptul, din unda de viaţă şi tinereţe care pare să-i fi năpădit dintr-o dată toată fiinţa şi stă gata să-i spargă inima. Viaţa ei fusese atît de tristă şi pustie, se simţea atît de singură, o învăluise un frig ca de moarte. Era aproape-aproape să se stingă, să îmbătrînească, să alunece într-o apatie totală sau într-o neagră melancolie, cînd iată că Cel-de-Sus îi dovedea încă o dată că o are în paza lui, că nu se cuvine să-şi piardă încrederea în grija Lui cerească... Numai dacă genialul, frumosul, dragul ei prieten ar sosi mai repede...

În clipa aceea, doamna Ewelina fu trezită din visare de două mînuţe, care-i atinseră ca doi fulgi de zăpadă dantelele negre ale rochiei şi parcă năzuiau să-i înlănţuie gîtul. Tresări şi stăpînindu-şi nerăbdarea, o împinse uşor pe Helka la o parte. Fetiţa încercă să-i ia nerăbdarea drept glumă. Fusese iubită prea multă vreme ca să-i vină a crede uşor că era respinsă. Rîse încetişor, alintat şi iar încercă să-şi înfunde mînuţele în dantele şi s-o îmbrăţişeze. De astă dată doamna Ewelina sări de pe canapea şi sună.

— Pe domnişoara Czernicka !

Czernicka năvăli pe uşă cu un maldăr de mătăsuri în mînă, cu o jurubiţă de mătase după gît, cu o mulţime de ace cu gămălie înfipte în corsajul rochiei, roşie la faţă şi grăbită. De peste o săptămînă dirija atelierul de croitorie instalat în odaia de serviciu, unde se confecţionau nenumărate rochii noi şi felurite alte toalete.

— Czerniusia mea dragă, ia-o pe Helka şi ţine-o la tine ori de cîte ori am musafiri. Mă stînjeneşte cînd stau de vorbă cu oaspeţii, mă plictiseşte.

— Domnişoara nu-i cuminte !

Cu aceste cuvinte, domnişoara cameristă se aplecă să ia copilul şi pe buze îi flutură acel zîmbet al ei, puţin ironic, puţin trist, iar pieptul strîns în corsajul negru şi strîmt al rochiei îi fremăta ca de-un hohot de rîs sugrumat, ca de-o furie stăpînită. Luînd-o de mînă pe fetiţă, care stătea lîngă dînsa albă la faţă

şi nemişcată ca o statuie, îşi aţinti o clipă privirea ageră în obrazul stăpînei sale.

— Domnişoara s-a schimbat... — rosti apoi agale.

— S-a schimbat — repetă doamna Ewelina oftînd şi, cu un gest de lehamite, adăugă : Nici nu înţeleg cum am putut iubi atît de tare un copil atît de plictisitor !...

— O, altădată a fost cu totul altfel !

— Nu-i aşa, Czerniusia ? Cu totul altfel. Altădată a fost negrăit de frumoasă... pe cînd acum...

— Acum e plictisitoare.

— Grozav de plictisitoare !... Ia-o şi ţine-o mereu la tine...

Ieşind pe uşă, de mînă cu fetiţa uluită şi albă ca varul, Czernicka mai auzi din prag :

— Czerniusia !

Se răsuci grăbită, cu un zîmbet umil şi slugarnic.

— Ce-i cu rochia mea de moar ? Şi vezi, fii atentă, să pună masa frumos astăzi... ai grijă, te rog, şi de desert... italienii, ştii, nu mănîncă aproape nimic altceva decît fructe şi îngheţată...

— Facem totul după cum aţi poruncit, vă rog numai să-mi daţi cheile să scot materialul şi dantelele şi... bani pentru toate...

În odaia domnişoarei Czernicka era linişte. Ornicul atîrnat deasupra cufărului uriaş tocmai suna miezul nopţii. Lîngă perdelele patului în care dormea domnişoara Czernicka, lipit de perete se afla un pat de copil din lemn de nuc sculptat, cu aşternutul alb ca zăpada. Pe masă, lîngă maşina de cusut, se afla lampa aprinsă şi în lumina-i puternică silueta harnicei domnişoare Czernicka se decupa în linii aspre şi întunecate. La picioarele ei, pe un scăunel tapisat, moale şi frumos, şedea Helka, ţinîndu-l pe genunchi pe Elf, care aţipise. Czernicka înnoda cu mare grijă şi cu gesturi grăbite funde din moar negru, dar ori de cîte ori din fundul casei, tocmai din salon, îi ajungeau la ureche, împletindu-se, acordurile tînguitoare ale pianului şi ale violoncelului, privirea ei mohorîtă pogora spre căpşorul plecat al Helkăi şi, cu

degetul vîrît în degetarul de argint, o împungea uşor, spunîndu-i :

— Auzi ? Îţi aduci aminte ? Altădată ai fost şi tu acolo !

Copilul ridica obrazul pălit în ultimele zile şi îşi privea tovarăşa în tăcere, cu nişte ochi în care se întipărise parcă definitiv nedumerirea.

— Ce te uiţi aşa la mine ? Ce te miri aşa ? Mai bine te-ai duce la culcare... Nu vrei ? Crezi că doamna o să te cheme ? Asta n-o să se întîmple aşa de curînd ! Îmi pare rău de tine într-un fel. Dacă vrei, am să-ţi spun o poveste lungă şi frumoasă.

Helka sări în sus de bucurie, trezindu-l pe Elf. O poveste ! Odinioară doamna Ewelina îi istorisea deseori poveşti.

— Stai binişor, Elf, stai binişor ! Nu mai dormi ! Uite, o să ascultăm un basm lung şi frumos.

Czernicka aruncă pe masă cea de-a zecea fundă şi apucîndu-se s-o înnoade pe-a unsprezecea, privi pe sub sprîncene la copilul ce se mai înveselise. Degetele îi cam tremurau şi privirea i se adumbri. Peste o clipă, înfigînd acul cu un soi de înverşunare şi cu un glas şoptit, începu să istorisească :

— A fost odată printre şleahtici o fată tînără şi frumoasă. Trăia în casa părintească, laolaltă cu fraţii şi cu rudele mai apropiate, sub cerul dezmierdat de Dumnezeu, zburdînd prin iarba pămîntului iubit, muncind din greu, nu-i vorbă, dar era sănătoasă, vioaie, rumenă şi veselă. Să fi avut vreo 15 ani cînd o îndrăgise un flăcău din vecini, chitind s-o ia de nevastă. Dar odată, din întîmplare, a zărit-o o doamnă bogată şi foarte bună. Doamna cea bună o văzuse pe fetiţă într-o duminică, îmbrăcată în straie de sărbătoare, cu cofiţa plină de fragi culeşi în pădure. A văzut-o şi pe loc a îndrăgit-o. De ce ? Nu se ştie. Spuneau unii că fetiţa avea o pereche de ochi minunaţi, ori poate c-o prindea cordeluţa roşie de la pieptar, cofiţa cu fragi ce-o ţinea în mînă, aşa cum păşea printre haturile verzi. Doamna cea bună veni într-o

caretă frumoasă, trase în faţa casei părinţilor fetei şi-o luă cu dînsa. Zicea c-o să se ocupe de educaţia fetiţei, c-o s-o scoată în lume, c-o să se îngrijească de soarta ei şi-o s-o facă fericită. Soartă şi noroc... !

Ultimele cuvinte le rosti parcă şuierînd, azvîrli pe masă a unsprezecea fundă şi se apucă de-a douăsprezecea.

— Şi după aceea ? Ce-a mai fost după aceea, domnişoară Czernicka ? întrebă cu aţîţare copiliţa aşezată pe scăunel. Elf se trezise şi el şi, cu ochii lui negri, rotunzi şi înţelegători, se uita în obrazul povestitoarei.

— După aceea s-a întîmplat aşa : doamna cea bună a iubit tare, tare de tot fetiţa, timp de doi ani. O ţinea tot timpul lîngă dînsa, o săruta într-una, o învăţa franţuzeşte, îi arăta cum să păşească graţios, să vorbească, să mănînce, să brodeze pe canava... dar după aceea...

— Şi după aceea ? După aceea ?

— După aceea a iubit-o din ce în ce mai puţin, iar la urmă de tot a întîlnit din întîmplare un conte. Atunci fetiţa deveni tare, tare plictisitoare şi fu surghiunită în odaia slugilor... Noroc c-avea mult gust şi era şi foarte îndemînatică, aşadar doamna cea bună porunci să fie dată să înveţe croitoria şi lucrul de mînă şi făcu din ea o cameristă. De n-ar fi fost nemărginita bunătate a acestei doamne, fata ar fi acum la casa ei, printre şleahtici, ar avea bărbat şi copii, ar fi sănătoasă şi rumenă în obraji. Dar doamnei aceleia i s-a năzărit să se ocupe de soarta şi norocul fetiţei... De doisprezece ani stă nopţi întregi să-i coasă toaletele, îşi iroseşte puterile ocărînd slugile şi lacheii, în fiecare dimineaţă îi pune ciorapii şi-i încalţă papucii şi în fiecare seară, la culcare, îi aşază plapuma în cute armonioase... N-are decît treizeci de ani, dar seamănă a femeie bătrînă... A slăbit, e neagră la obraz şi încep s-o lase ochii... bătrîneţea îi bate la uşă şi lucrul ăsta n-are voie să-l uite. O nu, nu trebuie să uite că îmbătrîneşte, fiindcă dacă nu va avea ea singură grijă, atunci, mîine sau poimîine, cînd o vrea doamna cea bună să aducă în locul

ei pe altcineva în camera de serviciu şi cînd o să fie nevoită să se întoarcă acasă, o să ajungă s-o ţie fraţii, o să fie de rîsul lumii, o să îndure sărăcia ! Iată, ăsta a fost începutul poveştii.

Pe masă stăteau grămadă fundele. Czernicka luă o fîşie lungă, foşnitoare, de moar negru şi începu s-o drapeze în cute şi volane. Degetele-i tremurau cu mult mai tare ca la început şi pleoapele ei galbene clipeau repede-repede, poate ca să strivească lacrimile ce-i tremurau în gene. O privi pe Helka şi rîse tare.

— Măi, măi, stai cu ochii holbaţi la mine de parc-ai vrea să mă înghiţi ! Şi cîinele ăsta se uită la mine, de parcă ar înţelege tîlcul poveştii. Fiindcă asta nu-i decît o poveste... Vrei să-i afli sfîrşitul ?

— Ce s-a mai întîmplat după aceea ? întrebă fetiţa, în şoaptă.

Cu o expresie gravă pe obraz şi cu un ton la fel de grav, Czernicka răspunse :

— După aceea a fost contele...

— Ce fel de conte ?

— Contele ăsta era însurat. Duhovnicul i-a desluşit bunei doamne că nu e voie să iubeşti un bărbat însurat, fiindcă pentru asemenea faptă poţi să ajungi în iad şi contelui i-a luat locul chiar el.

— Şi preotul ăsta duhovnic pe unde se află ?

— Duhovnicul ăsta stătea la Paris, dar după puţină vreme, doamna plecă din Paris şi, într-un oraş oarecare, zări din întîmplare un papagal, extraordinar de frumos, cu pene trandafirii şi ciocul roşu.

Helka se mişcă neastîmpărată.

— La Viena sînt mulţi, foarte mulţi papagali într-o grădină ma-a-are... şi-s atît de frumoşi...

— Papagalul ăsta însă era mult mai frumos decît cei de la Viena. Doamna îl cumpără şi-l îndrăgi grozav. Aproape un an nu se despărţi de el nici o clipă. Noaptea i-l aduceam cu colivie cu tot, din salon în dormitor. Doamna îl învăţa să vorbească franţuzeşte, îl hrănea cu tot ce avea mai bun, îi mîngîia penele şi-l săruta pe cioc...

Terminase de plisat bucata de moar. Czernicka atîrnă drapajul frumos pe spătarul unui scaun şi începu să tragă cu acul capetele eşarfei de moar ca să-i facă franjuri. Moarul foşnea sub înţepăturile acului, ceasul deasupra cufărului bătu ora unu, din salon plutiră iar, după ce tăcuseră mai bine de un sfert de oră, înlănţuindu-se pătimaş, acordurile pianului şi ale violoncelului.

— Şi după aceea ? După aceea, ce s-a mai întîmplat ? răsună glasul şoptit, nerăbdător şi înspăimîntat al fetiţei. Elf nu era curios să afle sfîrşitul poveştii. Îl furase somnul în braţele Helkăi.

— După aceea... nu-mi aduc prea bine aminte din ce pricină şi în ce fel, papagalul s-a făcut tare plicticos... şi a fost surghiunit în odaia de serviciu. Acolo îi pieri voioşia, nu mai mînca nimic, se îmbolnăvi şi muri. Dar doamnei nu-i păru rău după el, fiindcă avea un cîine minunat...

— Ştiu, acum ştiu ! strigă deodată Helka.

— Ce ştii ?

— Sfîrşitul poveştii.

— Păi atunci spune-l tu !

— Şi căţelul a fost trimis în odaia de serviciu.

— Şi după aceea...

— După aceea a fost o fetiţă...

— Şi ?...

— Doamna a iubit-o pe fetiţă...

— Iar după aceea a întîlnit un muzician cu faimă — se amestecă în vorbă domnişoara Czernicka.

— Şi fetiţa a fost trimisă în odaia de serviciu ! Ultimele cuvinte, Helka le şopti de-abia auzit. Czernicka ridică ochii pe deasupra franjurilor de moar şi zări obrazul fetiţei, care avea acum o expresie tare ciudată. O feţişoară mică, cu trăsături frumoase, albă ca varul, cu doi ochi imenşi, de safir, din care alunecau încetişor două şiraguri de lacrimi şi care o priveau lung, cu o nesfîrşită uimire. Înţelesese basmul... dar nu înceta să se mire.

Czernicka clipi iar din pleoapele veştede. Apoi se sculă în picioare şi luă în braţe fetiţa.

— Ei, şi acum ajunge cu poveştile, cu plînsul şi vegherea pînă la miezul nopţii... Poţi să te îmbolnăveşti... Du-te de te culcă.

Fetiţa se lăsă dezbrăcată şi culcată fără să se împotrivească, îndreptîndu-şi spre Czernicka aceeaşi privire înlăcrimată şi nedumerită. Apoi camerista îl luă pe Elf, care îşi făcuse culcuş pentru noapte pe scăunelul tapisat şi, desigur, cu intenţia de a o consola pe fetiţă, îl puse şi pe el în pat, peste plapumă. Se aplecă şi, cu buzele-i subţiri şi uscate, o sărută pe frunte.

— Ce să-i faci ! spuse. Nu m-am purtat rău nici cu papagalul, nici cu Elf, nu mă voi purta rău nici cu tine... cîtă vreme ai să stai aici. Hai, dormi !

Puse un paravan uşor şi decorativ lîngă patul fetiţei, ca s-o ferească de lumina prea puternică a lămpii, şi se apucă să coasă la maşină nişte muselinuri albe. Braţele ei uscate şi îndemînatice învîrteau manivela maşinii de cusut, iar roata maşinii hurui în noaptea aceea multă, multă vreme, pînă ce lacheul somnoros închise uşa de la intrare în urma oaspetelui. Se iviseră zorile unei dimineţi albe de toamnă. În odaia domnişoarei Czernicka sună clopoţelul. Czernicka sări în picioare şi, frecîndu-şi ochii obosiţi de nesomn, porni grăbită spre odaia stăpînei sale.

*

De la plecarea din Ongorod a doamnei Ewelina, care avusese loc scurtă vreme după plecarea celebrului artist, trecuse cam o jumătate de an. O ploaie măruntă şi deasă ţîrîia neauzit din înaltul cerului de martie, ca cenuşa şi, cu toate că pînă să se lase seara mai era mult, în căsuţa mică şi scundă a zidarului Jan se întunecase deplin.

În ziua aceea tulbure şi ploioasă de primăvară, cele două ferestre mici, tăiate chiar la suprafaţa pămîntului, de-abia luminau odaia încăpătoare, cu tavanul scund, cu tencuiala de pe pereţi afumată şi scorojită, cu lut pe jos şi cu o vatră cît toate zilele ocupînd cam un sfert din încăpere. Şi, cu toate că vatra era

atît de mare, în odaia cu pereţii subţiri stăruia un iz stătut, pricinuit de umezeala din timpul iernii. În jurul pereţilor erau rînduite laviţe, mese, ba şi cîteva scaune de lemn galben, un scrin cu nişte icoane puse la vedere, două laviţe joase de tot, care slujeau de pat, un butoi cu apă şi putinica cu varză acră, iar lîngă vatră se afla o uşă mică şi îngustă, care ducea în odaia stăpînilor casei.

Strînşi claie peste grămadă în odaia cea mare, familia zidarului se pregătea de cină. Jan era un bărbat voinic şi spătos, cu o chică de păr des şi ţepos. Se întorsese tocmai de la lucru, îşi spălase în găleată faţa şi mîinile, îşi scosese şorţul de zidar, pătat cu var şi humă, şi se aşezase la masă, lîngă perete, numai în cămaşa-i groasă şi cu vesta fără mîneci pe deasupra. Janowa, desculţă, cu o fustă scurtă şi un tulpan încrucişat peste piept, cu părul împletit într-o coadă groasă, azvîrlită pe spate, aţîţase focul în vatra adîncă şi fierbea nişte cuşcuş. Pe una din laviţe se zbenguiau trei copii : un băieţaş ca de vreo doisprezece ani, voinic ca şi taică-su, cu un păr aspru şi des tot ca al acestuia, şi două fetiţe, între şase şi opt ani, desculţe, cu nişte fuste lungi pînă la pămînt, slăbuţe, dar rumene în obraji şi rîzînd de răsuna odaia. Îi înveselise pe toţi Wicek, care, făcînd tot soiul de giumbuşlucuri, le istorisea nişte peripeţii de la şcoală, unde învăţa încă de anul trecut. Pînă nu aprinsese Janowa focul, ai fi zis că în odaie, în afara părinţilor şi a celor trei copii, nu se afla nimeni altcineva. Dar cînd flăcările focului izbucniră luminînd celălalt colţ întunecat al odăii, de pe cea de-a doua laviţă se desprinse din umbră încă o făptură omenească. Era tot o fetiţă, cam de vreo zece ani, dar lumina focului din vatră, răzbind anevoie şi în răstimpuri pînă în ungherul acela, îi învăluia obrazul şi rochiţa în luciri tulburi şi şovăielnice. Şedea într-un colţ al laviţei, cu picioarele strînse, zgribulită şi înfrigurată. Lîngă ea, un cufăraş elegant din care mînuţele albe ale fetiţei scoteau pe rînd cîte un obiect sau altul. Fetiţa cea zgribulită şi friguroasă îşi pieptăna cu mare grijă, cu un pieptene

de fildeș, părul lung, în care flăcările aprindeau cînd și cînd reflexe aurii. Ba într-un timp luci în bătaia flăcărilor oglinjoara înrămată în argint.

— Mamă, mamă, ia te uită la Helka, iar se piaptănă și se privește în oglindă ! strigă una din fetițe.

— De trei ori s-a pieptănat azi și s-a spălat de două ori pe mîini — o pîrî fetița cea mare, în bătaie de joc.

— O fandosită, nu-i dă mîna să se spele la fel cu noi, în găleată, dumneaei își moaie prosopul în apă și-și mînjește cu el obrazul... Am să-i sparg oglinjoara, să văd atunci ce-o să mai facă !

Și toți trei, cu picioarele goale, se năpustiră spre celălalt colț al odăii, strigînd :

— Dă-ncoace oglinda ! Dă-o-ncoace !

Fără să crîcnească, fetița întinse mînuțele-i albe și le dădu oglinjoara cu rama de argint. Copiii i-o smulseră din mînă, dar, nemulțumiți cu prada ce-o dobîndiseră, smulseră de pe laviță și cufărașul din piele englezească și, așezîndu-se în jurul lui, începură — poate pentru a suta oară — să-i cerceteze conținutul : pieptenii, periile, flacoanele de parfum goale și cutiile de săpun.

În vremea asta Janowa, fără să ia seama la zarva din jur, sau chiar înveselită din pricina ei, sporovăia cu bărbatu-său despre întîmplările mărunte ale acelei zile de lucru, despre cearta ei cu o vecină, despre Wicek, care lenevise de dimineață și se dusese tîrziu la școală. Apoi puse pe masă un castron mare, aburind, și chemă copiii la mîncare.

Nu trebui să-i cheme de două ori. Wicek și Marylka se așezară dintr-o săritură pe laviță, lîngă tatăl lor, și-l luară de gît, amîndoi deodată. Kaska țopăia, agățată de fusta mamă-si, care tăia felii dintr-o pîine mare, neagră. Janowa întoarse capul.

— Helka, tu de ce nu vii să mănînci ? o strigă dînsa.

Fetița lunecă jos de pe laviță și se îndreptă spre masă. Luminată acum din plin, statura ei măruntă contrasta izbitor cu tot ce-o înconjura. Subțire și

prea înaltă pentru vîrsta ei, purta o hăinuță de atlaz albastru, tivită cu un boa din pene de lebădă.

Atlazul mai era încă frumos și strălucitor, dar fîșia de pene, odinioară albă ca zăpada, acum părea presărată cu cenușă. Hăinuța asta, care n-o mai ajungea, de-abia-i acoperea genunchii, iar în picioarele-i lungi și subțiri purta niște ciorapi zdrențuiți, subțiri ca pînza de păianjen și ghetuțe înalte, încheiate la al doilea rînd de nasturi, care păreau puse de-a dreptul peste piciorul gol. Obrazul ei mic și slab, în care strălucea o pereche de ochi imenși, înfundați în găvanele lor, era străjuit de un păr ca focul, pieptănat cu grijă și strîns într-o panglică nouă și scumpă. Între pereții aceștia scunzi și afumați, printre copiii desculți și îmbrăcați cu haine grosolane, îmbrăcămintea fetiței, gingășia obrazului, mîinilor și a gesturilor sale pecetluiau contrastul, în parte comic, în parte dureros cu tot ce-o înconjura. O vreme nu se auzi decît zgomotul lingurilor în strachină și clefăitul celor ce mestecau cu mare poftă cușcușul cu slănină și feliile mari de pîine. Helka mînca și ea, încet, delicat, de-abia ciugulind. De mai multe ori puse lingura pe masă și rămase nemișcată, cu mîinile în poală, cu spatele drept pe scaunul atît de înalt, încît picioarele ei, în ghetuțele rupte, aduse de la Paris, de-abia atingeau pămîntul.

— De ce nu mănînci ? o întrebă Janowa.

— Mulțumesc, nu mai pot — răspunse fetița și tremurînd de frig, se înfășură cum putu mai bine în hăinuța de atlaz, care n-o mai cuprindea.

— Din ce-o fi trăind copilul ăsta, nu știu — se jelui Janowa. Dacă nu i-aș rumeni zilnic o fărîmă de carne, cred c-ar muri de foame. Și nici pe asta n-o mănîncă toată.

— Apoi, o să se-nvețe — răspunse flegmatic Jan.

— Și toată ziulica dîrdîie de frig... Copiii noștri umblă pe afară desculți și numa-n cămașă. Ea stă în casă, lîngă vatră, încotoșmănată în blănița asta a ei, și parc-o scutură frigurile...

— Se-nvață ea, cu vremea...

— Nici vorbă că se-nvaţă — întări Janowa. Dar pînă una alta, îţi vine să-i plîngi de milă. De cîte ori n-am aprins samovarul şi nu i-am făcut cîte un ceai...

— Aşa şi trebuie, doar ni se plăteşte pentru dînsa — spuse zidarul.

— De plătit, ce-i drept, ni se plăteşte, dar nu chiar atît ca să ne putem schimba traiul nostru sărăcăcios într-unul de oameni cu dare de mînă...

— Păi, nici nu-i nevoie. Se obişnuieşte ea !

Wicek şi Marylka se îndopau pe-ntrecute cu pîine şi cuşcuş. Kaska se hîrjonea cu ei, împiedicîndu-i să mănînce. Jan îşi şterse gura cu mîneca cămăşii, apoi începu să-l întrebe pe fiu-său de cele petrecute la şcoală, de lecţii şi despre cum s-a purtat pe acolo ; în odaia de alături răsună scîncetul unui sugaci. Janowa, care strîngea de la masă, îi spuse Helkăi :

— Du-te de-l leagănă pe Kaz şi cîntă-i ceva, aşa cum ştii tu...

Porunca asta o dădu cu un glas blînd, mult mai blînd decît cel cu care le vorbea odraslelor ei.

Ascultătoare şi tăcută, cu paşi graţioşi care nu semănau de loc cu umbletul greoi şi săltat al copiilor zidarului, Helka se strecură în odăiţa cufundată în beznă şi, peste cîteva clipe, scîrţîitul ritmic al leagănului era însoţit de un glăscior de copil, slab, pur şi plin de ardoare.

Nu ştia decît cîntece franţuzeşti, dar din astea ştia o sumedenie. Iar cîntatul ăsta pe franţuzeşte îi umplea de încîntare pe zidar şi pe toţi ai lui poate fiindcă nu înţelegeau ce spunea. Şi acum, aşa cum se întîmpla de obicei, copiii amuţiră ; zidarul Jan, cu coatele sprijinite pe masă, şi nevastă-sa, spălînd vasele, tăceau. În odăiţa alăturată, cufundată în beznă, leagănul de lemn scîrţîia ritmic, iar glăsciorul trist îngîna tărăgănat şi melancolic refrenul cîntecului preferat :

Le papillon s'envola
La rose blanche s'effeuilla
La, la, la, la, la, la.

Janowa se apropie de masă, meşterul Jan ridică fruntea. Se priviră, clătinară capul şi îşi zîmbiră, uşor, cu o ironie adumbrită de tristeţe.

Jan vîrî mîna la piept şi aruncă pe masă un plic desfăcut.

— M-am întîlnit azi, în tîrg, cu proprietarul doamnei Krzycka. Avea de gînd să vină pe la noi, dar întîlnindu-mă, m-a strigat şi mi-a dat asta...

Cu degetele ei butucănoase, Janowa scoase din plic, cu mult respect, o bacnotă de 25 de ruble, jumătatea sumei anuale pe care doamna Ewelina făgăduise să le-o plătească pentru întreţinerea şi educaţia Helkăi, pînă cînd s-o face mare fetiţa.

— Va să zică, a trimis totuşi, slavă Domnului, ziceau că... — începu Janowa.

Se întrerupse deodată, fiindcă la masă, lîngă ea, se ivise Helka. Prin uşa întredeschisă văzuse plicul cu bani şi auzise rostit numele fostei ei protectoare. De parcă şi-ar fi recăpătat întreaga-i vioiciune, sări jos de pe patul Janowei, pe care stătuse cocoţată lîngă leagănul sugaciului, şi se repezi la masă, cu obrazul rumenit, cu ochii strălucitori, zîmbitoare şi tremurînd toată, nu de frig, ci de emoţie.

— De la doamna, de la doamna ! rosti pe nerăsuflate. Scrie ceva de mine ?

Meşterul Jan şi nevastă-sa se priviră iar, îşi clătinară capetele şi zîmbiră.

— Prostuţo, ce-ai vrea să ne scrie doamna despre tine ?... Ne-a trimis bani pentru întreţinerea ta. Fii recunoscătoare şi pentru atît !

Helka păli iar, se întristă, se strînse în hăinuţa-i caldă şi se apropie de vatră. Wicek apucă plicul şi începu să silabisească adresa. Kaska adormise cu capul în poala lui taică-său. Luînd bancnota din mîna nevesti-si, Jan grăi cu şovăială în glas :

— Dacă i-am pune deoparte... tot pentru ea, pentru mai tîrziu... Cu 25 de ruble o scoatem noi la capăt cu întreţinerea ei, iar restul să-l punem deoparte.

— Apoi să-i strîngem, numai vezi tu că acu' ar trebui s-o înţolim oleacă — răspunse îngîndurată Janowa, cu bărbia în palmă.

— Cum s-o înţolim ? ! Că doar i-a dat toată hăinăria care era a ei...

— Apoi acelea erau bune acolo, la conac, nu aici... Toate lucruşoarele astea sînt subţirele, delicate şi nu-s trainice... nici să le spăl nu pot... N-a trecut decît o iarnă şi în cufărul ei n-au mai rămas decît zdrenţe.

— Apoi, dacă-i aşa, să-i faci cele trebuincioase. Dar ascultă aici, femeie, să nu mi te-apuci să-i faci lucruri de prisos... Să umble la fel cu copiii noştri... iar dacă ar rămîne ceva gologani, să-i punem deoparte tot pentru dînsa...

— La fel cu copiii noştri ! Cînd ea-i atît de plăpîndă ! Cum pune piciorul gol pe pămînt, cum tuşeşte. Poartă trei zile cămăşuţa, după aia plînge. O întreb : „De ce plîngi ?“ „E murdară cămaşa“, zice. Toată ziulica se spală, se piaptănă şi se ghemuieşte prin cotloane, ca o pisică.

— Apoi, s-o învăţa — hotărî meşterul Jan, ciocănind cu degetele în masă.

În timp ce zidarul şi nevastă-sa se sfătuiau cu privire la fetiţă, Helka stătea în faţa vetrei şi se uita cu ochii stinşi la focul care abia mai pîlpîia. Chibzuia, se vede, adînc de tot, apoi, luînd parcă o hotărîre definitivă, se răsuci şi deschizînd uşurel uşa din tindă, se strecură din casă. Pe stradă era mai lumină decît în coliba meşterului Jan, dar începea să se întunece şi o ceaţă rece se adăugase ploii de martie. Helka se strecura prin ceaţă, mergînd pe ulicioarele şi mai apoi pe străzile bine cunoscute, întîi mai repede, apoi din ce în ce mai încet. Cîteodată, răpusă de oboseală, se oprea, de-abia-şi mai putea trage sufletul, picioarele în încălţări proaste o dureau, de cîteva ori o înecă tusea. Dar merse înainte, tot înainte, pînă ajunse în strada Zamiejska, la capătul căreia, printre copacii despuiaţi acum de frunziş, se înălţa vila doamnei Ewelina. Se apropie de ostreţele de fier ale gardului şi privi în grădină. Apoi înaintă pînă la poartă. Era deschisă. Intră în curte. În fundul curţii, cele două ferestre ale pavilionului unde locuia portarul erau luminate. Se vede că pregăteau

de cină. În faţa pavilionului, portarul spărgea un butuc. Altminteri era linişte şi pustiu, izbiturile securii răsunau surde şi egale în ceaţa ploii, o şuviţă îngustă de apă ţîrîia monoton prin burlanul de tablă, şi se scurgea peste pietrişul curţii. Helka se strecură pe lîngă zidul vilei şi, păşind pe aleea pietruită, intră în grădină. Se opri în faţa cerdacului înalt, pe care doamna Ewelina îşi petrecea de obicei zilele lungi de vară. Acum, seara, cerdacul şi băncile rînduite de jur împrejur erau înecate de ploaie. Helka începu să urce scările, apa plescăia prin ghetuţele ei rupte, aduse de la Paris. Deodată scoase un strigăt vesel şi se repezi cu braţele întinse înainte. Din colţul cerdacului, de sub o bancă unde zăcuse încovrigat, se repezi la ea Elf, lătrînd ascuţit şi arătînd ca un ghemotoc de lînă, tăvălit prin noroi. La început n-o recunoscu, laţele lui încîlcite şi ude îi acopereau ochii. Dar cînd îi vorbi şi se chirci pe o bancă udă lîngă el, îi sări în poală şi de bucurie începu să-i lingă faţa şi mîinile. Şi fiinţa asta era slabă, îngheţată de frig, fără îndoială flămîndă şi murdară.

— Elf al meu, Elf ! Căţelul meu drag, scump şi iubit !

Se giugiuleau şi se sărutau.

— Elf, dragule, dar doamna noastră unde e ? Unde-i doamna ? Nu-i ! Nu-i !

Se sculă în picioare şi cu cîinele în braţe se apropie de una din ferestrele care dădeau în cerdac. Se aşeză pe bancă, apoi sări în picioare.

— Ştii, Elf, m-am uitat pe fereastră, să văd ce mai e prin odăi... Poate că-i doamna noastră pe acolo... poate că ne cheamă...

Îngenunche pe bancă. Apa strînsă în scobiturile lemnului ţîşni de sub genunchii ei. N-o luă în seamă.

— Uită-te, Elf, uită-te şi tu !

Ridică în braţe căţelul şi-i apropie botul lăţos de geam.

— Vezi, Elf... Toate-s cum au fost... perdelele roşii sînt tot atît de frumoase... şi oglinda cea mare de colo, în faţa căreia doamna mă dichisea cîte-

odată... şi acolo... prin uşa deschisă se vede sufrageria...

Tăcea... mînca din ochi tot ce vedea, tot ce izbutea să desluşească pe fereastră.

— Vezi, Elf, balansoarul ăsta... ce bine se stă în el... se întîmpla să stau în el şi să mă legăn, să mă legăn o oră întreagă... şi păpuşa mea, aceea mare, se legăna cu mine.

Elf se simţi obosit de poziţia asta incomodă, îi alunecă din braţe şi se aşează pe bancă. Lîngă el se aşează fetiţa.

— Of, Elf, dragule, amîndoi am fost cîndva acolo!

Şedea în apă. Hainele ei se îmbibau cu apă şi-o simţea şiroind pe spinare. Picioruşele-i îngheţaseră de tot în ghetuţele sparte, aduse de la Paris. Dar ea şedea tot acolo, strîngînd la piept căţelul slab, şiroind de apă, care-i lingea mîinile.

— Vai, Elf, acolo, unde-i noroiul ăsta... vara e un strat de iarbă, şi acolo şedeam cu doamna şi făceam buchete de flori. Îţi mai aduci aminte, Elf, de Italia? Eu am convins-o pe doamna să te ia şi pe tine! Ce frumos e acolo, nu-i aşa? E cald, totul e verde, soarele luceşte... luceşte... marea e albastră... deasupra mării zboară păsări mari albe... Ţi-aduci aminte ce frică îi era domnişoarei Czernicka să călătorească pe mare... Pe unde-o fi acum domnişoara Czernicka? A plecat cu doamna. Pe cînd noi, Elf, dragule, n-o să mai mergem cu doamna nicăieri... nicăieri... nicăieri...

O cuprindea o toropeală grea, un somn ca de piatră. Aplecă fruntea pe marginea băncii şi, ţinîndu-l strîns în braţe pe Elf, somnoros şi el, adormi. Se lăsase noaptea. Securea portarului amuţise, lumina din ferestrele pavilionului se stinse, o ploaie mărunţă şi deasă curgea neauzit pe pămînt şi numai prin colţurile vilei, din burlanele de tablă se scurgeau, ţîrîind monoton, şuviţele înguste de apă.

Pe la miezul nopţii, izbutind să-l trezească din somn pe portar şi aflînd de la dînsul că într-adevăr uneori se abătea pe acolo fetiţa care-i dispăruse de-acasă, zidarul Jan urcă în cerdac, cu o lanternă

aprinsă în mînă și rămase împietrit în fața unei bănci. Stătu, se uită, scutură din cap, apoi își trecu mîna mătăhăloasă, așa, ca din întîmplare, pe la ochi. Luă apoi în brațe fetița care, somnoroasă, plînsă și slăbită, își lăsase căpșorul pe umărul lui. Cu fetița în brațe, porni repede spre casă. Cînd o ridică în brațe, îl zvîrli cît colo pe Elf care, tăcut, se vîrî iar sub bancă și, gemînd din greu, se ghemui pe pardoseala umedă a cerdacului.

ÎNTR-O NOAPTE DE IARNĂ

Abia se înserase, dar întunericul era de nepătruns. Pe cerul căptușit cu nori nu lucea nici o stea, vîntul șuiera cu învăluiri dese, se răsucea în trîmbe înalte, gemea, cînta și fluiera în valea adîncă, iar pe fundul ei zăcea încremenită, prinsă între gheţuri, apa rîului. Rîul cu maluri înalte de humă abia se mai putea desluși în negura lăptoasă a ninsorii ce se abătuse asupră-i. Sus, de o parte a dealului domnea pustiul, întrerupt doar de liniile negre și subţiratice ale copacilor, iar de cealaltă se ţineau lanţ casele de ţară, mai negre decît întunecimea din jur, pîlpîindu-și luminile mărunte, ca niște ochi roșii, clipitori.

Departe, în vale, de-a lungul rîului, venea o umbră omenească. Prin viforniţa de zăpadă părea că despică zarea asemenea unei dungi subţiri și grăbite, mai neagră decît pîclele întunecoase. Între pereţii înalţi ai văii, părea mică și neînsemnată, ai fi zis infinitul mic plutind pe oceanul nesfîrșit al infinitului mare. Îl învăluiau cu apele lor noaptea și singurătatea. Viforul, șuierînd năprasnic, părea că-l rostogolește în necuprinsul firii sălbatice și vrăjmașe ; și în faţa forţei amenințătoare și uriașe a stihiei, el nu era decît un strop, o fărîmă, un bob de nisip, un fir de iarbă pe fundul unei prăpăstii...

În ciuda acestor aparenţe, omul care venea pe fundul văii trebuie să fi fost puternic, fiindcă, așa cum un înotător îndemînatic și antrenat despică valurile înfuriate, tot astfel înainta și el repede, neabătut, în linie dreaptă, înfruntînd împotrivirea valurilor zbuciumate și a trîmbelor de viscol. Nici întunericul,

nici pustietatea şi nici sălbăticia acelor locuri nu-l făceau să-şi încetinească paşii, ori să şovăie. Dimpotrivă, parcă era mînat din urmă să meargă mai iute, mai departe. Încotro ? Spre un liman poate, sau spre vreun adăpost pe care-l întrezărea numai el, cu ochii lui orbiţi de întuneric şi de mînia viforniţei, sau poate că nici ochii lui nu-l ştiau, poate că nu era decît un ţipăt, înscris cu litere de foc în bezna nopţii : Înainte ! înainte ! mai departe !

Păşea repede, egal, în linie dreaptă, lunecînd tăcut ca o nălucă prin întunecimile mai puţin negre decît el. Uneori se auzea un sunet scurt, metalic, atunci cînd toiagul i se izbea de un bolovan ascuns în zăpadă.

Deodată se opri, rămase pironit locului şi-şi ridică privirea spre casele de ţară din deal, ale căror lumini roşiatice pîlpîiau în noapte. Privea necontenit şirul de case, iar şuierul vîntului — care se frămînta la picioarele lui şi-l cuprindea ca un vîrtej — se amestecă cu un geamăt omenesc ce consta dintr-un singur sunet :

— Ah !

Era uimit. Rămase cîteva clipe privind în sus şi scoase încă o dată acelaşi geamăt, de astă dată mai scurt şi mai slab, strecurîndu-l între vaierele prelungi ale vîntului :

— Ah !

Apoi o luă iarăşi la drum, dar de astă dată mai încet. Cercetă din nou cu privirea rîul, malul pustiu, cu liniile rare şi subţiratice ale copacilor, culmea crestată a dealului înghiţită în negura lăptoasă, apoi prinse a păşi mai încet, din ce în ce mai încet.

...Cîndva, odinioară, în zilele luminoase şi însorite ale verii, aici la rîu stătea aplecată o femeie tînără, cu fusta pestriţă prinsă-n brîu, şi lovind cu mîna ei puternică pînza groasă şi cenuşie de măngălău, stîrnea o pulbere de apă cristalină. Lîngă dînsa, dintr-un coş de răchită acoperit cu o basma roşie, îşi ţinea căpşorul un copilaş cu obrajii bucălaţi şi părul cînepiu, care se uita uimit la văzduhul albastru şi lumina de aur a zilei de vară, la malul acoperit cu

nisip şi presărat cu pietre, la pulberea cristalină a apei şi la mama lui, care, bătînd pînza cenuşie, sta înfiptă pe picioarele-i goale şi puternice ca pe un soclu...

Călătorul se opri iar. Spre ultima căsuţă din deal, puţin mai răsărită ca celelalte, unde clipea ultima luminiţă, urca o potecă largă, ce şerpuia din ce în ce mai sus, spre vîrf, pe o clină mai puţin abruptă decît în celelalte părţi. De o parte a potecii se legănau, de-abia văzute, gardurile de lemn pe care zăpada aşternuse covoare groase, asemenea celor de pe scările caselor boiereşti.

Se opri, cercetă cu privirea încordată poteca ce urca spre vîrful dealului şi printre palele de vînt ce se abăteau peste gheţurile rîului se desluşi acelaşi geamăt omenesc :

— Ah !

Rămase multă vreme la capătul potecii. Se codea, sau poate că lupta cu el însuşi ? Izbi cu băţul într-un bolovan, îşi duse mîna la frunte, apoi o lăsă să cadă de-a lungul trupului. Încet, din ce în ce mai încet, începu să urce poteca ce şerpuia în sus, spre dealul povîrnit, din ce în ce mai sus...

...Cîndva, odinioară, pe drumul acesta urca un ţăran înalt şi voinic, îmbrăcat cu o cămaşă albă ce licărea prin negurile toamnei, cu tălpile goale prin pulberea dealului, purtînd în spate un năvod în ale cărui ochiuri, largi, luceau solzii argintii şi aripioarele trandafirii ale peştilor. După el venea un flăcăiaş, tot desculţ, cu capul ridicat semeţ, iar pe umăr cu o undiţă mai mare ca el ; zburda ca un mînz, cu părul răvăşit de vînt şi povestea fraţilor săi care-i pîndeau, nerăbdători, sosirea de după gard, peripeţiile de la pescuit, şi avea un glas atît de puternic, încît sunetul vocii lui se răspîndea pînă departe, în sat, se risipea printre pinii rari şi se rostogolea peste mormintele din ţintirim în mii de clinchete vesele de zurgălăi...

Omul o luă printre pini, se poticni de mai multe ori de moviliţele scunde, împrejmuite cu crengi, pline de zăpadă şi însemnate cu nişte cruci scunde,

ce se ridicau cu puţin deasupra pămîntului. Trecea, cu paşii lui largi, peste mormintele împrejmuite cu crengi, ca un uriaş peste căsuţele liliputanilor, îndreptîndu-se spre pata densă de întuneric din mijlocul cimitirului de ţară, mai înaltă decît împrejmuirile de crengi, dar mai scundă decît copacii, care, bătută din toate părţile de vînt, vuia sonor. Omul oftă încet şi prelung, apoi se opri şi privi de aproape zidurile capelei, uşa putredă, strîmbă, totuşi închisă. Cu suspinele copacilor, care-şi clătinau agale crengile desfăcute în evantai, se amestecă un sunet de glas omenesc, asemenea unui oftat :

— Ah !

Bărbatul făcu cîteva gesturi iuţi cu braţele, atinse un căpăcel de metal care-i zornăi în degete şi se lovi cu un zgomot surd în uşă, apoi aceasta se deschise, lăsînd să se vadă interiorul capelei, negru, cu două ferestruici în bagdadie, ce luceau ca două petice de argint aburit. Omul intră şi, pentru o clipă, se mistui în întunericul de nepătruns ; dar peste puţin, la pieptu-i licări scînteia unei lanterne, care nu risipi nici un strop de lumină spre a-l desprinde pe el însuşi din întunecime. Era o lanternă a cărei lumină mică şi şovăielnică răzbătea prin geamul mititel, înconjurat din trei părţi cu un rotocol de tablă. Omul îndreptă fîşia îngustă de lumină spre îngrăditura scundă, îndărătul căreia se înălţa lîngă peretele acoperit cu pete mari de mucegai un Crist răstignit. Apoi, fîşia de lumină îngustă şi şovăielnică lunecă mai departe, de la crucifixul uriaş, cioplit în lemn de-o mînă stîngace, spre un tablou în care Dumnezeu-Tatăl, înveşmîntat într-o mantie cu falduri largi, purpurii, îşi sprijinea mîna de un glob alb ; Dumnezeu-Fiul, cu veşminte spălăcite de safir, ţinea două degete în sus, iar Sfîntul Duh, ca un porumbel alb, cu aripile desfăcute, zburase pînă sub rama tabloului. Fîşia luminoasă se legănă iar în întuneric şi se opri pe-o hîrtie mare, neînrămată, atîrnînd sub o policioară de lemn prinsă în zid. Cromolitografia înfăţişa pe sfîntul Gheorghe, cu un steag desfăşurat

deasupra capului, gonind pe un cal (pictat în dungi albe şi negre) şi, în lumina aceea nesigură, silueta omului, conturul animalului şi liniile steagului apăreau şi dispăreau rînd pe rînd, cînd lungindu-se, cînd scurtîndu-se, creînd un ansamblu ciudat, nefiresc, ameninţător, asemenea monştrilor sau cavalerilor din Apocalips. În jurul capelei, copacii oftară prelung, a deznădejde, vîntul năvăli, gemînd, prin crăpăturile ferestrelor şi scutură cromolitografia care se umflă ca o aripă şi se înălţă foşnind. Ai fi zis că acel cavaler de Apocalips e gata să se smulgă din locul unde se află ţintuit şi, purtîndu-şi steagul aidoma cu o coasă, călare pe calul cu coamă de leu, o va porni prin spaţiu. Cu gemetele vîntului, năvălind prin crăpăturile ferestrei, se amestecă un glas omenesc, gros, speriat, abia şoptit :

— Isuse ! mîntuie-mi sufletul !

...Cîndva, odinioară, puiul de ţăran, îmbrăcat în straie de sărbătoare, venea aici, purtat de mînă de maica lui, cădea în genunchi la uşa capelei şi, cu o spaimă amestecată cu încîntare, ridica ochii lui albaştri, nevinovaţi, spre crucifixul uriaş şi spre cavalerul cu steag, zugrăvit în mijlocul hîrtiei.

Stinse lanterna. Ieşi din capelă, lăsînd uşa larg deschisă şi, fără să se mai oprească, o luă iar printre pinii înalţi, călcînd, cu paşi uriaşi, peste crengi şi morminte.

Ieşi din cimitir, trecu de cealaltă parte a drumului şi puse mîna pe poarta celei dintîi ogrăzi din sat. Înainte de-a o deschide, aruncă o privire încordată spre casa din fundul curţii şi mai şopti o dată, tărăgănat :

— Ah !

Clătină din cap, ca un ins adînc uimit, uimit fără margini. Poarta scîrţîi, un cîine se repezi lătrînd de pe prag spre poartă. Prin fereastra ce-şi clipea lumina roşiatică în noapte se auzea un glas gros, puternic, tînăr, care povestea repede şi fără să-l întrerupă nimeni — povestea, povestea înainte...

Gospodăria era a bătrînului Szymon Mikula, care ședea în clipa aceea în odaia încăpătoare și scundă, pe un scăunaș cu trei picioare, ținînd în gură o lulea mare de lut, cu țeava scurtă. Trebuie să fi avut peste șaizeci de ani, dar nu semăna de loc cu acei capi de familie pe care fiii lor îi țin numai în pumni, ori îi alungă din casă, nemaifiindu-le de trebuință. Pe fondul peretelui afumat, de care-și sprijinea spinarea lată, ușor încovoiată, în lumina tulbure a lămpii cu picior lung, care se afla pe masă, statura lui voinică și cămașa-i albă se zugrăveau în linii puternice. Norii groși de fum care-i scotea pufăind din lulea, cînd îi acopereau, cînd îi descopereau capul mare, cu părul rărit pe frunte, dar alcătuind la spate o cunună căruntă ; trăsăturile feței îi erau mari, pronunțate, pielea obrazului rumenă și mustața țepoasă, iar ochii lucitori și vioi priveau pe sub sprîncenele dese și stufoase cu calm și ascuțită pătrundere. Își trecuse o mînă pe sub brîul roșu cu care era încins, iar cu cealaltă își ținea luleaua. Mari, puternice, vînjoase, palmele acestea vădeau că bătrînul și-a păstrat puterea de a munci de altădată și că avea brațe de criță. Nici vorbă că dacă moșneagul s-ar scula acum în picioare, și-ar îndrepta spinarea și ar grăi ceva către ai săi, toți i-ar îndeplini, fără zăbavă, porunca. Odaia era plină de oameni, unii ședeau jos, alții în picioare, încremeniți, cu răsuflarea oprită, așa cum îi apucase începutul povestirii pe care-o ascultau.

Feciorul cel mare al lui Mikula, dogar de meserie, un om ca la vreo patruzeci de ani, își sprijinise de laviță mîna și cuțitoaia cu care netezise pînă mai adineauri dintele unei grape ce zăcea lîngă el ; sta cu ochii în pămînt și în obrazul lui neguros, năpădit de o barbă deasă, ardeau doi ochi negri ca de jeratic. Nevastă-sa, cam de o vîrstă cu el, stătea în picioare în fața vetrei, iar lumina focului îi învăluia trupul înalt, drept și puternic, capul dat mîndru spre spate și brațele încrucișate la piept. În spatele acestei stăpîne a casei, cu trăsături frumoase și cu înfățișarea

gravă și energică, niţel mai în umbră, lîngă roata de tors şedea fiica lui Mikula. Pînă mai adineauri torsese, dar acum şedea nemişcată, cu mîna încremenită pe fuiorul de in, cu buzele roşii întredeschise, iar în făptura ei totul, pieptul voinic şi mîinile arse de soare, nasul cîrn şi obrajii rumeni, ochii albaştri, ba chiar şi părul ruginiu, răvăşit pe fruntea-i îngustă, părea fermecat, cuprins de spaimă şi de uimire. Speriată, dar mai mult curioasă părea băbuţa mică şi slabă care şedea pe un ciubăr răsturnat cu fundul în sus, avînd în faţă un ciur cu păstăi de fasole. Tocmai se apucase să le cureţe şi mai ţinea cîteva teci în mîna-i osoasă şi galbenă. Întindea capul cu boneta roşie, rotundă, spre focul ce-i rumenea fruntea zbîrcită şi scîntei jucăuşe licăreau în ochii ei duşi în fundul capului, dar încă ageri. Curioasă şi uimită părea să fie şi nevasta fiului mai mic al lui Mikula, tînără şi proaspătă ca zorile şi mlădioasă ca o tulpină de mesteacăn. Şedea pe un scăunaş, în faţa dogarului neguros, şi ţinea strîns la piept, lîngă polcuţa-i albastră, un copil de cîteva luni. Într-un coş de răchită, atîrnat cu frînghie groasă de o grindă afumată a tavanului, lîngă un pat mare aşternut cu paie şi acoperit cu o velinţă, dormea un alt copilaş. Două fetiţe cu părul bălai, cîrlionţat, întindeau gîtul de pe cuptorul înalt şi mare, iar în spatele dogarului îşi iţea mutrişoara un băieţaş ca de cincisprezece ani, cu părul blond, ce ţinea pe genunchi cîteva gheme cu sfoară şi în mînă o igliţă de împletit năvoade. Cu feţele luminate sau adumbrite, restul de vreo douăsprezece făpturi, de vîrste diferite, alcătuiau un grup nemişcat în odaia ticsită cu cele trebuincioase gospodăriei, cu uneltele de pescuit şi războiul mare de ţesut. Povestitorul se afla în mijlocul odăii. Dintre cei doi feciori ai lui Mikula, acesta era cel mai tînăr, un bărbat ca la vreo treizeci de ani, înalt, zvelt, vădind în îmbrăcăminte şi purtări siguranţă de sine, ba chiar şi o tendinţă spre oarecare eleganţă. Tocmai se întorsese de la drum şi nici n-apucase încă să-şi scoată cojocul, cu guler negru de oaie, în contrast puternic cu barba-i roş-

cată, tăiată scurt, şi rumeneala din obraji. Părul ca aurul, cu reflexe roşiatice, dat pe spate, îi dezvelea fruntea, mai albă decît restul obrazului, îndrăzneaţă şi totodată prudentă. Mai ţinea încă în mînă biciul cu care-şi mînase caii şi povestea făcînd gesturi largi cu braţele.

— Zău dacă nu spun adevărul adevărat ! Să mă ia dracu', dacă mint ! Era puzderie de oameni azi în tîrg şi toţi numai de asta vorbeau, că din pricina asta s-a spart şi tîrgul. Ziceau că-i tot Bonk, ăla care acum vreo zece ani a omorît, împreună cu alţii, lovi-i-ar relele, trei oameni...

— Doi evrei parcă — murmură dogarul cel neguros.

— Aşa-i, doi evrei şi-o babă, care înnoptaseră la dînşii, i-au omorît, dar n-au găsit asupra lor decît treizeci de ruble. L-au prins şi atunci a ieşit la iveală că nu era altul decît Bonk, cel ce-şi făcuse mendrele în urmă cu cîţiva ani prin alte părţi. Dădea iama prin dughene, făcea bani falşi, dar de omorît, pînă atunci, nu omorîse pe nimeni... P-ormă a făcut şi moarte de om... L-au judecat, l-au osîndit la ocnă şi l-au surghiunit să stea, pînă la capătul zilelor lui, în Siberia. Dar a fugit de la închisoare. A fugit, pungaşul, şi-a schimbat straiele şi s-a angajat la o *fambrică*... S-a băgat muncitor la o *fambrică* şi a stat acolo un an, doi ani, trei ani, cu paşaport falş... Acolo iar au pus mîna pe el şi l-au snopit în bătaie, că de ce-a fugit. L-au bătut rău de tot. Spun unii că i-au tras o sută de vergi.

— Aoleu ! gemu cu jale tinerica, legănîndu-şi pruncul în braţe.

— Aşa-a-a ! se miră baba, clătinîndu-şi capul.

Băietănaşul care se afla în spatele dogarului făcu ochi mari şi spaima i se aşternu peste privirea senină şi nevinovată.

— Le-a răbdat pe toate, şi-a scăpat ! Of, Doamne sfinte, a scăpat ! spuse stăpîna casei, păstrîndu-şi atitudinea mîndră şi rămînînd mai departe cu braţele încrucişate.

— Apoi, că a vrut diavolul şi nu i-a luat sufletul ! exclamă povestitorul. A zăcut la bolniţă cît a zăcut şi p-ormă iar l-au mînat în Siberia. L-au trimis pînă hăt, la capătul lumii, ca să nu mai scape şi-a doua oară ! Da' el iar a fugit...

— A fugit de la ocnă ? întrebă bătrînul Mikula, ieşind din muţenie şi scoţîndu-şi pipa din gură.

— De la ocnă, tătucă. A stat acolo un an, doi ani, trei ani, dar după aia şi-a luat picioarele la spinare şi p-aci ţi-e drumul, a pornit în lumea largă. Zice c-au trimis scrisori în toată împărăţia. La şefii de gubernii, şi la poliţie, şi la comisari, şi la cancelariile din comune au trimis scrisori în care ziceau c-a scăpat de la ocnă unu', aşa şi aşa, şi că se dă poruncă să fie prins. Zice că l-au căutat prin toată împărăţia... Pîn-ce, mînca-l-ar lupii... i-au dat de urmă aici...

— Aoleu ! se văicări Hanula stînd lîngă roata de tors.

Stăpîna casei îşi desfăcu braţele şi gura ei frumoasă, cu buzele încă roşii, exprimă pentru prima dată o uşoară spaimă.

— Unde ? Unde, aici ? rosti iar Mikula. Flecăreala proştilor, bucuria netoţilor.

— Ferit-a sfîntul, taică ! strigă povestitorul, atins de neîncrederea bătrînului, desfăcînd larg braţele şi învîrtind biciul în aer. Să mă trăsnească dacă mint ! L-au găsit aici. Prin părţile noastre. Era la o *fambrică,* la vreo două mile de-aici, se băgase tot muncitor, tot cu paşaport fals... Au oblicit că-i paşaportul fals şi gata-gata să pună mîna pe el, da' ce, îi prost să stea ? A fugit... că-i deştept, mama lui, ha-ha-ha !

Rîse numai el, ceilalţi tăceau ; doar Mikula, strîngînd din sprîncene, întrebă iar :

— Nu minţi, Alexy ? Nu le-ai scornit tu toate astea ca să le sperii pe muieri ?... L-ai mai îmbrobodit tu vreodată pe tat-tu ? Ai ?

Acum Alexy se uita cam speriat la taică-su, şi cu glas supărat rosti :

— Dacă mint eu, minte și notarul. Că de la el am aflat toată tărășenia. Au primit scrisoarea la cancelarie cum c-a fost p-aici și-a fugit iar, că s-aține pe undeva, pe aproape, și că să-l caute... așa zice în scrisoare...

— N-or fi trimis și vreo poză de-a lui la cancelarie ? întrebă rotarul.

Alexy făcu un gest de dispreț cu mîna.

— Pe unul ca el nu-l trage în poză... pe alții, poate... Dar zicea notarul c-a primit scrisoare... Căutați-l, zice, căutați-l, dacă aveți un Dumnezeu, că altminteri e vai și amar ! Or să fie omoruri, zice, hoții, prădăciuni, și cîte și mai cîte... Dacă pune careva mîna pe el, o să-l băgăm numaidecît la închisoare. Acum, zice, n-o să-i mai tragă numai o sută de bice, ci două sute, că a fugit a doua oară... o să-l pună în lanțuri și-o să-l țină la ocnă pînă la capătul zilișoarelor lui... iaca așa !

Nimeni nu făcu nici o mișcare și nu scoase nici un cuvînt. Prin odaia caldă și liniștită trecuse parcă o fantasmă cu cap de ocnaș și spatele șiroind de sînge. În cele din urmă, bătrînul Mikula își îndreptă spinarea, își scutură luleaua de marginea mesei, și întinzînd mîna după teancul de bani aduși de fiu-său de la tîrg grăi :

— Așa e drept ! Asta-i răsplata cuvenită răufăcătorilor. Să învețe minte, să nu pună mîna pe lucru străin, să nu facă vărsare de sînge, că astea sînt fapte oprite de Dumnezeu din cer, iar oamenii nevinovați se cuvine a fi apărați și ocrotiți de silnicii și nedreptății. Și-acum, gata !

Vîrî cîteva hîrtii boțite sub cămașă și-și plimbă peste toți cei de față, fii, gineri, fiică și nepoți, ochii lui strălucitori, în care acum lucea o lumină aspră și neînduplecată. Cute adînci îi brăzdau fruntea lată și făptura lui toată exprima limpede gîndul pe care totuși nu-l rosti : dacă vreunul dintre cei pe care-i privea acum ar fi apucat-o pe drumul pe care umbla acela, apoi atunci el, cel dintîi, ar fi prăvălit asupră-i, necruțător și fără zăbavă, mîna lui mare, vînjoasă, durată parcă din bronz...

— Şi acum, gata ! rosti şi întinse mîna după punga cu tutun.

Tăceau cu toţii... Aflaseră de mult că ori de cîte ori bătrînul rostea acest cuvînt, zavistiile şi pricinile de tot felul erau curmate o dată pentru totdeauna. Alexy îşi sprijini biciul de perete, se apropie de nevastă-sa şi, stînd aplecat deasupra ei, cu o mînă o mîngîia pe spate, iar cealaltă şi-o trecu încetişor peste căpşorul cu scufiţă roşie al sugaciului. Dogarul îşi trase cuţitoaia peste dintele grapei, lustruit doar pe jumătate, roata de tors a Hanulei se urni, iar stăpîna casei luă din vatră o oală cu mîncare...

Uşa scîrţîi şi în odaie năvăli mai întîi un zăvod lăţos şi zbîrlit, lătrînd şi mîrîind, iar după el răsunară, din prag, cuvintele :

— Domnul fie lăudat !

Erau rostite cu un glas gros, răguşit, gîfîit.

— În vecii vecilor — răspunseră cu toţii în cor.

Mikula, cu mîna streaşină la ochi, privi spre uşă. Stăpîna casei întoarse capul de la vatră, cuţitoaia dogarului şi roata de tors a Hanulei tăcură iar.

— Cinstite gazde — spuse cu glas gros şi răguşit omul din prag — mi-s un biet călător şi vă cer ospeţie. Îngăduiţi să zăbovesc numai un ceas în odaia voastră, lîngă foc... să mă încălzesc oleacă şi-o pornesc iar, şi-atunci n-o să vă mai tulbur tihna...

— Poftim de intră şi te aşază — răspunse bătrînul.

— Aveţi bunătatea şi intraţi în casă de vă încălziţi... — îl pofti şi stăpîna.

Învăluit de lucirea puternică a focului din vatră, în odaie pătrunse un om înalt şi spătos, dar foarte slab, îmbrăcat cu pantaloni groşi de postav, vîrîţi în carîmbii înalţi ai cizmelor, şi cu un surtuc cam subţirel, rupt la umăr. Nu prea avea straie potrivite pentru a umbla noaptea, pe o vreme amarnică ca aceea. Şi poate că de frig, faţa lui uscată, cu umerii obrajilor ieşiţi, era aşa de palidă, acoperită parcă de-o hîrtie subţire, galbenă. Fruntea lui înaltă arăta ca o foiţă boţită, iar păru-i rărit avea o culoare roşcată.

Mustața, roșcovană, îi umbrea buzele subțiri, iar ochii lui prelungi, atît de albaștri, încît atrăgeau numaidecît luarea-aminte, cuprinseră, parcă dintr-o singură ochire, toată odaia.

— Ședeți și vă hodiniți — îl pofti iar gazda, stînd lîngă vatră. Jasiek, adu un scăunaș pentru domnul ! îi strigă ea fiului.

Îi spusese domn, fiindcă purta surtuc și, cu toate că chiar din prag întrebuințase vorbirea pe care o folosesc cei ai casei, era limpede că de obicei nu vorbea astfel. Omul se așeză pe scaun, sprijinindu-se în toiagul cu vîrf de fier, pe care-l ținea între genunchi și începu să-și frece cu putere mîinile lungi, roșii, cu degete groase. Apoi își ridică fruntea și zîmbi parcă fără rost, parcă în glumă.

— E tare frig — spuse — și mi-s cam flămînd — adăugă, dar cu același zîmbet mucalit, ai fi spus că se vaietă, făcînd haz de necaz.

— Șuieră vîntu', nu glumă, să te păzească Cel-de-Sus ! făcu Alexy.

— Vrei să îmbuci poate ceva ? îl întrebă dogarul ridicînd capul și aruncîndu-i o privire cercetătoare.

Omul începu să-și frece mîinile.

— De îmbucat, aș îmbuca, cum de nu, numai de-aș avea ce, că nu mi-am luat merinde la drum.

Zîmbi iar, poznaș, ca un om pus pe glume, dornic să-și înveselească tovarășii de chef, dar glasu-i era gros, hîrîit, ca o roată neunsă, iar ochii lui căutau lacom spre vatră.

— Umblu de două zile — începu iar ; iaca, mi-au înghețat și gîndurile-n cap, de două săptămîni sînt pe drumuri... Umblu să caut ce n-am pierdut și nici nu se știe dac-o să găsesc... ha-ha-ha !

Vorbea tare, rîdea și mai tare. Toiagul îi alunecă, iar el se aplecă să-l ridice cu o neobișnuită agerime și repeziciune.

Ceilalți tăceau. În afară de bătrînul Mikula, nimeni nu dădea porunci în casa aceea.

Mikula se uită cu nepăsare la străin, apoi întoarse alene capul către noră-sa cea mai mare.

— Ai ceva de mîncare, Krystyno ? Dacă se află, cinsteşte-l pe musafir !

— Puţină tolkanica [1] cu mac — răspunse femeia.

Bătrînul se învălui într-un nor de fum.

— Dincotro ? întrebă.

Străinul îl privea cu încordare.

— Din Prusia.

— Se vede treaba ca să te bagi la vreo *fambrică,* că mulţi nemţi se duc la *fambrică.*

— Dumneata eşti neamţ ? întrebă cu un glăscior subţire, în care se ghicea o nemaipomenită curiozitate, flăcăiaşul de cincisprezece ani.

— Nu-s neamţ, da' vin din Nemţia... poate c-o să intru în vreo *fambrică,* din cele unde se ţese postav mătăsos, aud că se cîştigă bine... mi-au mai spus unii că pe aici, pe aproape, se ridică o cazarmă, poate c-o să mă tocmesc acolo, că mă pricep şi la zidărie... ca să-mi pot duce şi eu zilele. Asta-i partea omului sărac, să muncească într-una, ca să aibă ce mînca...

— Asta, aşa-i — îl aprobară cu adîncă înţelegere cîteva glasuri. Asta-i soarta omului sărac, să aibă unde munci ca să aibă ce mînca.

Krystyna îi puse dinainte o strachină cu cartofi, presăraţi cu firişoare negre de mac ; cartofii erau sleiţi şi tari, că-i puteai tăia cu cuţitul. Lîngă strachină aşeză un cuţit şi o bucată groasă de pîine. Umbla prin odaie cu mişcări line ; avea faţa liniştită, iar capul şi-l ţinea mîndru, uşor ridicat în sus. Poate că rolul de stăpînă a casei aceleia cu mulţi fii şi fiice, poate că buna înţelegere dintre ea şi bărbat, ca şi maternitatea fericită, îi dădeau acea înfăţişare demnă şi gravă. Era şi primitoare de altfel.

— Luaţi de mîncaţi ! îl îmbie pe străin.

Mîinile lui, cu degete lungi şi roşii, apucară mai întîi pîinea, dar ochii, neliniştiţi, păreau că scotocesc printre lucrurile de pe masă.

[1] Cartofi fierţi, presăraţi cu mac, mîncarea ţăranului sărac în Bielorusia acelor vremuri. (n.t.)

— Cinstită gazdă, nu vă fie cu supărare, dar am înghețat de tot... dacă s-ar găsi și-o picătură de rachiu !

Înghițind pîinea cu lăcomie, începu iar să-și frece mîinile, cu veselia omului pus pe glumă.

— Se poate, cum să nu se poată — răspunse liniștit bătrînul. Adu rachiul, Krystyna.

Prin ochii dogarului trecu o licărire de poftă. Krystyna aduse clondirul și un păhărel din sticlă groasă, verde, pe care Mikula îl umplu pînă la jumătate, îl duse la gură și înclină din cap către oaspete.

— Sănătate ! spuse și sorbi încet, pînă la ultima picătură.

Cînd necunoscutul luă în mînă păhărelul plin-ochi, degetele-i groase prinseră a-i tremura.

— Noroc ! răspunse și dădu pe gît, cu lăcomie, tot conținutul păhărelului.

Dogarul îl privi pe bătrîn și întinse mîna cu sfială să ia șipul. Bătrînul tăcea. Dogarul bău, apoi întinse clondirul fratelui mai mic.

— Bea, Alexy !

— Nu pot să beau, că m-a oprit nevestica — spuse tînărul și izbucni în rîs. Zău că m-a oprit ! sporovăi el mai departe. S-a ținut scai de mine : „Nu mai bea, Alexy, nu mai bea ! Dacă ții numai un pic la mine, dacă ți-e frică de Dumnezeu din cer, nu mai bea ! Uite, jură-mi că n-ai să mai bei, jură-mi aici, pe crucea asta !“ Și văzînd eu că nu-i chip să scap de gura muierii, am jurat. Acu', poate să fie un an de cînd n-am mai pus rachiu în gură. Am grăit adevărul, Jelenka, ori am mințit ?

Femeia cea tînără își dezveli dinții albi într-un zîmbet luminos și-și trecu mîna, mîngîietor, peste fața bărbatului.

— Parcă numai de gura mea te-ai lăsat de băutură... ai crescut și ți-a mai venit mintea la cap...

Băbuța se sculă, se apropie de masă și începu să se uite la sticlă.

— Bea ! îi îngădui bătrînul.

Cu păhărelul plin în mînă, băbuţa se înclină roată către cei din jur, apoi îşi şterse gura suptă cu mîneca cămăşii. Străinul o privi stăruitor, încercînd parcă s-o recunoască. Înfuleca hămesit îmbucături mari, pe care le vîra în gură cu mîna şi, pe măsură ce-şi potolea foamea, privea tot mai stăruitor şi mai cu luare-aminte la toţi şi la toate din jur. Cîteodată ai fi zis că încearcă să găsească pe cineva anume. Se uită spre patul larg, apoi sus, pe cuptor, şi din nou spre pat. Deodată întrebă :

— Dar nevasta dumitale, gospodarule, mai trăieşte ?

— A murit de mult... să tot fie zece ani de-atunci — răspunse baba ; rachiul i se suia la cap şi-i dădea gust de vorbă. A murit în anul în care m-au dat pe mine afară de la curte... atunci m-a luat Szymon la casa lui, Domnul să-l răsplătească pentru toate. „Să-i dai o mînă de ajutor Krystynei la gospodărie", mi-a spus el atunci...

— A murit ! o întrerupse străinul, privind ţintă la bătrîna limbută. Iar dumneata, mătuşă, vei fi fiind Nastula, aceea care slujea la curte.

— Aşa-i ! strigă baba cu bucurie.

— Dar dumneata de unde ştii ? îl întrebă Alexy.

Străinul însă nu-i auzi întrebarea, sau poate că n-a vrut să răspundă. Ochii-i rătăceau de-a lungul pereţilor...

— De mult aţi ridicat casa asta, gospodarule ?

Cu glas tărăgănat şi vorbind parcă în silă, Mikula îi răspunse că era casa cea veche, pe care a mai înălţat-o acuma, de curînd, că i-a pus lemn nou în locul stîlpilor putreziţi şi i-a tăiat ferestre mai mari.

— Mă uit şi eu, că parcă n-ar fi aceeaşi casă...

— Ai mai fost şi altă dată pe-aici ? îl întrebă dogarul.

Străinul nu răspunse nici de data asta. Mînca şi se uita în jurul lui. Îl aţinti cu privirea pe Alexy, apoi pe dogar şi grăi dintr-o dată :

— Uite aşa ! Va să zică bătrîna s-a dus ! Iar peste o clipă adăugă : Şi nu mai e nici Jasiek !

— Care Jasiek ? întrebă gospodarul, scoţîndu-şi pipa din gură şi aruncînd oaspetelui o privire grăbită.

— Care ? rîse oaspetele ; cel de-al treilea fiu al dumitale, gospodarule.

— Sînteţi de prin părţile astea, de le ştiţi atît de bine pe toate ? întrebă Jelenka.

— Se vede treaba c-ai mai fost pe-aici ! grăi şi baba, aţintindu-l cu ochii ei apoşi şi plini de curiozitate.

— Se vede cît de colo c-aţi mai fost !

Încolţit de întrebări, străinul înturnă obrazul spre masă, apoi vorbi cu un fel de mînie surdă :

— Am fost ; şi dac-am fost, ce-i cu asta ? Am fost cînd s-a clădit conacul cel nou, am lucrat şi eu la curte...

— Asta s-a petrecut de mult — spuse Mikula — să tot fie vreo douăzeci de ani de-atunci.

— Douăzeci de ani şi mai bine — îl corectă străinul.

— Se adunaseră atunci oameni mulţi, de prin toate părţile, la construcţie — spuse dogarul.

— Mulţi ! Atunci am fost şi eu.

Bătrînul îl privi cu luare-aminte.

— Mă uit la dumneata. Parcă te-aş cunoaşte, parcă nu...

— Aşa să-mi ajute Dumnezeu — îşi dădu baba drumul la gură — să n-apuc ziua de mîine dacă nu se întîmplă şi cu mine tot aşa. Acu' mi se pare că te cunosc, acu' mi se pare că nu... Se vede treaba c-am stat de vorbă atunci, cînd ai lucrat la curte...

Oaspetele zîmbi şi-i privi cu o ciudată stăruinţă mîinile uscate, zbîrcite şi galbene ca ceara.

— Sigur c-ai stat de vorbă cu mine, mătuşă, şi nu o dată, şi nici de două ori, ci poate ca de vreo zece... cu mîinile astea ale dumitale mi-aduceai pită unsă cu miere ori cu unt, luată pe furiş din cămările boiereşti, ha-ha-ha !

Rîse tare, cu obrazul ridicat, iar ochii îi ardeau ca doi cărbuni aprinşi.

— Uite, să pier chiar la noapte, că parcă mi-aduc aminte, parcă nu mi-aduc, dac-am vorbit cu dumneata ori nu, dacă ţi-am dat ori nu ţi-am dat pită, nimica nu mai ştiu, acu' mi se pare că te-aş cunoaşte, acu' nu ! Ce-o mai fi şi asta ?

Două perechi de ochi : una cu priviri ascuţite şi pătrunzătoare pe sub sprîncenele stufoase şi cărunte, alta spălăcită, dar lucind de curiozitate şi alergînd iute în toate părţile, pe sub pleoapele înroşite, se aţintiră asupra străinului, care începu să se neliniştească, îşi frecă din nou mîinile, rîse fără rost şi, sculîndu-se de pe scaun, se îndreptă spre vatră. Aici se desfăşură cît era de lung şi deşirat, îşi duse mîinile la spate şi prinse a se uita la fata care încetase să mai toarcă şi, fie de teamă, fie de ruşine, îşi lăsase mîinile în poală. Cu ochii îndreptaţi asupra ei, o întrebă :

— Dumneata eşti fata gospodarului ?

Întorcînd faţa de la străin, fata şopti roşind :

— Apoi, fata lui.

— Mezina ? Parcă n-ai avea nici douăzeci de ani.

— N-am...

— Dar sora dumitale mai mare, Maryska, trăieşte, sau a murit ?

— Trăieşte...

— De măritat, s-a măritat ?

— S-a măritat.

— Unde şade ? În satul ăsta ?

— Nu, la Dubrowiana, în casa lui bărbatu-su...

— Aha, în casa lui bărbatu-su, la casa ei, care va să zică, asta-i bine...

Ca un freamăt de vînt, un oftat adînc şi greu îi umflă pieptul. Tăcu. Cei aşezaţi în jurul mesei celei mari stăteau de vorbă. Jasiek, băietanul de cincisprezece ani, se ciorovăia cu baba, spunîndu-i c-ar fi dat de duşcă, pe ascuns, şi al doilea păhărel, dar ea, lovindu-se cu pumnul în piept, ţipa :

— Minţi ! Să mă ia dracu' dac-am băut !

Dogarul vorbea cu nevastă-sa, care îşi făcea de lucru cu roata de tors de lîngă perete. Jelenka rîdea tare de cearta dintre Jasiek şi babă. Un singur om

tăcea, trăgînd încet fumul din luleaua scurtă şi o singură pereche de ochi privea într-una, stăruitor, prin rotocoalele străvezii de fum, pe sub sprîncenele dese şi cărunte, la oaspetele de lîngă vatră.

Deodată, peste larma glasurilor, se înălţă vocea lui Alexy, puternică, sigură de sine. Stînd cu cotul sprijinit de masă, se întinse larg pe scăunaş şi, cu fruntea semeaţă, înălţată parcă fără voie, strigă spre oaspete :

— Dar de Bonk n-ai aflat nimica, umblînd prin lume ?

Toţi tăcură, curioşi să afle răspunsul, dar şi străinul tăcu deocamdată. Apoi răspunse liniştit :

— Cum să nu fi auzit ? Am auzit ! Tot norodul numai despre el vorbeşte.

— Ferit-a Domnul pe oricare de asemenea faimă ! exclamă tînărul. Dar domnia-ta, ce zici : l-or prinde ori nu l-or prinde ?

— Poate să-l prindă şi poate să nu-l prindă... — răspunse nepăsător străinul.

— Bine ar fi să-l prindă, că altminteri, zicea notarul, o să fie vai şi amar de toată lumea. Atunci, zice, să te ţii tîlhării, prădăciuni şi cîte şi mai cîte... Trebuie să pună mîna pe el, că destule rele-a făcut...

— Dracu' mai pune mîna pe el, dacă-i aşa de isteţ ! strigă dogarul, pe care cel de-al doilea păhărel de rachiu îl mai înveselise puţin. Dac-a apucat să fugă de două ori, mai fuge el şi-a treia oară !

— Iaca, tare-aş vrea să ştiu cum de-a izbutit să spele putina acu' zece ani de la temniţă. Eu am fost de mai multe ori în tîrg şi m-am uitat la închisoare... Are nişte ziduri groase, Doamne Isuse, şi santinele cu baioneta la umăr peste tot... ca să scapi de acolo trebuie să fii pasăre, nu om... Şi el a făcut ce-a făcut şi p-aci ţi-e drumul ! Isteţ, nevoie mare, lovi-l-ar... Dar cum a făcut, o fi spart zidu' cu dinţii ?

— Asta nu ! spuse scurt străinul.

— Dar altfel, cum ? Că dacă tăia gratiile cu pila, tot nu putea să sară pe fereastră afară... că fe-

reastra-i tocmai sus, la catul al treilea, şi dacă te prăbuşeşti de-acolo pe pietre, odată ţi se desprinde sufletul de trup...

Bărbatul care stătea în faţa vetrei, cu mîinile încrucişate la spate, se clătină uşor dintr-o parte în cealaltă, schimbîndu-se de pe un picior pe altul. Mişcările astea aveau în ele ceva ce amintea de un fante de mahala. Se uită de sus la cel care-i vorbise pînă atunci.

— N-a sărit pe fereastră, ci a zburat... — rosti el batjocoritor.

— Cu aripile pe care i le-a lipit diavolul, se vede treaba ! pufni dogarul.

— N-a zburat cu aripi...

— Atunci călare pe măturoiul vrăjitoarei... — glumi Alexy.

Femeile şi Jasiek rîseră.

— Ba, pe umbrelă — grăi străinul.

Tăceau cu toţii, iar el continua să se legene nestingherit în faţa vetrei, plimbîndu-şi privirile triumfătoare asupra tuturor. Poate că fanfaronii se fălesc astfel prin crîşme cu vicleşugurile şi ştiinţa lor în trebile lumeşti.

— Fleacuri ! spuse el — pentru cei ce nu ştiu pare o minune, pentru cel care ştie, îi un fleac ! Uite aşa a făcut Bonk, atunci cînd a fugit de la închisoare.

Luă toiagul pe care-l lepădase mai adineauri lîngă vatră şi, arătînd cu el cum făcuse Bonk, îşi continuă povestirea :

— Şi-a luat umbrela, o umbrelă mare, uite-atît, a deschis-o în jos, uite-aşa, a întors-o şi, împreună cu umbrela, uite-aşa, ţîşt ! pe fereastră... Fără umbrelă şi-ar fi spart capul, dar umbrela s-a lăsat în jos încet, încet, fiindcă o împiedica vîntul să cadă iute, pîn-a ajuns pe pămînt... şi Bonk s-a întins cît era de lung pe pietrele drumului şi s-a lovit cu nasul de-un bolovan... i-a curs sînge din nas, l-au durut rău de tot oasele, dar asta era floare la ureche. Şi-a luat picioarele la spinare şi dus a fost ! Trei ani încheiaţi l-au căutat. Umbrela au găsit-o chiar

atunci, în fața închisorii, dar pe el l-au căutat zadarnic trei ani... ha-ha-ha !

În timpul povestirii, obrazul lui prelung și osos se lumină de o bucurie aproape copilărească. Arăta ca un băieţandru cam năbădăios și plin de viclenie, care povestește propria-i ispravă.

Cei de față îl priveau cu gurile căscate. O voce groasă și aspră, ce venea de după colacii de fum, rupse tăcerea :

— Da' dumneata de unde ai aflat cum s-au petrecut lucrurile astea ?

— Adevărat ! De unde le știi ? se alăturară acestei întrebări și alte glasuri.

Ca și cum în întrebările astea stăruitoare ar fi deslușit o amenințare, străinul ridică fruntea sfidător și, zvîrlind priviri înflăcărate în jur, pe sub sprîncenele-i îmbinate, spuse cu mînie :

— Iacă știu ! Și ce dacă știu ? Deșteptu' vorbește, prostu' se miră... A-a ! Ia te uită cum stau cu gura căscată !... De unde știu ? Parcă oamenii n-ar da din gură și n-ar povesti ! Ei au povestit și eu am auzit... Ptiu !

Scuipă și parcă se neliniști iar ; își plimbă privirea tulbure în jur, se uită la toiag și începu să-și frece iar mîinile. Alexy i se uita obraznic, drept în obraz.

— Văz că domnia-ta știi cam multe despre Bonk ăsta. Vei fi dat și ochii cu el, pe undeva...

Străinul ridică din umeri cu dispreț.

— Unde era să fi dat ? Nu l-am văzut în viața mea. Eu vin tocmai din Prusia... n-am mai fost prin părțile astea... de peste douăzeci de ani...

— Îmi pare tare rău, fiindcă, de l-ai fi văzut, ne-ai fi spus și nouă cum arată la chip. Am putea pune mîna pe el mai ușor. Grozav m-aș mai bucura să pun mîna pe el, și pînă să prindă de veste poliția, l-aș scărmăna cu mîna mea...

— Ian te uită ! Așa de tînăr și vrea să scarmene lumea ! zîmbi noul venit.

— Păi dacă-i tîlhar ! strigă flăcăul, țîșnind de pe scaun. Chiar azi povestea notarul : „A prădat du-

gheni, a falsificat bani, şi blestemăţia cea mai mare e c-a omorît cu soţii lui trei oameni..." Să-mi pară rău de-o fiară ca asta ? Tii, ce l-aş mai scărmăna... să nu mai ia viaţa celorlalţi...

Şi spunînd acestea, îşi învîrti pumnul amenințător prin văzduh.

— Ia mai taci, mai taci din gură, Alexy, nu ţipa aşa ! încercă să-l liniştească nevastă-sa, trăgîndu-l de poalele hainei.

Dogarul ridică în sus mîna în care ţinea tesla.

— Se vede că n-a avut parte de bine pe lume, dac-a tăiat el oameni nevinovaţi...

— Aoleu! se sperie Hanula — şi acu' poate să se apuce iar de tîlhării !

— D-apoi cum nu, are să se apuce iar de prădăciuni — se amestecă şi baba. Ăsta-i un tîlhar scăldat în sînge omenesc... Dar-ar naiba-n ciolanele lui... Lovi-l-ar damblaua.

— C-o prăda, ori nu — spuse întunecat dogarul — tot trebuie prins, că altminteri se înhaită cu alţi ticăloşi şi se face hoţ de cai.

— N-apucă el ziua aia — sări Alexy. Nu mai fură el cai după ce i-o trage călăul două sute de vergi pe spinare !

— Aoleu ! ţipă ascuţit Hanula.

— Tu ce ai ? o repezi Alexy, dar întorcînd capul către nevastă-sa, o văzu ghemuită şi-o auzi tînguindu-se :

— Of-of, vai ! vai !

Bătrîna Nastula îşi sprijini obrazul în palma uscată şi oftă tare :

— Doamne Dumnezeule, Doamne milostive...

Jasiek, băietănaşul cel de cincisprezece ani, rămase ca împietrit, cu ochii holbaţi, apoi îşi duse palmele la gură şi chiui :

— Iu-hu !

— Iaca, s-au speriat c-o să-i tragă tîlharului nişte vergi ! rîse Alexy.

Străinul nu se mai ţinea cu spatele drept ca la început. Cînd Alexy pomenise prima dată despre vergi, pe sub pînza subţire a surtucului umerii înce-

pură să-i tremure, şi se ridicară în sus, iar grumazul i se lăsă în jos, parcă l-ar fi izbit ceva dintr-o dată, şi barba îi atinse pieptul.

— Întrebarea e dacă tîlharul o să le poată răbda — mormăi dogarul.

— Oho, cum să nu poată ! afirmă Alexy — ba după aia o să-l mîie la marginea lumii, ferecat în lanţuri. Iar după ce-o ajunge acolo unde au poruncitără, o să lovească cu ciocanul din zori şi pînă-n noapte, jos la ocnă, în fundul pămîntului, sau o să împingă la roabă.

— Of, sărăcuţu' de el, sărăcuţu' ! îl jeli Jelenka, strîngîndu-şi şi mai tare pruncul la piept.

— Of, de ce s-o mai fi născut oare ? La ce l-o mai fi trimis Dumnezeu pe lumea asta ? se boci Nastula.

— Eu n-aş putea să rabd... m-aş arunca în fîntînă... — zise iar Hanula.

Krystyna, care spăla vasele, se îndreptă de spate, îşi încrucişă iar braţele la piept şi rămase astfel, înaltă, puternică, cu ochii ei negri aţintiţi la foc. Gura-i frumoasă se strînse, sprîncenele întunecate i se încruntară. După ce toţi ceilalţi tăcură, rosti, cu glasul ei adînc, de bas :

— Şi pe unu' ca ăsta l-a purtat maică-sa în braţe şi l-a legănat...

Străinul se răsuci spre dînsa. O privi multă vreme, apoi se aplecă şi-i şuieră, cu glasul lui gros, în obraz :

— Păzeşte-l cu grijă pe feciorul dumitale, să nu-l ajungă nicicînd năpasta pe Jasiek...

Femeia întoarse capul spre el cu uimire şi c-o uşoară spaimă, dar străinul se răsuci c-o mişcare bruscă spre partea cealaltă a odăii, unde se afla, stînd la masă, cu spatele sprijinit de perete, stăpînul casei. Pînă atunci, Mikula tăcuse. Avea obiceiul să-i lase pe ceilalţi să vorbească mai întîi. Iar la urmă dădea dezlegare ori punea capăt pricinii spunîndu-şi părerea... Cu luleaua în mînă, grăi încet, liniştit :

— Aşa-i drept ! De unul ca ăsta nici Dumnezeu nu porunceşte să ai milă. Aşa-i drept ! Am pătimit destule de pe urma geambaşilor, a pungaşilor, a fal-

sificatorilor şi a celorlalţi tîlhari. De asta muncesc oamenii nevinovaţi în sudoarea frunţii, ca păcătoşii ăştia să le ia toată agoniseala, ba să le sugă şi sîngele ? Oamenii nevinovaţi se cuvine a fi apăraţi şi ocrotiţi împotriva nedreptăţii şi răutăţilor. Nu-i cu putinţă să nu dai socoteală pentru asemenea păcate grele. Nu-i cu putinţă. Şi cu asta, gata !

Străinul nu-l slăbea din ochi pe bătrîn, îl asculta cu încordare şi-i sorbea cuvintele, stînd cu gura întredeschisă, iar pleoapele i se zbăteau repede-repede. Bătrînul tăcuse, dar el tot îl mai privea, parc-ar mai fi aşteptat ceva, vreun cuvînt încă nerostit. La urmă, obrazul lui supt se acoperi de roşeaţă, o strălucire pătimaşă îi ţîşni în ochi. Făcu un semn cu mîna.

— Şi cu asta, gata ! repetă el, şi chicoti. Îţi vine tare uşor dumitale, gospodarule, să zici : cu asta, gata ! Dar cel pe care-l hăituiesc ca pe-o fiară, iar după ce pun mîna pe el îl bat de-l lasă fără simţiri şi în urmă îl vîră la ocnă, poate să zică şi el : şi cu asta, gata ? Ori nu poate ? Asta o ştie numai el în sufletul lui, cînd îşi blestemă ziua în care s-a născut, lumea şi oamenii. Pe oricare poate să-l lovească năpasta şi nici o mamă nu ştie pe cine leagănă în braţe...

Aruncă o privire furişă spre Krystyna şi Jelenka, hîrîi din gît, înghiţi cu zgomot şi tăcu.

— Pe oricare-l poate lovi năpasta — răspunse domol Mikula — dar cel care ia viaţa altuia e cel mai păcătos dintre toţi.

— Cel mai păcătos, cel mai păcătos ! repetă străinul. Află, cinstite gospodarule, că cel mai păcătos stă de multe ori tare aproape, aproape de tot de cel mai bun... şi de n-ar fi cine ştie ce întîmplare sau, mai ştiu şi eu... cine ştie ce împrejurări, pe care e greu să le ştii dinainte, poate că cel mai păcătos s-ar preschimba în cel mai bun...

I se uscase gîtlejul. Se apropie cu paşi mari de masă, îşi umplu un păhărel cu votcă, îl dădu pe gît şi se întoarse iar lîngă vatră.

— Şi cu asta, gata ! vorbi iar, întors către bătrînul Mikula. Dumitale ţi-e tare uşor să spui „şi cu asta, gata !". Oare dumneata ai cunoştinţă cum de-a dat necazul pentru prima oară peste Bonk ăsta, pe care-l hăituiesc acuma ca pe-o fiară sălbatică, ca să-l stîlcească-n bătăi ? Poate c-a dat de belea pentru o nimica toată ? Tare-l mai zgîlţîie năpasta pe cel peste care s-a abătut, tii, ce-l mai zgîlţîie, cinstite gospodarule, cîteodată îi întoarce sufletul cu căptuşeala-n afară ! Orice suflet omenesc are-o căptuşeală, numai că la unii iese în afară şi la alţii nu iese... asta-i !

Se apropie iar de masă, dar nu mai bău. Întinse mecanic mîna în direcţia sticlei, dar se întoarse iar spre vatră. Nările îi fremătau, sprîncenele ba le înalţa, ba le cobora. Firea lui pătimaşă, cutezătoare, amărîtă de necazuri, izbucnea o dată cu focul mocnit din priviri, cu respiraţia-i grăbită. Totuşi, stînd aşa lîngă vatră, rîse iar.

— Şi cu asta, gata ! repetă încă o dată, aţîţat, de parcă vorbele astea, ieşite din gura bătrînului, s-ar fi împlîntat adînc în sufletul lui. De-ar avea putere omul să le strige diavolilor care-i bîntuie sufletul : Şi cu asta, gata ! Şi dacă ei s-ar mistui auzind asemenea vorbe ! În cîte unii, diavolii dorm, dar în alţii se trezesc şi-i duc la pierzanie, şi crezi dumneata, cinstite gospodar, că atunci cînd diavolii duc sufletul cîte unui om la pierzanie, acesta află la careva îndurare şi ajutor ? Ha-ha-ha ! Nu-i întinde nimeni nici măcar un pai, să se poată prinde de el. Cînd alunecă şi se bălăceşte în noroi, ca un porc, se găseşte oare cineva să se milostivească şi să-l scoată din mocirlă ? Ho-ho ! Nici nu întoarce măcar capul după el şi chiar dacă-l întoarce, o face numai ca să-i mai tragă un picior ! Se întîmplă că se satură omul de murdărie, vrea să fugă, să scape, dar ţi-ai găsit, nu-l lasă ! Îl fugăresc ca ogarii iepurele şi nu se lasă pînă nu-l prind, pînă nu-l vîră iar în mocirlă, şi-l chinuiesc. Războiul e război. Dacă-i vorba să pieri, apoi mai înainte să te ghiftuieşti cu mîncare şi băutură. Şi chiar dacă zbori creierii cuiva, ce-are

a face ? Ori așa, ori așa, tot ești pierdut... Măcar să-i înveți minte pe dușmani... Cine-i dușmanul ? Toată lumea, dacă nimeni nu se gîndește să te scape, ci ține morțiș să te piardă...

Iar se îndreptă spre masă, dar cu brațele încrucișate acum, și ușor aplecat înainte, și-l privi pe Mikula drept în față. Bătrînul, cu toată statura lui falnică, se încovoiase și se uita cu atîta pătrundere la străin, că mîna în care ținea luleaua îi alunecase pe laviță. Ochii lor se întîlniră pentru întîia oară. Bătrînul se destinse și-și sprijini iar spatele de perete ; glasul străinului se frînse atunci ca o strună ruptă. Se răsuci din nou, se opri în fața vetrei, dar nările nu-i mai tremurau, și glăsui mult mai încet decît pînă atunci :

— Credeți că oricare om se prăvălește chiar dintru început într-o groapă adîncă ? Nu oricare. Poate că nici Bonk n-a făcut la început moarte de om. Care-o fi oare istoria vieții lui ? Unde s-o fi născut și prin ce părți ale lumii l-o fi purtat mumă-sa în brațe și l-o fi legănat ? Poate că la început n-o fi fost tîlhar, poate c-o fi coborît o scară pînă jos de tot, de unde nici Dumnezeu, nici diavolul nu pot să-l mai scape. Nu știu ce-o fi făcut înainte de-a vărsa sînge de om, dar aud că după aia s-a înfricoșat, a fugit de la închisoare și s-a dus să lucreze la o *fambrică*. Lăsatu-l-au să lucreze în liniște ? Nu, nu l-au lăsat. L-au prins iar și iar l-au băgat în mocirlă... Iar el a fugit din nou și dacă i-a stat careva în drum, poate c-a făcut și-a doua oară vărsare de sînge... Dar după aia a lucrat la *fambrică* doi ani, a stat liniștit... S-o fi speriat de-a binelea, și de el însuși, și de pedeapsa ce-l aștepta... Parcă s-a ostenit careva să afle ce gîndește și ce vrea ? Doar necuratul să fi întrebat de el.... altul nimenea...

Tăcuseră cu toții pînă atunci ; interesați și uimiți totodată, ascultau vorbele îndrăznețe, pătimașe, acum întreținute tot mai des cu tonuri jalnice. Dar Alexy nu se mai putu stăpîni :

— Ehei, dar și dumneata, prea iei apărarea tîlharilor !

Străinul îşi îndreptă iar spinarea şi, privindu-l pe tînăr drept în ochi, îi spuse cu glas batjocoritor :

— Ia uitaţi-vă la el cît e de vesel c-are cojocul gros în spinare ! Dar de unul pe care acuşi-acuşi o să-l jupoaie de viu nu trebuie să-ţi fie milă ?

Bătrînul Mikula îşi scoase pipa din gură, îşi încruntă sprîncenele-i stufoase şi apoi grăi scurt, cu asprime :

— Nu !

Părea c-a zvîrlit cuvîntul ăsta drept în faţa străinului, şi că acesta i-a simţit şfichiul usturător, fiindcă, se întoarse brusc, cu tot corpul spre bătrîn, înaintă cîţiva paşi zîmbind, şi se aşeză drept lîngă el.

În clipa aceea uşa scîrţîi şi în odaie intrară mai mulţi inşi ; cei de lîngă vatră vorbeau de una şi de alta. Dar străinul părea să nu observe nimic, se aşeză pe un scăunaş, întoarse spatele lui slab şi osos spre mijlocul odăii şi, cu cotul sprijinit de masă, îşi aplecă obrazul spre bătrîn. Jelenka, al cărei copilaş se deşteptase din somn şi începuse să plîngă, se aşeză lîngă celălalt perete. Alexy vorbea tare lîngă sobă, iar dogarul continuă să meşterească la dintele grapei. Numai bătrîna Nastula, în a cărei gură ştirbă se mistuiseră cam vreo trei păhărele de rachiu, se strecură grăbită pînă aproape de umărul străinului, ţinîndu-şi urechea aţintită spre el cu mare curiozitate.

Şi, nu după mult, auzi o întrebare rostită cu jumătate de glas :

— Dar de feciorul dumitale, Jasiek, ce mai ştii, gospodarule ?

— Care Jasiek ? i-o întoarse aspru bătrînul.

— Apoi cel de-al treilea fecior al dumitale. Doi sînt aici, dar al treilea nu-i... L-ai uitat de tot, gospodarule ?

Străinul o auzi pe babă în spatele său lovindu-şi palmele şi spunînd cu glasul ei piţigăiat :

— Să mă ia moartea ! Să mi se răsucească limba-n gură, să mi se strîmbe mîinile ca ramurile sălciei, dacă l-am uitat eu pe Jasiek, drăguţu', şoimuleţu' meu, sărmănelul ! Eu l-am ţinut în braţe cînd a ve-

nit pe lume, l-am purtat în braţe nu o dată, şi nu de zece ori... eu n-am avut copii, da' pe el l-am crescut şi l-am iubit ca pe copilul meu.

Baba îşi clătina creştetul acoperit cu o bonetă roşie, iar şuviţele de păr alb de pe fruntea-i zbîrcită şi obrajii rumeniţi de votcă i se legănau într-o parte şi-n cealaltă, lîngă umărul străinului, în timp ce-i zvîrlea în ureche cuvintele acelea fierbinţi şi răsuflarea-i duhnind a rachiu. El stătea cu capul sprijinit în palmă, cu ochii întredeschişi, şi-o asculta cum se boceşte. Dar o întrerupse cu o nouă întrebare :

— Dumneata, gospodarule, l-ai uitat pe Jasiek cu desăvîrşire ? Că doar a fost cel dintîi născut, fiul cel mai mare...

Smuls tăcerii cu de-a sila, bătrînul răspunse neguros :

— De ce nu mi-aş aduce aminte de el ? Mi-aduc aminte... văd că l-ai cunoscut bine !

— Bine, bine de tot ! Era un flăcău destoinic, răzbătător şi îndrăzneţ.

— Prea îndrăzneţ ! mormăi bătrînul scuturînd scrumul din lulea. Peste mare cumpănă a dat ! N-ai aflat nimic ?

Se vede că, în ciuda supărării şi a privirilor bănuitoare pe care le zvîrlea uneori oaspetelui, îl apucase pe neaşteptate dorinţa de-a istorisi cîte ceva despre fiul lui cel mare. Dar bătrîna Nastula se băgă iar în vorbă :

— Of-of, l-a lovit năpasta, sărăcuţu', of, nu le-ar ierta Dumnezeu păcatele, cum nu i-au iertat lui greşeala de atunci, cînd era crud şi fără minte ! L-au dus la pierzanie şi l-au lăsat să piară ca pe un cîine ! Răposata maică-sa mi-era ca un fel de verişoară... şi el îmi zicea bunică...

Oaspetele îl întrebă pe bătrînul Mikula :

— Dar ce i s-a întîmplat ?

Bătrînul îşi mişca fălcile, de parcă ar fi mestecat ceva foarte tare. N-ar fi vrut să-şi deşerte sufletul în faţa unui necunoscut, dar parcă îi da ceva ghes să vorbească.

— Totul s-a pornit dintr-un fleac... Ba poate că prima dată a pătimit pe bună dreptate... S-a întîmplat că vecinii Dubrowlancy ne-au dat în judecată... ocoli-i-ar binele... şi m-a ales obştea pe mine ca împuternicit, ca eu să mă duc la oraş să vorbesc cu *avucatu,* adică cu acela care ne apăra la proces. L-am luat pe Jasiek cu mine la oraş, şi l-am dus şi la *avucat,* aşa, fără nici o pricină anume... decît că-mi era peste măsură de drag, şi cînd îşi vîra el una în cap, eu îi îngăduiam orice... Dumnezeu din cer să-mi ierte păcatul ăsta, că tare l-am mai alintat...

Baba sări iar :

— Toată lumea-l iubea, şi le era drag la toţi, şi-i iertau toate, fiindcă era bun şi blînd... cînd te lua de gît, ţi se lipea de suflet ca un mieluţ, şi-avea doi ochi ca nişte albăstrele.

Bătrînul, fără s-o ia în seamă pe babă, prinse a depăna fapte de demult :

— Era isteţ nevoie mare, dar prea îndrăzneţ, şi în toate altfel decît ceilalţi flăcăi. Nici la lucru, nici la petrecere nu era ca alţii... Cînd muncea, parcă era un armăsar cu foc în vine, iar cînd se punea pe petrecere, nu era chip să-l mai opreşti. Ori te lua de gît să te înăbuşe cu îmbrăţişările, ori se oţăra şi sărea la om să-l împungă ca o viespe... De cîte ori nu l-am ocărît, dar de cele mai multe ori îl mîngîiam... că pe atunci nu făcea rău la nimeni...

Se adînci în gînduri, clătină din cap.

— Spre nenorocirea lui, l-am luat cu mine în oraş, la *avucat* — continuă bătrînul, a cărui limbă se dezlegase de-a binelea. A stat şi-a ascultat ce-am vorbit noi şi, în drum spre casă, odată-l aud că-mi spune : „Taică, eu îl omor pe ăla care-o veni să ne ia pămîntul cu înşelăciune !“ Eu am rîs. „E tînăr şi fără minte“, am gîndit. Pămîntul, după dreptate, era al nostru, dar a venit prescripţia şi-am pierdut procesul. După ce-am pierdut procesul, vecinii Dubrowlancy au venit să ne ia pămîntul, dar noi ne-am înverşunat să nu-l dăm. Nu-l dăm şi nu-l dăm ! Toată obştea ieşea în cîmp şi-i lua la goană pe vrăjmaşi, nu le-ar ierta Dumnezeu păcatele ! Toţi se

zbuciumau şi se zbuciuma şi Jasiek al nostru. Nu-i nimic, am gîndit. Dacă se zbuciumă toţi, las' să se zbuciume şi el. Cînd, în primăvară, numai ce s-aude că vine omul stăpînirii să dea pămîntul Dubrowlancylor. Ăsta necaz ! Cu omu' stăpînirii nu te poţi pune, aşa cum le ţii piept celor din sat. Dădurăm din mîini a pagubă, n-aveam încotro. Dar se vede treaba că nu le pusesem pe toate la socoteală. Nu i-am pus la socoteală pe tinerii din cale-afară de îndrăzneţi, care s-au luat numai după capul lor, şi-au făcut o înţelegere între ei... A venit omul stăpînirii, unul lung, şi-a adus cu el şi alţi doi, mai mărunţi. Umblau de colo pînă colo pe cîmp, să împartă, să ne ia pămîntul... Cînd numa' ce-au năvălit peste ei băieţii noştri, care cu coase, care cu greble, cu ciomege... să fi fost ca la vreo douăzeci, şi Jasiek al meu în fruntea tuturor, ca un fel de general... I-au luat la goană pe vătăjei...

Baba fu apucată de-o mînie cumplită. Lovea cu pumnul unei mîini în palma mîinii celeilalte, răcnind :

— Nu l-ar ierta Dumnezeu de păcate, că prea a fost îndrăzneţ... Înghiţi-l-ar pămîntul cum s-a dus de bună voia lui la pierzanie...

— Nu-l mai blestema, mătuşă, că tot a pierit ! se oţărî oaspetele spre baba ameţită de băutură, apoi se întoarse iar cu urechea la bătrîn, ascultîndu-l cu luare-aminte.

Iar bătrînul vorbea acum fără să se mai oprească. Poate că nici nu se mai gîndea cu cine stă de vorbă ; durerea veche, aproape uitată, îl muşcase iar de inimă, şi amintirile i se desprindeau una cîte una din ceaţa anilor.

— Care va să zică, răzvrătire, s-au pus împotriva ocîrmuirii ! I-au băgat la închisoare, le-au făcut proces. La alţii le-au dat drumul, unora le-au dat o pedeapsă mai mică, al meu a luat trei ani ...*instigator*, aşa i-au zis. E bine şi-aşa, m-am gîndit eu. Trei ani nu-s un veac, şi el abia umbla pe 18 anişori... Nu m-am întristat prea rău c-o să stea acolo trei ani.

Las' c-o să prindă minte, altă dată o să se poarte mai cu chibzuință.

— Și-a prins minte ? întrebă oaspetele. Ha-ha-ha ! A prins ?

Bătrînul privea în podea, clătinîndu-și capul mare.

— A prins pe naiba ! Prinde-ar dracu' sufletele păcătoșilor ! Cînd s-a întors îndărăt, n-am mai avut zi bună în casă. Stătea și ne povestea cum ies noaptea hoții, și cum desferecă orice broască. „Sînt leacuri pentru orice, zicea, și eu le știu pe toate". Altă dată zicea : „Cum de-i rabdă inima pe oameni să stea în colibe ca astea, să dea în brînci muncind, și să n-aibă de nici unele, cînd lumea e plină de bogății, și cînd i-așa ușor să pui mîna pe ele !" Cînd l-am auzit, l-am îmboldit cu pumnul în spinare : „Să-ți scoți din minte gîndul la tîlhării și fărădelegi". Iar el, către mine : „Să nu dai în mine, tătucă, altminteri am să-mi iau lumea-n cap, și n-ai să mă mai vezi niciodată !" Punea mîna pe șapcă, și fugea la cîrciumă. Luase patima băuturii. Mai înainte nu bea, era un copil, abia împlinise șaptesprezece ani. Dar acolo a învățat să bea. Cînd se îmbăta, făcea scandal prin tot satul : se lua la bătaie cu argații, se lega de fete... Eu l-am luat cu binișorul : „Ție nu ți-i rușine, Jasiek ? Nu ți-e frică de Dumnezeu ?" Iar el odată se pune pe rîs : „Ei, tăicuțule, zise, ce știu eu de lucruri d-astea ? Parcă de-astea am auzit eu acolo... pe unde-am fost ? Voi stați ca proștii în satul vostru și nu știți nimic. Eu mi-s învățat acum !" Of-of ! învățat ! Stătuse trei ani la gherlă și-ajunsese învățat ! Nu le-ar mai ajunge zilele ălora care i-au fost dascăli...

Oaspetele hohoti încet, prelung, din gît.

— Ehei, gospodarule, dumneata stai în sat, colea, rîcîi pămîntul cu mîinile și habar n-aveți de nimic. Dacă i-ai vedea la față pe *dascălii* ăștia și dacă ți-ai pleca urechea să-i asculți, te-ar lovi damblaua de spaimă...

Bătrînul înălță repede fruntea, și se uită la străin cu aceeași luare-aminte cu care-l mai privise de

cîteva ori. Deslușise în glasul străinului o notă care-l mișcase în mod deosebit.

— Ce-o mai fi și asta ? spuse el agale ; parcă te-aș cunoaște, parcă nu te-aș cunoaște... Cine ești oare ?

Străinul se neliniști iar și întoarse obrazul spre vatra în jurul căreia era zarvă multă și foială. În jurul focului pe care-l ațîța într-una, în locul celor două roți de tors ale Hanulei și Krystynei erau acum cinci. Intraseră cu puțin înainte două fete, și se așezaseră de o parte și alta a Hanulkăi, iar o a treia, întîmpinată cu glume de Alexy, fusese poftită de Krystyna să se ducă să șadă lîngă ea. În coliba lui Mikula, lumea se strînsese la clacă — o clacă de vreme de iarnă, lungă și plină de voie bună. Străinul aruncă o privire grăbită către oamenii grămădiți în jurul vetrei, apoi se întoarse iar cu fața spre bătrîn. Dar Mikula, cu privirea pironită în pămînt, cu luleaua în gură, se închise în mutenia lui obișnuită. Abia îi deslușeau chipul prin fumul ce i se vălătucea din lulea, cînd și cînd clătina capul de parcă s-ar fi gîndit la ceva cu deosebită încordare, de parcă înăuntrul lui ar fi găsit pricini de mirare. Dar de astă dată Nastula arăta să aibă chef de vorbă. Pe ascuns și fără să prindă de veste careva, sticla cu rachiu, cu toate că nu mai rămăsese decît pe fund, ajunsese chiar lîngă ea. Ochii ei înlăcrimați străluceau acum mai tare, iar mîinile-i uscate se mișcau mai ager și mai repede. Ca într-un clește apucă pe străin de mîneca surtucului :

— Care va să zică dumneata îl știai pe Jasiek al nostru, îl știi de cînd cu construcția conacului celui nou — începu ea să bolborosească. Sărăcuțu', sărăcuțu' de el ! Cîte a mai îndurat, mult l-a prigonit taică-său, pîn-a nu pleca în lumea largă... Zvîrli o privire spre bătrînul Mikula, apoi coborî glasul și șopti înainte, în mare taină : L-a bătut, ca pe-un cîine l-a bătut, cu mîna, cu ciomagul, cu ce se nimerea... Să n-apuc a mă scula de pe locul ista dacă mint... Așa cum îl mîngîia și-l îndrăgea altădată, așa îl bătea după ce s-a întors, sărmănelul, de la temniță... Îl bătea pentru istoriile alea cu hoți și

pentru că se îmbăta, şi pentru că umbla haimana ; pentru orice-l bătea, şi-l bătea rău de tot... „Am să-i scot eu cu de-a sila blestemăţiile alea, cu care a venit de acolo, am să i le scot şi din trup, şi din suflet !" Cîteodată, îl apucam de mîini, maică-sa de-o mînă, eu de cealaltă, şi strigam : „Nu-l mai asupri, Szymone, pe feciorul tău, nu-ţi încărca sufletul cu păcatul ăsta, fiindcă dacă s-o cătrăni flăcăul, o să-şi ia lumea-n cap şi-o să-şi piardă sufletul !" Dar el ne alunga, scuturîndu-şi braţele, şi gîfîia, şi mormăia ca o fiară : „Vai de el, dacă nu s-o îndrepta, vai de el ! Mai bine-l omor cu mîna mea, decît s-ajungă un nelegiuit !" Ba şi cu ceilalţi feciori se purta acuma într-altfel... Era aspru şi cu ei. „L-am răsfăţat pe ăl mai mare, şi iacă ce s-a ales din el... ceilalţi n-or să mai cunoască răsfăţ din parte-mi". Parcă era iad, iadul adevărat se mutase în colibă... Măicuţa plîngea, plîngea pînă nu mai putea, bătrînul nu-l slăbea din ochi pe Jasiek ; era ca o fiară întărîtată, doar-doar l-o prinde cu ceva ca să-l pedepsească ; băieţii mai tineri umblau ca iepurii, cu urechile ciulite, iar Jasiek, sărăcuţul, suferea ca vai de el. Se uscase ca o scîndură, umbla întunecat ca un nor de ploaie şi parcă-parcă se mai cuminţise, parcă-i mai venise mintea la cap... Se umilea în faţa lui taică-su şi-a celorlalţi, dădea tuturor ascultare... cînd, într-o bună zi, şi-a luat lumea-n cap. N-a mai putut răbda şi-a fugit ! Poate încercase să scape de mînia lui taică-su, care nu cunoscuse milă pentru el... Poate că fugise de cătănie... Poate că l-a tras unul din ăia pe care-i cunoscuse la închisoare... a plecat... şi ochii noştri nu l-au mai văzut, drăguţul, şi urechile noastre nu i-au mai auzit glasul de argint... L-a căinat mamă-sa, l-a căinat soru-sa a mare, Maryska, fiindcă Hanulka nu venise încă pe lume, şi pe pereţii colibei ăsteia, cuibuşorul lui în care s-a născut, au curs lacrimi... numai taică-său n-a scos o vorbă, nu l-a prins mila, nu l-a jelit niciodată pe feciorul lui cel mare... aşa-i el, om aprig !

Era greu de spus dacă străinul asculta sau nu sporovăiala tainică, tărăgănată ca un cîntec, a babei

ameţite de băutură. Işi sprijinise cotul pe masă, capul în palma osoasă şi închisese ochii... Ai fi zis c-a aţipit şi că prin mintea-i adormită umblă nişte vise urîte. Îşi umflase buzele, iar mustaţa, roşcată şi ţepoasă, îi acoperea aproape tot obrazul. Deodată întinse braţul, apucă clondirul şi, ducîndu-l la gură, înghiţi pe nerăsuflate, cu lăcomie, ultimele picături. Izbi sticla de masă şi rînji, privind-o pe babă batjocoritor :

— Muiere proastă ! Dacă nu i-a părut rău după el, de ce i-a zis nepotului său tot Jasiek ? Poate că atunci cînd s-a născut primul lui nepot şi-a amintit de fiul lui cel mai mare ?

Mikula se trezi din visare, îşi scoase luleaua din gură, se aplecă cu tot trupul lui greoi spre oaspete şi ducînd mîna dreaptă la frunte, şopti :

— În numele Tatălui... şi-al Fiului...

Dar oaspetele se sculă, îndepărtă cu zgomot scăunaşul pe care şezuse, se îndreptă cu paşi mari spre celălalt perete şi se aşeză lîngă Jelenka. Chiar în clipa aceea uşa fu dată de perete, apoi trîntită cu zgomot, şi-n odaie năvăli o fată înaltă, voinică, gîfîind obosită, cu obrazul ciupit, roşie din pricină că umblase repede şi, aşezîndu-şi roata de tors lîngă prag, strigă :

— Ajutor ! Fetelor, ajutor ! Vin flăcăii !

Se auziră tropăituri, rîsete, ciocănituri, cineva bătu darabana în fereastră şi lovi cu toiagul în perete. Fetele se ridicară de pe scaune chicotind, ţipînd şi rîzînd şi se repeziră spre uşă.

— Isuse, închideţi uşa, închideţi uşa ! Cum vin, se şi apucă să dea foc firelor de tort şi să vorbească drăcovenii ! Ajutor, oameni buni, nu-i lăsaţi să intre pe bătăuşi.

Făcură zid în dreptul uşii, împingînd zăvorul din toate puterile. O fată scoase repede din vatră un lemn aprins şi, ţinîndu-l în mînă ca pe-un stindard, părea gata de luptă. Alta aduse o găleată cu apă, o a treia trăsese un scăunaş şi proptise uşa cu el. Dorinţa de a-l alunga pe duşman era atît de puternică, încît spaima le cuprinsese de-a binelea pe fete.

Țipau din ce în ce mai tare. Hanulka, roșie de încordarea cu care apăsase zăvorul, tremura toată. Două fetițe, dintre care cea mai răsărită n-avea decît zece ani, trezite de zgomot, lunecară jos de pe cuptor, și dîndu-le ajutor celor mai vîrstnice, făceau gălăgia cea mai mare. Picioruşele lor goale tropăiau pe podea, sfredelele de păr bălai săltau pe cămăşile albe și peste obrajii lor roșii de somn. Dar cel mai tare țipa și dădea din mîini Nastula. Se vîrîse cu de-a sila printre fete și ținea morțiș s-ajungă la ușă.

— Dați-le drumul ! zbiera. Ce obicei mai e și ăsta să nu-i primești pe flăcăi seara, la clacă ? Cine a mai pomenit clacă fără băieți ? De ce-i prigoniți ? De ce-i țineți afară pe frigul ăsta, sărmanii ?

Împinse în lături pe Hanulka, deschise larg ușa și, cu mîinile înfipte în șolduri, țipă către tinda întunecată :

— Intrați, flăcăi ! Intrați iute !

În tindă răsunară tropăituri grele și pe ușă pătrunseră în odaie patru argați tineri. Fata cu lemnul aprins în mînă îi strigă alteia :

— Ulana, toarnă apa ! Toarn-o !

Ulana cea mătăhăloasă și ciupită pe obraz aplecă găleata și un șuvoi gros de apă se rostogoli pe podeaua de lut. Dar năvălitorii nu se speriară. Răsturnară cu zgomot scăunașul, iar unul smulse din mîna fetei lemnul aprins.

— Ajutor, oameni buni, ajutor ! striga fata.

— Ai să mai zici „toarnă apa", ai să mai îndemni la rele ?

Într-o clipă, unul dintre flăcăi se apropie de primul caier, care stătea în margine, și-l atinse cu flacăra. Inul sfîrîi, fumul luci ca o lumînare aprinsă. Ulana cea mătăhăloasă izbucni în plîns. Inul aprins era al ei.

— Dumnezeu să vă plătească pentru răul ce mi-l faceți ! Să vă...

— Mai torni apă ? Mai zvîrli apă peste picioarele oamenilor ? o luau băieții în răspăr pe fata care se smiorcăia.

Dogarul şi Alexy stinseră focul cu mîinile, Krystyna o mîngîie pe fata nedreptăţită, ducîndu-se în cămară să-i caute alt fus. Fata se alină degrabă şi se aşeză, ca şi celelalte, lîngă roata de tors.

Nastula închise uşa, fiindcă năvălea frigul în odaie. Abia acum veniră flăcăii să-i zică bun găsit stăpînului casei. Unii purtau cojoace, alţii sumane cenuşii, dar toţi aveau cizme înalte şi grele în picioare.

— Bună seara ! îi urară cu toţii în cor.

Dar bătrînul nu le răspunse. Oare să fi aţipit ? Ştiau cu toţii că bătrînul Mikula nu era om somnoros, că-i plăceau serile de clacă, lungi şi gălăgioase, că răspundea întotdeauna cu bunăvoinţă oaspeţilor şi că uneori, e drept cam rar, îşi amesteca rîsul gros cu rîsetele zglobii ale celorlalţi. În seara aceea însă tăcea. Mîna în care ţinea luleaua îi atîrna moale şi toate cutele de pe fruntea-i largă i se lăsaseră în jos, ca un nor greu, deasupra sprîncenelor. Aţipise ori căzuse pe gînduri ? Era mîhnit, ori îl furaseră aducerile aminte ? Flăcăii se îngrămădeau în jurul vetrei, în spatele fetelor ; îşi aprinseseră cu toţii ţigările. Nastula se aşezase iar pe ciubărul răsturnat ; dădea din mîini şi turuia, turuia. Roţile de tors huruiau toate în cor şi pe deasupra zgomotului se ridicară glasuri vesele. În odaie era grozav de cald.

Lîngă peretele din faţa celui unde şedea, pe un scăunaş, în umbră, Mikula, la capătul căruia, chiar în dreptul uşii, se afla o putină cu varză pusă la murat, se înfiripase o convorbire pe care o înăbuşea zgomotul roţilor de tors şi al glasurilor pline de veselie. Străinul şedea acum lîngă Jelenka ; ea nu luase parte la veselia şi glumele din odaie, ci-şi alăptase pruncul şi, după aceea, începuse să-l legene.

— Petreceţi bine cînd vă adunaţi seara la clacă... — începu el.

— Apoi, petrecem — răspunse Jelenka.

— De mult te-ai măritat cu Alexy ?

— S-or face patru ani la Sîn Petru.

— Dar acu' cîţi ani ai ?

Jelenka zîmbi şi lăsă capul în jos, ruşinată.

— Apoi, ştiu şi eu... La Sfîntul Ion fac douăzeci...

— Pii... — fluieră străinul — eşti muiere bătrînă ! Dar aici, în casă, cum o duci, bine ?

— Bine, cum să nu ? Ba chiar bine de tot, să deie Dumnezeu s-o duc tot aşa pînă la sfîrşitul zilelor...

— Alexy e bun, ai ? Nu te bate ?

— Pînă acum, aşa ceva nu s-a întîmplat — spuse ruşinată şi oarecum mînioasă.

— Dar de iubit, te iubeşte ?

Ea chicoti încet, în loc de răspuns, şi-şi sărută copilaşul pe frunte.

— Pîine aveţi întotdeauna ? o mai întrebă.

— Slavă Domnului, avem ! Nu s-a întîmplat să ne lipsească pîinea. De altele mai ducem noi lipsă, da' de pîine, nu !

— Dogarul cîştigă bine, se vede treaba !

— Cîştigă şi el. Cîştigă şi-al meu ; mai cîştigă şi tătuca ; atunci cînd nu-i de lucru pe lîngă casă, se duce cu Jasiek la prins peşte, şi-l vinde la oraş. Altădată se ducea singur la peşte, da' acu', de vreo doi ani, îl ia şi pe Jasiek.

— Se duce cu Jasiek — repetă străinul şi tăcu, ţinînd privirile în podea.

În jurul vetrei, pe lîngă huruitul roţilor de tors şi zvonul glasurilor, se auzea cum se sparg nucile şi cum plesnesc printre dinţi seminţele de floarea-soarelui. Flăcăii le scoteau din sîn şi le îndemnau pe fete să mănînce. Fetele făceau nazuri, se fereau de palma întinsă pe care le-o vîrau flăcăii sub nas ; dar pînă la urmă tot se înfruptau din ele, parcă fără voie, şi-i răsplăteau pe flăcăi aruncînd în ei cu nuci şi seminţe de floarea-soarelui ; şi ori de cîte ori o nucă nimerea pe vreun flăcău în frunte ori în obraz, ori de cîte ori seminţele se risipeau peste gulerul din blană de oaie al cuiva, izbucneau şi rîsetele în preajma roţilor de tors. Unul din flăcăi nu se mai dezlipea de lîngă Hanulka şi-i tot şuşotea ceva la ureche, fără să ia parte la veselia generală. Ulana cea mătăhăloasă, care făcea larma cea mai mare, îi strigă

să le spună o ghicitoare. Era lucru știut că nici unul din ei nu cunoștea atîtea cimilituri frumoase ca Damian cel spătos, cu părul atît de negru și creț, că părea una cu gulerul negru de miel al cojocului. Sub claia neagră de păr îi luceau obrajii rumeni și ochii negri și strălucitori.

— Apoi, dacă e vorba de ghicitori, ghicitori să fie ! răspunse flăcăul la țipetele stăruitoare ale fetelor. Își îndreptă spinarea, își drese glasul, își sumeți și mai tare capul și, cu o mînă sprijinită de un caier, începu :

De-a călare, de-a călare,
N-am nici drum, n-am nici cărare.
Cu nuiaua murga-ndemn
Și de moarte nu mă tem. [1]

Tăcu și tăcură și ceilalți. Se opriră și roțile de tors din huruit.

— Ei, ce-i asta ? întrebă Damian cel hîtru pe un ton zeflemitor.

Nimeni nu cunoștea tîlcul ghicitorii. Fetele se priveau nedumerite, băieții trăgeau din țigări, chipurile fără să le pese de ghicitoare. Damian își înfipse mîinile în șolduri.

— Păi, e barca ! spuse un glas disprețuitor.

— Așa-i ! strigară mai mulți deodată, și toți prinseră a se mira, repetînd cuvintele ghicitorii.

— Păi, sigur că da... De-a călare, de-a călare ; n-am nici drum... e pe apă... cu nuiaua murga-ndemn... dacă dau cu vîsla prin apă... mda, așa-i ! Barca !

— De ce nu mi-ai șoptit la ureche, Damian ? Să fi dezlegat eu ghicitoarea — îi spuse Hanula, cu jumătate de glas.

— Bine, las' că mai spun una !

[1] Traducerea versurilor de Romulus Vulpescu.

Iar înalță capul, își drese glasul și începu :

Plină-i tîrla de mioare,
De mioare bălăioare,
Și-ntre ele un berbece
Mi se-ntrece,
Behăind în gura mare.

Cum isprăvi ghicitoarea, se aplecă iute, de parcă ar fi căutat o nucă pe jos, și-i șopti lui Hanulka drept în ureche :

— Limba !

— Limba, strigă fata, în tăcerea generală.

— Așa-i ! se mirară cu toții. Așa-i ! Deșteaptă fată ! Tînără, dar minte cu caru' ! Nu ți-o fi spus Damian dinainte ? Ba sigur că ți-a spus ! Hai, zi că nu-i așa !

Fata, roșie ca focul, se ascunsese după caier, și-l privea pe flăcău cu ochi rugători.

— Nu i-am spus nimic ! strigă Damian. Nu-i adevărat ! Nu i-am spus nimic... Și, ca și cum ar fi vrut să alunge întrebările care se năpusteau asupra lui și a fetei pe care o îndrăgea, adăugă repede : Dacă vreți, vă mai spun una !

Un zîmbet viclean îi juca pe buze și în ochii lui negri jucau luminițe de rîs.

Mititel și negricios,
Toată lumea o dă jos.

— Asta ce mai e ? întrebă, astupîndu-și gura cu pumnul.

Nastula căscă gura știrbă într-un rîs larg și-i făcu semn.

— Lua-te-ar cu ghicitoarea ta cu tot ! Am mai auzit eu ghicitoarea asta, nu o dată ! E puricele !

Cu glasul înăbuşit, cu pumnul la gură, flăcăul confirmă :

— E puricele !

Ochii lui negri ca de tăciune rîdeau cînd priveau, triumfător, la fetele care chicoteau. Iar cu o mînă, aşa, ca să nu-l vadă nimeni, o ţinea pe Hanulka de mijlocelul strîns într-un pieptar albastru-închis.

Străinul, stînd lîngă Jelenka, ascultase ghicitorile şi glumele cu toată luarea-aminte. Cu braţele sprijinite în poală, aplecat înainte, prinse a zîmbi, la început abia văzut, apoi mai tare, mai cu bucurie. Şi ori de cîte ori dezlega cineva ghicitoarea, făcea un gest afirmativ cu capul ; cel care l-ar fi privit cu băgare de seamă ar fi văzut că tot ce auzea îi era bine cunoscut, deşi uitat de multă vreme, iar acum amintirile se întorceau stăruitoare, izvorînd una din cealaltă. În clipele acelea însă, nimeni nu-l lua în seamă şi, după puţină vreme, încetase şi el să mai zîmbească şi o privi iar pe Jelenka.

— Tu de ce nu petreci ca toată lumea ? o întrebă.

Legănîndu-se o dată cu pruncul înainte şi îndărăt, îi răspunse :

— Nu vreau... n-au decît să petreacă sănătoşi !

— Ziceai c-o duci bine... atunci de ce eşti mîhnită ? O fi rău Alexy, ai ? Aşa or fi ei în neamul său, or fi răi cu toţii ?

Îşi pironise privirile curioase în ochii tinerei femei care, privind în gol, îi răspunse :

— Ba nu ! E bun şi Alexy, şi toţi ăilalţi sînt buni, dar nu l-am uitat pe Mikolajek al meu.

— Care Mikolajek ?

— Pe feciorăşul meu...

Şi începu să-i povestească încet, cu un glas învăluitor ca un cîntec, că-i murise cu cîteva luni în urmă băiatul mai mare, în vîrstă de un an jumătate. Ce copil frumos era ! Umbla în picioare, vorbea, nu-ţi venea a crede cînd vedeai cît e de deştept. Toţi au plîns după el, chiar şi bunicul, cu toate că-i atît de aspru, dar pe urmă l-au uitat cu toţii, pînă şi taică-său. Numai ea nu poate să-l uite. Se aplecă peste sugaci şi sfîrşi încet de tot :

— Un copilaș atît de mititel, s-a dus ca o floare, l-a înghițit pămîntul ca pe-o firimitură.

Peste obrazul ei trandafiriu se prelinse o lacrimă ca o nestemată și se rostogoli pe pieptaru-i albastru.

În odaia plină de larmă, povestirea tinerei mame sunase timid, delicat ca o strună, iar lacrima ei picură peste rîsetele și zarva din jur, ca un strop de rouă peste valurile nestăvilite ale unui puhoi. Oaspetele se uita la obrazul proaspăt ca zorile, dar mîhnit al tinerei femei, se uita cu ochii mari deschiși ; îi urmări lacrima pînă ce se prelinse de pe obraz și luci, ca o pată mică, pe postavul hainei. Ceva neobișnuit îl izbise, îl mirase, îi trezise un dor, o tristețe, pe care nici el nu și-o știuse pînă atunci. Un suspin adînc îi umflă pieptul uscat.

— Ah-ah-ah !

De pe obrazul tinerei mame tristețea pieri deodată. Se învioră și, privind la cei îngrămădiți în jurul vetrei, strigă :

— Uite c-o să spună o poveste. Baba Nastula o să spună o poveste.

Se întoarse cu o mișcare repede spre oaspete.

— S-o ascultați. Că tare frumos mai povestește, știe niște basme grozav de frumoase.

Baba, care stătea tot pe ciubărul acela răsturnat, jos de tot, de părea chircită pe pămînt, își strecurase capul acoperit cu scufia rotundă roșie, printre roțile de tors, întinzîndu-l spre focul din vatră și prinse a grăi :

— Au fost odată trei frați, doi erau isteți, iar al treilea prost. Se făcuseră mari și le venise vremea însurătorii. Părintele lor îi întrebă :

— „Pe care să-l însor mai întîi, feții mei ?“

Cel mare zise:

— „Pe mine, că-s cel mai vîrstnic“.

Al doilea zise și el :

— „Apoi mi-a venit și mie vremea, tăicuță“.

Iar prostul, de colo :

— „Și mie mi-a venit vremea, și încă mai demult“.

— „Apoi atunci — le răspunse tatăl lor — duceți-vă toți în pădure și care-o culege mai mulți fragi, pe ăla am să-l însor mai întîi".

S-au dus toți trei la pădure și s-au apucat să culeagă fragi, și adunau, și adunau de nici nu-și mai îndreptau spinarea. Dădeau zor să adune cît mai mulți.

Feciorii cei isteți se apropiară de fratele lor mai prost și-l întrebară :

— „Ce zici, prostule, ai cules mulți fragi ?"

— „Apăi acuși mă și întorc acasă !" le răspunse prîslea.

Frații cei isteți îl pizmuiau pe cel prost. L-au răpus, i-au împlîntat un cuțit în inimă.

— Of-of ! se jeliră cu glas tare cîteva femei.

— Cum să-l omoare așa, nitam-nisam ? își arătă neîncrederea față de exagerările basmului unul din flăcăi.

Dar baba, clătinîndu-și capul cu mare convingere, repetă :

— L-au luat și l-au omorît, un cuțit în inimă i-au împlîntat, în pămînt l-au îngropat, cu țărînă l-au învălit, iar la căpătîi, în loc de cruce, i-au răsădit un vișin, și-au plecat acasă.

După un timp, trecu pe acolo un domn, văzu vișinul și-și spuse :

— „Am să tai vișinul și-am să-mi fac un fluier". A tăiat vișinul, și-a cioplit dintr-însul fluier și-a plecat călare pe calul lui, cîntînd din fluier. El cînta și fluierul zicea :

Pane, nu cînta așa,
Inimioara nu-mi sfărma,
Frățiorii mi-mplîntară
Un cuțit în inimioară ;
Ochișorii închizîndu-mi,
Mă-nveliră cu pămîntul.
Nu-mi cioplură la cap cruce,
Răsădiră-un vișin dulce...

Panul mult se minuna, şi fluierul îl tot ruga să nu mai cînte.

— Aoleu ! o întrerupseră iar nişte glasuri.

— Aşa zicea fluierul, aşa mi-l ruga !

Ochii Nastulei luceau ca două scîntei, iar buzele ei se strîngeau în semn de spaimă. Cu coatele sprijinite în poală, cu mîinile întinse, prinse a povesti mai departe :

— Ajunse panul pînă în satul unde locuiau fraţii şi părintele băiatului celui prost. Îl apucase noaptea, aşa că se duse la ei şi-i rugă să-l găzduiască peste noapte. I-au dat găzduire peste noapte, iar el a intrat în ogradă, a scos şaua de pe cal, a intrat în casă şi-a grăit astfel :

— „Am trecut mai adineauri — zice — prin cutare pădure, mă uit şi, ce să vezi, un vişin înalt şi mîndru. Am tăiat vişinul şi mi-am cioplit fluier. Şi să vedeţi cît de frumos mai zice fluierul ăsta ! Niciodată n-am auzit asemenea viers de fluier. Ia, moşule, fluierul şi vezi cum cîntă".

Luă ţăranul fluierul şi-l duse la gură, iar fluierul zicea :

Taică, nu cînta aşa,
Inimioara nu-mi sfărîma.
Fraţiorii-mi împlîntară
Un cuţit în inimioară,
Ochişorii închizîndu-mi
Mă-nvăliră cu pămîntul,
Nu-mi cioplirăla cap cruce,
Răsădiră-un vişin dulce...

Se minună bătrînul, şi dădu fluierul feciorilor săi, să cînte şi ei. Ei cîntau şi fluierul zicea :

Fraţilor, nu mai cîntaţi,
Inimioara că-mi sfărmaţi.
Fi'n'că voi m-aţi omorît
C-un cuţit în piept vîrît.

Ochişorii închizîndu-mi
Mă-nvălirăţi cu pămîntul.
Nu-mi cioplirăţi la cap cruce,
Ci-mi sădirăţi vişin dulce.

Atunci pricepură cu toţii că fraţii cei isteţi l-au răpus pe mezinul cel prost, s-au dus la mormîntul lui, au săpat nisipul şi-au găsit toate aşa cum le zisese fluierul.

Atunci i-a luat pe fraţi la cănţălărie şi i-a băgat la temniţă.

Baba terminase basmul, dar nimeni nu scotea nici un cuvînt, roţile de tors se învîrteau încetişor şi sfîrîitul lor slab se amesteca cu oftatul adînc al celor din odaie. Ai fi zis că din basmul pe care-l povestise baba se desprinseseră fantomele crimei şi pedepsei şi acum pluteau ca un nor în aerul încins al odăii. Doar Alexy, întotdeauna vesel şi năbădăios, zîmbi batjocoritor şi-i şopti lui Damian la ureche :

— S-au înspăimîntat muierile de-un basm ! Să vezi ce le mai speriu eu acuma !

Se strecură în tindă şi, peste o clipă, deschizînd larg uşa care da în odaie, răcni :

— Ajutor, oameni buni ! Ajutor ! Vine Bonk ! Vine Bonk, tîlharul ! Uite, uite-l c-a şi venit ! Ţine un cuţit în mînă, uite, atîta de mare ! Aoleu !

Fetele începură să ţipe şi se pitiră după caiere. Pînă şi Krystyna tresări şi aruncă o privire speriată fetiţelor care se aflau la picioarele ei. Jasiek răcni şi se ascunse după spinarea lată a lui tătîne-su. Cîţiva bărbaţi, speriaţi şi ei la început, pricepură gluma şi izbucniră în rîs. Femeile se liniştiră şi ele. Krystyna cea serioasă se mînie.

— Nu te mai prosti, Alexy ! Ţi-a venit cheful să sperii lumea şi pace ! Să-ţi fie ruşine ! se răsti ea la fratele lui bărbatu-său.

Dar panica nu se potoli pe dată. Toţi auziseră în ziua aceea de Bonk. Argaţii, care fuseseră la tîrg, se întorseseră cu felurite poveşti, care de care mai

fioroase, și le povestiseră femeilor. Hanulka își ținea mîna pe inimă.

— Aoleu, cum mai bate, bate rău de tot și nu vrea să se domolească de loc ! se văieta ea.

Ulana cea groasă își ștergea sudoarea de pe frunte. Fetele celelalte strigau :

— Lua-te-ar, Alexy... Cum de ți-a venit să pomenești de el, acuma, noaptea... ferească Dumnezeu, menești a rău ! Te pomenești c-are să vină cu adevărat într-o noapte.

— Are să vină ! Cu un cuțit bine ascuțit în mînă are să vină ! glumi flăcăul.

— Aoleu ! se auziră glasuri speriate.

— Ajunge, rosti Krystyna și, dînd drumul cu hotărîre la roată, adăugă : Mai bine să cîntăm ceva.

Avea un glas strașnic, puternic și grav ca întreaga ei înfățișare. Toată lumea știa că, deși era femeie măritată de șaisprezece ani, tot îi mai plăcea să cînte. Trăgînd de pe roată un fir lung și neted, începu să cînte tare :

Boulenii mei plăvani,
Nu-mi arați ogorul ?
Ani de tinerețe, ani
Mi-ați plecat cu zborul...

Un cor de glasuri limpezi și argintii, ori false și țipătoare îi țineau isonul :

De-ar avea ogor și ei,
L-ar ara plăvanii...
Veseli de-ar fi anii mei,
Ar zburda și anii !

Cîntecul plutea în aerul fierbinte al odăii, ca un val care se umflă și coboară, roțile de tors îi țineau isonul

cu huruitul lor monoton și înăbușit. Firele de tort luceau poleite de flăcările focului, pe pieptul fetelor sunau șiragurile de mărgele felurit colorate. Rotocoale de fum alburiu se înălțau din țigările aprinse care luceau în întuneric ca niște scîntei, și din umbră se desprindeau chipurile flăcăilor cu obrajii roșii, cu părul creț și cu ochii aprinși. De o parte și de cealaltă a Krystynei ședeau pe podea cele două fetițe, cu picioarele goale, întinse spre focul din vatră și cu capul acoperit de cîrlionți bălai, în poala mamei lor. Boneta roșie a Nastulei se clătina cînd într-o parte, cînd în cealaltă, pînă se sprijini de marginea vetrei : baba adormise.

Bătrînul, care ședea singuratic lîngă perete, își ridică tocmai atunci pleoapele. Părea că ritmul cîntecului l-a smuls unor adîncuri numai lui cunoscute și l-au readus la suprafața vieții. Ridică pleoapele și privi stăruitor, în gol, spre celălalt colț al odăii. Mai adineauri, atunci cînd Alexy, deschizînd ușa cu zgomot, strigase : „Vine Bonk, vine Bonk, tîlharul !", străinul care ședea lîngă Jelenka se cutremurase și sărise în sus ca ars. Ascultase basmul Nastulei cu mai mare atenție decît ghicitorile. Se uitase la babă ca la soare, zîmbind cînd și cînd, cu ochii luminoși. Țipătul flăcăului îl smulsese din uitare, și trupul lui deșirat, slab și obosit tresări ca străbătut de un curent electric. Sări în picioare, strînse în mînă toiagul pe care-l ținuse sprijinit de genunchi și se năpusti spre ușă. Dar îndată izbucniseră hohotele de rîs ale argaților, înveseliți de gluma lui Alexy. Străinul se oprise și, deși era gata de plecare, își mai plimbă o clipă privirile rătăcite prin odaie. Privi pereții, tavanul, vatra în care trosnea focul, le privi mult, mult de tot, pînă ce ochii i se opriră asupra bătrînului, care ședea nemișcat lîngă perete. Și încet de tot, se lăsă jos. Se așeză pe podeaua de lut, îndărătul unui butoiaș, dar era limpede că se așezase numai pentru o clipă, ținîndu-și toiagul în mîini. Butoiașul îi ascundea trupul, el își ițea capul pe deasupra, iar capătul țintuit al toiagului său lucea cu sclipiri de oțel. Mikula îl privi ridicînd pleoapele și

nu-şi mai dezlipi ochii buimaci de la el. Capul acesta, pe care lumina ce se revărsa oblic, din cămin, îl învăluia în penumbră, părea că stă suspendat în văzduh şi privea nemişcat, îndărătnic, drept spre Mikula. Bătrînul duse mîna la frunte şi şopti cu tărie :

— În numele Tatălui, şi-al Fiului.

Apoi mîna îi alunecă în jos, încet-încet, degetele mîinii îi înţepeniră răsfirate, de parcă nu le mai putea stăpîni, luleaua îi alunecă din mînă şi căzu pe jos. Dar bătrînul habar n-avea.

— Isuse Cristoase, — mai şopti încă o dată şi, aplecat cu tot trupul înainte, se uita la omul acela care-l ţintuia din celălalt capăt al odăii şi care semăna din ce în ce mai tare cu o mască tragică, într-atît era de slab şi de vlăguit, cu umerii obrajilor ieşiţi, cu tîmplele scobite, cutremurat parcă de un hohot interior. Cu buzele strînse, gura aceea strîmbată părea totuşi să i se adreseze bătrînului Mikula : „Mă recunoşti, tătucă ? Of, tătucă, adu-ţi aminte cum eram odinioară şi cum sînt acum !"

— Isuse Cristoase, milostive, îndură-te de noi ! şopti bătrînul.

Lîngă vatră răsună, tărăgănat, strofa următoare a cîntecului :

Răsai, lună, sus, răsai
Mare ca o tobă !
Vino, fată dragă, hai,
Spune-mi doar o vorbă !

Obrazul de deasupra butoiaşului, atîrnat parcă în văzduh, grăia către bătrîn, grăia cu limpezime : „Ţi-aduci aminte, taică, ţi-aduci oare aminte de ziua aceea senină, de vară, cînd ai urcat la deal cu plasa de prins peşte în spinare, cînd eu tropăiam desculţ în urma dumitale, ţopăind prin nisip, iar bucuria mea se risipea peste sat, se rostogolea ca nişte sunete de

zurgălăi printre brazii de pe morminte ? Ţi-aduci aminte, oare, taică, ţi-aduci ?"

Cîntecul din preajma vetrei, însoţit de huruitul roţii de tors, creştea, se întetea, de-ai fi zis că e gata să spargă pereţii odăii :

Cum să vin la tine, cum ?
Cum să-ţi spun eu ţie,
Cînd mă vede satu-n drum
Şi cînd nu mi-i dat nicicum
Să-ţi pot fi soţie ?

Capul, atîrnat parcă în văzduh, deasupra butoiului, se clătina uşor, părea să-i facă semn din ochi bătrînului Mikula. „Nu mi-e dat să trăiesc cu tine, taică, cu tine, în casa ta, unde nu lipseşte niciodată o bucată de pită, unde toţi trăiesc în bună înţelegere, ba cîteodată se adună serile să se veselească laolaltă. M-am abătut pe aici din întîmplare fără să-mi dau seama unde mă duc, mînat de dorinţa de-a merge cît mai departe, de-a fugi de ceea ce mă alungă din spate, mă alungă, mă frige, de se încrîncenă carnea pe mine... Am venit pe negîndite şi-am intrat în casă, dar aici nu-i de mine... Am să mă scol numaidecît şi-am să-mi văd de drum, că multe rele-am făptuit, iar ca să nu dai socoteală de fapta-ţi, nu-i cu putinţă, tătucă... chiar dumneata ai spus, aşa m-ai osîndit... nu-i cu putinţă !"

Capul bătrînului prinse şi el a se clătina către capul de deasupra butoiului. Părea că-i răspunde, că repetă : „Nu-i cu putinţă, fiule, nu-i cu putinţă !"

Deodată, bătrînul Mikula îşi îndreptă spinarea voinică, îşi trecu mîna puternică peste ochi şi, cu o şoaptă aprigă, blestemă :

— Piei, mistuie-te, de eşti aşa cum arăţi... Ptiu, piei, nălucă venită de pe alte tărîmuri ! Ce putere

spurcată te mînă pe faţa pămîntului ? Piei, mistuie-te !

Îşi întoarse spinarea lată şi obrazul mohorît şi ameninţător ca un nor de ploaie, spre perete.

— Piei şi te mistuie, de eşti aşa cum arăţi ! mai spuse o dată.

Îşi sprijini de perete fruntea lată, pleşuvă, crestată de o sută de creţuri şi cute. Nu mai voia să ştie de nimic.

Odaia răsuna acum de un cîntec vesel :

Pe cîmpie e-un izvor,
Apa gîlgîie sprinţară,
Un flăcău ca un bujor,
Un flăcău cam pierde-vară

Nu vrea să muncească, iacă
Vrea să steie lenevind,
Vrea să bea şi să petreacă,
Capul fetelor sucind.

De astă dată cîntau numai femeile. Flăcăii nu numai că nu le acompaniau, ca mai înainte, cu glasurile lor de bas, dar nici nu catadixeau măcar să asculte cîntecul. Să-i fi supărat glumele cuprinse în cîntecul despre flăcăul pierde-vară ? Ori puneau la cale un lucru mai de seamă decît cîntecul ? Stăteau strînşi grămadă, şoptind între ei, zvîrlind frînturi de cuvinte cu glas mai ridicat. Deodată cîntecul se întrerupse la mijlocul unei strofe, ca o panglică tăiată cu cuţitul, iar în tăcerea ce cuprinsese odaia, răsună glasul înalt, trufaş al lui Alexy :

— Da' paşaport ai ? Arată-ne paşaportul, să vedem şi noi cine eşti !

Bătrînul Mikula se întoarse iar cu faţa spre odaie şi, cu braţele lui mari, sprijinite de genunchi, şedea cu spatele întins ca o coardă, privind pe sub negura cutelor de pe frunte la ceea ce se petrece lîngă uşă.

Chiar în dreptul uşii, şase bărbaţi înconjuraseră butoiul, deasupra căruia îşi înălţase capul pînă mai adineauri oaspetele străin. În fruntea lor stătea Alexy, cu cojocul descheiat, cu o ţigară aprinsă în gură şi, cu capul înălţat cu trufie, grăia către străin, ajutat şi de ceilalţi.

— Să ne arăţi paşaportul... fără paşaport nu-i îngăduit nimănui a umbla...

— Numai Dumnezeu ştie cine eşti, iar noi o să avem de dat socoteală că n-am pus mîna pe tine... — strigă dogarul, cu glas gros şi supărat...

— Ăi fi poate chiar Bonk, care-a vărsat sînge de om nevinovat — îşi înălţă pe deasupra celorlalţi glasul Damian cel isteţ. Nu degeaba îi ziceau Damian cel isteţ : cu o clipă mai înainte, el, cel dintîi, privind spre străinul ascuns îndărătul butoiului, şoptise dogarului şi lui Alexy cuvintele unei noi ghicitori parcă :

— N-o fi oare Bonk ?

Un om îngrozitor sări în picioare îndărătul butoiului, cu ochi de fiară încolţită, cu nările fremătînd, cu o înjurătură grosolană pe buze. Sări în picioare şi, făcîndu-şi drum larg cu toiagul ţintuit cu metal, sări drept spre uşă. Dar cît ai clipi din ochi, flăcăii îl şi înşfăcară de umeri. Se stîrniră ţipete întărîtate :

— Din ăştia mi-eşti ? În loc de paşaport ne arăţi ciomagul ! Ho-ho ! Ce mai pui de lele...

— Bonk, sigur că-i Bonk... puneţi mîna pe el !

— Ţineţi-l bine, oameni buni, nu-l scăpaţi !

Fetele, speriate, se îngrămădiră ca nişte oiţe în jurul vetrei. Ulana cea groasă era gata să se urce pe cuptor de spaimă, cele două fetiţe îşi ascunseseră obrajii în fusta mamei lor, care stătea în picioare în faţa focului, cu braţele încrucişate pe piept şi privea cu ochii ei întunecaţi, îngînduraţi, la ceea ce se pe-

trecea lîngă uşă. Numai baba Nastula nu vedea şi nu auzea nimic, dormea cu capul sprijinit de marginea vetrei, mormăind şi îngînînd prin somn acelaşi cîntec.

Lîngă uşă se iscase o încăierare. Nu era uşor să-l ţii pe cel prins. Deşi slab, era puternic, sprinten, deprins cu bătaia şi se smulgea din mîna celor ce încercau să-l ţină nemişcat, lovindu-i cu coatele şi cu picioarele. Lucru care-i îndîrjea şi mai tare. Ţipau şi blestemau. Pînă la urmă, Alexy şi dogarul, fiind cei mai îndîrjiţi sau poate şi cei mai voinici, îl apucară cu atîta putere şi îndemînare, încît nu mai fu în stare să se mişte.

— Daţi o frînghie ! Muierilor, daţi-ne o bucată de frînghie ! strigară.

Dar Krystyna stătea tot cu braţele încrucişate, privind lung, lung, iar ochii ei îngînduraţi păreau să spună pentru a doua oară : „Şi pe unul ca ăsta l-a purtat maică-sa în braţe şi l-a ţinut la sîn !"

Iar din marginea vetrei, baba murmura prin somn :

Fraţilor, nu mai cîntaţi,
Inimioara că-mi sfărmaţi...

Iar din mijlocul grupului de ţărani se înălţă o voce umilă, rugătoare, tremurînd de spaimă :

— Daţi-mi drumul, oameni buni, dacă aveţi un Dumnezeu în cer, dacă vreţi să vă mîntuiţi sufletul, daţi-mi drumul. N-o să vă fac nici un rău, am să plec de-aici, plec numaidecît, am să pier pentru totdeauna din ochii voştri, numai daţi-mi drumul...

Flăcăii rîseră batjocoritor, ameninţător, cerînd femeilor să le facă loc. Dar pe bătrînul Mikula glasul acela tremurător, deznădăjduit, care se ridicase din grupul tinerilor îl săltă de pe laviţă ca prin farmec. Se ridică în picioare cît era de înalt, făcu un semn cu mîna, deschise gura, dar nu spuse nimic şi cu gura

căscată, se prăbuşi iar pe bancă. Baba adormită îngîna :

Taică, nu cînta aşa,
Inimioara nu-mi sfărma,
Frăţiorii-mi împlîntară
Un cuţit în inimioară.

Alexy se repezi în tindă, după frînghie, fiindcă femeile nu-i aduseseră nimic. Prinsul se smuci, se aplecă făcîndu-şi loc printre trupurile şi braţele celor ce-l înconjurau. Se cinchise, se-mpuţinase, spatele îi tremura, stătea cu capul vîrît între umeri, de parcă i-ar fi tremurat pielea sub loviturile de bici. Era palid la faţă ca un mort, gura îi exprima un chin insuportabil, iar pielea de pe frunte ba se încreţea, spre părul auriu, ba se strîngea în direcţia ochilor ce aruncau în jur priviri speriate. Părea să fi adunat în el cele mai cumplite chinuri omeneşti.

— M-am abătut pe la voi din întîmplare, pe negîndite, numai pentru un ceas... fără nici un gînd rău... numai să-mi trag sufletul... am să plec... plec numaidecît... n-am să vă fac nici un rău... atîta doar vă rog... dacă aveţi un Dumnezeu în suflet... dacă aveţi un strop de milă... dacă vreţi să vă mîntuiţi sufletul... pe rănile Domnului Isus... of ! oameni buni !

Acum Krystyna rosti cu glas tare :

— Şi pe unul ca ăsta l-a purtat cîndva maică-sa în braţe şi l-a legănat...

Iar baba îngîna somnoroasă un firicel de cîntec :

Frăţiorii-mi împlîntară
Un cuţit în inimioară...

— Ajunge ! răsună în odaie o voce mai înaltă decît a celorlalţi, obişnuită să poruncească. Ajunge ! Daţi-i drumul ! În lături, şi daţi-i drumul !

Mikula se ridică de pe laviță, dar nu se prăbuși la loc, cum făcuse mai adineauri, ci, mare și înalt, în cămașa lui albă, încins cu brîul gros, cu spatele drept, dar cu capul în piept, păși către mijlocul odăii.

— Dați-i drumul și făceți-i loc ! spuse pentru a doua oară.

Flăcăii șovăiră o clipă, nedumeriți, apoi se risipiră. Doar Alexy, întorcîndu-se în mînă cu frînghia pe care o luase din tindă, încercă să se împotrivească :

— Ăsta-i Bonk, tătucă ! Pe Dumnezeul meu că-i Bonk, Bonk !

Bătrînul îl privi întunecat.

— Taci ! strigă și aruncă o privire încărcată de fulgere spre bărbatul care stătea gîrbovit în fața lui. Du-te — îi spuse — du-te !

Apoi, după o clipă de tăcere, adăugă :

— Și nu mai păcătui !

Dar acesta nu pleca, stătea și se uita la bătrîn, apoi făcu cîțiva pași mari, se lăsă în jos și atinse cu buzele picioarele goale, acoperite cu pulbere, ale lui Mikula. Lacrimi mari se rostogoleau pe obrajii bătrînului. Cu o mișcare grăbită, vîrî mîna în sîn, fosni niște hîrtii, se aplecă spre cel ce stătea la picioarele lui și își îndreptă îndată spinarea.

— Să nu mai cazi în păcat ! mai spuse o dată, apoi, stăruitor, cu spaimă parcă, rosti de cîteva ori : Du-te... du-te... du-te odată...

Și sfîrși, în șoaptă :

— Du-te cu Dumnezeu !...

Se întunecase, pe cerul căptușit cu nori nu lucea nici o stea, vîntul șuiera, cu învăluiri dese, se răsucea în trîmbe înalte, gemea, cînta și fluiera în valea adîncă, iar pe fundul văii zăcea, nemișcată, prinsă între ghețuri, apa rîului. Jos în vale, chiar de-a lungul rîului, mergea iarăși un om, singur-singurel. Prin viforniță de zăpadă părea că despică zarea ca o dungă subțire și grăbită, ceva mai întunecată ca negura din jur. Între pereții înalți ai văii, părea și mai mică. Ai

fi zis infinitul mic plutind pe oceanul infinitului mare. Îl învăluiau cu apele lor noaptea și singurătatea. Viforul, șuierînd năprasnic, părea că-l rostogolește în necuprinsul naturii sălbatice și vrăjmașe și, în fața puterii, amenințărilor și imensității stihiei, el nu era decît un strop, o fărîmă, un grăunte de nisip, un fir de iarbă pe fundul unei prăpăstii.

CUPRINS

Cuvînt înainte 5
Tadeusz 11
Julianka 27
Domnișoara Antonina 99
Romanowa 131
Doamna cea bună 210
Într-o noapte de iarnă 248

Redactor responsabil : ȘIȘMANIAN E.
Tehnoredactor : GĂRĂJĂU E.

Dat la cules 09.10.1962. Bun de tipar 21.11.1962. Apărut 1962. Comanda nr. 21045. Tiraj 18.140. Broșate. Hîrtie tipar de 50 g/m² 540×840/16. Coli editoriale 15,5. Coli de tipar 19. A.T. 354. C.Z. pentru bibliotecile mici 8(A)(R)

Tiparul executat sub comanda nr. 21045 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii, Piața Scînteii nr. 1, București — R.P.R.